

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Professor **L. Smiths** Selvbiografi,

skrevet 1788

til

hans Ven Marskalk **Joh. v. Bülow.**

Meddelt

af

J. H. Bang.

Naar jeg nu skal fortælle min Ven mit syndige Livs *fata*, saa burde jeg sætte det virgilianske *multum ille terris jactatus et alto*, og det var da udlagt, Mennesket var i nær Slegtsskab med Jerusalems Skoemager. Dette var dog nogen Herkomst, og noget er bedre end intet. Imidlertid saa nedstammer jeg paa Mødreneside, saa langt jeg kan komme op fra Jydepræster; min Moders*) Far-Fader, hede Peder Jensen Riber, var Præst i Ølgod her i Stiftet**) og døde 1683, som jeg paa min siste Reysse saae i Skifteprotokollen, og dersom jeg vilde giennemgaae alle de Præste-Registere, hvormed jeg har Familie Samenhæng fra denne Side, saa skulde jeg ret pine min Ven. Min Mormoders Fader var Officeer, en Vildtydsker, egentlig en Brandenborger, stoed i det fynske Kavallerie Regiment, og var med at slaaes ved Nyeborg. Deraf forklares da at jeg stundom er noget forvoven, og har megen Soldatiskhed i min Aand. Saaledes maa man jo lægge Grundvold til Huset, og nu videre frem i Texten. Min Ven har ufeylbarlig ligesaavel som jeg lagt Merke til at der er en stor Portion af den Qvixotiskhed i mit Blod, og deraf kunde De allerede giette sig til jeg er født i April Maaned, om Dagen er en af Tycho Brahes Dage har jeg ikke endnu efterseet, men det var den 12 April 1754. Min Fader var Kongelig Tolbetient og Visiteur i Kiøbenhavn; havde god sund Menneske Forstand, og havde bleven en grumelig Skribent, om han var kommen

*) Anna Christiane Schytte.

**) Smith var da Præst i Vejle.

i den Vey, da han lidelig opskrev allehaande Betragtninger paa sin Viis over Bibelen og andet: Han var ærlig, godmodig og havde heftige Sindsbevægelser; var ilde brudt med sin Stilling, havde adskillige Gange meget nærværende og rimelig Haab til at slippe ud af den; Haabet slog feyl, han ærgrede sig, og døde af Svindsot 1771 da han var 45 Aar gammel. *requiescat in pace.*

Efter Doctor og Professor theol. Holms, *alias* Pater Holms Opmuntring (han og min Moder vare kiødelig Syskende Børn) skulde jeg studere; og hans Grund til dette Raad, var, som jeg siden har erfaret, denne: Han erfarede jeg var en gruelig Vildkat; det var aldrig, fra mine tidligste Aar min Lyst at gaae paa Gulvet, naar der var Stoele og Borde, jeg kunde komme op paa, og alle de Spektakler jeg kunde faae Leylighed til, var man og vis paa jeg forsøgte. Jeg var omtrent 3 Aar gammel da denne Dom faldt jeg skulde opoffres til Muserne. Og nu begyndte min Moder, som en christelig Matrone, at lære mig at kiende Bogstaver etc. Men der havde nær al den tilkommende Studering løbet af Stablen før Tiiden. Jeg kunde som hun siden har fortalt, plat ud ikke finde mig i det Arbeide; hun fortvivlede rent om at jeg nogen- sinde skulde kunde lære at læse, græd sine modige Taare over den forvildrede Dreng — *tandem* gik det dog and, og jeg var ikke 7 Aar da jeg kunde opramse den heele store Pontopidans Forklaring bedre end jeg nu kan det. Imidlertid havde jeg faaet Fingre i Bibelen, som jeg, da jeg først kunde læse, slæbte stedse om med, saa den til denne Dag endnu er uden Kiøle, da jeg ødelagde dens første. Her var Historierne om Krig og Spektakler, Samuels, Kongernes, Machabæernes Bøger i sær min Lektüre, og siden ved *Examina* har jeg endnu havt god Gayn af den Barne Læsning.

Til mit 9 Aar i sær var jeg meget sygelig; engang troede de jeg var død, og havde allerede bestilt min Ligkiste, som endog var bleven tilskaaren, da vi just

boede hos en Snedker; men den drukner ey som hænges skal, og Mester Fix stoad op igien. Mindes jeg ret, da var det 1759 jeg gjorde et saare lystigt Luftspring, som ikke mange skal giøre mig efter og komme vel fra. Mine Forældre eyede et Huus i Kiøbenhavn — der er jeg født, nær havde jeg glemt at fortælle denne Storhed — og dette var 3 Etager foruden Loftet. Alle Trapperne og endeel af Loftene og Gulve var nedrevne og Opgange faldt under Reparationen ad Stiger. Jeg saae min Løylighed og klavrede op og stoad tilsist paa nogle løse Breder, der vare lagde uden for Indgangen til tredie Etage, og nu reyser jeg ud af denne Stillads og plumper ned 3 Loft høyt i Forstuen mellem Steen og andre Materialier, som der laa i Flæng. Der laae jeg, som en Sæk, og blev saaledes baaren ind til min Moder. Imidlertid sprang min Næse til Blods, en tre Ugers Tiid kunde jeg ikke foretage mig mine sædvanlige Øvelser; et af Ribbenene var noget indtrykt; men jeg kom mig igien, og dermed var det glemt. Siden var jeg i mit 15de Aar, da jeg havde Kopperne, og atter 1776 da jeg laae af Forraadnelles Feber atter uden Haab om Liv; og siste Gang fik vor Ven Wiehe en Inflammations Feber paa Halsen ved det han besøgte mig; min Tiime var endnu ikke kommen, og endnu sidder jeg her og vrevler, og hvo veed hvad fremdees er tilbage at giøre og lide. Frisk Mod er halv Tæring, altsaa siger jeg hyp, og kierer afstæd saalænge Vognen kan holde.

Til mit 9de Aar lærde jeg da Christendom, Skrivning og Regnen hos en original Mand, som hed Hoyer, var dansk Skoelholder og fra mit 6te Aar omtrent boede i mine Forældres Huus; Læse og Regne var Spøg; men Skrivningen var mig Pestilense — jeg kan indtil denne Dag ikke skiere en skikkelig Pen, som jeg overhoved er aldeles uduelig til al mechanisk Haandgierning. Da det 9de Aar var endt, begyndte jeg paa Latin, og fik den ædleste og herligste Mand til Lærer, en Mand, som jeg vel torde kalde den største Prædikant i Danmark, en sand

Johannes i Tænkemaade og Vandel, og tillige en Mand med megen Lys Forstand og herlige Indsigter. Han er nu Præst paa Grevinde Dannenskiold Laurwigs Gods Schioldnesholm i Jydstrup, heder Knudsviig. Regler, *Paradigmata* etc. i *Donat* og *Gramatica* løb rask ind i Hovedet; men de Gloser, jeg skulde lære havde jeg stor Modbydelighed mod — de pinte mig. Men her faaer jeg Andledning til en Bemærkning om den offentlige Underviisnings store Fordeele frem for den Private. Foruden mig var der tvende andre Discipler; den eene var nær ved at blive dimitteret — det var altsaa for langt over min Tanke at løbe efter ham: Min Ven kiender ham, som en oplyst reddelig og eyegod Mand — det var Hiorth nu Foged i Norge. Den anden var af min Alder maaskee et Aar ældre, og havde allerede paa tredie Aar læst Latin: han var ikke noget stort Hoved, men dog af god jevn Menneske Forstand: og havde han vildet havde han vel kundet giort god Fremgang. Nu var han lad, og Her K(nudsviig) ansporede mig til at naae ham; dette skeede da det første Aar var tilende; men nu kommer her et hæsseligt Men — der var ingen mere at kappes med, jeg var allerede en drabelig Karl naar han ey løb fra mig; han var lad, og jeg blev det, gjorde allehaande Abekatterier i Stædet for at læse — og der blev i de toe siste Aar jeg var der, uagtet Hr. K. gjorde sig al Fliid ikke lært det, jeg i et halv Aar kunde have lært, naar jeg var bleven ved i Skuddet; havde havt flere at kappes med eller havde været ganske eene.

Da mit 12te Aar var endt blev jeg indsat i 3 Lektie i Kiøbenhavns Latinske Skoele; jeg havde læst til 4de Lektie, men skrev en skiødesløs og leed Stiil, altsaa blev jeg sat der, og lærde da i det Aar at skrive en skikkelig Stiil for tredie Lektie, forresten ikke stort mere end jeg forhen havde lært, levede altsaa i god Magelighed, det undtagen at jeg maatte pine mig med at lære igjen Pontopidans Forklaring, som jeg i de tre forrige Aar

havde glemt, og dette brød mig dog noget, da jeg ey havde Lyst til den Tingest.

I 4de Lektie havde jeg atter et temmelig godt Hvilé Aar; thi en stor Deel af dens Pensa havde jeg giennemgaaet hos Her K(nudsviig), og brugte derfor ey at anvende stor Umage for blive færdig med Tingene; derimod havde jeg mere at speculere paa hvorledes jeg kunde narre min Hører, som havde første Dag jeg læste hos ham gjort mig vred. Sagen var denne, jeg var anden øverst, og sad altsaa nær ved ham, nu traf det sig, at jeg havde med Blek malet mit Navn paa Bordet for mig, uden at have tænkt noget derved. Da han kom paa Skoelen, og begyndte at læse, seer han dette og siger med en spodsk Mine: nu Dreng er du baage, du ey skal finde din Plads; — dette var strax Krigs-Deklaration, og nu havde jeg ikke Lyst at være denne virkelig ærlige, arbejdsomme og lærde Mand til Velbehag, da jeg troede han *a priori* ikke kunde lide mig. Manden var noget hastig, og agtede ey nok paa at kiende Karaktererne eller Karakter Anleggene hos os Dreng; og uagtet han fortiente Agt og Kierlighed, var han dog fast hadet, i det mindste intet mindre end elsket; jeg selv kunde ey udrydde mine onde Følelser mod ham før jeg var bleven Student; han er nu en af mine meget kiære Venner og af vore drabelige Mænd — Professor Vøldike i Slagelse. Den Gang var han meget ung, det er en 21 Aar siden. Nogen Tiid efter var der noget, som feylede i mine Lektioner, og nu satte han mig ned næst nederst paa engang. Det Spil brugte min gode Hører ofte, og da tiggede Disciplene ham om at faae deres Plads igien; saa troede han og det nu skulde gaae; men han kiendte ikke mit underlige Hoved; jeg følte dette var uforskyldt, og saa og, at der var ingen af dem som skulde sidde oven for mig, der var saa god som jeg — altsaa loe jeg af dette Spøg, og blev tillige mere opbragt mod Manden. Jeg gjorde mig ofte syg, var stundom en heel Maaned borte, og kunde have bleven en Svinhund, dersom jeg ey havde havt den Stolt-

hed, at ville ved den tilstundende Examen om ikke overgaae, saa dog holde det med de andre, og forsvare min tabte Plads. Det siste Fierding Aar især forsømte jeg ingen Lektion, da blev alt repeteret, og i sær Græskn glennemgaaet, som han ret gav os ind som med Skeder, og nu var jeg beredt til Examen, som om jeg havde trællet det heele Aar, fik og Præmie for min Examen Stül.

Men nu skulde Examen begynde, og jeg sad endnu paa mit Degradations Stæd; jeg skulde ikke blive der, kun et Ord af mig saa var jeg paa mit gamle Stæd; men Naturens Vanart og dybe Fordervelse bandt Drengens Tunge: Dagen kom, vi begyndte Psalmen før Forretningen og jeg stod stolt som en Triumphator paa mit Fornedrelses Stæd. Nu maatte da den samme Haand som havde fornedret mig af sig selv *restituere* mig *in integrum*, min Lærer sagde da jeg skulde forføye mig paa min gamle Plads, og De kan nok tænke, at jeg ved mig selv føde hvilken Seyer jeg havde vundet.

I 5te Lektie fik jeg iidel nye Ting at beskieftige mig med, maatte altsaa arbeide for Alvor; den gamle herlige Alsing, hvis Fortienester af Kiøbenhavns Skoele ere udødelige var der Hører. Der var blid Alvorlighed i hans Væsen, han viiste han elskede sine Disciple, og her kom jeg i jevn Arbeidsomhed, jeg dovnede ikke og Arbeidet var mig heller ikke tungt. Lysten til Drengestreger og Pudserier faldt her bort, og jeg blev nu ret alvorlig, begyndte at blive Menneske. I dette Aar laae jeg tre Maaneder syg af Kopperne; men ved Examen var jeg lige rask; den gamle Alsing gik privatim igiennem med mig det nye, som i den Tiid var trakteret; og nu kom jeg i 6te Lektie.

Ogsaa der var en meget kierlig og duelig Mand, der nyelig døde som Klokke til Frue Kirke, Roerslew — *sic illi terra levis* — jeg tabte en troefast Ven i ham. Der blev jeg Inspektor over et af de Chor, som sang for Lig; og nu føde jeg Drift og Kraft til at befale, trods den bedste Corporal. Ved Examen Aaret efter, havde jeg

læst paa egen Haand noget Græsk, som ey blev fordret af den Klasse; og ved Opflytningen i Mesterlektionen blev jeg *supremus* paa dens tredie Part — dette skaffede mig Misundelse, og Vrede. Og jeg var lige glad; i tvende Aar gjorde jeg mig der færdig, som ellers medtog tre Aar, blev dimitteret med et stolt *Testimonium*, havde imidlertid min Rectors og Conrectors Fortroelighed og Yndest, jeg torde sige Venskab — og nu gaaer jeg da ud i Verden, 1772.

De toe siste Aar var mig i sær dobbelt gavnlige, da Hr. Knudsvig logerede hos mig og anførte mig til Læsning i det skønne og egne Udarbejdelser, Dagene svandt hen, og jeg følte alt mere og mere Kald til at blive en dygtig Burs. Ved *Examen artium* fik jeg 38 bene, og kunde altsaa løbe i fuld Galop. I de Dage var jeg ret lykkelig, havde intet at sørge for. Endnu (et) par Ord om min Ungdoms Daad. Det var stedse en af mine Nykker, at Menneskene med Magt, Trudsel og deslige aldrig kunde faae mig afstæd — et godt Ord derimod fik mig til alt hvad de vilde. Skulde jeg gaae nogen Stæd hen, gik jeg helst den længste Vey, allerhelst i Regn og Uveyr, og aldrig gik jeg forbie nogen Morads eller Vandpyt, hvor jeg kunde gaae lige iglennem. Var jeg egensindig eller vred over noget, dette maatte Menneskene ufeylbarlig viide, i hvad der saa fulgte paa, og altiid løb jeg med Hovedet mod Vegen, heller end jeg gik uden om. *Naturam expellas furca tamen usque recurrit*. De kiender nok endeel af disse Nykker endnu hos deres Ven, naturligviis modificerte af Aar og Erfarenhed og mangehaande god Snude Drag Skiebnen og Menneskene have givet ham. Der er indtil denne Dag den største Føyelighed med den uovervindeligste Stivhed i min Siel; det er Forskiellen nu har jeg søgt at gjøre mig det til Vane at handle efter Principer — den Gang var begge Deele Lune og Sandselighed, som naturligt er.

Da min Fader 1771 i December døde, gav han mig døende trende Leveregler, som jeg maatte love ham at

holde a) ey være hastig, fremfarende til Vrede b) vogte mig for Fruentimer c) sørge for og ikke forlade min Moder og Systre.

Det første var nu at forbyde Ilden at brænde; men Kadet Akademiets Arbejder og den Omgang lærte mig at styre mig selv; i mine Studenter Dage derimod løb Naturen sin egen Gang, og hvo der purrede mig maatte hvo han saa end var have det glatte Laug. Og nu er jeg kommen dertil, at jeg kun i overordentlig sieldne Tilfælde skulde kunde komme ud af Contenancen. Det har Skoele Underviisningen tvunget mig til; thi merker Drengene at man selv ved deres største Skurkestreger kan komme i Affekt, saa er en Rector ulykkelig. Bedre frem skal De faae Erfarings *facta* herom.

Den anden Regel har jeg holdt meer end han torde vente, af en saa forvoven Fætter. Fruentimer Omgang har altid været, og er indtil denne Dag ikke min Sag; det forstaaer (sig) selv jeg hader ikke disse Evas Døltre, men *elegans formarum sectator* var jeg aldrig; og det er Sandhed mine Følelser for Venskab have altid havt stærk Overvegt over denne Sandselighed.

Den tredie Regel har jeg paa det fuldkomneste opfyldt indtil denne Dag. 2de af mine Systre have i Smaa Kopperne tabt deres Helbred, den tredie var 6 a 7 Aar den Gang, disse og min Moder have siden været hos mig. De første par Aar efter min Faders Død tærede vi paa det lidet, der kunde være tilovers i sær i Huuset over Prioriteten, og det jeg kunde fortiene til — Huuset blev da solgt, og nu var jeg complet Hoved for Familien. Pension havde min Moder ikke; den var i al Fald og kun bleven tynd; i den senere Tiid kunde jeg læt have udvirket nogen — dertil var jeg for stolt.

Men vi stoed ved den nybagte Studiosus — og hans Bedrifter skulle vi nærmere til at kiende. Den lille Kapital af en 20 Rdl. jeg fik til Stipendium da jeg gik ud af Skoelen, medtog *Testimonium* og de andre Omkostninger, og altsaa var jeg ikke i nogen Fristelse at

stoele paa Verdens timelige Gods. Men her rinder mig en lystig Reysetour, jeg mellem Examen og Inskriptionen gjorde i Tankø.

Allerede tilforn havde jeg med min Fader giort en Tour til Fyhn og om i Sædland, da jeg var i 4 og 5 Lektie, og derved faaet Smag paa at see mig om. Her Knudsvig var nu bleven Præst ved Schioldnesholm; en Møller af Sognet kom ind til mig i Kiøbenhavn med Bud fra ham, og proponerer om jeg vilde reyse hiem med og besøge ham. Jeg var strax færdig, og seglede afstæd. Det var midt i Naadsens Aaret, og den forrige Præst og Kone var der endnu. Menneskene saa paa mig som var det Dianæ himmelfaldne Billede, Hr. Kn(udsvig) var glad ved at see mig; men jeg kunde dog merke dette var ey saa rigtigt. Om Aftenen vi kom for os selv fik jeg at viide, at Konen i sær var en saare oekonomisk Kone og altsaa ey tykdes synderlig vel om det Appendix til den nye Præst. Vi gik nu paa Kirkegaarden til Klokken 1 om Natten og Prækede, og Morgenen efter havde jeg min Resolution. Den Dag maatte jeg blive over, men siger om Aftenen i Morgen, som var 3die Dagen efter min Ankomst reyser jeg. Menneskene troede det var Snak, ønskede mere end de haabede at det maatte blive saa; men saae ingen Anstalter til Reysen. Anden Dags Morgen efter min Ankomst skulde da Hiem Reysen gaae for sig. Noget Tøy jeg havde skulde ved Leylighed af Herr K(nudsvig) sendes mig, og *ille ego* vilde paa mine Bagbeen gaae de 7 Miil til Kiøbenhavn. Sagen var denne. Min heele Eyendom var tre Kroner, men for dem kunde jeg ey faae Vogn paa den Tiid. Her K. var ligesaa fattig, som jeg; vi vare derfor snart eenige om Beslutningen: den gamle Præstes Vogn var ikke at gjøre Regning paa — *ergo* maatte der gaaes. Da vi Klokken 7 havde faaet vor Kaffe gjorde jeg min Reverenz til Afskeed — Hvad? Gaae? Jeg forsikkrede det skulde saa være. Imidlertid vrevlede vi dog en halv Tiimes Tiid, og det begyndte at Regne — nu maatte

Reysen endelig opsættes, Her K. selv var derfor. Men her var hverken Løn eller Bøn — og jeg vandrede afstæd, uagtet det blødte godt igiennem. Til Lykke havde jeg Støvle paa og i 3 $\frac{1}{2}$ Timer var jeg i Glim, havde altsaa lagt 2 $\frac{1}{2}$ Miil tilbage. Jeg gik ind i Kroen, og fik mig noget syndigt Øl; der sad en Bonde, jeg gav mig i Kast med, og vi bleve eenige om, han skulde have toe Kroner, for at ride med mig til Kiøbenhavn. Vi maatte nu først til hans Hytte. Han fik da toe Heste frem, hvoraf han raade mig at ride i sær een: men jeg tog den anden, efter en lille Drengs Raad, som jeg gav en Styver medens Faderen var inde at hente Sadelen, og jeg fandt og siden at den gamle Strik vilde narre mig, da han kun vanskelig kunde følge med. Nu er da vor Studiosus Rytter; og den en dygtig Rytter; det var anden Gang i mit Liv jeg sad paa en Hest, skulde nu ride 4 $\frac{1}{2}$ gode Miile, og mere, da Bonden gjorde Omvey for at undgaa de Roeskilde Vognmænd. I Førstningen kunde jeg ey styre Bestet; det vilde ind i enhver Ager og havde mange Faxer for den første halve Miil — min *fidus Achates* loe af denne latinske Rytter. Imidlertiid fik jeg mig noget Begreb om min Hest, fik mig en dygtig Pidsk, og nu afstæd: mestendeels stoed jeg i Stigbøylene og galoperte afstæd som en Husar — et Guds Under var det, jeg ikke faldt af og brekkede mit Halsbeen. Nu loe Bonden ikke mere, og soer paa at aldrig nogen Kiøbenhavnsk Herremand skulde faae Hest af ham. Imidlertiid maatte jeg drøsse efter ham ved Kroerne, og altid galopperede jeg ey heller; Veyen medtog omtrent 5 Timer, Hesten var altsaa ligegod Hest; men syndig var han, og jeg af Dynd og Regn vaad og skiden op til Ørerne. Paa Vesterbroe stoed jeg af, betalte mit Sølv, og dermed var den Vallart tilende. Dagen efter kom Efterveerne af Rytteriet i Kroppen; men jeg var maver og lang som et Kasteskaft, smidig som en Aal, og dette gik snart over.

Da jeg blev examineret i Theologien af Pater Holm ved Deposisen var der en gammel Præst fra Sødland hed

Ratche paa *Consistorium*, han var saa vel tilfreds med mine Svar (den gamle strenge Pater Holm, som tose Dage i Forvejen skieldte mig ud fordi jeg 1 Aar for tidlig var gaaet ud af Skoelen, fortalte mig mit *Testimonium* kunde vel ikke være saa sandt, og jeg blive *reject* — en deylig Trøst — gav mig tre *optime* og endte med den Tilsætning: *egregie respondisti et profectus tuos laudo* — hvor skied Hiertet sig ikke her op i Halsen?) at han gik strax hen til Rector Neuchs*), og bad ham skaffe sig denne Burs til at informere 2de Sønnen han havde bragt til Kiøbenhavn. Her fik jeg da strax noget at fortjene, skjønt lidet, var det dog noget, og en Begyndelse. Drengene havde ingen Hoveder, ey heller Lyst — jeg fik dem siden ind i Kiøbenhavns Skoole, hvor de da eventyrede sig selv.

Nu studerede jeg da til *Examen philosophicum*, og arbeidede i sær i det græske Sprog under Professor Abraham Kall. Conrector Sahl havde givet os herlige Underviisninger deri; Kall havde faae *Auditores* — ofte var vi i *Collegii* Timerne eene. Han fattede megen Godhed for mig; jeg var da og siden til han blev gift iidelig hos ham, ofte før han stoed op om Morgenens, og jeg lærde saare mange Ting af hans Omgang; jeg havde Lyst til at lære og viide; han giore sig en Glæde af at undervise mig om alt, udarbeidede jeg eet og andet saa rettede han det for mig; vilde jeg have Bøger laante han mig dem — han var mig en herlig Mand. Philosophien havde Sahl godt og grundig forklaret os i Skoelen, jeg havde altsaa dobbelt Gavn af Risbrigths Forelæsninger, og vandt ogsaa hans Yndest og Venskab. Mathematik lærde jeg ikke, da Hee gjorde Abespil af det; imidlertid havde jeg saameget inde at jeg skikkelig kom igiennem ved *Examen* derved, fik mine 35 *bone*, altsaa *Laudabilis* med al Ære 1773.

*) Joh. Christoph Neuchs f. 1717, Rector i Fredericia 1759 i Kjøbenhavn 1770, † 1779.

I denne Tiid blev jeg og nøye kiendt med en Mand, som alt for tidlig blev tabt for Videnskaberne i vort Fædreland, han heed Schouboe*), var da bleven anden Lektie Hører ved Skoelen i Kiøbenhavn. Jeg vandt snart hans varmeste Venskab, og han var mig til saare stor Gavn. Et ypperligt Hoved herlige Indsigter det ædleste Hierte var der hos Manden. Penge havde han aldrig, de gik som de kom, og deri vare vi da lige; deri forskjellig han havde stor Agtelse og kunde fortiene saameget han vilde — jeg var *novus homo*, og skulde blive bekiendt. Schouboe havde Selvfornegtelse nok til at opoffre egen Fordeel for at gavne mig, og gjorde det paa en saa snild Maade, at jeg først bag efter begreb han indirekte virkelig havde givet mig det jeg ved ham fik Leylighed til at fortiene. Han havde blant andre 2 Disciple, som han havde informeret og de vare saare gode. 2 Maaneder for de skulde dimitteres siger han til mig, han havde ey Tiid o. s. v. længer at læse for dem, jeg skulde antage dem, og dimittere dem. Jeg begreb dette var underligt da de havde nu lært alt og sagde ham jeg kunde jo intet i den Tiid lære dem, de vare færdig o. s. v. Der hialp ingen Snak, og han havde alt afgjort det med deres Forældre. Nu repeterede jeg disse toe Maaneder med dem — dimitterede dem og fik derfor det han for den Tiid og Testimonierne skulde have havt over 70 Rdl. Hvem der var glad var Schouboe; og da de stoede sig vel, saa fik han paa sin Regning mig derved bekiendt. Siden skaffede han mig andre fordeelagtige Underviisninger, og vi levede i det bedste Stalbroderskab med hinanden; mange mange gavnlige Kundskaber fik jeg af ham. Han udgav en Oversættelse af *Quinctilians* eene**) Bog, som vist er den bedste der udkom, var i sær Gh. Rd. Luxdorphs Fortroelige — han døde af en hidsig Sygdom 1777 — intet Dødsfald har

*) P. Schouboe f. 1745 † 1777.

**) Tiende Bog. Kbh. 1770.

voldsommere rystet mig end dette. For at kunde dimittere Candidater skulde man have *Baccalaurei* Graden; den holdtes strax efter *Examen philosophicum*. Schouboe vilde jeg skulde tage den absolut vilde han dette, og sagde mig ikke sine Hensigter — der skulde Penge til — dem skaffede han — og saa blev jeg *Baccalaureus*. Vi havde fast fælleds Kasse; da jeg kom siden paa Kadett Akademiet tiende jeg bedre end han, og et par Maaneder før hans siste Sygdom var jeg kommen ud af min Debet til ham, og saa døde han, og om hans Død maa jeg sige: *multis ille flebilis occidit, nulli flebilior, quam mihi*.

Endnu maae jeg nævne Her Sinding*), da Catechet ved Nicolai Kirke, siden Præst i Sædland, død som Præst her i Jydland; en grundig oplyst; veltænkende og god Mand, hvis Omgang ogsaa var mig meget lærerig. Han var en meget, og det udmerket god Prædikant. Med ham havde jeg jevnlig, med Schouboe daglig Omgang.

d. 4 Jan. 88.

Da jeg 1773 havde taget *Examen philosophicum* fik jeg Regenzen og nogen Tiid efter Klosteret af gammel Pater Holm, som gav mig de Penge jeg til Provsten ved Indtrædelsen paa Regentsen skulde betale; da han nok vidste, jeg ingen Kasserer og Bogholder behøvede at holde, for at bestride mine Penge Sager. I det Aar jeg studerede til *philosophicum*, hørte jeg et *Collegium* af Biskop Balle over Mathæus, om jeg husker ret, og Theologien laae mig saa kraftig paa Hierte, at jeg blev inskriberet om Onsdagen, og Dagen efter prækede jeg Syvslets Præken i Hellig Geistes Kirke; begyndte altsaa at præke saa tidlig jeg kunde. I Vartow blev i de Dage om Aftenen, naar Bønnen var holdet, holdt en kort gudelig Tale bag efter for en Bogstoel i Koret; der havde jeg, som Mester Lektie Discipel adskillige Gange præket; men da jeg tordnede grummeligen for disse gamle Matroner,

*) Sinding blev 1775 Præst i Skuldelev og Selsø; 1782 til Bjerregrav, † 1786.

saa vilde de ikke have den Præk, og trøstede sig ved de ingen Fare havde for at komme i Helvede, da de havde ingen Tænder.

Bastholm var imidlertid bleven Præst i Kastellet*), og da den i Kiøbenhavn bekjendte Herr Østrup**) til Nicolai Kirke, som tordnede ret frygtelig, hidintil havde været min Helt, saa hørte jeg nu ingen uden Bastholm, og han blev snart min Afgud. Ved Proffess. Abraham Kall fik jeg Tilladelse at præke for ham 1ste Pindse Dag til Aftensang, og Bastholm sagde mig da jeg kunde præke for ham saa ofte jeg lystede. Dette var ret Glæde og Gamen for min Siel. Jeg skulde nu til at høre theologiske Collegier: begyndte med at høre Balle og Pater Holm. Balle havde trykt sine *Theses*, og da jeg kunde forstaae dem ved at læse dem, saa blev jeg kied af at gaae paa Collegierne, da jeg i Timen ikke fik nyt nok. Holm hørte jeg et par Gange, gik een Gang paa *Examinatorium*, og da blev han vred for en Definition jeg gav over *vaticinium*; skiendte paa *novaturientes Theologi*, og jeg kom ikke mere paa den Galley; men desuagtet blev han dog mig gunstig. Professor Ancher hørde jeg og nogle Gange, men da *Collegium* saa ofte blev *expederet* med *hodie non legitur*, saa tykdes jeg det kunde ey lønne Umagen at slide mine Støvler op, og blev borte. Treschow hørte jeg een Time *prolegomena* til Moralen; men vilde ligesaa nødig som nogen anden have Mavepine; og den Gang var jeg da der *pra hospitio*: maatte følgelig tage til Takke med Retterne, som de faldt — og betakkede mig for Fremtiden. Jeg hørde og noget af Pater Jansonius over *Theologia naturalis*: det var god Mad; men jeg fik en Condition den Time, og altsaa maatte Aanden sulte, at Legemet kunde æde.

Mit Arbeide [var] 73 til August 76 var da at informere til *Examina*, præke, studere i sær de skionne

*) 1772.

***) Jørgen Østrup, f. 1725, Capellan ved Nicolai 1760, † 1780.

Videnskaber, læse allehaande philosophiske og theologiske nyere Skrifter, og fra Michaelis 1775 til August 76 hørde jeg uafbrudt en *Collegium* af Janson over den aabenbarede Theologie, som var herligt. Min Hoved Lyst var at præke og disputere, jeg var *opponens* ved alle muelige Leyligheder, og derved bleve mange vrede, kaldte mig, som min Biograph meget rigtig bemærker: *Smith ex auditorio*. Min Hensigt var at blive *Decanus* paa Klosteret, og dette var vel og skeet om jeg var bleven i den Tour. Jeg prækede i sær ofte i det Harboeske Enke Frue Kloster i Stormgaden, og gjorde mig 1775 megen Møye for at blive Prædikant der, da der var *vacansæ*; jeg prækede paa Valg; men en Fætter af Bispen og Directeuren Hersleb prækede naturligviis bedre. 1774 skulde jeg disputere for Klosteret, jeg skrev da en Disputaz *de electione Judæorum, perfectionibus divinis consentanea*, som blev trykt, og den forsvarede jeg, som en Kegle i Regenz Kirken. Mange havde trued de nu skulde betale mig for min Disputere Lyst; Kirken var pakket fuld af Studentere; men da jeg *inviterede auditores* taug alle stille. Schouboe og Sinding vare mine ordinære *opponenter*; de vare skarpe Disputatores, Munden og Sproget stoed mig godt bie, og altsaa frygtede de fleste de skulde just ikke gjøre stort Bytte; men snarere falde af ved Siden af Sinding og Schouboe. Det var og min Speculation da jeg valgte disse *opponenter*; thi naturligviis kunde nok en og anden have pint mig noget; men dette betænkte de sig nu paa. Jeg gik nu, som Seyer Herre af Striden, og vi vederqvægede os efter Dagens Byrde og Hede ved en lystig Smaus, *nota bene* Studenter Smaus. Paa Valkendorphs Collegium var et Præke Selskab, hvori Biskop Hee*) var Præsæs. Som jeg gierne var allevegne saa kom jeg og i dette Selskab. Hee var der første Gang jeg prækede, sagde mig selv intet om Prækenen; men til en gammel Islænder, som

*) Jørg. Hee f. 1714, 1764 Provst ved Holmen, 1777 Bisp i Aarhus, † 1788.

hed Muhle, der var Medlem, og døde siden i Göttingen sagde han jeg prækede, som en Hedning, der var ikke bibelske Sprog nok. Siden prækede jeg engang for ham i Holmens Kirke, og den Gang skrev jeg Præken efter hans Hoved; og var jeg et Christen Menneske. Hin latinske Disputas havde Abraham Kall, Bastholm, Sinding, Schouboe seet igiennem for mig, enhver havde giort sine Bemærkninger til dens Forbedring, altsaa var den heel høvisk.

Biskop Balle har den Arvesynd, at han er saare lættroende, kan altsaa dreyes, og dreyes og dreyes igjen af hvem (som) finder Fordeel ved at bedrage ham: Tiiden har dog giort ham noget klogere. Jeg hørde ey hans *Collegia* med stor Fliid, som jeg forhen har sagt, jeg roesde Bastholm, som den største danske Prædikant; og nu bildte nogle af hans Apostler ham ind Pater Holm havde forbudet mig at gaae paa hans *Collegia* — der var Koen solgt. Nogle af disse Øretudere, som kiendte min Galsskab, og vidste de behøvede kun at give mig Leylighed til at snakke saa skyede jeg hverken Ild eller Vand, gave sig ofte i Tale med mig om Balle og nedsatte Holm i Samenligning med ham; naturligviis huggede jeg nu løs paa Balle, og dette sagde de ham igjen; men ikke hvad der havde foranlediget denne Tale. Imidlertid foreslog Holm mig for Facultetet til at faae Rosborgs Stipendium — jeg fik det, gik op til Balle og Ancher, og takkede, og nu var Balle ganske mild. Jeg bad ham høre mig præke paa Valkendorphs *Collegium*, han og Ancher lovede det, og kom. Dette var nok i Enden af 74. Janson kiendte mig endnu ikke — han lovede og at komme, var der og; og Menneskene vare tilfreds med mig; Balle i sær gjorde mig allehaande Complimenter paa Stædet; Janson sagde kun han talde nok siden med mig. Nu stoed jeg en Stund godt med Balle, men da jeg 75 for Alvor begyndte at høre Jansons *Collegia*, og kom ey paa Balles, saa var der atter Ulve i Mosen. De Balliske Apostle frygtede og jeg skulde gaae dem i Veyen, om jeg havde det heele

Facultet paa min Side; de skieldte paa Janson, jeg betalte dette ved at skielde paa Balle — og naturligviis blev Balle, som ey vedste Samenhængen vred. Paa Jansons *Examinatorium*, hvor jeg ofte var selvanden, sielden vare vi over tre, blev jeg i sær kiendt af ham: og een Aften, da vi vare færdige, bad han mig komme ind til ham: nu viiste han mig adskilligt i de skønne Videnskaber, jeg ikke da kiendte, og bad mig spise den Aften med sig; dette gjorde han siden ofte; men min Ven kan nok tænke, hvor dette ansporede min ellers løbske Siel til at arbeide, og viise mig værdig den Agt han frem for andre udmerkede mig med; og mine Samtaler om Balle, med Antagonisterne, som ærgrede sig over den Yndest jeg havde af Janson bleve vist ikke koldere end de forhen havde været. Imidlertid havde jeg faaet at viide, der paa Landkadet Akademiet var en philosophisk Lære Plads: en gang jeg var hos Janson talde jeg herom, han sagde det kunde ikke være galt at søge den om den blev ledig, og udlod sig intet videre. En Maaned omtrent derefter siger han til mig: jeg havde tælt om den Plads, om jeg ønskede mig den: De kan læt gielte Svaret, og nu fortæller han, at han havde talt med General Gude, og han havde lovet, jeg skulde ved *vacanse*, han snart ventede, blive Manden. Her behøver jeg ikke at giøre nogen Komentær over Jansons Adfærd og mine Følelser. 1776 gik dette i Opfyldelse. Men her maa (vi) nu staae en Stund, og jeg maa løbe tilbage i de Aar fra 72 til 76 for at fortælle et og andet, som har havt Følger paa min Karakter, Kundskab og Tilstand. Schouboe, som vidste jeg behøvede at fortjene Penge vaagede iidelig for at skaffe mig Informationer. Nu skeede det i Begyndelsen af 74 at der blev tælt til Schouboe om at informere Borgemester Suhrs yngste Søn; i Mitten af Aaret skulde dette gaae for sig, og paa denne Tiid spørger Schouboe mig om jeg vilde antage denne Plads: den var meget fordeelagtig; og jeg var færdig; nu skulde Schouboe bringe dette i Rigtighed. Men, her gik en Maaned efter

en anden, og ingen Ende fik det. Sagen var at den forrige Informator tiggede for at blive der. Nu har jeg den synderlige Natur, at jeg aldrig er mindre i Stand til at arbeide, end naar jeg venter en behagelig Muelighed skal realiseres: Ubehageligheder kunne vel for Øyeblikke gjøre mig lidt forstyrret, men det gaaer over igien, og da jeg i Forventningen af dem altid understøttes af den Følelse, jeg vel skal overvinde dem, saa er Frygt en af de Lidenskaber min Siel allermindst kiender til. Men Haabet er min Bøddel, som legger mig paa pine Bæk indtil Sagen er afgjort; thi da staaer jeg op og ryster mig, og naar jeg kun har en Ende, saa bryder det mig ikke stort, hvordan den saa er; min Siel arbeider da paa nye Planer, og de gamle ere glemte. I det halve Aar min gode Schouboe negocierte om den Suhrske Informator Plads, som i Hensigt til en tilkomende udenlandsk Reyse var saa fordeelagtig, gad jeg intet gjøre, uden at læse i det Skønne, og præke; og snakke med mine benævnte Venner. Endelig gik denne Plan overstyr, og Schouboe fik nye Projekter at skaffe mig een endnu nok saa fordeelagtig Condition hos Agent Budenhof — den bekiendte rige Baads-Mand i Kiøbenhavn: jeg talde endog med Manden — men atter drøssede dette hen i næste Aar, og hen ud over Paasken, og der blev intet af; men jeg spildte ved det Spøg fast $1\frac{1}{2}$ Aar, som jeg under de uroelighedsfulde Forventninger ikke brugte, som jeg ellers kunde og burde have brugt dem. Min Omgang med mine gamle og lærde Venner erstattede vist nok for een Deel Mangelen af egen Læsning, skaffede mig og i kort Tiid prøvede Kundskaber, som jeg ellers i mange Dage ikke havde kundet læst mig til; men jeg kunde dog endnu have gjort større Fremgang. Imidlertid har jeg levende Overbeviisning om den Erfarings Sandhed, at et ungt Menneskes høyeste Lykke er daglig og fortroelig Omgang med gamle og indsigtfulde Mænd, hvis Kierlighed han kan vinde. Ved en Øyen Sygdom jeg 1773 havde blev jeg eendeel standset i min Læsning. Det græske Sprog,

hvis Natur og Genie Sahl havde herlig givet os Andledning til at kiende var den Gang mit Favorit Sprog; til *Examen Philosophicum* havde jeg under Kalls Anførsel læst en heel Deel heraf; men et par Maaneder for Examen havde jeg for at repetere dette og de andre Ting anvendt ogsaa det meste af Nætterne: Øyenlaagene bleve heftig inflamerede; Examens Dagen mod Aften maatte den gamle Conference Raad Kall læse Hebraisken op for mig, at jeg af Hovedet kunde oversætte den: jeg kunde ey adskille et Bogstav. Dr. Guldbrand curerte mig endelig; men de første 3 Aar maatte jeg qvake med Kryder Poser og Øyensalve; maatte om Middagen en Tiimes Tiid sidde med bedekkede Øyen, for deels med de kiøende Urter at trekke Heden af Øynene, deels at vederqvæge dem, efter Formiddagens Brug. Jeg var ofte inderlig bedrøvet at jeg ey kunde læse saameget jeg ønskede; og maaskee skulde de forbenævnte Sinds Uroeligheder adsprede mig, da jeg maaskee ellers havde læst mig blind. Imidlertid havde jeg i min Læsning, som den var, den Fordeel, at jeg aldrig har læst nogen slet Bog i den Tiid; thi jeg fulgte heri mine Venners Anviisning. Jeg blev Student tillige med Secretær Harboe, en Søn af Biskoppen og Hviid, den sist afdøde Stifts Provst Hviids Søn. Denne siste proponerer, at vi skulde oprette os et Selskab for at arbeide i det skønne, nogle flere kom med, og vi samlede os nu engang om Ugen, da den hvis Tour det var oplæste sin Afhandling, og denne blev af en anden bedømt. Samlingerne holdtes paa mit Kammer, og saavel i mine Udarbejdelser, som Bedømmelser havde jeg godt ved at figurere i dette lille *Collegium*, da Schouboe, min *fidus Achates*, altid giennemlæste mit Arbeide, og meddelte mig sine Betænkninger. Saa faa Penge jeg havde fik jeg mig dog giort en stor Bogstoel, med en Skammel til, som et Katheder, og der stoed jeg da som en Helt og perorerede og critiserede mine Stalbrødre, og det i al Broderlighed; men dog i Følelse af Kraft, som min Ven læt formoder; og den tilkomende Professor spirede

allerede op i Russens Hierte. Disse Arbeider bleve indskrevne i en Protokoll som Biskop Harboe ved sin Søn fik at see, og dette vendte Mandens Hierte til mig, som, efter hans egen Sigende til mig i den seenere Tiid, allerede fra Skoelen af havde agtet paa min Vandel med Biefald. Denne Mand blev i den følgende Tiid min troefaste Velynder og Ven. Herom mere i det følgende. Da *Examen philosophicum* var endt gav han mig, uden at jeg havde endog havt en Tanke derom, et *Stipendium* paa 30 Rdl. af egen Drift; og dette var naturligviis saare vigtigt for mig i min oeconomiske Tilstand.

1774 boede i mine Forældres Huus, som vi endnu havde en Parykmager, han fik en Svendsk Svend som hed Knoblauch; et af de originaleste Mennesker i Klogskab og Galskab jeg har kiendt. Der var da ingen i Kiøbenhavn som kunde arbeide med ham hverken i Hurtighed eller Ziirlighed og Godhed, og den Mester han var hos trak alt Arbeide til sig. Men han var der altid paa det Vilkaar at han, naar han besørgede Mesterens Arbeide, maatte for sig selv forfærdige, under Skiul af Mesterens Navn, alt det, som maatte bestilles hos ham selv. Da jeg jevnlig kom til Mesteren, saa talde jeg ogsaa med Knoblauch; og denne havde et saare aabent Hoved, havde allehaande Læsning, i sær i den svenske Historie; men fornømmelig havde han mangfoldige Mechaniske Speculationer og blant andre den faste Tanke, han skulde udfinde et *perpetuum mobile*. Han tilbød sig, da vi bleve kiendte at *acomodere* mig, som han ellers ikke gjorde ved nogen, og vi bleve da meget vel kiendte med hinanden. Jeg søgde fiern og nær at skaffe ham Arbeide, og at Menneskene ret kunde begribe hvilken herlig Arbeider han var, bestilte jeg mig Parykker af ham, og skar mit Haar, som var stærkt, af, uden at betænke mig et Øyeblik paa at forvandle mig i den Alder til en Parykblok. Min Hensigt lykkedes, og Fyren fik saa meget Arbeide, og blev saa vel lidt, at adskillige tilbøde ham Forskud, som han dog ey behøvede til at sætte sig ned

i Kiøbenhavn, som hans Reyselyst og uroelige Hoved dog ey kunde tillade ham. Hans Fortieneste mechaniserede han bort; og var stundum nær ved at blive gal over sit *perpetuum mobile*. Han havde voldsomme Lidenskaber, var stolt paa sin Forstand og Færdighed, og farlig længe blev han ey paa et Stæd. Han gik og til andre Mestere, som begierlig modtog ham; imidlertid omgikkes vi al den Tiid han var i Kiøbenhavn, og jeg har siden fra Rusland havt Brev fra ham, han boer nu som Mester i Petersborg.

Engang komer han til mig og fortæller, han havde fundet en tydsk *Doctor juris*, som hed Kuhn, denne var ved allehaande Stød af Skiebnen bleven forarmet (han havde i Kiøbenhavn i Bargums Tieneste holdt sin egen Eqvipage o. s. v.) og vilde tage Livet af sig selv o. s. v. Jeg maatte see at hielpe ham til nogen Fortieneste. Min Resolution var snart fattet, jeg vilde tale med denne, han talde godt Latin, var stærk i de skønne Videnskaber, efter min Følelse, forstod de fleste Europaiske Sprog, og kunde fegte, var ulykkelig, det var min Mand. Jeg havde en eyegod Mand til *contubernal* paa Regensen, hed Jacobsen, en herlig Svend, ham fik jeg til at lade vor tydske Doktor ligge hos sig, da jeg laae hiemme, nogle af os sloge sig samen for at lære at fegte (jeg har mine Floretter endnu) andre lærte Italiensk og Fransk, og inden 14 Dage havde jeg forvissat ham om en 14 a 15 Rdl. maanedlig Fortieneste. Dette gik herlig 3 Maaneder, Fyhren fik sig opklædt, og vi vare alle vel tilfreds. Men nu kunde Mester Fix ikke taale gode Dage, begyndte at svire og forsømme Lektionerne, og de næste 3 Maaneder gjorde han det saa galt, at jeg maatte bede ham søge sig anden Leylighed og sørge for sig selv. Han havde megen Vittighed, en beget Hukommelse, havde, som Advokat i det Hessiske gjort nogle Spektakler, hvorfor han rømte og lod sig hverve ind til Kiøbenhavn. Der saa Bargum*) ham Hændelseviis, og da han kiendte hans Duelighed løste han ham ud, og tog ham paa sit Kontoir,

*) H. F. Bargum Hoveddirektør for den guineiske Handel.

brugte ham til Fornøjelse; men da Bargum gik bort, faldt denne tilbage i Armød; og da jeg blev nødt til at lade ham gaae fra mig, lod han sig som Underofficeer engagere til at gaae paa Verving til Vorms. Derfra er han siden reyst bort, og begyndte en lærreds Handel i Tydskland et Stæd, hvorfra jeg siden intet veed om ham.

Denne Kuhn, som var vred paa det heele Menneskelige Kion talde ofte med megen Agt og Berømtelse til mig om vor Ven Wiehe, og sagde mig jeg burde kiende den Mand. Jeg blev tilsist og begierlig efter at giøre dette Bekiendtskab; han sagde mig Wiehe var hans Velgiører og vilde vist blive min Ven: jeg gik med ham hen til denne herlige Mand, og fandt at han overgik Kuhns Lovtaler. Saaledes blev jeg bekiendt med Wiehe, hvis Venskab har saamegen Samenhæng med min øvrige Vandel og Skiebne. Derom mere i det følgende.

Kuhn havde strax merket at det var min Passion at snakke Latin og Disputere; han fortæller mig da en Dag, han kiendte en Underofficeer, hvis Fader havde været *Professor* i Lund, men som formedelst en Kierligheds Handel, havde forladt Sverrig, og nu stod i Prinds Frederiks Regiment, og denne var en gruelig Disputator. Jeg sagde han skulde bringe mig ham; og nu havde jeg en Deel af mine akademiske Kamerader hos mig paa Regensen, Kuhn og Underofficeeren som hed Treutiger kom, og vi Disputerede i et par gode Timer. Det forstoed sig selv denne Disputator skulde komme oftere; og nu fik jeg hans *curriculum vitæ* at viide. Han havde for kraftig elsket en bekiendt *Professors* Datter i Lund, drog for Følgernes Skyld med hende til Kiøbenhavn, hvorfra hun reyste tilbage smalere end hun kom did: han levede der et Aars Tiid af det han havde, da dette var fortæret, gav han sig under et fremmet Navn i Tienesten, som Soldat, men han blev røbet af en Landsmand, og hans rette Navn saaledes bekiendt; derpaa avancerede han til Underofficeer. Han var en herlig Latiner, var i Synderlighed stærk i den skolastiske Philosophie, havde bestemt sig

til at være *academicus*; men var som sagt komet ud af sin Tour; denne Eventyrer skulde man da og hielpe.

Nu skeede det, at der blev holdt *Doctor Promotion* ved Prinds Frederiks Formæling; der vilde jeg have Fyhren op at viise sig. Balle var jeg vred paa, blant andet og for de Fornærmelser han havde tilføyet den gamle Holm, og jeg saa klarligen Treutiger skulde flye ham noget at giøre. Enten Treutiger nu peb eller sang saa maatte han afstæd. Jeg fik ham Disputasen, Natten for var han hos mig, og nu træder han da op imod Balle *in auditorium superius*. Han forespurgte sig ved *pedellen*, om det var tilladt at *opponere* — *Rector* svarer ja. Alles Øyne vare henvendte paa den bevæbnede *opponens*, og Balle havde sin store Ulykke med ham, var en Gang nær bleven bet. Imidlertiid *opponerede* han med Modestie og Balle gjorde ham tilsist mange Complimenter og var glad ved han slap ham. Hans Navn blev siden i de hamborgske Aviser nævnet med Berømmelse; men ingen vidste hvor han var kommen fra. Hans Officerer som fik dette at viide vilde, at han skulde Dagen efter *opponere* mod *Ianson*, dertil havde han ingen Lyst og jeg ikke heller — imidlertiid maatte han dog gaae derop, og *expederede* sig i al enfoldig Korthed, da han havde taget nogle Argumenter, som egentlig ikke hørde til Sagen, og som *Ianson* rigtig nok bemærkede. Den forrige Dag disputerede han med Varme; men denne Gang interesserede det ham ikke.

Jeg fik ham derpaa i Huuset hos en Bager, hvor han havde alting frit og Betaling til for at underviise hans Børn: vi vilde have ham indsciberet ved *Universitetet*: han fik meget berømmelige Vidnesbyrd fra *Universitetet* i Lund, hans Officeerer frietog ham for alt af Tienesten de kunde; men længere end et Aar kunde han ey være ordentlig, han var komet ind i Soldater Livet, blev skiødesløs i sin Underviisning, troede heller ikke han som Litterat kunde giøre Lykke her da han var en Svendsker — kort han blev ey det, jeg og en Ven af

mig, som jeg siden faaer Løylighed til at nævne, der ogsaa meget hialp ham, ønskede. — Han kom fra Bageren, og siden veed jeg intet af hans Bedrifter. Han stoed ved Kapitain Holchs Kompagnie. Imidlertiid havde jeg dog ved hans Omgang vundet adskilligt i Disputere Væsenet og den philosophiske Bestemthed under Foredraget. — Fruentimmer Yndest har aldrig været min Sag at søge, og jeg var i mine Børne Aar nær ved at skringe min Hals i Tu, naar et Fruentimer vilde kysse mig; imidlertiid havde dog Fruentimer Omgang, saa sparsom jeg end har havt og ønsket den, afslebet adskillige Raaheder i min Siel, og havt sin Indflydelse paa mig. Fra min Barndom af havde (jeg) kiendt et ungt Pigebarn, som opvoxede med mig, men som jeg aldrig da kunde forliges med. Endeel Mellem Aar saae vi ikke hinanden; men Herr Knudsviig talde i den seenere Tiid ofte om hende med Berømtelse, og havde som jeg da han blev Præst merkede Speculation paa denne Pige. Vore Barndoms Keglerier havde endnu saa stor Magt over mig at jeg iidelig sagde ham imod i det Kapitel, og Omstændigheder gjorde, at han ikke søgte sin Brud der. *Gutta cavat lapidem non vi sed sæpe cadendo* — jeg blev dog tilsist nysgierrig efter at see Menneske Barnet igien; det skeede, og jeg begyndte at troe jeg havde Uret. Det var mig ikke vanskeligt at fornye det forrige Bekiendtskab, og det blev i den egentligste Forstand Venskab mellem os, merk vel platonisk Venskab, saa løyerlig dette end klinger. Hun havde Lyst til Læsning, var Munter og et godt Gemyt: jeg skaffede hende alle de danske Skrifter jeg kunde faae fat paa, lagde mig endog ivrigere efter de skønne Videnskaber for at kunne desmere moere hende. Hun ønskede at lære Tydsk, jeg lærde det selv for at lære hende det; men hendes Mama havde ey stor Lyst til dette Tydskerie. Imidlertiid gik dette dog and, og uagtet allehaande Hindringer gjorde hun dog nogen Fremgang i Sproget. En gammel rig Knast friede til hende — hun kunde ey lide ham, vilde ey have ham —

og vi pinede den armø Synder ynkelig heel ofte; vi vare Børne Venner og hvad skulde Mama og han sige dertil. Imidlertiid ønskede Mama nok at have mig paa en god Maade af Veyen, og dertil gav mit gale Hoved hende god Hiølp. En Søn, hnn og havde skulde reyse bort; *discursive* fortæller hun da, engang vi vare samlede, at naar han var borte, saa maatte de leve uden Selskab o. s. v. Jeg applicerede strax Texten og besluttede at afbryde al Omgang med Familien naar den Tiid kom. Der var aldrig til den Dag, og blev aldrig efter den Dag taelt et Ord mellem Pigen og mig, som havde nogen Kierligheds Deklaration til Hensigt: Tanker er jo toldfrie; og skjønt jeg troer at Pigens Tanker ikke vare saa ganske uharmoniske med mine, saa var dog Venskab Punktet hvorom alt vendte sig. Jeg udlod mig med at ville blive borte, dette var hende just ikke ganske behagelig at høre — jeg kiendte ey Mennesket den Gang til at kunde læse i hendes Siel, hvad jeg siden har begrebet stoed der: kort, jeg fulgte mit Forsæt, Broderen reyste, og jeg afbrød tysk Læsningen og blev vel et Aar borte derfra. Der var en Tomhed i min Siel det følge jeg; men jeg var egensindig nok til at overvinde den Følelse. Nogle faae Gange saae jeg hende siden, hun blev gift: hendes Mand bad mig til dem, jeg vilde ikke komme; endelig kaprede han mig op paa Gaden, og førte mig did: og i 11ve Aar har jeg ikke talt med Familien fire Gange.

I denue Tomheds Tilstand fik min uregierlige Siel noget andet at beskæftige sig med. En gammel Beridder, som var Pensionist, havde sat et ungt Fruentimer, hvormed han var beslægtet i Pension et Stæd hvor han og selv spiste: hendes Fadder var Officeer, og hun skulde, dette var om Vinteren, Someren efter hiem til Forældrene, da hun nogle Aar havde hos Familien været i Kiøbenhavn. Jeg blev kiendt med hende, hun var stille af Væsen, sund Forstand, hendes Forældre vare fattige, og det varede ey længe før vi forlovede os med hinanden. Den gamle Schinch saa hede han, spurgte jeg engang ad om han

vilde ey have sin Kost NB. for Betaling hos min Moder: Det blev afgjort og min *Dulcinea de Toboso* reyste nu, skjønt meget mod sin Villie did. Man merkede læt at vi vare Venner; og allehaande Konster blev brugt for at vende mit Hoved om. Jeg gjorde den arme Pige megen Uret; endelig skulde hun reyse hiem, men da Schinch fik Underretning om at hendes Forældres Tilstand var saare ringe, gjorde han sig Umage for at skaffe hende en Condition. Den fik hun hos en Præst i Sædland. Vi skiltes meget bedrøvede ad: hun spaaede Skiebnen. Jeg skrev hende saa mange Underligheder til, at vi hævede vor Forbindelse; siden er hun gift med en af mine meget gode Venner, som vidste vor Venskab, og havde længe havt hende i Tanke. Hun er lykkeligere end hun kunde have bleven med mig; og Forsynet har vildet jeg skulde gaae en anden Vey end jeg i Forbindelse med hende havde gaaet. Det siste halve Aar hun var i min Moders Huus var hun der uden Betaling, da hun biede efter Condition, og hiin gamle Fyhr havde ey Raad til at betale for hende længer. Skiebnen har sørget for, at jeg ey skulde have Aarsag til at forarge mig over den Forlovelses Færd, som i sig selv var ungdoms Ubetænsomhed; Pigen var ikke bestemt for mig, og jeg ey for hende, og dermed er det Eventyr ude.

I Begyndelsen af 1776 blev jeg af gamle Holm foreslaaet til at faae Borchens *Collegium*: Balle, Ianson, Ancher og Holm gave mig eenstemmig deres *vota*, det var en *theologisk* Plads; Ianson, som var *Rector* gjorde sig i Synderlighed Umage at dette skulde lykkes — det gik dog feyl: og een, jeg selv havde underviist, fik Pladsen. Jeg blev snart trøstet over det Tab, da jeg i August blev kaldet til Landkadet Akademiet som Lærer i Philosophie og de skønne Videnskaber. I samme Tiid dette skeede udgav jeg trende Prækener under Tittel Hellige Taler holdte af L. Smith. Kbhvn., 8. 1776. Jeg havde skreven en næsviis Fortale dertil, hvorfor man snusede mig i en Journal. Professor Baden og Sahl i

critisk Journal og den lærde Tidende recenserede mig saare høvskelig.

Med Wiehe var jeg imidlertid mere og mere bekiendt, vor Omgang blev daglig og fortroelig, og her blev mit Hoved vendt til at tænke over det praktiske i Livet; om Handel og Rørelse og disse oekonomisk politiske Speculationer, min Ven veed mit Hoved siden har været saa fuldt af. Min Kone*) er en Systerdatter af Wiehe, var den mellemste af tre Systre, som jeg især heftede min Opmerksomhed paa, da hun havde stor Lyst til at læse, talde fornuftig og kort uden at prale af Læsning, havde uindskrænket Kierlighed for sine Systre, hvoraf jeg sluttede hun ligesaa skulde engang elske sin Mand. I 3 Aar agtede jeg paa hende for at kiende hende, i Begyndelsen af 79 bleve vi forlovede og i Novb. samme Aar holdte vi Bryllup. Ingen Mand kan ønske sig kierligere, dydigere, bedre Kone: hendes Siel er ædel, aaben for Menneskers Nød, færdig til altid at lindre den. Hun har den fineste Følelse af hvad der er Ret og Godt, dydigt og stort — og deri skulde faae kunne ligne hende: hun sørger stedse mere for min Moder og mine Systre end for sig selv, Der maae vist være en bedre Tilstand til; thi hendes Dyd kan ikke finde Belønning her i Tiiden. Dette var en Anticipation af nogle Aar; vi gaae tilbage til August 1776.

Jeg begyndte i Septbr. Maaned at læse for Kadetterne og havde allehaande Øvelser for med dem i det skønne. De skulde naturligviis og stundum skrive Rapporter, men her begreb jeg at disse militær Termini maatte forstaaes om jeg skulde rette Arbeidet. Jeg begyndte da at studere Struenses Artellerie og Fortification, giennemnik *Professor Krebs dictata* over *Tactiken*, læste siden Guibert og Turpin; Reglementet glemte jeg heller ikke — og nu var jeg ingen Kastekiep, men aandede iidel Soldatiskhed, og stoed mig derfor vel med Soldaterne. Gamel Gude

*) Christiane Frederikke Speerfeldt født i Pyritz i Pommern.

havde for Skik, at han ofte kom ind i Timerne, og saa vilde han *docere* paa sin Viis. Jeg, som ey da saa læt kunde samle Tankerne naar de bleve afbrudte, blev en Dag, da jeg stoed i Kathederet bister over dette, og da han holdt op at snakke, og jeg begyndte igien kunde han merke jeg var arrig. Han taug, gik ind til en af de andre Informatorer og sagde: der vorige (min Formand kunde han ey lide) stand in dem Catheder wie eine Nachtmütze; dieser steht wie eine feuerspeyende Drache. Manden havde just ikke Uret. 1777 læste jeg over Psychologiens Logica, som jeg selv udarbeidede og *dicterede*, den gamle Historie efter Schröch, Geographien og saa allehaande Øvelser i det skønne. I Enden af 77 udarbeidede jeg en liden Piece: Den naturlige Religions første Grunde. 8. Kbhvn. 1778. Den blev udgivet ved nye Aar, og vilde jeg bruge den næste Aar, nemlig Aar 1778. Ved dette Aars Begyndelse fik den Berlingske lærde Tidende en Forandring, jeg blev der Medarbejder, og har skrevet de Recensioner i den Aargang, som ere merkede med Z. foruden adskillige Anmeldelser af udenlandske Skrifter tildeels *extraherede* af fremmede Journaler. Jeg begyndte og en ordentlig Udarbeydelse af en psykologisk Lære Bog, som samme Aar blev endt og udgiven under Tittel: Sielelærens første Grunde. Samme Aar fik jeg og Deel i det almindelig danske Bibliotheks Udgivelse, da Proft var nødt til at give de første Arbeidere Afskeed, at ikke Publikum skulde give hans Bog Afskeed. Der var Abrahamson, Top Wandal, *Professor* Abildgaard, *Professor* Bast og jeg siden Hovedmændene for Bestyrelsen af dette Skrift: deri er *bona mixta malis*. Jeg skrev og selv nogle Stykker blandt andet en lille Komoedie: Skovhugsten som ogsaa separat er aftrykt. 8. Kbhvn. 1778. Andledningen dertil var denne.

Det var 23 Septbr. 1778, som det alle andre Aar var Madam Wiehes Geburths Dag; dette er en herlig Kone, og til den Dag blev den skreven. Hun vidste

naturligviis intet deraf. Wiehe fik det at viide en 8 Dage i Forveyen, og vi førte nu Stykket heel ziirlig op, hvortil der i Wiehes Gaard var god Leylighed; og Wiehe og jeg havde de toe Hoved Roller. Denne var een af de lystige Dage i mit Liv. Piecen er siden, som jeg her i Veyle har seet, eftertrykt i Hadersleb, og sælges blant andet Bønder Gods til Menneskenes Glæde og Gamen. —

Prof. Krebs læste nu paa Gielhuuset over de mathematiske Videnskaber for Officererne, han og Risbrigh opmuntrede mig ofte til at giøre det samme over de philosophiske. Endelig taler jeg med General Huth og Hertugen af Beveren, da Gouverneur i Kiøbenhavn herom, dette gav jeg dem og skriftlig at jeg uden Betaling vilde begynde dette — de kunde da see om det lykkedes eller ikke. Til den Dag havde jeg ey endnu seet Geheime Raad Guldberg. Jeg forsøgte een Gang i Begyndelsen af 78 at faae ham Tale; men i Forgemakket var der en Trængsel, dass sich Gott erbarme, jeg gik min Vey slog en *convolut* om min naturlige Religion og sendte ham — og dermed var den Cour ude.

Gammel Gude blev nu meget affældig, Harboe vilde gjerne være Cheff. Adskillige Uordener var der i Undervisningen, som Krebs og jeg gjorde ham opmærksom paa, han talde med G(uldberg) herom og nævnte mig, som den der kunde forklare Sagen. G(uldberg) bad ham lade mig komme til sig, og blev en Søndag Aften bestemt til den første Samtale jeg havde med Manden. Han beholdt mig der en stiv Time, kiørte om med mig i manglehaande Ting, giennemgranskede mit heele Ansigt, bad mig derpaa at give ham en skriftlig Underretning om Akademiets Tilstand, og sagde jeg kunde kun melde mig naar jeg vilde tale med ham: jeg efterkom begge Deelee; men blev saa længe borte at han, da jeg anden Gang kom næsten havde glemt mit Ansigt; jeg handlede da nogle Gange med ham om mine Forelæsninger, som jeg skulde have Ordre til; men det fik ingen Ende for jeg sendte ham min Sielelære, da den var færdig; han

troede nu jeg kunde løse og Ordren kom i Begyndelsen af 1779 de første Dage i Aaret. Imidlertid havde Krebs og jeg Spektakel med den gamle Gude, hvis Siele Kræfter og Legems Styrke daglig aftog, og Hovedsagen var Kadetternes *translation* i Klasserne, som han gjorde heel ofte arbitrær og vi vilde have efter faste Regler. Ved den Leylighed blev der handlet om Underviisningen for 1779, det var vel en Maaned for nye Aar. Jeg sagde ham da, jeg havde en Sielelære under Trykken, jeg blant andet vilde forklare. Forklare Sielelæren maatte jeg nok; men han forbød mig at lade den trykke, da ingen maatte criticere Akademiets Arbejder, og det gjorde de da. Jeg blev varm, Gamlen vred og svor jeg skulde blive afsat om jeg trykte Bogen. Var den aldrig trykt før skulde den trykkes nu; men jeg tænkte dog paa Præservativer. Nu besluttede jeg at dedicere den til Kronprindsen, jeg tænkte ganske fornumsteligen, hans Navn er dog en Skyts Gud, og han kan selv *labentibus annis* blive det: alle Folk dedicerede den Tiid til Arve Prinds Frederik, dette var mig for hverdags, og efter Omstændighederne tyktes mig det at være Hyklerie. Kr. Pr. skulde altsaa være min Genius, og hans Navn staaer i Bogens Pande, hvilket for gammel Gude betydede det samme som om der havde staaet: *cornu ferit ille, caveto*.

En Kadet Kalnein*), som siden blev ulykkelig, et ypperligt Hoved, havde paa Dansk oversat Krebs Skrift om Fortificationen; Gude forbød og hans Navn, som Oversætter ey maatte staae paa Tittelen. Krebs talde med Guldberg herom, og han vidste vi havde allehaande Bryderier med den Gamle. Da nu Guldberg havde faaet min Psychologie, skrev Prinds Frederik et Brev til Gude, hvori han bevidnede sin Glæde over Akademiets Floer under hans Bestyrelse, at det var til Ære for ham at en Kadet kunde oversætte slig en Videnskabs Bog, bad

*) C. Christop Kalnein f. 1758. Officeer 1780 ved det falsterske Regiment. Afskediget 1783 † 1797.

ham sige mig jeg skulde læse for Officerer, og fortalde, at Valget af Krebs og mig til Lærere ved Stiftelsen gjorde Hans Excellence megen Ære. Gude forelæste os dette, var glad ved de Complimenter han fik, men saae nok vi havde Baghold, og han skulde fare i Mag.

Her maae jeg atter gjøre en Retur til 1775, da jeg nær havde glemt en Hovedtildragelse, som har megen Samenhæng med den smule Smag og Kundskab jeg har forhvervet mig. Dette Aar var jeg tilligemed nogle flere, hvoriblant den ypperlige Kamer Raad Wadum i Rentekammeret i Laug samen for at oprette os et Selskab, som under Navn af det danske Litteratur Selskab er nævnet i Publikum. Indretningen var, at enhver af os skulde i sin Tour forelæse et Selvudarbejdet Stykke, Poesie eller Prosa; dette *circulerede* da mellem de andre til nøyagtig Bedømmelse; derpaa giennemgik Forfatteren Kritikerne, forfattede skriftlig sin Besvarelse, og Stykket blev da anden Gang foretaget i Selskabet, og da i al Venskab handled om det(s) Fuldkomenheder, Mangler og Forbedringer. Kapitain Abrahamson, hvis Styrke i det skønne og dets Kritik er noksom bekiendt fik vi kort efter til Medlem, og disse Arbejder, i Synderlighed hans Omgang har jeg vundet uendelig meget ved, hvad Nøyagtigheden og Bestemtheden i Sprog og Udtryk angaaer. Vi arbeide troelig med hinanden; og er der nogen egte og sand Smag i mine Arbejder, saa har jeg fornemelig dette Selskab at takke for at jeg har lært at bruge Filen. Siden kom Schiønheyder og Philosophen Rothe ind i Selskabet; og derfra det Bekiendskab, og lærerige Omgang jeg har havt med disse drabelige Mænd. Kamer Raad Wadum blev og herved min Ven, hvis Indsigter og Troefaste Veyledelse jeg skylder meget. 1781 da jeg reyste til Norge faldt dette Selskab i en Søvn, som nok er eet med dets Død.

Ved Enden af 1778 beslutede jeg at udgive en egen Journal og den kom da ud 79 under Tittel almindelig dansk Litteratur Journal; i Førstningen havde jeg kun

faa Medarbejdere, siden arbeidede Balle, Janson, Abildgaard, Geus o. fl. med mig. De tvende første Aargange bleve udgivne under mine egne Øyne. Det siste 1^{1/2} Bind blev trykt medens jeg var i Trondhiem, og derfor er derfor er der nogle gale Recensioner, som jeg ikke kan svare for; den skal dog endes engang thi Hunden bør have en Hale, hvor stumpet den end bliver.

Min uovervindelige Lyst til academiske Disputaser har jeg forhen omtaelt; jeg kan endnu legge til, at jeg det siste Aar jeg var i Skoelen, havde ordentlig med nogle af mine Kamerader oprettet et Disputere Selskab, hvor vi Løverdags eftermiddag samledes paa Skoelen, enhver forsvarede i sin Tour en liden Afhandling, og stoed da i Kathedret, som en Kalkunsk Hane paa sin Stang; og jeg kunde tale og skrive Latin *ex tempore*, da jeg ikke havde vovet at tale tre danske Perioder uden at have dem skrevet, kunde end ikke skrive folkelig dansk. Ved Jubelfesten 1779 kunde jeg da ikke fornegte mig selv saa meget, at jeg jo maatte op paa Universitetet og *opponere* mod Dr. Sandøe. Luxdorff og Harboe vare da blant andre der, og denne Disputaz var en Andledning til det Forsæt de fik at skabe en Rector af mig. Harboe i sær sagde mig jeg holdt for tidlig op, da han af mit Papiir kunde see jeg forbiegik adskillige Argumenter; og jeg vrevlede dog der een god Time; og den Vrevl havde de Følger at jeg *Diis invisus* blev *Scholasticus*.

I Januar 1779 begyndte jeg mine Forelæsninger paa Giethuset for Officeererne; første Gang var Auditorium pakket fuld af Mennesker for at høre Nyt. Hertugen af Bevern var der blant andre, og Dagen efter bød han mig til Taffels hos sig, hvor der var en stor Skare af allehaande Excellenser o. s. v. Hertugen, da Prinds, troede den der holdte Forelæsninger maatte være Professor, og bekiendtgjorde ved Parolen, at Professor Smith den Dag begyndte at læse — dette gav allehaande Snak i Publikum; Siden hen i Aaret, da jeg havde endt det første Kursus, blev jeg da og Hans Mayestæts

i *Philosophien*, og fik Rang med det Kiøbenhavnske *Universitets Professorer*; og altsaa har jeg fordi jeg holdte disse Forelæsninger nu i 9 Aar maattet bøde 18 Rdl. aarlig til Hans Mayestæts *Fiscus*. Ved denne Bestalling havde jeg nær faaet mit Hoved forrykt. Jeg havde adskillige Gange taelt med Gh. Rd. Guldberg om jeg ønskede at blive *Professor Philosophiæ extraordinarius* ved *Universitetet*, dette kunde ikke gaae and, der var ingen Plads o. s. v. Men *Professor Philosophiæ* paa den Maade, jeg blev det kunde jeg blive. Nu skeer det at eendeel Titteler ved samme Leylighed bleve uddeelte, og i Listen til Cancelliet stoad blot Smith *Professor*. Dette fik jeg strax ved den præliminær Notification fra Cancelliet at vlide, og galen blev jeg da, at jeg skulde see ud, som et blot Tittel Spøgelse; jeg altsaa ud til Fredensborg for at faae det forandret. Guldberg som giittede jeg ey var tilfreds fordi jeg ikke egentlig var ansat ved *Universitetet* sagde mig strax, der var ingen Plads o. s. v.; men min Paastand var Barnet skulde have Navn og Philosoph var jeg jo skulde idetmindste være det: Dette var da og hans Mening, men var glemt i Expeditionen — og nu fik jeg rigtig nok min Bestalling, som *Professor philosophiæ*, og den fik jeg gratis, altsaa var jeg da dermed vel tilfreds.

Med mit Auditorium havde jeg de toe Aar jeg læste der Aarsag at være vel tilfreds, og jeg levede meget stalbroderlig med de Soldater Mennesker; havde gierne bleven der. Den første Forelæsning er trykt: Om *Philosophiens Natur og Nytte især for Krigshøvedsmændene*, Kbhvn. 1779, 8. Hertugen af Bevern begierte den skulde trykkes: det skeede og jeg uddeelte den gratis til mine *Auditores*. Han sendte mig siden 30 Rdl. til Erstatning for Omkostningerne; og en høvisk Epistel — den Trykning fik jeg altsaa vel betalt.

Jeg havde 1776 i Litteratur Selskabet skreven en Lovtale over Cort Adeler, denne havde jeg siden Pyntet paa, og udgav den 1779 i Tryken i Mad. Godiches

Forlag. 8. med Adellers Portrait af Sysang aftrykt paa det første Blad. Bastholm recenserede den siden i Litteratur Journalen, og jeg fortryder endnu ikke at have udgivet den.

Litteratur Selskabet udgav 1777 en Samling Poesier under Tittel: Over Indføds Retten, med en Vignette hvori staaer i en Krands: Forsøg at naae, deriblant er og en Psalme af mig p. 9—13 undertegnet Sm. I dette Selskab skrev jeg og blandt andet adskillige gudelige Sange, som ikke ere trykte.

Mod Enden af 1779 fik jeg alvorlig i Sinde at gifte mig; og dette udførte jeg da og den 19. Novbr. Jeg havde mine 300 Rdl. ved Landkadet Akademiet, og regnede paa, at da jeg dog havde den store Familie at underholde, saa kunde et *plus* af en Kone ikke gjøre nogen betydelig Forskiel i Oekonomien; jeg calculerede den Gang just ikke saa ganske rigtig, og saa er der saa tit løben Føyl i Regningen. Imidlertiid behøvede jeg Penge til at betale adskillige Mennesker med, jeg havde kiøbt en heel Deel Bøger, og den Arvesynd kan jeg aldrig lade fare; nogle Udgifter var der og ved den forestaaende Forandring; skjønt vor Wiehe gjorde det vigtigste og mere end han burde. Harboe, som den Gang var Chef ved Akademiet talde jeg en Gang med, da vi den Gang vare gode Venner, som vi og nu siden ere det, om dette: nogle Projekter vi havde lykkedes ikke, og uden at jeg vidste det fortæller han en Gang Guldbørg dette, og sagde mig Guldbørg vilde selv tale med mig herom. Dette gjorde han da og næste Gang jeg kom til ham, og efter at vi havde præket noget, siger han, han vilde forsøge at skaffe mig 600 Rdl. til laans af Arveprindsen: og sige mig Beskeed derom: dette blev og saadan paa Vilkaar at de skulde tilbage betales paa den Maade og i de Terminer som H. K. H. selv i Tiden vilde nærmere bestemme: jeg fik da dette Sølv, og Skiebnen og H. K. H. har endnu intet bestemt om det Afleverelse. Engang skeer det dog vel om jeg lever en Stund. Imidlertiid

fik jeg ikke disse Penge før i Begyndelsen af 1780, altsaa skulde der i den mellem Tiid skaffes Raad for et par Hundrede Rdl., og det holdt haardt. En Rig Borger i Kiøbenhavn, som var noget beslegtet med mig lovede da at skaffe mig saalænge dette Sølv; men havde ey Pengene liggende, og skulde skaffe dem hos en anden: dette kom og i Stand, men denne anden vilde have Caution, og min Patron havde forsoeret at *cavere*. Der stoed vi da igjen. Nu havde jeg tient ham i at forligge ham og hans Kone, som var henimod 70 Aar, og havde vildet skilles ved ham for hans Uordener; denne hans Kone havde i første Ægteskab havt min Farbroder, og med hende havde han faaet den Velstand der var: Han blev nødt til at skaffe en Tøvekat af Huuset han boeiede med, og var glad det dermed var til Ende: den gamle Kone levede nu som hun burde, og altsaa vilde de begge tiene mig. For at holde sin Eed finder han paa det lystige Indfald at Konen skulde underskrive som Kautionist, og selv tegnede han paa Vexel Obligationen, dette var med hans Minde og efter fælles Aftale — og saaledes fik jeg Pengene. Siden da de skulde betales gav den gamle Faster mig 30 Rdl. til Hielp, og havde jeg bleven i Kiøbenhavn til hun døde, saa havde min Oekonomie ey tabt derved. Dette sagde hun mig ofte; men jeg reyste bort og anbefalede hende til Herr Rørbye ved Nicolai Kirke, og han har da forsikkert mig hun foer hen i Fred. Manden ægtede siden sit Boelskab og er nu og død.

Pengene fik jeg da og holdt Bryllup, svattede et Hundrede Rdl. bort til Klæder, som kunde og burde været sparet, og havde, om Overdaadigheds Forordningen da havde været til, været sparet — men nu gik de *ad undas*. Nu var jeg da gift; ved mine Recensioner havde jeg i de 2 siste Aar dog fortient noget; jeg fik 4 Rdl. for hver trykt Ark jeg skrev, og dette Arbeide fortsatte jeg da; men der var dog altid et Deficit, som hidentil *per varios casus per tot discrimina rerum* dog var taale-

ligt, og havde, naar ey disse mange ulyksalige Flytninger siden vare paafulgte, læt været erstattet. Jeg maatte være anstændig klædt, og deri stak det vigtigste af Underbalansen.

Nu skeede det at Hennings havde skreven Olavides: jeg læste den Tingest, gad ikke recensere den, og pinte Schiønheyder med mange Overtalelser til at gjøre det. Han skrev da en Recension, som var alvorlig nok, men dog ey for slem, jeg læste den og lod den trykke. Imidlertid fik Balle Arket at see, han fik fat i Schiønheyder fortalde ham den Recension var for slem, han maatte absolut gjøre den om; Schiønheyder uden at jeg vidste deraf gjør dette, og lod det Ark paa sin Bekostning omtrykke, og da det var færdig viiste han mig det. Og see — denne nye Recension, hvorfor han havde sat sig i Bekostning, og som skulde ret være fin, var endnu værre end den anden: Jeg loe ad det Spøg, saae nok Recensionen i sig selv var sand, og lod da staae til. Journalen kom ud og Hennings blev bindegal. Han skrev en liderlig Piece mod Schiønheyder, og maalede ham af som en Fanatiker o. s. v. og det store Publikum fordømte den arme Schiønheyder. Han derimod ærgrede sig saaledes, at hans Liv stoed i Fare. Jeg havde ført ham ind i dette, jeg maatte altsaa faae ham ud deraf: det gieldte om at stemme Publikum om, jeg overlagde dette med Rothe og udgav nu Betænkning over det som Hennings og Schiønheyder have sagt i Andledning af Bogen Olavides. Kbhvn. 8. hvoraf kun 30 Expl. blev aftrykt og omdeelte, den staaer ellers i Litteratur Journalen for det Aar 1780. Stilen heri er fuld af Rothianismer, da jeg iidelig i den Tiid prækede med Rothe og læste hans Bøger og den Stil smitter stærk. Jeg naaede min Hensigt. Hennings blev fordømt, og Schiønheyder, som vidste intet heraf for det var ude, blev friekiendt fra Dominicaner Tittelen.

Jeg havde i de siste par Aar ikke talt med Biskop Harboe, jeg havde ingen Andledning dertil, var og noget

tankeløs i det Kapitel; nu da dette theologiske Strids-skrift var færdigt, besøgte jeg ham, og gav ham det. Den Gamle bevidnede mig saameget mere sin Fornøjelse herover, som jeg den Gang stoed i den Situation, at han rimeligviis ikke kunde være mig til nogen Tieneste, saa talde han, og det var og den Gang min Troe, hvori jeg dog tog Feyl, som Tiiden viiste. Harboe sagde mig jeg burde give Grev Thott en af de Piecer; jeg undskyldte mig, da jeg var Greven ubekjendt; Harboe tog dette for godt, sagde jeg skulde kjendes af ham, han vilde selv drage did med et Exemplar og det fik han da, og Grev Thott skienkede mig, som jeg siden erfarede, sin Bevaagenhed. Der blev meget snakket om denne Tingest, da den i nogle Uger ey var at faae, og Menneskene bleve nysgierrige efter at see den. Saa sendte den gamle Grev Adam Moltke Bud til mig, og lod spørge efter den: jeg gik til ham og overgav ham et Exemplar, og ved den Leylighed talde jeg med Hans Høygrevelige Excellence, som var meget naadig. Gh. Rd. Guldberg forstaaer det sig selv gik jeg og til, og præliminariter snakkede om jeg vilde sribse Hennings: han raadede, det er begyndte at raade mig til at lade det være; men jeg sagde *factum infectum fieri nequit* og gav ham Bogen, som jeg dog forsikkrede ham, som Sandhed var, ikke var uhøvisk.

Nu gik det, som jeg ventede. Hennings blev bindegal, og lod al sin Aands Bitterhed vendes fra Schiønheyder til mig: han skrev en 7 Ark fuld af allehaande Galimathias og erklærede jeg var en Hund af en Philosoph. Jeg fik fat paa dette en Løverdag jeg gik hiem fra Kadet Akademiet, begyndte strax at læse det, og blev bister, som en Vildtydsker, da jeg i Begyndelsen saae hans Færd; men var ganske Blid i mit Sind inden jeg fik det til Ende, da jeg saae jeg havde Synderen i min Magt, og kunde nu sætte ham paa den bestemteste Maade Kniven paa Struben, saa han ey skulde undløbe. Eendeel af mine Venner vilde ikke jeg skulde ydermere skrive i

den Sag; men jeg burde skrive, og da han havde vrevlet mange andre Ting ind i Sagen, arbeidede jeg et godt Fierding Aar paa en Replik, som 4 Ark stor kom ud paa Tydsk, og slutter den Samling Proft udgav: Stykkets Tittel er: Erläuterungen über dass, wass in den Streitigkeiten über Olavides noch dunkel [und] (oder) zweydeutig seyn mogte. Og dermed var den Strid til Ende. Hovedsagen i Striden bestoed egentlig deri, at Hennings vilde fragaae det, han virkelig havde skreven, og nu saae ey kunde forsvares: han fordreyede derfor sine Ord, gav dem usædvanlige Bemærkelser o. s. v. I mit siste tog jeg derfor heele Sagen Stykviis paa den Led: enten har Hennings skreven og meent det der staaer i Bogen ligefrem efter Ordenes sædvanlige Betydning, og da har han syndet og fortient Stribs, eller han har meent det anderledes, som han siden vil forklare det, og da har han skreven ganske mod Sprogbrugen, og ingen kunde drømme om hvad han da vilde sige. Det var ikke Hennings Sag at erklære sig herpaa, altsaa hørte Striden op. Mit Skriverie i denne Sag blev siden efter recenseret i Gottingske Gelehrte Zeitung af Dr. Walch og det paa en for mig meget smigrende Maade.

Nu var det naturligviis een af mine Hovedspeculationer, at faae mig mine Indkomster forbedrede og blive fast i Kiøbenhavn og hertil havde jeg ligesaa mange Projekter, som min Ven veed jeg siden har havt for at komme did igien. Blant andet var dette. Paa Opfostrings-huset var en Præst Baagøe ansat til Edukations Inspektør, med 300 Rdl. Løn, frie Værelser og nogle Favne Brænde. Han ønskede Præstekald, da han vel tillige var Kapellan ved Vartow men var gift, og havde Børn. Jeg kiendte ham og vidste naar han søgte. Nu tyktes mig denne Plads i Forbindelse med Kadet Akademiet var herlig; Jeg gjorde Guldberg dette Projekt: det hovede ham, og Baagøe, som var en brav Mand, og havde længe været Kapellan kunde læt hielpes. Men dette skeede ikke i min Tiid. Engang gjorde jeg endog en Reyse til Fredens-

borg med en Ansøgning for ham, altsaa *indirecte* for mig selv. Men Kaldet var for stort, og skjønt jeg i sær med Ryberg, som den Gang var Fattig Directeur havde taelt om Successionen, blev der intet af, da Præsten først blev befordret da jeg var i Norge.

Nu skeede det imidlertid at *Professor Falck* paa Søkadet Akademiet døde: dette gjorde jeg mig ingen Betænkning ved; men een Dag kommer *Professor Abraham Kall* til mig, og fortæller at Kamer Herre Kaas havde ved *Professor Saxdorff* givet ham Komission at tilbyde mig denne Plads, som jeg i Forbindelse med Landkadett Akademiet læt kunde bestride, da der kun var 3 Lektioner om Ugen. Jeg gik derpaa til Kaas og Sagen var rigtig nok; men Lønnen tykdes mig var for liden. Kaas sagde han vilde forsøge om Tillæg kunde faaes; jeg opsatte da en Ansøgning om Pladsen, med Tilbud at undervise tillige i Philosophie og de skønne Videnskaber, naar Lønnen var 300 Rdl. Dette deysede ind i Admiralitetet. Kmhr. Kaas fik Svar dette kunde ey gaae and, men vilde jeg tage mod Pladsen med 200 Rdl. (den ordentlige Gage var 150) saa vilde de forestille Kongen det: dette skeede, og nu var jeg et *amphibion*. Nogle Dage efter at Depeschen var indkommen fik Kadetterne Ordre at gaae til Søes: Læsningen kunde altsaa ey begyndes for Esteraaret, og dette fortrød jeg da ikke paa; da jeg ligesuldt fik mine Penge.

Imidlertid var dette et Trældoms Liv; 6 Timers Læsning daglig paa Kadet Akademierne og den 7de hver anden Dag paa Giethuset for Officererne; Recensioner og andre Arbeider skulde og gøres: og Indtægterne vare med Alt dette Arbeide tynde: jeg pinde Guldberg han skulde skaffe den Præst bort, men forgieves. Nu satte Abraham Kall mig et syndigt Projekt i Hovedet, som jeg udførte, og *hinc prima causa malorum*. Han fortalde mig det varede længe inden han kunde faae skikkelig Løn, han sagde derpaa, som i fuld Alvor til Guldberg han vilde være Rector; dette vilde Guldberg ikke, og for

at holde ham ved Universitetet skaffede han ham det han ønskede; vi overlagde jeg skulde gjøre det same. Helsingørs Skoele var just ledig; men Pladsen var bestemt til Treschow*) som har den. Dette udspeidede Kall og sagde mig det. Jeg havde altsaa ingen Fare for at komme der; og det var mig sand Pestilense at tænke, jeg skulde være Rector. Nu marcherede jeg til Guldberg, fortalde ham dette Liv var galt, og af Fortvivlelse ønskede jeg at blive Rector i Helsingør. Heyda — dette var et *nobelt* Indfald; Helsingør var givet bort, men herom skulde vi tale videre. Vi talde da siden, jeg sagde ham, at jeg vilde have været Rector i Helsingør, da det laae saa nær Kiøbenhavn, men skiøttede for Resten Intet om det Rectorskab. Han bevidnede en Rector var den lykkeligste Mand i Verden, og jeg skulde blive en høvisk Cathedral Rector — dette hørde jeg saalænge, at jeg tilsist troede det skulde være saa, og dette var Skiebnens Villie.

I samme Laug døde Schlegel, *Professor historicarum*. Abraham Kall kom da til mig og spurgte om jeg vilde søge den Plads; thi da vilde han ey søge den: han raadede mig dertil; men jeg var ikke gal; jeg vidste og følte jeg var en Synder i Historien, og mit Hoved har aldrig været til at huske dette, Skoele Underviisningen var og heri yderlig slet; og ligesaa hastig som jeg har læst ligesaa hastig er det glemt, kun Resultaterne og de Reflexioner jeg under Læsningen har gjort mig over Begivenhederne blive siddende i Capitolium. Et Aar i Forveyen havde Guldberg engang sagt mig, jeg skulde tage mig et andet Fag end det philosophiske, og arbeide deri, der kunde da læt blive Plads for mig ved *Universitetet*; jeg paastoed det var umuelig, da jeg ey kunde være Professor i Alskens Ting. Guldberg derimod sagde det vilde, med de almindelige Kundskaber, jeg havde være mig læt: men jeg fulgte mit eget Hoved, kunde altsaa

*) Niels Treschow f. 1751. Rector i Helsingør 1780. Senere i Norge Statsraad.

ikke nu, som et klogt Menneske søge en Plads jeg ey duede til. Kall fik den da.

Sporon, Conferenz Raaden var jeg bleven kiendt med i Enden af 78 da jeg havde skreven min Sielelære: jeg gik da til ham, bad ham skaffe mig Audienz hos Eichstädt uden for de sædvanlige Timer; dette skeede, og jeg overleverede siden Kr. Pr. selv min Bog. Sporon som havde læst den, og var fornøyet dermed, bad mig en Uges Tiid efter til sig, da han havde et stort Selskab (der blev jeg kiendt med den herlige Geus) dette gjorde han siden ofte, og vi havde megen Omgang med hinanden saalænge jeg var i Kiøbenhavn. Han prækede altid for mig jeg skulde være Philosoph ved *Universitetet*: da nu disse forbistrede Rector Griller kom i mit Hoved snakkede vi altid derom; i Førstningen var han enig med mig, jeg skulde ey være Rector; siden havde han nok snakket med Guldberg, og nu var der kun een Stemme over mit syndige Hoved: *damnamus*.

Kall var nu bleven *Professor Historiarum*, og nu skulde man have en *Professor Lingvæ Græcæ*, hvortil der var kun liden Løn 300 Rdl. troer jeg. Kall kommer da til mig og giver mig en Comission, hvorved hans Navn plat ikke maatte nævnes. Guldberg havde bedet ham, og han bad mig at spørge Sahl om han vilde for den Løn tage mod *Professoratet*. Dette var en vanskelig Sag, da Sahl og jeg vel vare gode Venner, men han var saare mistænkelig, og jeg forudsaae at dersom dette saa ey skeede, vilde han troe jeg havde vildet holde ham for Nar. Kall forsikkrede mig det var Alvor, og jeg gjorde Sahl Propositionen. Manden blev først heel forstyrret; men tilsist fik jeg dog det var, han vilde; men troede stadig hans Fiender havde narret mig til at spørge, for at holde sig lystig over hans Svar. Jeg sagde Kall hans Beslutning; men der blev ingen Ende paa Sagen. Jeg fik da *Pater* Ianson til at tale med Guldberg; der var da rigtignok komen Vrevl deri; da Kall havde faaet sig andre Konster i Hovedet: imidlertid fik vi dog

Kabalen, og Sahls Professor Bestalling laae expederet i Cancelliet før han vidste det, men saa begyndte han at vrevle, at Ianson nær havde fortrudt det Arbeide.

Imidlertid var Rectoratet i Nyekiøbing paa Falster bleven ledigt; engang jeg gik paa Gaden kom jeg i Snak med den bekiendte Kierulf, og *discursive* fortæller han dette stoed endnu opslaaet og var godt. Jeg lagde den Snak paa Hierte, fik ved en Skrivelse derover Efterretning om det var vel 800 Rdl., Levestædet saa læt, at man fik Penge til naar man kun vilde tage mod Varene, og der flød Melk og Honning i Rendesteenen. Jeg taler da med Ianson derom, han raadede mig fra det, vilde jeg absolut skulde blive i Kiøbenhavn: Harboe raadede derfra, da han sagde han vist vidste det ikke var 500 Rdl. Grev Thott sagde mig, han havde stedse agtet det for min Bestemelse at blive ved *Universitetet*, og dette var at gaae af Veyen; imidlertid ønskede jeg det alvorlig, saa vilde han gjøre sit. Guldberg, som vilde jeg skulde være Rector havde intet derimod, jeg kunde altid faae det bedre, og jeg blev Rector i Nyekiøbing. En gammel Subrektor Hage i Naskow, som længe havde søgt Rectorater og Præste Kald var af Cancelliet bestemt til at være det, for jeg indgav min Ansøgning: han fik samme Dag min Bestalling blev *expederet* Skrivelse fra Cancelliet han skulde faae det første *convenable* Præstekald han søgte — Han blev siden Præst. Harboe havde imidlertid tælt med Aagaard, som var Aagaard, og da jeg derpaa talde med ham og spurgte om jeg skulde tale med Aagaard om dette, sagde han, Mennesket var egensindig, nu maatte Cancelliet gjøre hvad det vilde, Embedet var ey værd at gjøre Complimenter for, og jeg skulde blot tale med Thott, og ikke oplukke min Mund til de andre. Dette behøvede han ey at sige mig toe Gange. Og nu er jeg da den 27. Octobr. 1780 kaldet og beskikket til at være hans Mayestæts latinske Skoelemester i Nyekiøbing, og her knyttes da den store Knude i mit Liv, hvis Opløsning hidtil er skiult i Mørke.

Da Harboe blev Chef paa Kadett Akademiet skulde der været nedsat en Commission til at reglere Underviisningen o. s. v. Dette vilde Harboe unødigt have og Aftalen blev da med Guldberg, som og talde med mig derom, at jeg skulde udarbejde en Plan, som Harboe kunde indgive til Generalitetet o. s. v. og paa den Maade alt uden Opsigt bringes i Rigtighed. Det siste heele Aar jeg var paa Akademiet arbejdede jeg troelig herpaa, fik den færdig og gav Harboe den. Min Grundsætning deri er denne: Chefen skal have al muelig Magt til at gjøre godt; men Skade og Forstyrrelse maae der betages ham Leylighed til at gjøre. Dette stoed da vel ikke med rene Ord, men Harboe begreb dog nok noget deraf og vilde ey indgive Planen: dette fik jeg at viide af andre han udlod sig for, blev gal i mit Hoved, og under et Paaskud fik jeg Planen fra ham igien, som han aldrig mere fik i sine Hænder. Vi fattedes en Historicus, for at faae Penge til denne havde jeg talt med Berregaard, Page Hovmesteren, og demonstreret ham, at naar Kadetterne ikke kom til Hoffet for de havde *absolveret* deres heele Kursus (og dette havde jeg faaet Harboe til skaffe en Kongelig Ordre for maatte ikke skee før) saa behøvedes ikke de Informatorer de havde, og en 150 Rdl. kunde da til en Historicus afgives, som nu Page Informatorerne fik. Guldberg var og eenig om dette, og denne Ting og dens Sammenhæng var og forklaret i Planen. Denne Forandring skulde begynde til Nye Aar 81. Harboe vidste ingen rigtig Beskeed derom; Berregaard kiendte ikke Akademiets Forfatning og kunde ey heller fuldkommen oplyse ham. Denne Post i Planen laae Harboe paa Hierte, jeg fik Brev til Nyekiøbing fra een af hans Venner, jeg maatte dog lade ham faae den Plan. Jeg svarede: *ab orco nulla redemptio*, og først en Tiid efter tilskrev jeg Abrahamson Sagens Samenhæng, og Forandringen skeede; men paa en forvendt Maade, da dette Tillæg blev givet *Theologen*, som var gruelig belæsset med Arbeide, og burde have været befordret til et andet

Embede, og Theolog og Historiker været 2 Personer. Saa var min Idee. Jeg gav Guldberg siden en Afskrift af Planen; men der blev intet gjort derved. Min Ven har ogsaa faaet den, veed altsaa hvordan den seer ud.

Jeg har aldrig tælt end ikke i den egentligste Forstand seet Dronning Juliana Maria; eller nogen ved hendes Hof; men 1780 da jeg havde skreven mod Hennings var jeg nær bleven nødt til at forlange Audienz hos Hendes Mayestæt, og den havde jeg da og gaaet til i min fulde Kraft. Dronningen havde et Exemplar af Litteratur Journalen; nu skeer det at Proft en Dag kom pidskende til mig med Tungen ud af Halsen, og vilde fortælle mig jeg var Dødsens Regiments Qvarteer Mester, ret *filius perditionis*: nu jeg havde ey slaget en Mand ihjel, det vidste jeg, ey heller gjort falske Banco Sedler — aber, det var dog galt. Hendes Mayestæt var vred fordi jeg havde saa hugget Hennings, havde ladet sende Journal tilbage til Proft, og sige han maatte ey bringe det Tøy mere. Den Ulykke troede jeg da ikke var saa stor, Qvinderne skal tie i Menigheden, og hvad kom Hds. Mayestæt mine Recensioner ved. Imidlertid troede jeg dog der var nogle Kneb og Konster i dette; jeg seglede da til Sporon og fortalte ham dette Spil. Han troede ikke at dette var skeet *directe* fra Dronningen eller at hun endog vidste det; lovede at udspionere dette, og var det saa, da blev vor Aftale jeg skulde høvisk indbinde et Exemplar deraf, og overgive hende selv det igien og da sige det jeg burde. Imidlertid blev dette unødvendigt. Et par Dage efter da Grev Thott var ved Taffelet talde han og andre om den Strid og mit *videtur* i Sagen. Dronningen som hørte dette spurgte hvor det stoed; nu den Journal havde hun, og spørger Oberhovmesterinde v. d. Lûhe efter den. Jo — hun havde laant den jeg veed ikke til hvem — og Journalen blev hentet tilbage fra Proft til hans store Trøst og Husværelse. Dette fik jeg at viide strax af en af Pagerne, som havde været paa Akademiet, og nu bekymrede jeg

mig intet videre derom. Man forklarede mig ellers Historien saaledes: et par af de Hof Mennesker, Kamerjunkerne eller hvad de nu vare, vare Venner af Hennings — de havde fortalt v. d. Lūhe det var Scandal for Dronningen at have den Hunde Journal, som saaledes formastede sig mod skikkelige Folk — nu havde hun af høystegen Drift og Bevægelse sendt den tilbage til Proft, og gjorde sig derved den Umage at lade den hente igien; men derved blev hendes Naade mig formodentlig just ikke gunstigere.

Min Ven kan læt begribe at jeg i dette siste Aar især pinte Guldberg med mine Projekter om Befordring og Forbedring; han begreb og klarlig jeg kunde ey bestaae paa den Maade, og engang ved Paaske Tiider siger han til mig han kunde vel engang om Aaret skaffe mig en Extraordinær Kongelig Gave, og vilde nu see at faae mig 100 Rdl. Jeg erindrre ikke om jeg opsatte nogen Ansøgning derom; men Pengene betalte Linde mig, og dette var første og siste Gang jeg af publik Fond fik noget gratis, men saare vel til Pas kom disse Penge, da jeg stoppede Huller med dem, som vare ellers blevne slemme.

Dette var da Episoder, vi stoede i Enden af 1780 da jeg blev kaldet til Nyekiøbing. Kort efter kom Sø Kadetterne hjem; jeg talde med Kaas om Læsningen, men han sagde, som sandt var, det var ey værd at begynde for en Maanedes Skyld, jeg fik ligefuldt min Gage, for December, da jeg hen i Maaneden reyste; og Hans og Admiralitetets Godhed gik endog saavidt, at jeg da jeg siden kom til Kiøbenhavn, fik endnu en Maanedes Gehalt, som de i *vacansen assignerede* mig. Var dette ikke høviske Mennesker?

Nu blev der *qvæstio* om disse mine militære Pladsers Besættelser; Kaas *consulered* mig, og jeg raadte ham at foreslaae den bekiendte Digter Thomas Thaarup som har skreven Du Plet af Jord. Dette gjorde han: imidlertid fik Admiralitetet en Hof Rekomendation, som de sendte

Kaas; han spurgte mig derom, jeg kiendte ikke Mennesket, han ikke heller: jeg raadte ham *simpliciter* at sige dette: det gjorde han, og Thaarup blev Manden. Jeg vidste at Thaarup kunde, og troede han vilde gjøre saare meget: jeg troer jeg har taget Feyl deri; disse Digter Genier blive fast alle ubrugbare Folk; men den Gang troede jeg Æren og militær Ordenen skulde danne ham til en saare duelig Lærer. — Harboe *consulerede* den gamle Pastor Bluhme, og jeg vidste bestemt, at dersom jeg nævnede nogen, var dette nok til at han ikke blev det. Imidlertid spurgte de mig begge, og jeg sagde jeg vidste ingen; eengang siger jeg *discursive* til Bluhme at *Lieutenant* Abrahamson var en dygtig Mand, men ham var der ey at tænke paa, da han ellers var meget beskieftiget. Bluhme lagde dette paa Hierte, talde med Harboe om det, og Harboe siger til mig, om det var mueligt at faae Abrahamson. Dette vidste jeg ikke, han bad mig tale med ham. Dette var just mit Ønske, og Abrahamson og jeg havde længe talt med hinanden om dette. Men jeg vilde opnaae toe Hensigter, deels have Abrahamson, deels med det samme hævne mig paa Harboe og Bluhme, som havde nødt mig til at gaae bort. Sagen var denne.

General Gude havde prakket mig de 2 Eftermiddags Timer fra 4 til 6 paa, som min Formand ey havde læst, og dette fik jeg først længe efter at viide. Efter en Generalitets Ordre skulde Kadetterne exercere i de Timer; men de havde de 3 første Aar jeg var der ey Gevehr i Haand. De burde og have nogen Tiid til at gjøre egne Udarbejdelser og deslige, som de nu gjorde i Læse Timerne. Jeg havde ofte tælt med Harboe om dette, og for han blev Chef var dette rigtig nok; men da han blev Chef kunde dette ikke forandres. Jeg talde med Generalitetet derom, i sær med den ærlige gamle Stange, som jeg ofte kom til; de sagde naar Harboe ey satte sig derimod saa skulde det skee. Men Bluhme sagde ney og derved blev det. Nu skulde der *exerceres*. Harboe jagede da Kadetterne ned paa Pladsen at *exercere* fra 6 til 8 om

Morgenen; nu bleve de trætte, kom uforberedte paa Salene, sov og vare dødsige under Læsningen, og dette blev da reent forstyrret. Da jeg imidlertid var kaldet til Søkadetterne, og skulde der læse fra 4 til 6 kunde jeg ikke læse paa samme Tiid for Landkadetterne, og skjønt jeg gjerne kunde have faaet Kaas til at forandre Timerne til fra 2 til 4, saa var det over mine Kræfter at læse, med de offentlige Forelæsninger 9 Timer om Dagen. Da nu Harboe, styrket af Bluhme var egensindig havde jeg enten maattet opgive den eene Tieneste, eller slæbt mig ihjel — altsaa maatte jeg see at komme bort, og dette gjorde da at jeg endelig bestemte mig til at søge Nyekiøbing. Men, da Timerne vare overflødige, og det var til større Skade end Gavn at Læreren skulde i dem hænge over Drengene, saa var det min Hovedspekulation ved min Bortgang, at faae dem afskaffede, og derved at kunde have offentlig Beviis paa Harboe og Bluhme havde gjort mig forsællig Bryderie. Bluhme var mig ikke saa gunstig; thi da jeg først var komet til Akademiet, kom han engang ind i min Time, da jeg forklarede et Stykke af Thomsons zuhr zeiten — han gjorde mig en Compliment, og begyndte paa skolastisk Viis at analysere et Stykke af Digtet for Fybrene, og det skulde han lade været; thi Smag havde han ikke. Han havde heller intet hos mig at gjøre da han blot havde Opsigt over den Theologiske Underviisning, og Gude kunde ey heller lide, han vilde blande sig i det andet. Dette havde Gude udladt sig nogle Gange med for mig, og ladet mig forstaae, jeg skulde ey bekymre mig om den gamle Pfafe. Nu da han kom og vilde endog docere i mine Ting blev jeg katolsk i Hovedet; og da han (endte, tog jeg) fat paa det samme Stykke og forklarede det atter paa min Viis. Bluhme var klogere end jeg, taug og gik sin Vey; men jeg skaffede mig derved just ingen Patron i ham. Han var en fin Mand, og vi talde siden adskillige Gange med hinanden, men mine Lektioner kom han ikke mere i.

Nu sagde jeg da Harboe efter nogle Dages Forløb Abrahamson vilde vel tage Pladsen, men de Timer fra 4 til 6 kunde og vilde han ey læse — dette var umueligt — ja saa vilde han ey did. Imidlertid *confe(re)rede* han og Bluhme med hinanden talde med Abrahamson som var stiv i sin Paastand, og Enden blev, han fik Pladsen, og Timerne gik fløyten. Da dette var afgjort og Abrahamson begyndte at læse, saa maatte jeg efter min gamle Viis lade Harboe viide han og Bluhme med al deres Klogskab vare fangne. Nu kunde Timerne undværes, men jeg skulde nødes til at gaae bort. Hævnen er sød, sagde Kiellingen; men jeg ærgrede mig dog saameget over at jeg paa den Maade skulde forlade Kiøbenhavn, at jeg de første 2 Aar ikke kunde tilgive Harboe dette, hvor glemsom jeg end ellers er, naar det gielder om at ihukomme Fornermelser.

Inden jeg skulde reyse fra Kiøbenhavn udgav jeg en Bog: Indledning til den aabenbarede Religion til Brug for Enfoldige og for dem der ville underviise Enfoldige. Kbhvn. 1780. 8. dediceret til *Ian-sonius noster*.

Men nu skal vi reyse, og her stoed jeg som en Hund i et Spil Kegler. Der skulde Penge til, og de vare ikke at faae: der var Mennesker, som skulde have Penge, og alt dette var Galskab. Schiønheyder som *indirecte* havde faaet dette at viide, talde til mig herom; han skaffede mig og siden 100 Rdl., som ere betalte, da jeg var i Trondhiem; men i den *periculo* kunde han ey faae Pengene. En Beslægtet af mig, som er Skipper og boer paa den lykkelige Øe Taarsing, havde jeg taldt med han skulde føre mig og det heele Krambod til Nyekiøbing: han laae færdig til at lade; men jeg kunde ey begynde derpaa: han merkede da nok der var det sande Væsen der fattedes, tilbød mig *ultra* 100 Rdl., som han fik igien, da jeg fik de Penge af Schiønheyder, og nu kom jeg afstæd, først i December Maaned, og forloed med megen inderlig Bedrøvelse Kiøbenhavn.

kiempede som en Helt med mig selv, at ikke min Kone skulde merke min Siels Forfatning, men en liden i sig selv ubetydelig Omstændighed, rev mig rent ud af al Kontenance.

Jeg havde en liden Hund, som hed Phoibos, denne var min egen, som altid laae hos mig naar jeg var hiemme, og kort var mig meget kier: jeg havde faaet ham af min Kone, da vi vare forlovede. Denne Hund var bragt ombord paa Skibet i Forveyen, og da vi vare komne ud paa Reden og seglede afstæd, randt mig Hunden i Tanke — men borte var han — enten han nu var sprungen i Land, stiaalen eller druknet veed jeg endnu ikke, og kunde ey faae det at viide — borte var Hunden og denne Opdagelse gjorde mig saa oprørt, at alle de andre Følelser, som hidetil vare qualte, samlede sig i denne eene — og det er endnu mere, den Hund glemmer jeg aldrig. Der er intet underligere Dyr til end Mennesket. Nu segler vi da, vare 6 Dage underveys, havde vel Vind men stille Vær. For at fordrive Tiiden fik jeg Baaden ud og roede foran Skibet; og det lærte jeg som en Slop Roer — *tandem* kom vi til Nyekiøbing.

Endnu et par Ord om min oekonomiske Forfatning ved Afreysen til Nyekiøbing. Min største Ulykke var jeg kunde ey faae Penge til at betale det forløbne halve Aars Huusleye og de til Flytningen paagaende Omkostninger; adskillige andre Mennesker, som skulde have Penge gjorde mig ingen Bryderie; men jeg havde alle muelige Spekulationer for at faa dem betalt, hvilket dog blev umueligt. Jeg forsøgte blant andre hos Ryberg, som jeg var noget kiendt af: aber derved var intet at gjøre; jeg skrev ham til derom, og han svarede ikke. En af mine Bekiendte, som jeg i dette Øyeblik ey mindes hvo var, men som var nøye kiendt af den gamle Grev Moltke, raadede mig at vende mig til ham — jeg overtalte mig til at gjøre det, og fik et meget høfligt Svar, han var selv i Forlegenhed; ellers kunde det vel skeet. Endelig vendte jeg mig til Khrre. Suhm, hans Casse var

tom, og Tonen i hans Svar viser det var Alvor. Disse toe Breve har jeg, og min Ven skal faae dem som Bielag til dette. Nu havde jeg forsøgt alt, og gaaet, som jeg siden ærgrede mig over saa vidt, at jeg ikke kunde gaae videre — altsaa var der kun at tænke paa at komme bort, og lade Gielden blive, for saavidt den kunde *in statu quo*. Dette skeede paa foranførte Maade. En Hoved Feyl i min Begiering til benævnte Herrer var, at jeg forlangte den heele Sum, hvormed jeg kunde udvikles af al Gielden. Det var om jeg mindes Ret 800 Rdl., hvori da Reyseomkostninger o. s. v. vare indbegrebne; jeg tænkte det var bedre at have en Creditor end 16 og løb *rabundus* med al min Philosopheren. Pengene fik jeg ikke, og vel var det, som min Ven skal begribe af det følgende. Mig forestoed en større Kallepine, som den Gang laae skiult i Mørke. Løyerligt var det, at een Mand, som vi begge kiende, og som i det mindste har været begge vores Ven, og jeg den Gang levede meget med, talde krafteligen til nogle andre om at hielpe mig; han kunde have gjort det — men da de sagde ham det; da var det en anden Sag; han kunde ikke — men andre burde. Jeg vil ikke nævne Manden her, mundtlig skal jeg dog sige min Ven hvo det var. Forresten holdt jeg min Forfattning omhyggelig skiult for et par af min fortroeligste Venner, da jeg troede de dog ey kunde hielpe mig: saa fik Janson intet at viide derom, Wiehe var den Gang ikke i Kiøbenhavn. Nok jeg kom til Nyekiøbing og dette Spil er kun en Forsmag paa det meget værre i den følgende Tiid, da Trondhiems Reysen skal gaae for sig.

I Nyekiøbing blev jeg snart kiendt, og begyndte at præke igien, prækede jevnlig for den gamle i Sandhed elskværdige Provst Verking*), som var over 80 Aar, og blev min meget gode Ven; derved vandt jeg Menneskenes Gunst, og da jeg som Rector tillige var Chor-Døgn

*) H. Wederkinch f. 1701 † 1784.

(jeg har da ogsaa været Degn) og havde Offer af Menigheden, saa steg dette Offer snart til det dobbelte; men da Byen var liden var det tyndt nok alligevel. I Førstningen tykdes Menneskene jeg var en underlig Pandur, da jeg, i Stæden for min gamle Formand gik med Alonge Parykker og lange Manschietter (?) os.v. brugte min Kiøbenhavniske Uniform, som var blant anden en Karmosin Rød Klædning med Guld paa og en guldressede Hat. En gammel Kones Betænkning herover, som hun selv sagde mig, maae jeg dog hidsætte: Konen: veed I hvad de sige om Jer? Jeg: Ney. Konen: de sige det er en Fandens Rector, som gaer med guldressede Hat, saadant er ey før seet i Christenheden; men veed I hvad jeg har svaret. *Resp.*: Ney. Konen: jeg spurgte: For Fanden skal Batten læse for Drengene.

Skoelens Oekonomie var i temelig mislig Forfatning, saa Indtægt og Udgift ikke havde balanseret og det var galt. Blant andet var der en gammel Kongelig autoriseret Indretning, at Disciplene skulde lære Instrumental Musik, og en af Hørerne eller hvo der ellers lærte dem dette skulde derfor have 16 Rdl. 3 Mk. aarlig. Dette *annuum* var i den siste Tiid stedse voxet, og i *vacansen* havde Stiftamt Mand og Biskoppen styrede af deres kiere Fuldmægtiger, uden af Skoelens Inspektører som vare paa Stædet, eller Subrektoren, som forrettede Embedet, at indhente nogen Erklæring, givet Organisten i Byen Bestalling paa, han skulde aarlig have 60 Rdl. for dette Arbeide. Han viiste mig da denne Bestalling; men jeg fortalte ham, han fik ingen Penge, da Kassen ey kunde taale det, og jeg maatte herom nærmere handle med Stiftet. Han soer da paa han skulde nok faae Pengene, og vilde indsende Bestallingen til Confirmation i Kancelliet: dette gjorde han; men jeg skrev samme Dag til Kancelliet, at da Stift Amt. og Biskop i Vacansen, uden at være nøyagtig oplyste om Skoelens oekonomiske Tilstand havde udstædt denne Bestalling, saa bad jeg, om den til Confirmation skulde indsendes, den da **maatte blive**

remitteret Stift Amt Mand og Biskop til yderligere Erklæring, da jeg skulde oplyse dem om, dette ey kunde gaae and, og tvivlede da ikke paa de jo frafaldt denne Bestemmelse. Jeg meldte samme Post Stiftamtmand og Biskop at jeg havde gjort dette Skridt — og nu var der da rent en Ulykke paa Færde. Stiftamt Mand, som ellers var en meget honet og god Mand, havde kun den Feyl at hans Fuldmægtig var Principal, og denne var en Strik, blev snyd vred: Biskop Ramus kunde ikke blive vred; men ingen af dem skyttede just om jeg skulde have gjort dette. Dette kom nu i fuld Bevægelse og Stiftamtmand og Biskop vilde deres Skabning ey maatte forrykkes eller forderves; jeg speculerede og paa min Viis, og inden Menneskene tænkte derpaa, satte jeg mig paa agende Post og kariolede til Kiøbenhavn. Jeg talde da med Luxdorff, Guldberg og andre om den Sag, og i min Tiid blev den ey tilendebragt; min Eftermand var føyeligere; dog blev der gjort nogen Rabat i Regningen, som jeg siden har hørt. Imidlertid talde jeg siden medens alt endnu var uafgiort med den gamle gode Ramus, ogsaa med von Krogh, som var Stiftamtmand, i Nyekiøbing, og vi skiltes meget venlig og vel ad, som sagt uden at noget var decideret.

Strax jeg var komen til Nyekiøbing merkede jeg jeg var bedragen i min Forventning; Embedet var ikke over 500 Rdl., og dette var ravgalt. Levestædet heller ikke som det var beskrevet; og jeg saa klarligen det siste vilde blive værre end det første. Jeg skrev da stygge Epistler til Guldberg, Janson og andre mine Mennesker, og de trøstede mig da, der blev vel anden Leylighed. Trondhiems *Rectorat* blev *vacant* i Februarii, jeg skrev og spurgte om det, fik til Svar, man kiendte det ikke, og det var farlig at søge noget maadeligt, da jeg saa kom til at sidde der. Jeg tænkte da ikke viidere derpaa. I April reyste jeg til Kiøbenhavn i de Regnskabs-sager, og kom der Fredag Middag. Søndag Morgen gik jeg op til Kierulf, som jeg fra Studenter Dage

for at høre Nyt. Da han saa mig sagde han, jeg kom vel og for at søge Trondhiem — intel mindre, var mit Svar. Atke, Kamer Raad, da Ammanuensis hos Biskop Harboe, sad der, han siger da, det var vel værd at søge og Biskoppen havde ofte talt om det var underligt jeg ey meldte mig. Jeg begyndte at tænke paa dette, Kierulf sagde det var for sildig; men jeg bad Atke sige Harboe jeg var der, og vilde Mandagen komme til ham. Løvedagen i Forveyen var jeg hos Balle, og han fortalte mig da den Hemmelighed at Bastholms Broder, som var Hører ved Herlufsholm, var af Skoele Comissionen bestemt til at være Rector i Trondhiem, og han havde efter Comissionens Begiering, sagt Dr. Bastholm denne glædelige Tidende. Dette bekymrede jeg mig ikke om; thi jeg tænkte snarere paa at hænges mig end at søge Trondhiem.

Søndag Aften var jeg hos Guldberg, efter allehaande Tale, sagde jeg ham da at Nyekiøbing var, det samme jeg saa ofte har sagt min Ven om Veyle, et Hunde Hul, hvor man sultede ihjel. Dette var stygt at høre, og Guldberg spørger: hvorfor jeg ey havde søgt Trondhiem, det var godt. Resultatet af dette blev da, han erindrede ikke, om det var sluppet ud af Skoelekomissionens Hænder; thi saa var derved intel at giøre; men jeg skulde flux opsætte en Ansøgning og Mandag Morgen gaae til Luxdorff med den, og sige ham hvad nu var talt. Dette gjorde jeg da; men førend jeg kom til Luxdorff havde allerede den gamle Harboe været der, og Luxdorff tog Ansøgningen (jeg var i Cancelliet med den, men de vilde ey tage den, da de sagde det var forsildig) Nu *remitterede* Luxdorff og Aagaard den til Skoele Komissionen med den Paategning at de troede ingen af Supplikanterne kunde fortryde paa jeg blev dem foretrukken (dette sagde Atke mig, som var Sekretær i Commissionen) og nu blev Comissionens *conclusum*: at Bastholm skulde til Nyekiøbing og jeg til Trondhiem. Balle, som havde været Bud til Bastholm blev bister over han skulde løbe med Limstangen, og vilde

skrive Forestillingen under. Men Harboe satte Mod i Luxdorph de skulde gaae deres egen Vey, og disse 2 med Guldberg gjorde da pluraliteten, og nu blev jeg da sendt til Muncholmen — og dette var færdig i en Snup, og jeg reyste hiem til Nyekiøbing for at reyse igien.

Førend jeg forlod Kiøbenhavn 1780 var min Kones Syster død, og efterlod 2 smaae Børn, hun døde i Barsel Seng efter det siste, og Omstændighederne vare slette: vi toge da den ældste af dem, en deylig lille Pige til os; og hun er nu 9 Aar gammel, og bliver da hos os saalænge vi er til, og hun lever, og ikke naar hun bliver ældre lader sig tage til ægte, som dog de Pigebørn gjerne gjøre, naar de faaer en Frier de kan lide.

Strax efter Nyeaar 1781 blev jeg nødt til at kiøbe min Formands Gaard i Nyekiøbing, da jeg intet Stød kunde faae til Leye. Gaarden var nye, en herlig stor Have til, og Kiøbet saare godt ikke fuldt 900 Rdl. Men nu skulde jeg bort, altsaa maatte den sælges igien, og ingen vilde kiøbe den; Bastholm heller ikke — man vilde snyde mig, og jeg havde intet at lade mig snyde fra. Der var atter Ulykker paa Færde. En Dag jeg gik ud, gaaer jeg efter Sædvane ind til en Kiøbmand Christian Hincheldey, siden Justits Raad Hincheldey, som var min gode Stalbroder, og vi vrevlede da om allehaande Ting, blant andet spørger han: hvø der skulde have min Gaard — det vidste jeg ikke — nu jeg skulde sælge den, vinde paa den, det var Kiøbmandsbrug; jeg svarede kunde jeg kun uden Tab blive den qvit, da var jeg glad; Bastholm vilde ey have den o. s. v. Nu siger Hincheldey *transporteer* Gaarden paa mig; vil ingen kiøbe den, beholder jeg den selv, kan jeg sælge den, skal Fordeelen være Deres. Dette var et Evangelium og Transporten blev strax færdig. Da Bastholm hørde Hincheldey havde Gaarden, da vilde han kiøbe. Hincheldey sagde ney og det var den beqvemeste Gaard for Rectoren i den heele Bye: og efter mange gode Ord, maatte han give 60 Rdl. mere for Gaarden end jeg havde givet, og **dette blev da**

min Fordeel. Denne gode Hincheldey gjorde mig megen anden Tieneste. Jeg havde, da jeg i Utiide flyttede fra Kiøbenhavn for det følgende halve Aars Huusleye maattet give en Vexel Obligation paa 60 Rdl. paa tre Maaneder; denne blev sendt Hincheldey til Indkassation, jeg vidste intet af dette, før en Dag han siger mig han havde en Fordring paa mig; jeg giettede da hvilken det var; men han sagde strax, den var betalt og vi kunde altid gjøre Afregning. Da det var Naadsens Aar, og jeg kun havde halv Indkomst, gjorde og i de 6 Maaneder jeg var der 2 Reyser til Kiøbenhavn, saa slog Indtægten ikke til; Bastholm skulde give mig det halve af næste Aars Indkomst; men kunde ikke udbetale dette strax, da han ey var ved Penge. Hincheldey spørger mig engang, hvordan jeg kom ud af Naadsens Aaret med Bastholm — jeg sagde ham *status rei*. Det var smaae Ting — lad Bastholm give mig Beviis for, at betale ved Aarets Udgang den Sum Dem tilkomer; jeg skal da strax betale Dem Pengene, dette var min gode Hincheldeys heel lystelige Proposition — dette skeede, Bastholm og jeg vare strax eenige, og jeg fik Pengene af Hincheldey; Nu var jeg i Stand til at *liquidere* Alt, betale min Reyse til Kiøbenhavn med Pik og Pak, og efterlod ingen Gield paa Falster.

(Fortsættes.)

Professor **L. Smiths** Selvbiografi,

skrevet 1788

til

hans Ven Marskalk **Joh. v. Bülow.**

Meddelt

af

J. H. Bang.

(Sluttet.)

Endnu noget om Nyekiøbing. Der var ved Skoelen en gammel Mand, som var tredie Lektie Hærer, havde da jeg kom der 27 Aar været ved Skoelen, og de 7 siste Aar, som Subrektor forestaaet den. Han havde Kone og havt endeel Børn, hvoraf 3 levede, og højest 150 Rdr. om Aaret. Naturligens var hans Forfatning, sørgelig. Jeg lærte snart at kiende ham, som en ypperlig Skoele Mand, og ret skabt til det Arbeide; han havde uagtet alle sine Gienvordigheder endnu megen og udmerket Siels Munterhed, og overordentlig Kraft og Lyst til at tumle med Drengene. Jeg calfatrede strax med Bispens Minde Skoelen om, foreenede tredie Lektie, hvor han læste med Mester Lektie, og vi læste nu hver sine 3 Dage om Ugen. Han var ikke *Magister* og altsaa intet Haab for ham til videre Befordring. Ved min Nærværelse i Kiøbenhavn tælte jeg kraftelligen om ham til adskillige, og fik af *Professores* Løfte om de vilde erklære i Faveur af ham, at han *absens* maatte faae Magister Graden mod et *specimen*. Da jeg kom hjem, fik jeg ham til at sætte en Ansøgning op, som reyste ind til Menneskene; og da jeg med alle reyste til Soes til Kiøbenhavn fik jeg ham med, at de kunde see hans gamle Hoved. Ansøgningen blev bevilget, han skrev sit *Specimen*, og *Professores Philologiæ* gave ham *in corpore* den Attest, dette var det bedste de havde faaet af nogen. Han blev da Magister. Jeg tog ham med til Fredensborg, da jeg for Afreysen til Trondhiem var der siste Gang: jeg var først hos Guldberg, og bad ham blant andet hielpe denne Gamle, det lovede han, og det siste Ord jeg sagde ham var i det jeg gik ud, glem ey den

Gamle Kruuse, han gav mig sin Haand derpaa, og jeg gik. Kruuse kom da ind til ham, og han lovede ham at gjøre sit Bedste. Dette gjorde han og, vilde først have skaffet ham et par Hundrede Rdrs. Tillæg af Odensee Gymnasium, og gjort ham til *Conrector* i Nyekiøbing; dette fandt Modstand af andre og gik overstyr. Imidlertid havde Luxdorph, Balle, Janson og lovet mig at sørge for ham; 2 Aar efter lykkedes dette først, og han blev *Conrector* i Viborg, hvor han nu lever, og hugger sig igiennem, som han kan, dog altid meget lykkeligere end forhen. Maa-see kunde han endnu engang gjøre et Skridt til Forbedring, om han ey forinden gjør det i Graven. Han burde fremfor andre havt Roeskilde. Det er en god ærlig Siel, og en herlig Skoelemænd.

I Kiøbenhavn var jeg en 10 a 12 Dage før Afreysen til Trondhiem, og logerede hos en Ungdoms Ven af mig, som jeg for længe siden burde have nævnet, Svendsen *) heder han; og da han havde rumelige Værelser var jeg der med mit heele Huus. Han var den Gang endnu lykkelig ved nogen Formue, han havde, det vigtigste han burde have havt havde en nedrig Syster narret ham fra, da de efter begge Forældres Død skiftede med hinanden. Han har det skarpeste Hoved, jeg har kiendt, har i sær opoffret sig til de mathematiske Videnskaber, Geus agtede ham saare høyt, sagde mig han havde i Recension Svendsen har skreven i *Litt: Journalen* over Professor Krebs Mathematik, funden Bemærkninger, han ikke havde seet af nogen Mathematikus før, og min Overbeviisning er det, han er den Mand, der skulde kunne gjøre Epoche, som Skribent i de mathematiske Videnskaber i Danmark. Han var den Gang stedse i Velstand, og jeg var stedse fattig; men altid vare vi sammen, og han gjorde mig mangfoldige Tjenester, som han ret greb og opsøgte Leyligheden til. Han skaffede mig endog Penge til Laans som han selv laante, *caverede* for andre, kort ingen Broder kunde være den

*) Andreas Svendsen f. 1757, † 1802 som Landmaaler.

anden mere opoffret end han var mig. Han vovede sig endog saa yderlig, at han nær var komet i den værste Fortræd ved en Betalings Termin, og naturligviis jeg med, dersom ey Skiebnen havde, som jeg siden skal fortælle, havde sat mig i Stand til at afbetale min Kiøbenhavnske Gield, og med det samme til ham alt, hvad han havde laant mig og *caveret* for.

Han var stedse *Revisor* af mine Arbeider, og blant andet har han udarbeidet den § i min Siele Lære, som handler om Synet, det er § 11 og 12, paa den 7de Anmerkning nær, som er min egen; det andet i disse 2 §pher har han skreven Bogstav for andet, og kan sige som skrevet staaer: *hos ego versiculos feci tullit alter honores*. Han var Mathematicus, og jeg ikke, og da jeg føde jeg kunde ey afhandle denne Lære, saa godt som han, fik jeg ham til at gjøre det. De er nu tredie Mand, Ven, som veed dette Mysterium, og Efterkomerne bør viide det. Hovedtrækkene i hans Karakter er Ærlighed, almindelig Velvillighed, Uegennyttighed, Maadelighed — han er det meest afholdende Menneske jeg har kiendt, men den Særhed havde han, jeg kunde aldrig faae ham til at holde Omgang og gjøre Bekiendskab med Folk, som kunde bidrage til hans Lykke, ved det de kiendte ham. Janson er fast den eeneste, han blev ret nøye kiendt af. En Svaghed havde han, som jeg dog nu og da bemerkede, og det var nogen Ansatz til at blive avindsyg over mig syndige Menneske, som han dog havde saa mange Fortrin for, men *quisque suos patimur manes*, og dette var kun enkelte Øyeblikke — hans sande herlige Karakter, den ikkun overvættles store Lidelser skal kunne rokke viiste sig altid i det heele. Hans maledidede Syster, en Præste Kone i Flensborg, snoede ham ind i et Bekiendskab med et Fruentimmer, som han da og har giftet sig med, fordi han troede dette saa burde være, hendes Familie har siden *complet* ødelagt ham, hvad hans Oekonomie angaaer: han kan, da han er arbeidsom og opfinderisk, ærlig og driftig reyse sig igien, han er ikke ved Ødselhed, men ved God-

troenhed, og ved at ville gjøre mere for sin Kones Slegt end han kunde og burde komet i megen Nød. Hans Genie og Fliid behøver kun nogen Understøttelse, og Danmark skal i ham have en saare gavnlig jeg tør sige merkelig Mand. Det er ham, som har Anlegget for med Nodefabriken hvorom jeg har tilskreven min Ven; og kommer jeg i Nærheden skal jeg vist styre alt til det gode i dette Stykke. Han har paa nogen Tiid været vred paa mig da han troer jeg kunde hielpe ham og vil ikke; og var dette saa, da havde han Ret til at slaae mig ihjel; men see, jeg er en arm Dievel, er som en kort anbudnen Lænke Hund, der med den bedste Villie till at æde alle Mennesker, kan intet gjøre uden, gløe.

Ved min Ankomst til Kiøbenhavn vidste jeg endnu ikke hvorledes jeg skulde komme til Trondhiem, og did skulde jeg; til al Lykke laae der just et Trondhiemsk Skib i Ladning, som jeg med megen Nød, fik til at indtage mig og mine Sager, da Ladningen tilforn var bestemt. Det var i Krigens Tiid, Fragterne høye; men op skulde jeg. Nu skulde vi have Penge til Reysen; men Ingen Penge var at faae. Imidlertid skibede vi ind. Mine Kiøbenhavnske Kreditorer vare alle roelige, og skikkelige Folk; men en forbistret Hunde Siel, saa kalder jeg ham, da han var en Svoger af mig, og havde et kiødelig Syskende Barn af mig til Kone, gaaer Dagen før jeg skulde reyse hen til Ober Presidenten og forbyder *solenniter* jeg intet Pas maatte faae, og dette uden at sige mig et Ord derom. Rakkeren skulde have en 70 Rdr. Svendsen gik hen for at hente Passet, og kom tilbage med den glædelige Tildende. Jeg blev gal, men da jeg ingen Penge havde, saa maatte jeg fare varligen; fik fat i Ravnen, og fik *Professor* Abildgaard, som jeg for den Bastholmske Feide var Ven med, til at *oavere* for at Pengene skulde om tre Maaneder blive betalte, og dermed fik jeg da den Dievel jaget i Ørken. *Professor* Abildgaard havde tilforn ved sin *Cautton* skaffet med 200 Rdr. som Svendsen siden betalte, og jeg afbetalte til Svendsen ved et Tilfælde, som

herefter skal fortælles. Jeg er Abildgaard forbunden for det Venskab han da viste, De vil siden bedømme, om han ey i den følgende Tild har giort mig fuld saa megen Fortred, som han den Gang gavnede mig, og vilde vel have glort mere om han kunde. De erindre sig hans Konstation, da han 1785 uformodentlig saae mig hos Dem paa Fredrichsberg, hvor han ey tænkte at see mig. Med alt dette er jeg Manden god, da han har været mig god; jeg nødes til at omgaaes ham med megen Varsomhed, og ikke troe ham stort længere end jeg seer ham, *equo ne credite Teucris*, staaer der i Virgil.

Nu skulde der reyses; og ingen Penge var der: til et andet Rige, et ubekendt Stæd, en fæl lang Vey, uden Penge, dette var Galskab; Abildgaard blant andre sagde mig jeg burde ble, der blev vel nogen Raad, men han kunde ingen skaffe, og jeg svarede fornumstelligt, med al min Bien fik jeg ingen Penge; han befalede mig da Gud i Vold, som en Halvgal, men han vidste ikke, hvor ganske galt det var, og det vidste ingen af Menneskene. Dagen kom, Klokken 4 $\frac{1}{2}$ om Morgen skulde vi gaae ombord, og min Heele Hab und Gut var 1 Rdr. Jeg løb fra min Kone og de andre, som gik i Forveyen, og hen til Proft, som jeg ved mine Skriverier stedse stoed i Regning med, jeg bankede ham op, og han troede, opvaagende af Søvne at Huset stoed i Brand. Nu; han skulde og maatte skaffe mig nogle Penge — hans heele Kasse var 4 Rdr., dem fik jeg, og nu afstæd til Toldboden. Dette er da min heele Fond til en Reyse op ad Nordpolen; deraf skal da en 250 Rdr. Fragt for Folk og Tøy udredes, naar man komer paa Stædet; dermed skulde man leve Naadsens Aaret ud; da Antecessor har alle Indtægter; dette saae jeg klart for mine Øyne, men jeg maatte befale mig Gud i Vold og lade mig dumpe; jeg kunde ikke blive i Kiøbenhavn, og bedre kunde jeg ikke *equipere* mig. Schlønheyder, som ved Nyekiøbing Reysen havde tient mig, hvis Debitor jeg da var vilde jeg ikke tale til, da jeg troede jeg ikke burde: Janson kunde jeg paa ingen Maade over-

tale mig til i slige Ting at aabne mig for, da jeg troede han ey uden selv at have for stor Uleylighed deraf kunde tiene mig. Min Svoger *Bourgeois* *) var den Gang ligesaa fattig, som jeg og hans Kone med et lidet Barn fulgte med os til Trondhiem, vi var altsaa en kløn lille Flok **), dertil med en gammel Pige henved 80 Aar, som havde tient mine Forældre før jeg blev født, *summa summarum* 10 Personer seglede vi af med førbenævnte store Kasse. Mit Proviant var en Flerding Smør jeg havde med fra Nyekiøbing, forresten skulde vi tære Skibs Kost.

I Helsingør var jeg i Land, og kiøbte Brød for en Rdr. til en stor Hund, af de store danske Hunde, jeg havde med mig, og havde opfødt i Nyekløbing. Naar han stoed paa sine Bagbeen laae hans Snude paa min Pande; jeg ansaae denne Hund, som et *Complexus* af mine Kiøbenhavniske Venner, og da han siden i Trondhiem døde af en Pleuris, som Hunde-Chirurgusen der skar ham op sagde mig (thi jeg vilde vide hvad Hunden døde af) en stor Byld havde han under Hiertet; saa var der en Sorg i Huuset, som ikke var liden; der fattedes kun vi skulde have trukket Gardiner for Vinduerne; thi sort gik jeg jevnlig, som *Rector*.

1 fra 5 komer 4 Rdr., og dermed lade vi staae ud af Kattegattet: vi kom lykkelig derigiennem og op paa Høyden af Bergen; men nu fik vi en flyvende Storm, hvori selv Skibs Folkene fortvivlede, mange Skibe mistede og Master og Stenger, i 3 Dage kunde vi ikke have Ild i Kabysen. Jeg var ligesaa roelig, som jeg er nu, *omnia mea mecum porto*, tænkte jeg, druknede jeg, gik de andre med, ingen skulde da græde efter mig; og saa var Fragt og Reyseomkostninger betalt. Schiønheyder, Abildgaard, Svendsen, troede jeg vel vilde komme ud af den Hielp de havde giort mig; ingen af mine Kreditorer leed noget Velfærds Tab; og altsaa kunde jeg, naar saa skulde være ligesaa godt

*) sandsynligvis Mægler.

**) skrevet Folk.

drikke mig min Helsot til i den store Nordsøe, som methodice forgives tidlig eller sildig af Æskulaps Favoriter. Men den drukner ey, som hænges skal; efter 3 $\frac{1}{2}$ Ugers Seylads, i hvilken Tiid vi, fra vi lættede Anker i Helsingøer til vi kom til Munchholmen, ey havde været i Land til stor Lykke for min Kasse, kom vi da til Trondhiem. Dr. Hagerup, som havde leyet en Gaard til mig, sendte sin Vogn ned til Toldboden, og hentede min Kone og saamange deri kunde rummes; og der spiste vi da den Aften, og dette er det bedste Maaltid jeg har gjort i mit Liv; thi efter 3 $\frac{1}{2}$ Uges Fasten, smager et ordentlig Maaltid saaledes, som ingen der ey har været i det Tilfælde kan begribe det. Nu vi aade og drukke og bleve mætte, og drog hjem til vort Huus, hvor vi den Nat sov herlig paa Gulvet, hvor Klæderne vare udbredte.

Medens vi laae og svulpede i Nordsøen, skeede det en Dag at en anden Segler holdt efter os. Vi lod dansk Flag vaye; men denne havde ingen Flag oppe, satte ingen til, og holdt sig stedse i en vis Afstand, saa vi ey kunde kiende ham, dog troede Skibsfolkene det var en Engelsmand. Mod Aften nærmede han sig os mere; Vort Skib kunde passere for en lille Fregat, havde malede Stykporte, og saa ganske polisk ud, og da vor Engelænder i Skumringen alt mere og mere nærmede sig til os troede vi det var en Sæ Røver. Imidlertid gjorde vi allehaande Larm om borde, Dækket vrimlede af Folk hos os, som i Skumringen ey kunde kiende hvo vare, min store Hund, Odin hed han, opløftede sin Røst som en *Stentor*, og tilsliste holdte vor Følge Svend af til vor store Glæde og seglede sin Vey. Alle Mand faaer i denne Tiid Ære Vers efter Døden, min Odin fik og et par paa Latinsk og Dansk. Abrahamson, da jeg havde *notificeret* ham Døds Faldet sendte mig fra Kiøbenhavn følgende

Var Odin ey den største Hund i Norden
 En Hund saa stor, som Elephantens Kalv,
 Han giøde kun, og Fieldet brølte Torden,
 Han sagde kun Vov, Vov — og alting skialv.

Endnu dette om min Færd fra Kløbenhavn. Jeg havde handlet med en Jøde Cohen *) boende i Klareboderne, og havde og betalt ham meget. Ved min Afreyse til Nykløbing var jeg ham omtrent 80 Rdr. skyldig; dette sagde han hastede ikke. Da jeg nu skulde reyse til Trondhiem, taler jeg med ham, og vilde naturligviis give ham Bevlis for Pengene; dette vilde han ikke; jeg paategnede da Regningen at den var rigtig, og han sagde, naar det var mig beleylig kunde jeg sende ham Pengene; han fik dem og rigtig siden; men biede roelig til jeg selv betalde dem, uden derfor at fordre eller modtage nogen Godtgjørelse: Dette var en Jøde, og skulde man vel ofte finde en saadan Troe i Israel.

Vi var i Trondhiem i Enden af forrige Ark, om Aftenen lod Hagerup min Kone kløre hiem, som jeg da ey kunde negte at modtage, og der gik 1 Rdr. fløyten til Kudsk og Tiener, nu er Kassen 3 Rdr. og hvorfra faaer man nu Penge til at faa Tøyet i Land og levø af for det første. *Rector* har Indcassationen af de Penge som for Bryllupper og Lig betales til Skoelen; 2den Dag efter at jeg var komen, spurgte jeg den ældste Hører, hvorledes *status* af dette Regenskab var — der var da 40 Rdr. i Kassen; dem fik jeg da Klør 1, og nu var den første Forlegenhed afhiulpen.

Der vare mange Mennesker, som efter Laudets Skik strax besøgte mig, blant andre tveude Præster, som begge vilde snyde mig; den eene gjorde det, skjønt jeg strax troede, han var en *Lurifax*; den anden bar sig snildere ad, gjorde mig allehaande Tjenester, og jeg havde stadig, skjønt heele Byen forsikkrede det modsatte troet, han var en ærlig Mand, havde han kundet fortsætte sin antagne Karakter de siste 6 Maaneder, jeg var i Landet, men saalænge kunde han, hvilket er mig i dette Øyeblik ubegribeligt ikke holde ud, og Masken faldt.

Parelius **) er denne Guds Mand, en Mand der som Subaltern, under god Styrelse er meget brugbar, men en

*) Israel Moses Cohen, Jøde i Klareboderne Nr. 8.

**) Jacob von der Lippe Parelius, residerende Capellan

Forstyrrelses Mager af første Skuffe, hvor han enten selv kan styre eller haver Magt over andre, og kan styre dem. Ham blev jeg snart, da han var forekommende høflig mod mig vel kiendt med, og med ham raadførte jeg mig da om at faae Penge til Fragten: Der er et stor Kontor i Trondhiem Friedlib et Compagnie. Compagnon var Bahnsen, en Holstener, et ædelt, herligt Menneske, som jeg siden meget levede med; ham, da jeg ey kiendte ham talde Parelus til, derpaa talde jeg selv med ham, jeg gav da efter hans Tilladelse min Skipper Anviisning paa dette Huus, og Bahnsen betalte Pengene, og fik dem igien 3 Maaneder efter. Saa slap jeg ud af den Nød. Men nu var der Ulykker i Kiøbenhavn med nogle Hundrede Rdr. som absolut skulde betaales, og jeg forsøgte forgieves at faae disse Penge i Trondhiem. Vor Herre er alle Daarers Formyndere, det skal De nu faae at see.

Slste Gang jeg var paa Fredensborg talde jeg, som sædvanlig med den nu værende Kabinetets Sekretær hos Prinds Frederik Justits Raad Malling; han spørger mig blant andet, om jeg havde nogle Østersøes Aktier; ney, derpaa havde jeg ey tænkt. Dette var galt, maaskee var der endnu nogle at faae, jeg skulde tale til Guldberg derom. Jeg havde det og i Sinde, men gjorde det ikke; siden da jeg saae ingen Penge var at faae, skrev jeg til Guldberg og bad ham skaffe mig nogle, jeg kunde negociere med; men jeg reyste til Trondhiem og hørde intet dertil. Derfra skrev jeg ned; og hvordan det nu gik eller ikke, saa fik jeg Brev et par Maaneder efter, at jeg havde faaet 20 Aktier. Dem var da Professor Abraham Kall og min Svoger *Bourgeois* om at sælge, og, da *Bourgeois* ey troede Freden solgte de dem med 40 Rdr. *avance per Actie*, der havde jeg da 800 Rdr., som Svendsen fik til at afbetale min Kiøbenhavnske Gield. Han fik da alt sit, de andre Deres, og saaledes blev Munden stoppet paa Pharisæerne. Schiønheyder fik kort efter sine 100 Rdr. han havde skaffet mig; og Residuum af min Kiøbenhavnske Gield var nu circa 200 Rdr.; deraf havde det med det

eene Hundrede denne Samenhæng. Gamle *Docter* Holm havde laant min Moder 100 Rdr., som han ikke tænkte paa at have igien; og havde taget et simpelt Beviis derfor; men han døde uventet, og hans Disposition, blev efter al Rimelighed forkommet. Hans Arving den tykke fordrukne Graver Paust til Frue Kirke vilde have disse Penge af min Moder 1780. Hun havde intet, og havde længe intet havt; for at undgaae Søgmaal og Spektakler, gav jeg da Beviis for disse Penge, og fik saaledes den Gæld paa min Hals. 1784 da jeg var i Kiøbenhavn vilde han have dem, og min gode Ven Klokke Roersløw, som hørde dette, og først sagde mig det, leverede mig ogsaa de 100 Rdr. til ham af sig selv, og sagde tillige saalænge han levede skulde de ikke blive fordrede tilbage; men flere skulde være til min Tjeneste om jeg behøvede dem. Den Gang brugte jeg ingen, og altsaa var det nok med den Omsætning.

Imidlertid havde Guldberg med de Actier hiulpen mig ud af alle mine Kiøbenhavnske Ulykker, og jeg kunde indskrænke alle mine Spekulationer paa min Trondhiemske Forfatning.

Jeg havde der endnu et halv Aar af Naadsens Aaret at udholde, hvori jeg ingen Indkomster fik af Embedet, alt hvad jeg havde var 5 Rdr. om Ugen, og dette kunde ikke slaae til; jeg skulde betale min Fragt tilbage til Bahnsen. Hertil blev da og Raad. Jeg fik 600 Rdr. til Laans af Skoelen mod *successiv* Afbetaling og Pant i en Tiende, hvoraf jeg havde 850 Rdr. aarlig Forpagtning, deraf betalte jeg min Fragt med 250 eller 60 Rdr., som jeg ey Ret mindes, sendte 100 Rdr. til Schiønhøyer, og huggede mig igiennem med Resten for det første. Kom altsaa i nogen folkelig Orden. Dette skeede de første 3 Maaneder.

Min Bestalling laae i Kiøbenhavn, da jeg reyste, da jeg ey kunde løse den; jeg drøssede nogle Uger hen, og sagde vor gamle Bisp den kom; men den havde ondt ved at komme. Hans Famulus heed Steen, er nu Præst i Nordlandene, og har hans Datter Datter til Kone, var en

god Burs; ham sagde jeg den sande Sammenhæng, og han skrev da efter Bestallingen, og jeg blev *solemniter* indsat. Denne Bestalling nogle og 40 Rdr. betalte jeg da og af de 600 Rdr.; altsaa blev *residuum* tyndt. Denne Steen var siden stedse en god og troe Ven af mig, og han burde derfor, havde jeg nær sagt, ikke sidde i Nordlandene; men toe Bispe til Svogre (hans Kone er Irgens Datter) inaae da vel kunne skaffe en brav Mand ud af Ørken.

Min Bisp *) var en god gammel Mand, som jeg idelig var hos; mine Hørere og min Conrector herlige Folk, og Skam skal det heele store Raad have, dersom ey den gode Mag. Holst nu, da han kun fattes 1 Aar i de 50ve bliver hiulpet til et Rektorat passende med hans Fortienester, han er en ærlig Siel, en forstandig og flittig Embedsmand, overalt en ypperlig Skoeleman, og — min Stalbroder — hvad have vi da mere Vidnesbyrd behov?

Mag. Holst og jeg kom paa een Tiid til Skoelen; den havde da det siste heele Aar hverken havt Rector eller Conrector, og Uordenen var steget til det høyeste. Jeg talde fornuftig med Drengene truede og formanede dem, men de troede det havde ingen Fare. Nu var der en Dreng i 4de Lektie, som hed Johan Wilhelm Fischer, en egte Gavstrik af en Dreng, opdraget i al Ondskab og og Nederdrægtighed: Faderen som havde været Stads Chirurgus og en god Mand, havde Moderen, som var en af de syv onde Aander, der foere til Helvede paa et Bøttelaag, og hvoraf denne siden løb fra Fanden igien medens han sov, dræbt ved sin Beelzebubske Arrigskab. Denne Qvinde med hendes værdige Yngel var foragtet og afskyet af alle. Hendes ældste, elskelige Søn Johan var i Vacansen komet ind i Skoelen, læste intet, blev borte naar han vilde, og gjorde idelige ondskabsfulde Spektakler. Skrev Pasqviller om sin Hører, lagde Øge Navne paa ham, og var ret en Dievel-Unge paa 16 a 17 Aar. Der var

*) Bang.

Idelige Klager over ham, og jeg sagde Hørerne ofte han skulde børste Knechten, som han til al Ulykke ikke gjorde.

Nu fandt han paa at blive borte af Kirken, kom endelig did en Eftermiddag i Juulen og insulterede sin Lærer; Skoelen skulde samles nogle Dage efter, vi vare der alle, han blev borte. Jeg sendte Bud efter ham, han var ey endnu staaet op. Jeg sender da tvende Disiple, og lod sige Moderen, vilde han blive i Skoelen skulde han komme, hvis ikke skulde hun tage ham bort: Qvinden blev da gal, han kom vel paa Skoelen, naar hans Tiid var, han var nu gaaet ud, det havde vel en Fandens Hast o. s. v. Han kom ikke, ey heller Dagen efter i Kirken; men løb om og sagde til de andre Disiple han vilde nu ret gøre Nar af *Rector*, og saa gaae sin Vey. Dette kunde ikke taales, jeg gav Disiplene Ordre at tage ham fat, hvor de fandt ham — endelig skeede dette, jeg gik da med ham paa Skoelen, lod Disiplene samle, imidlertid førte han megen *impertinent* Snak, han vilde dog gaae af Skoelen, og jeg havde altsaa Intet med ham at gøre. Jeg demonstrerede ham, han skulde have Stryg for det han havde gjort i Skoelen, siden kunde han gaae, og nu fik han en Snees Drag maaskee af Riis paa sin blotte Ryg; og derpaa behørig Formaning og Tilladelse at blive i Skoelen. Dette gjorde en skrekkelig Opsigt, Drengene troede nu det blev Alvor naar jeg truede, og bleve siden roellige. Men heele Staden kom i Oprør, og sagde: hvo er denne Jyde, at han saa tør formaste sig: dette var militær Despotisme, og Antinationalismens Aand væbnede alt imod mig. Alle holdte nu med den ugudelige Qvinde, de i Hiertet hadede og foragtede, og hendes Søn, og jeg var en Dievel. Nogle af mine Venner, selv *Conrector* og Hørerne sagde mig forud det saa vilde gaae; men jeg havde allerede 14 Dage forud fattet min Beslutning, og tænkte stadeligt thue Recht und scheue den Teufel nicht. Vilde jeg ikke have Drengene skulde spytte mig og de andre i Øynene, saa maatte jeg gøre dette, og siden forsvare det.

Moderen forlangde strax hans *Testimonium vitæ*; jeg skrev hende til, hun gjorde bedst at lade Drengen blive i Skoelen og være roelig; imidlertid skulde hun faae det, naar hun sendte Papiir. Dette skeede.

Alle spaaede mig en *Proces*, og da jeg ventede at blive stevnet til Byetinget, maatte jeg have en *Procurator* til at gjøre *Exceptio fori*, jeg gik da en Dag ind til en gammel Synder, som heder Evensen *), en Mand, som med megen Fliid og Læsning, er en forvorten Knegt, der gjorde alt for Fordeel. Vi talde en Times Tiid sammen om Sagen, jeg sagde ham alt, som Sandhed var, og tilsist siger Bæstet han var antaget af Frue Fischer til at procedere mod mig. Dette, sagde jeg, burde De sagt før; men lige godt, Sagen er som jeg nu har fortalt den.

Nu forsøgte adskillige at overtale mig til, jeg skulde dog gjøre den gale Qvinde en Compliment, og paa en Slags Maade tilstaae jeg kunde have fareet varligere med Barnet; andre truede grumeligen, men jeg var *inexorabilis*; og bad dem gjøre al den Galskab de kunde. Nu komer der da en Stevning til mig, som var saa *scandaleus* og ondskabsfuld at Evensen, denne Vanartens førstefødte Søn, end ikke torde udstede den i sit Navn, men lod Drengen skrive den under. Sagen faldt i Rette ved Byetinget, jeg *exciperede forum* og den blev afvlist. Nu forlangde de Provste Ret af Biskoppen, han vilde ey bevilge den; thi skulde der procederes hver Gang en Dreng fik Stryg, saa maatte Natmanden være *Rector*, og han selv skulde snart blive kied deraf. Biskoppen meldte imidlertid Sagen i Kancelliet, som den var; men Evensen og Kiellingen klagede nu baade over Bispen og mig til Kancelliet, dette kom til vor Erklæring og Kancelliet tog den Beslutning at dette skulde sove hen i Roe, og legges paa Hylden.

Imidlertid reyste en Stifsøn af Evense Hovedet til Kløbenhavn; han kom i Jaskerl med en Snedker Datter; hendes

*) Lorents Evensen, født 1728, † 1790 som Toldprokurør i Trondhiem.

Fader arbeidede i et vist Huus, og efter et halv Aars Forløb, da vi troede der var *pax in terris*, faaer Biskoppen en ordentlig Kongelig Ordre, der skulde nedsættes en Inquisitionss Kommission over min Adfærd i den Sag, af geistlige Mænd, de skulde forhøre Vidner af alle Stænder, derpaa forfatte *votum* i Sagen, hvorover Biskoppen siden skulde give sin Betænkning og indsende det heele til Kancelliet. Drengens heele *vita* skulde undersøges; og dette var Uret; thi havde han aldrig i Verden glort andet end de benævnte Spektakler, saa var det mere end nok til at straffe ham, som han blev straffet. Imidlertid vandt Knekten intet derved; thi det blev beviist han havde baade boelet, og vilde opmuntre andre dertil, og kort dette Vidne Forhør kunde blive et smukt Biedrag til *Meursii elegantiae lingvæ latinæ*, og andre *scandaleuse* Plecer. Dette drog nu hen til *Martii* eller April 1783, da efter da foregaaende befalede operation *), et Kongelig Reskript parapheret af Schack Rathlov gjorde Ende paa Sagen; det staaer trykt i Fogtmans Samling af Reskripter for det Aar, og Drengen blev deri brændemerket paa den Maade hans Vanart fortiente. Biskoppen maatte, efter Reskriptets Indhold offentlig oplæse det paa Skoelen, som skeede i en talrig Forsamling, den første Dag *Examen* begyndte, han skulde tillige holde en Formanings Tale til Disciplene, og dette gjorde han med Eftertryk. Efter 1½ Aars Ærgrelse triumferede jeg da over Dievelen og hans Engle; men det er mærkeligt, at Ordren til Inquisitionss Kommissionen udkom omtrent 6 a 8 Uger efter, at jeg havde udgivet det første Stykke af mit Forsvar for Janson mod Bastholms Injurier i Andledning af Jansons Recension over hans Testamente.

Jeg nævnte tvende Præstemænd som vilde snyde mig, den ene var Parellus, den anden skal jeg nu nævne, og det var Witttrup, et underligt Stykke Karl. Han har et meget indskrænket Hoved, havde i sine yngre Aar været meget flittig, har ikke saa ringe theologisk *Erudition*,

*) Usikkert.

som den i forrige Seculo var brugelig; men var tillige en Jesuit saavidt hans Forstand strakde sig. Han havde en Svoger, som havde havt i min Formands Tiid Rectoratets Tiende i Forpagtning. Morgenen efter at jeg var komet til Byen kom han for Klokken 8 til mig, og efter mange *Complimenter*, bad hans Svoger maatte vedblive Forpagtningen. Jeg lovede ham han skulde frem for andre faae den; vi bleve siden eenige om han skulde give 850 Rdr. aarlig for Tienden, og betale Pengene kvartaliter. Dette stoed nu hen, jeg sagde de andre Liebhaveere af, og i Enden af Martii 1782 kom Svoger Bull til Byen for at forfatte *Contracten* skriftlig. Nu var allerede en Deel af Flske Tiende hævet, det var mig umuelig at *contrahere* med nogen anden; og jeg tænkte alt var efter Aftale i god Orden; men nu fortæller han mig, Wittrup havde lovet noget paa egen Haand, han ey kunde holde: før Aarets Udgang kunde han ey forbinde sig til at betale Pengene, og enten jeg peb eller sang maatte jeg slutte *contracten* paa den Maade. Han vilde see hvad han kunde gjøre, og for første Gang betalte han 200 Rdr. for det første Qvartal; men siden maatte jeg bie til Aarets Udgang. Dette som jeg havde Wittrup at takke for gjorde mig stort Bryderie, da jeg derved stedse var i Forlegenhed for Penge, maatte med Tab laane, og betale igien ved Aarets Udgang; og da jeg ofte fattedes Penge, naar jeg til størst Oeconomie kunde bruge dem, saa tabte jeg paa toe Maader. Imidlertid oekonomiserede jeg dog saaledes, at da jeg 1784 i Junii Maaned reyste til Kiøbenhavn havde jeg endnu intet oppebaaret eller brugt af det Aars faste Indtægter, nemlig Tiende og Jordegods, og da var den halve Deel af Aaret forløbet. Jeg skulde altsaa i nogle Aar have bragt mine Finanzer i god Orden, om min onde Stierne havde tilladt mig at opgive al Speculation paa Dannemark.

At jeg Naadsens Aaret ikke slap for at gjøre mere Gield end de benævnte 600 Rdr., som for det meste strax bleve andvendte til at betale anden Gield, vil min Ven læt begribe, og at jeg maatte anskaffe mig adskillige Ting, for

med nogen Anstændighed at leve mellem Menneskene er og klart. Min Moder og Syster skulde være folkelig klædt, ikke til Overdaadighed; men dog saa de kunde sees: Det eene med det andet gjorde at der gik Penge til, i sær da saa meget fattedes, som nu først kunde begynde at anskaffes. Jeg levede stille, maatte ofte endog høre Bebrejdelser fordi jeg levede fast uselskabelig, og i Almindelighed troede de jeg samlede Penge. Først det sidste Aar jeg var der, var jeg saaledes indrettet jeg kunde tage mod Folk paa Trondhiemsk Viis, gjorde det da og nogle Gange, og det forstaaer sig, jeg gjorde det da som en Trondhiemer; *aut Cæsar aut nihil*, enten vil jeg gjøre intet eller alt; det var nu saa altid mit Hoved. De kiender denne min Arvesynd før Ven; og der er intet saa ondt, det jo har noget godt i Følge med sig. Dette var nu almindelige Bemærkninger over mit Ophold i Trondhiem.

Vi gaae nu tilbage til Begyndelsen af 1782. Bastholm havde jeg medens han var Præst i Kastellet megen Omgang med, og han var min Afgud. Dette blev naturligviis afbrudt da han kom til Helsingør; han blev Hofpræst, jeg besøgte ham, og fandt ham, som mig syntes ikke ganske efter mit Hoved. Imidlertid kom jeg dog stundom til ham, og kom der gierne. Nu skeede det en Dag, efter at hans Nye Testamente var udkomen, at han besøgte mig i Stormgaden, hvor jeg da boede, som faldt mig forunderligt, da han siden han blev Hofpræst ikke havde været hos mig. Samtalen faldt paa hans Nye Testament, og hvo der skulde recensere det i Litt. Journalen. Det vidste jeg endnu ikke. Bastholm bad da, at for alting Balle og Schiønheyder ey maatte recensere ham; men at jeg vilde faae Janson dertil, den han vidste var ærlig, vilde ey forkiettre ham o. s. v. Jeg lovede jeg vilde see at faae Janson dertil, skjønt jeg tvivlede om han gjorde det. Jeg talde med Janson, han sagde ney; dette sagde jeg Bastholm, han pinte mig og jeg pinte Janson; endelig lovede han at gjøre det, og jeg fortalte da Bastholm denne Glæde; men Janson vidste intet

af, at jeg her var Bastholms Coms. Commissionær. Jeg troede da ved mine gientagne Begieringer at have omstemt Janson; men han havde faaet mig ubekjendte Bevæggrunde til at gjøre dette Arbeide, som han siden 84 aabenbarede mig, og jeg her vil hidsætte, da det giver Sagen fuld Lys, og vilser at Janson eene og allene for at frelse Bastholm fra en meget ydmygende Ubehagelighed besluttede sig til at gjøre dette, ligesom jeg for at føye Bastholm søgte at overtale Janson dertil.

Guldberg, som fuldkomen indsaae det afjaskede, og det forvirrende i Bastholms Oversættelse, og troede den skadede Religions Sagen i mange Stykker (den har vist ikke gjort saa liden Forstyrrelse i almindelige Læseres Bibel-Begreber) var bragt i Bevægelse, og troede der burde gøres noget for at forhindre Følgerne. En Dag Janson var hos ham, siger han, det *theologiske Facultet* fik nok en af Dagene en Ordre til, at revidere Bastholms Oversættelse, og *in corpore* give Deres Erindringer mod den i Trykken. Janson bad ham for alting at lade det Forsæt fare. Bastholm blev derved uden at kunde reyse sig prostitueret; thi han blev da jo og nødt til at tie til Erindringerne, og overhoved var dette ikke litterarisk klogt. Da nu Guldberg blev ved sin Mening, siger Janson, om det ey kunde være nok, naar en af *Facultetet* recenserede Bogen i Litt. Journalen; saa bleve jo Feylene omtalte, og det gav ikke saamegen Opsigt: Aftalen blev da Janson skulde gjøre dette, og saa skeede det.

Det første Stykke af Jansons Recension udkom, og man hørde intet til Bastholm, som fra mig bestemt vidste Janson var Forfatter; dette gaaer hen indtil Enden var aftrykt; men nu maatte Proft slutte sin Handling en Maanedes Tiid, og Journalen, skjønt færdig kom ikke ud. Bastholm havde imidlertid faaet Arkene af Trykkeriet efterhaanden, som de udkom fra Pressen, havde sammenskrevet et Svar derpaa, og ved det Tilfælde med Proft kom Bastholms Svar en 3 Uger ud i Publikum for Enden af Recensionen. I dette Svar har Bastholm tilladt sig alt, som den største

Knebmager, og usleste Spilfegter kan tillade sig. Cliteret Stæder, som ikke staaer i Bøgerne, digtet Bemærkelser af Ord, som de ikke have, negtet andre, som de have, udrevet Stæder af Samenhængen for at beviise sine urigtige Hypotheser, anført *facta*, som ingen Skribent har, og fordreyet Jansons Ord paa den skammeligste Maade, som han og frisk vek beskylder ham for Vankndighed, Avindsyge o. s. v. Dette alt i hans populære Tone. Alle læste Bastholms Svar, ingen eller faae læste Recenstonen, de allerfleste forstode intet af Sagen; men fordømte Janson.

Nu fik jeg Brev fra Janson, hvori han kortelig fortalte mig Bastholm vilde æde os, og bad mig tage dette Svar fat og recensere iglen, da han ikke vilde. Jeg lovede at gjøre hvad jeg kunde; men drømte aldrig om at Bastholm havde været saa spedalsk, som jeg siden fandt han havde været. Her maatte jeg nødvendig bryde Venskab med en af disse tvende Sieler, og jeg betænkte mig ikke et Øyeblik, Janson var min Velgiører, Janson var grovelig fornærmet, Bastholm, som selv havde afnødet mig og ved mig ham denne Recension, havde mishandlet ham, havde altsaa Uret, Bastholm havde jeg desuden ingen andre Forbindtligheder mod, end dem jeg har mod enhver Mand, jeg har lært noget af; mine Forbindtligheder mod Janson vare uendelig store, og den Siels Hengivenhed, det virkelige Venskab Janson havde vilst mig, havde jeg aldrig spoeret hos Bastholm hvad Under da at jeg drog til Feldts under Jansons Fahne?

Min Ven gad maaskee vidst, hvad jeg i modsat Fald havde gjort, om Janson havde været den fornærmende, og Bastholm den lidende: dette kunde jeg ey vlide for jeg fik at læse Arbejdet, og min Beslutning var da i den Mellem Tild: jeg vilde have tlet: og det havde jeg gjort, om saa havde været.

Imidlertid fik jeg den heele Stads til Trondhlem, begyndte at læse, og blev overmaade forblittret over Bastholms Vanart. Denne skulde da giengieldes, og jeg arbejdede uophørlig Nat og Dag for at revse Synderen. Viden-

skabernes Selskabs herlige Bibliothek, saa og nogle gode privat Bibliotheker gave mig de fornødne Skrifter, og den Bitterhed, hvormed Bastholm havde skreven, gav min oprørte Siel meer end Leylighed nok til at sige ham dette samme igien, med gode Tilsætninger. Saaledes arbejdede jeg et halv Aar, efterslog hver en Citation Bastholm havde anført, og tog ham derved i mange Synder. Arbejdet er og trykt separat i 2de Stykker under Tittel: Almindelig dansk Litteratur Journals omstændelige Bedømmelse af Dr. Bastholms Svar. 8. 1782. Kløbenhavn.

Man har undret sig over den Slags Lærdom, der er i dette Arbejde men dette er ikke saa underligt. Deels var jeg ikke fremmet i *Exegese*, deels og fornemellig havde Bastholm i sit Svar overalt *citeret* sine Skribentere; jeg kunde altsaa de fleste Stæder see, hvor han havde været, og naar jeg nu havde Bøgerne, og gjorde mig den Umage at efterslaae dem, saa kom det kun and paa hvad Evne jeg havde til at bedømme dette, hvad *Exegetiske* Principer jeg anvendte, og om jeg ikke selv var ganske en Idiot i disse Ting. En Bog ledte til en anden, endeel som Bastholm ey havde nævnet kiendte jeg selv, da de vare beklendte nok, og *labor improbus omnia vincit*, staaer der i vor *Grammatica*. Ved enkelte Stæder, hvor jeg ikke fuldkomen kunde forstaae hvad Janson havde meent indhentede jeg hans yderligere Forklaring; men jeg erindrer og grant, han ved et af de allerslemeste Stæder, svarede mig, jeg skulde kun eftersee dette nøye, saa kom jeg nok ud deraf, og jeg var nær bleven gal derover; det var om Skattebestemelsen under Augustus. Luc. 2. V. 2.

Nu fnysede Bastholms Venner af Forbittrelse, fik mig stukket i Kobber og gjorde det, som Hennings Venner havde foranstaltet det — en Hundestreg; fik og et Stykke Pasquill trykt; men Arbejdet gave de sig ey af med at giendrive. De skulle vel fremdeles forfølge mig; men de gløve hvad de formaae — *impavidum ferient ruinæ*.

Strax jeg var kommen til Trondhiem blev jeg optaget til Medlem i det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, og forelæste der en Afhandling: Hvorvidt man i Lovtaler bør anføre Heltens Feyl, som nu bliver trykt i den anden Deel af Selskabets nye Samlinger. Jeg holdte samme Aar 1781 en Tale over en Disipel, som druknede paa Isen, der blev trykt i 4. Siden samlet udgivet, med een anden, jeg 1782 holdt ved Disiplernes Dimission under Titel: Taler holdte i den Kongelige Cathedral Skoele i Trondhiem. 8. Trondhiem 1782. Disse dedicerede jeg GhRaad Guldberg, om min Ven kan nu forstaae Dedicationen. Ved samme Examen skrev jeg en æsthetisk Komentær over de 23 første Vers af Horazs *Ars poetica*, som blev trykt 8. med en latinsk Fortale, som *Program*.

Thomas Angell havde ved Testament givet 200 Rdr. aarlig til en *Mathematicus* som skulde læse for Cathedral-Skoelens Disciple og Veysenhusets Børn, som maatte have Hoved til Mathematiken. Herr Parelus havde ved Kneb mig uafvidende narret Bispen til at understøtte hans Projekter, i Følge hvilket, denne Mathematikus fik kongelig Ordre til at læse paa *real* Skoelen; dette havde jeg endnu intet stort imod; men deres Lurerie gik derhen, at de vilde aldeles skille Cathedral Skoelen ved den Underviisning, da jeg merkede dette, maattē jeg forebygge det. Uden at disse Mennesker vidste et Ord deraf, aftaler jeg med Bispen, at jeg vilde *solenniter* indsætte Manden, som Lærer ved Cathedral Skoelen, ogsaa af den Grund, at han kunde have den fornødne Anseelse over Disciplene; dette blev i al Stilhed afgjort, og jeg udarbejdede en Tale og fik *Program* trykt, saa dette Spil ganske forstyrrede Herr Parelus fine Koncepter. Han blev indarrig derover; men jeg indsatte Fester ligefuldt. Talen er trykt og heder: Vel- andvendte borgerlige Velgierninger, som sikre Midler til Statens Floer og Velgiørernes Udødelighed. 4. Trondhiem 1783. Bag efter den ere adskillige *Locale* Efterretninger, som tiene for Fremede til at

forstaa et og og andet i Talen; til sist nogle Bemærkninger mod Her Nordal Brun i Bergen, som i en Tale, holdt nogle Aar tilforn, havde antagne Sætninger om Testaments Ret, der i mine Tanker vare skadelige og stridige mod Sandhed. Jeg blev opfordret til at erindre dette mod ham, deels da adskillige beraabte sig mod mig paa hans Tale, som en inspireret Bog; deels da Etatsraad Dons og Dr. Hagerup i sær demonstrerede mig krafteligen jeg skyldte Sandheden at bestride disse Fordomme, Brun havde udbredet, og hvorimod min Tale indirekte gik. Dette gjorde jeg da med megen Vaersomhed, og med en Agtelse og Skaandsel for dette rebelske Hoved, som han vist ikke fortiente. Brun, som er inderlig kaad, læste dette, og troede han ved Spøg og Satire skulde vinde den Seyer over mig, han ey med Grunde kunde tilfegte sig; svarede herpaa i en naragtig Tone, og søgte i den egentligste Forstand at faae Folk til at lee ad mig. Nu greb jeg til Mester Archiloks Jamber, og uden mindste Skaandsel toede og børstede ham af i et Skrift som heder: *Professor og Rector Smiths Oplysninger over Her Joh. Nordal Bruns Forsvar for hans Tale om Stiftelsers Ret. Trondhiem. 4. 1783.* I denne Feide kivedes vi hverken om mere eller mindre, end om *jura majestatum*, og jeg forundrer mig meget over, der ey er lagt Merke til saa synderlige Skrifter, som disse ere og en saadan Strid ført i Norge. Derpaa torde Brun ey selv svare; thi han havde da vist rent sat Kongen af; men fik en Anonym til at sammensmøre en flau Piece, som seer heel Klostermessig ud, hvorpaa jeg intet svarede. Jeg recenserer den vel engang. Det jeg havde sagt om Statens *dominium eminens*, som de fleste ey kunde forstaae, men hvorum dog alle talde, gav Andledning til en lystig Historie. 2de Bønder kom op til Bispens Famulus, som havde taget disse Piecer til Udsalg, og forlanger en Bog *Rectoren* havde skreven, hvori stoed at de ey tilhørde deres Selveyer Gaarde, men Kongen kunde tage dem naar han lystede. Schnabel, saa hed han, siger dem, dette stoed ey i Bogen, og de kunde ey for-

staae Bogen, de skulde ey kiøbe den, der var Latin o. s. v. De soer paa de vilde have den, deres Præst kunde forklare Latinen, og de vilde selv see den Fandens Snak, den *Rector* havde skreven. De fik da og betalde deres Exemplar, og reyste ud til Præsten for at studere *jus naturæ*.

Dette Aar prækede jeg tvende Gange i Trondhiems Domkirke, og disse Prækener ere trykte under Tittel: Prækener holdte i Trondhiems Domkirke. 4. 1783. Samme Aar fik vi oprettet et Læse Selskab, hvis Bøger tilsist skulde tilhøre den oprettede Real Skoole; jeg udgav til den Ende en Plan og Indbydelse dertil under Tittel: Indbydelses Plan til et almindeligt Læse Selskab for Trondhiem. 8. 1783.

Omgangen i Trondhiem var ikke ganske efter mit Hoved, da man ey kunde med fuld Frihed komme til Folk uden i Selskaber, og kunde ey tale med hvem man ønskede uden at have Gilde eller gaae til Gilde. Længe havde de tælt om at oprette en Klub; men det blev ved Snak. Nu foretog jeg mig for Alvor at drive dette, *accorderede* med en Mand om at bygge efter mit Sind et nyt Huus til et andet han havde, og forbinde dem saa vi havde alle fornødne Bequemheder. Jeg fik blant andre Værelser en Sal, hvori vi spiste 100de Personer Kongens Geburths Dag. Dette Anlæg begyndte jeg da paa og fik Manden til i Haabet. Jeg udarbejdede nu Love og Regler for Indretningen, conferede derom med nogle Siele, og lagde *mutatis mutandis*, de kiøbenhavnske Dreyerske Klublove til Grund, og brugte deraf det, som kunde passe sig. Nu løb de om til Subskription, en 70 Personer tegnede sig hvoriblant: General Leutenant v. Krogh heele Magistraten og Geistligheden o. s. v. Men mange troede dette blev dog Galskab. Imidlertid fik jeg de nødvendige Meubler forfærdiget og Klubben aabnedes; Menneskene fandt sig fornøiede dermed, den voxte snart over 150 Personer — Stivheden faldt bort; Generalen spillede sit Partie Billard med Studenten — og den fuldkomente Orden var der i det heele ved Høyere Personers Politesse, og den Agt de

Middelstands Folk havde for dem. Endnu staaer denne Skabning, og den skal staae saalænge Lovene holdes. De bleve og trykde 1783. 8. Vi havde der i sær en Mængde politiske Tidender. Det første Aar for en 120 Rdr. Den faste Udgift var aarlig 4 Rdr., det første Aar 6, og forresten kunde enhver komme og gaae, fortære meget eller intet, som han vilde; da Værelserne hørde Selskabet til, og Værten havde sin Løn og Leye. — Jeg havde her mange behagelige Aften Timer fra 5 til 7, som var min Klub Tid; men Fanden er allevegne; han skaffede mig siden saa mange Fortredeligheder af nogle, der havde Lyst til at bryde mig, at jeg nær havde selv revet min Skabning over Ende, og sagt: min Siel døe med Philisterne. Havde Antagonisterne været kloge nok, var dette skeet; men de plumpede for tidlig ud med deres Hensigt, som var at forstyrre Klubben og skabe en nye, at ikke en Jyde skulde have Æren for den Uselhed. Nu skulde Klubben staae, og jeg fornegtede mig selv for at haandhæve min Skabning. General v. Krogh, Kammerherre Vackniz, en ædel herlig Mand, og flere vare mine Folk, og min Klub stoed, just fordi nogle vilde den skulde falde. Ingen maatte øde den uden jeg selv, og dette vilde jeg nu just ikke fordi andre vilde det.

Den forbenevnte Procurator Evensen udgav i denne Tid en Subskriptions Plan til et Periodisk Skrift; da jeg saa dette faldt det mig ind, jeg maatte og skrive slig en Tingest; og nu indbød jeg til Subskription paa Samleren, hvoraf det første Qvartal 1784 ordentlig udkom. Jeg maatte da af Mangel paa Papiir standse dermed, og denne Mangel vedblev til jeg forlod Trondhiem. Jeg har her negotieret om Papiir og har intet kundet faae. Det andet Hefte skal dog absolut ud, da Menneskene har betalt det, og dette bliver eet af mine første Arbejder, at faae det Barn til Verden. Det gik stærk af, og jeg kunde have vundet derpaa om jeg kunde ordentlig have fortsat det. Der var en *Belials* Mand i Trondhiem heed Tislef, *Assessor* i Bierg Amtet, som under Venskabs Skin gjorde mig megen

Fortræd indtil jeg efter 1½ Aars Forløb endelig lærte at kiende ham. Han skriver en Subskriptions Plan for at drille mig og gøre mig til Nar, til et Skrift han kaldte Adsprederen; Dette fik han Skorsteus Feyeren i Byen til at sætte sit Navn under, og denne kaldte mig da deri, som Bogskriver Hans *College* o. s. v. I Førstningen kunde jeg ey komme paa Spor efter *Auctor* til dette Mesterstykke; men ved Bogtrykker Svenden fik jeg fat i en af *Correcturerne*, kiendte der Mag. Wittrups Haand hos hvilken Guds Mand Tislew logerede. Jeg tog dette til mig, og nu døde disse Siele ikke i den Synd. En Dag jeg kom til den Gamle Mathematikus Fester, sad han og skrev noget Galskab han viiste mig, og jeg lagde mine Galskaber dertil, og saa udkom et Halv Ark lidel Binde Galskab, forsat med en god Dosis Arvesynd; og heed: *Democritus* eller Grineren. 8. en Subskriptions Plan. Deri var blant andet en *Extract* af en forstyrret Tale Tislew havde holdt og ladet trykke, og som var et Mesterstykke af *nonsens*. Menneskene vare nær blevne gale over dette Galskab, alle loe, uden de paagieldende, og siden den Dag torde Tislew ikke befatte sig med mig, og jeg lod ham da og fare i Fred.

Magist. Wittrup, som var Secretær i Videnskabernes Selskab sagde sig nu af med Secretariatet, og Spillet var Tislew skulde være Sekretær for at bryde Hagerup og gløre Spektakler. Men dette lykkedes dem ikke, jeg blev valgt *in pleno* ved Pluralitet af Stemmer, stoed da op og holdte en kort Tale, jeg havde beredt mig paa, med nogle Seitenhiebe til Tislew, og dermed var jeg *Secretarius*, atter til Forargelse for Modstanderne. I dette Aar udgav jeg *Horatii ars poetica* paa Dansk under Tittel: Horatz om Digte Konsten. Trondhiem. 1784. 4. Dette lidet Arbeide har kostet mig megen Møye, og jeg er belønnet med GhR. Luxdorphs Biefald, som han selv har bevidnet mig.

Da jeg fik det Spektakel og den Inqvisitions Comission for den rebelske Drengs Skyld, jeg havde sribset, en Behandling, som er uhørt, da alle Disciplene bleve afhørte

som Vidner over mig besluttede jeg hvordan det saa end gik, at jeg plad ud ikke vilde være *Rector*. Jeg havde imidlertid mange Projekter i Hovedet, eet af dem var at blive Amtmand i *Finmarken*, da Rygtet sagde den forrige skulde ikke ville blive der længer. Jeg skrev nok og til Sporon herom, som jeg i Trondhiem jevnlig *corresponderede* med, og som stundum og skrev mig til; men herpaa svarede han intet. Jeg vilde for ret at blive *civilist*, have havt en Justits Raads Tittel, og skrev til Guldberg derom i den Tiid da Prindsens Confirmation tilstundede; men du skal ikke den Vey, sagde Bødelen til Diderick Slagheck, da han havde ført ham nogle Trin op ad Stigen til Galgen, og saa vendte om igien for at føre ham til Baalet. Jeg havde og den Nykke, at studere for Alvor Jura, som jeg med Etats Raad Dons og Justits Raad Nordahls, Presidentens Omgang havde god Andledning til, saa *conferere* for den juridiske Docter Grad, og blive Høyeste Rets Advocat; Præst troede jeg ikke jeg vel kunde blive for den *Examen theologicum*, som jeg naturligviis ikke vilde underkaste mig; stundum troede jeg dog og dette kunde gaae and, og saaledes var mit Hoved en Tumle Plads for mange Haande Projekter; imidlertid lurede jeg paa Prindsens Confirmation, da jeg troede Sporon vel paa en eller anden Maade vilde frelse mig fra Skoele Trældomen.

Men jeg haver glemt at anføre et Hovedspektakel jeg i Trondhiem havde, og som hører i sin Begyndelse til Mitten af 1783. Jeg har før fortalt min Ven noget derom; men vil hidsætte det for Fuldstændigheds Skyld.

Procurator Evensen var og er en Karl, som gjør alt hvad hans Hierte begierer, og da han er den eeneste *Procurator* i Trondhiem, som virkelig kan forsvare og føre en Sag, saa troede han alt kunde af ham forsvares. Der var en Jomfrue heed Maren Hof, en arrig og ond Dievel, som havde nogen Formue; hun havde engang volde(t) nogle Hollandske Matroser Tamp, som laae der paa tre Ostindie Farere i Krigens Tiid af Frygt for de Engelske. Skibene seglede endelig bort; men i en af de Norske Havne gave

Officerer og Matroser, som havde i en 1 $\frac{1}{2}$ Aars Tiid gjort mange Bekiendtskaber i Trondhiem en Arendahls Skipper adskillige Breve til Trondhiem, hvor han skulde gaae hen; deriblant eet til Jomfrue Hof. Han havde haardt Vær, og adskillige af disse Breve vare ved hans Ankomst til Trondhiem vaade; han eftersaae dem da i en Bagers Huus, og fandt blant andre dette Brev til Maren Hof aabent; nu kunde han ey lade være at læse det, og det var da fuldt af Skiolds Ord mod hende og egne Matros Snak. Bager Konen og flere *) læste det, og de bleve eenige om at lade Brevet ligge der, da hin Jomfrue vilde ikke tage vel imod dem om de bragte det til hende. Nu lærte denne Bager Kone Brevet om til mange Mennesker, og det løb rundt om i Byen.

Der var da en Mand, som havde været Borger og havt nogen Velstand, som i den Tiid var død, og havde 2de Døtre, som vare i Huuset med en gammel Faster de havde, da Boet stoed endnu under Skifte Rettens Behandling til *Auction* o. s. v. Til disse Børn kommer Bager Konen en Dag ind, og blant andet spørger om de havde seet hint Brev; nej; om de vilde see det skulde de faae det af Hende — ja det gad de nysgierrige Tøser nok seet. Et par Dage efter var den ældste af disse Systæ gaet hen til Bager Konen; og denne gav hende Brevet, som hun, da hun kom hjem læste for Systemen og Fasteren; og et tredie Fruentimer, som var et Syskende Barn af Maren Hof og heed Dorthea Lowans. Da det var læst beder denne Dorthea om hun ey maatte skrive sig en Afskrift deraf; jo; hun gik da bort og hentede Blek og Papir og begyndte at skrive; men beder derpaa den ældste af disse Systre Henrica Haagen, at hun vilde hielpe hende at gjøre det færdigt; dette gjorde hun da, paa en Figur nær, som hun ey vilde afridse, men dette gjorde da Maren Hofs Systerdatter selv, og gik derpaa bort dermed, hvorved Maren Hof fik Kundskab om Brevet. Dette var om Eftermiddagen

*) skrevet: fleste.

Klokken 3; nogle Folk som kom ind i Huuset den samme Eftermiddag saae da Brevet liggende paa Bordet, de læste det, der blev talt derom; og siden kom da ogsaa Originalen uden at løbe videre om i Maren Hofs Hænder.

Nu maatte dette arrige Dyr hævne sig; men *qvæstio* var paa hvem: Evensen var Raadgiver: Bageren og flere, som havde læst Brevet og ført det ud i Byen havde Penge; altsaa blev Beslutningen. at Henrica Haagen blev stevnet fordi hun i sin Stue havde læst det; og derom blev da ført Tingsvidner. Man talde om dette og loe deraf. Nogle Dage efter dette var skeet, lader Evensen Henrica Haagen sætte ved sit Vingebeen i Raadstuen. Dette gjorde en stor Opsigt; alle talde om dette, som Voldsomhed, og da jeg Dagen efter kom hen til Politie Mesteren, prækede han og andre der vare meget derom, og om Evensens Formastelighed, vi fik da Byetings Protokollen fat, og saae der var intet anført eller bevilist, som der kunde gøres Arrest for; og de snakkede saa længe for mig, at jeg lovede at styre for Sagens Procedure, og instruere en gammel fordrukken Procurator, som skulde forsvare den arresterede.

Nu vilde jeg naturligtviis viide, hvad Deel Henrica Haagen havde i Brevet, fik derfor strax et Politie Forhør optaget, hvori Brevets Oprindelse og Historie ved mange Vidner blev bevilist, som jeg nu har fortalt dem; og altsaa var man sikker for at Evensen naar han kom i Knibe ey skulde kunde paastaae Jomfrue Haagen var *Auctor*. Mange tilbøde sig da at *concurrere* med Penge til Sagens Drift; og jeg skulde styre den. Imidlertid havde jeg aldrig seet Mennesket, og vidste for den Tiid end ikke hun var til. Det første *) da gjorde var at tage hende ud af Arresten, og nu begyndtes Proceduren.

Maren Hof var myndig ved Kongelig Bevilling med *Curator*; denne lod jeg beskikke, og han deklarerete at den heele Sag var uden hans Vidende og Villie anlagt, og han reserverede sig Ret og Tiltale til dem, der indviklede

*) ulæseligt.

hans Myndling i unødvendige Bekostninger. Paa Grund af dette blev nu Evensen *contra* stevnet, som Part, og nu blev han rasende. Han udtog *Continuations* Stevning for at ville bevlise Henrica Haagen havde *divulgeret* Brevet; men der blev ikke bevlust andet end hvad forhen er anført. For Arresten var Evensen selv *Cautionist*. Han skrev nu uendelige Indlæg for at drage Sagen i Langdrag; dette merkede jeg, og uden at besvare hans Snak, lod blot erklære, at da Domeren burde dømme efter *acta* og *probata*, og ikke efter Parternes Snak, saa skulde Sagen til Doms efter den nedlagde *contra* Paastand. Evensen opholdt den dog nogle Uger; men den kom til Doms. Henrica Haagen blev friekiendt for hans og Maren Hofs Tiltale i Hoved Sagen, Processens Omkostninger ophævet; men i Arest Sagen dømt til at betale 500 Rdr. Reparation og *Processens* Omkostninger. Han appellerede: Raadstue Retten skierpede Dommen, saa Evensen i Hoved Sagen blev tilkiendt at bøde til Justits og Vey Cassen, og *Processens* Omkostninger; og ligesaa i Arrest Sagen, hvor Byefogdens Dom blev confirmeret. Ved Oberhof Retten bleve disse Domme kiendt ved Magt og endnu mere skierpede.

Nu dandsede da Sagen til Høyeste Ret; Jeg fik Schiønheyder til at føre dem; men uagtet jeg ved et Indlæg, som staaer i Raadstue Rets Akten, og som er saa klart og omstændeligt, at jeg blot vilde fremlegge det og lade Sagen gaae, har givet den bestemte *Extract* af Sagen, som jeg har bedet ham blot gjøre sig bekiendt med, saa maae han enten have procederet maadelig, eller Domerne have sovet under Proceduren, og ladet sig fange af Uldahl, som havde Evensens Sag: nok Domen faldt for kort Tiid siden, 30te Novbr.: at Jomfrue Haagen skulde bøde 20 Rdr. til vor Frelserens Kirke paa Christianshavn; forresten alt være dødt og magtesløs, og Processens Omkostninger for alle Retter ophæves. I Arrest Sagen blev Oberhof Rettens Dom, hvorved Evensen dygtig er klappet kiendt ved Magt, dog saaledes at Reparationen for Aresten blev kun ansat til 200 Rdr., og forresten *Processens* Omkostninger ophævet.

Den siste Dom er i sær original, da den statuerer Evensen har fornærmet Henrica Haagen, bør bøde derfor, og dog hæves Omkostningerne.

Imidlertid er dette vundet, at han betænker sig paa en anden Gang at gjøre sligt Spil, da dette dog har kostet ham vel en 6 a 700 Rdr. Og hvad dette Spøg har kostet mig aarker jeg ikke engang at regne efter; thi de gode Patrioter, som vare med i Begyndelsen, have lidt eller intet gjort, og da det ret for Alvor gik op i Retterne, saa stoppede de. Jeg havde begyndt, det var bekiendt, og til Ende skulde det da; thi halvgiort Gierning lider jeg ikke.

Da Henrica Haagen var komen paa frie Fod iglen kom hun hen til min Kone for at takke for dette; dette gav Andledning til, at min Kone sagde hende hun skulde stundum kome did; dette skeede da, en Ven af mig, som jevnlig kom i Huuset forlovede sig med hende; og nu bad han os om at tage hende til os. Dette skeede ogsaa; ved Bortreysen fra Trondhiem fulgte hun med til Veyle, og der er hun endnu, hvor Pater Jansonius har seet hende og paa denne Maade har jeg havt dobbelt Bekostning med den Sag; og nu kommer det and paa, at min Kone, som holder meget af hende, kan overtale sig til, at lade hende ved god Leylighed segle hen i en Condition, hvortil vel vil blive Leylighed. Nær havde jeg sagt min Kone har en alt for god og velvillig Siel; men hun er vor Wiehes Systerdatter, og har altsaa godt Folk at slegte paa. Naturligviis maae hun bestille noget, sye, spinde (tænk engang, min Kone har ikke mindre end 6 Rokke i Gang, da den lille 9 Aars Pige spinder med, og der er ret en Spindehuus hos mig, og der gjøres allehaande Ting til Brug, som ikke ere stygge) men dette noget, er dog ey nok.

Vi gaae nu tilbage til Maj Maaned 1784.

Mine Forhaabninger om at slippe fra Rektorskabet grundede sig som sagt meget paa Sporons Venskab. Han blev Stats Sekretær, og nu saae det jo herligt ud. Men see

tolluntur in altum ut lapsu graviori ruant — Guldberg og Sporon seglede af — og nu kiendte jeg ingen af de nye Siele: Thoth levede, men Harboe*) var død, Janson skrev mig til, man maatte see Tiden and, og lære hvo de rette Folk vare, man skulde handle med. Mine Modstandere i Trondhjem troede nu jeg var evig fængslet der, men jeg, som følte at jeg ingen Svinhund var, troede, jeg skulde vel komme i Kast med de nye Mennesker; og besluttede at drage til Kiøbenhavn, og dette blev *prompte exsequeret*. Dette var uventet for Trønderne; og nu var jeg da afstæd inden de troede det var Alvor.

Ved Ankomsten til Helsingør, hørte jeg paa Vertshuset megen Snak om Forandringen, og de nye Mennesker; men Bülow var den som al Talen dreyede sig om, og han var saare god. I Kiøbenhavn var der, selv blandt forskellige og modsatte *Factioner* kun een Stemme om dette same. Den Svend maatte jeg da kiende. Imidlertid var det Norske Videnskabernes Selskabs Skrifter færdige; som Secretær burde jeg overgive Herskaberne dem; jeg talde med min Ven i al Korthed, fik *Audienz* hos Kron Printsen, som var ogsaa snart færdig; nogle faae Ord talde vi samen i Forgemakket, og dermed var det forbie. Men jeg havde nu seet Dem og det var nok for at ville see Dem igien.

Imidlertid gjorde adskillige mig det til Pligt, at søge min Vens Bekiendtskab; ved Samtale om den Norske Forfatning udlod jeg om adskillige Galskaber, og alle sagde, dette skulde Bülow viide; jeg havde og nok Lyst til han skulde viide dette; men jeg vilde gjøre mere end almindelig Bekiendtskab med Manden, og Knuden var hvorledes dette skulde gaae til. Nu var der almindelig Snak i Byen at Riegels var Kron Printsens Favorit; havde megen Adgang til min Ven; og mange skreg høyt over dette, da hans Sorte Siel var bekiendt nok; jeg kiendte ham fra vore Studenter Dage, og jeg vidste han skulde gjøre mange Djevlskaber om han kun kunde; jeg besluttede at advare

*) Biskop Lud. Harboe, † 1783.

min Ven herom paa en god Maade, og min Tanke var denne: enten legger Manden det paa Hierte, om han ey kiender Riegels før, og da, naar han erfarer Sandheden, bliver han den ey vred som har sagt den, eller han tager dette ilde op, saa kan han have en god Dag, og du er ligefuldt *Rector* i Trondhiem. De Erfarenheder jeg fra Norge havde troede jeg og skulde være Dem behagelige, saameget mere som min Situation gav mig ingen Interesse for eller mod Tingene; og altsaa skulde man nu have Klør i den gode Bülow. Dertil gav en Hændelse Leylighed. Jeg havde, som De veed, nogle Tegninger fra den gamle *Mathematicus* Fester, som han ønskede Cron Printsens overgivne, de laae i Bunden af min Kuffert, og jeg havde glemt de vare til første Gang jeg talde med min Ven. Siden saae jeg disse en Dag; jeg fik nu Ærinde til Fridrichsberg, vandrede did, og spurgte, om De vilde overgive Printsens dem. De lovede dette; vi kom lidt i Snak om *Norvegica*, og jeg sagde jeg vilde skrive til min Ven noget herom. Den Maade paa hvilken min Ven antog dette Tilbud virkede den Følelse strax i min Siel, De var min Mand; og jeg sendte Dem da Tegningerne med en Epistel. Nogle Dage efter gik jeg atter did til Dem, De var fornøyet med min Skrivning og ønskede mere: der var kun lidt Tiid til at tale, da mange Sieler vare uden for, jeg bad Dem da bestemme en Tiid, jeg i nogen Røe kunde tale med Dem, og De bestemte næste Søndag Klokken 10 eller 11.

Til Fortred huskede jeg da ikke jeg havde den Dag lovet mig ud paa Landet og kunde ey bryde dette Løfte; dette randt mig i Tanke, da jeg kom hjem; og jeg skrev nu en Epistel til Harboe og bad ham gjøre min Undskylding. Jeg tænkte herved, maaskee bliver Manden vred eller stødt og det er galt; men er han saa kort for Hovedet, saa forliges vi dog ey med hinanden; altsaa ligesaa godt at Barnet dræbes i Fødselen — og komme kunde jeg plat ikke, da jeg nogle Søndager i Forveyen havde narret min Svoger, og torde nu ey længer udsætte at drage med ham. Imidlertid bestemte min Ven følgende Søndag Klokken

10, som Harboe *) sagde mig, og for Klokken 9 var jeg i Harboes Kammer. I det Øyeblik Klokken slog 10 gik jeg hen til min Vens Dør, men borte var De. Deres Kamer-tiener sagde De siden 9 havde ventet mig; jeg fortalte ham Klokken 10 var min Bestemmelse, og var nær bleven gal baade paa Herre og Tiener. Han sagde mig da Printsens var kommen og havde kaldet Dem bort, og De vilde vist have tælt med mig; og efter nogen Snak siger han da, om jeg vilde komme, som Dagen efter mellem 12 og 1 saa skjønt De da ingen pleyede at tale med vilde han dog vove at bede mig komme paa den Tiid. Jeg troer endda vor Samling et par Gange blev forhindret; men endelig talde min Ven til mig en Morgen vi mødtes i Løngangen paa Fridrichsberg Slot, og den Dag fik jeg Dem siden i Tale. Da bad jeg Dem *in simplicitate cordis* at vogte sig for Riegels, og den heele Maade vor Samtale blev ført paa gjorde at min Siel blev lænket til min Bülow og Evig-heder skal ikke kunne skille os fra hinanden. Nu blev den Tanke til Enthusiasme herskende i min Siel, at meget Held kunde skaffes for Norge ved min Vens Bestræbelser, og hvem veed hvad Tiiden kan være frugtsomelig med.

Imidlertid bestemte jeg mig for den hellige Rokkelore; da jeg dels stedse havde haft en inderlig Lyst til det Prækerie, dels og troede jeg paa den Vey snarere skulde ved Bytte faae *æquivalent* for mit Rectorat end paa nogen anden Maade; jeg prædikede en Dag til Høymesse i Frue Kirke for Schiønheyder **): det var siden med stor Nød, og ikke uden ved Deres Hielp, Ven, jeg kom til at prædike for det Kongelige Herskab. Den Præken staaer trykt i min Brand Samling ***).

*) Fr. Hans Walter Harbou, Kammerpage hos Kronprinsen.

***) Joh. Chr. Schiønheyder, Stiftsprovst og Præst til Frue Kirke, senere Biskop i Trondhjem, † 1803.

***)) Hellige Taler udgivne til Beste for de ved Ildsvaaden 23. April 1786 forarmede Veile-Indvaanere. Fredericia 1787. 8. Side 55—78.

Jeg forlod da Kiøbenhavn og Dem Ven, og min Siel var saa rørt da jeg siste Gang gik fra Dem, at jeg, som var mig fast ubegribeligt, ikke føde det ved Skilsmissen fra andre mine ældre Venner: en Wiehe, og Janson. Der er dog vist nu nok en Sympathie i Naturen, saa maae den vist og være mellem Sielene.

Til Helsingbor kom jeg med en stærk Kuling over i en halv Time i Mørkningen; og neppe var jeg komen i Land for Stormen høynede sig, saa et Skib vi seglede forbie i Farvandet blev kastet op paa den Svendske Side, og i et par Dage kunde ingen komme frem eller tilbage. Vi lode nu staae til op ad Norge (min Kone og den lille hendes Systerdatter var med) om Aftenen som jeg kiørte ind i Laholm, troer jeg Stædet heder, styrede min Karl Vognen ikke rigtig, og vi rev med Baghiulet en forraadnet Bomstolpe over Ende. Den Svendske Tolbetient begyndte da en grum Alarm, som om vi havde kiørt Konningens Halsbeen over: jeg bad ham være roelig, og komme i Herberget: de kom da toe, og demonstrerede mig hvilken Ulykke der var skeet: jeg troede en gamel raaden Stok havde ey stort at betyde; Kors, raabte de, Kronens Bom! Jeg meente den dog vel kunde betales: dette meente de da og, og det raadne Træe, som ikke var 8 Sk. værd, maatte jeg da give dem 3 Daler Søilvermynt for, at jeg kunde faae dem fra Halsen. Jeg kom derefter lykkelig frem til Trondhiem, uden andet Vanheld, end jeg brekkede 8 Mile derfra min Vognstang, som min Karl dog gjorde til Orden, og den holdte til Byen.

Blant de Candidater, jeg det Aar havde dimitteret var en, som jeg dog vil nævne, da der enten bliver en Erke Spisbube eller en stor Mand af ham. Begge Deele har han den bedste Ansatz til. Godfried Hagerup er hans Navn. Hans Fader levede da paa Biørnøer i Trondhiems Stift og var en herlig Mand, Præst der; men i de fattigste Omstændigheder, da han i et Aar i eet og alt ikke havde mere end 70 Rdr. af Kaldet, og havde en mange Aars sengeliggende Kone og mange Børn. Denne hans ældste

Søn og en yngre*) havde han selv læst for, men saa ingen Udvey at faae dem frem ved Studeringer. Imdlidertiid skeede det ham uafvidende, at Fogden i det Fogederie en ædel Mand, hvis Navn jeg nu ey kan mindes ved sin Nærværelse i Trondhiem fik adskillige Folk til at tegne sig for et aarlig Tilskud til at holde disse Børn i Skoelen, og dette blev tilstrækkelig nok til at holde dem der. Nu kom de da ind, og bedre undervilste Discipler har jeg aldrig faaet i Skoelen. De havde begge gode Hoveder. Den ældste Godfried kom i Mester Lektie, og skjønt han intet Hebræisk kunde, underviiste *Conrector Mag.* Holst ham privat deri i 14 Dage, og Knegten lærde i den Tiid sit første Kapitel i *Genesis* sin Gramatica, og kunde nu følge de andre, et Bevlis baade paa Lærerens og Disciplens fortrinlige Duelighed.

Denne Fyr var komet i Slæng med en listig og ganske Smuk Tøs, som tiende som Kamer Jomfrue i et af de anseeligste Huuse. Han skulde *cassere* de sammenskudte Penge ind fra hans Velgiørere og levere en Kiøbmand, som var ham beslægtet; men Tøsen fik Pengene paa adskillige Maader. Kiøbmanden gik nu hen til min *Conrector* (thi mig var de mere bange for) og fortalde ham dette, og bad jeg ey maatte viide det for det første. Jeg fik det strax at viide, men lod dem skiøtte sig selv for at see hvad Vey de vilde tage. Endelig efter en 8 Dages Forløb fortæller Kiøbmanden mig, at Hagerup havde ædt Pengene, og det værste var, han vilde ey sige ham, hvad der var indfordret og hvad der stoed tilbage. Dette var en Løverdag. Aftenen derpaa var jeg hos Politie Mesteren i Selskab, og hans Tiener kom ind og vidskede noget, hvoraf jeg hørde Hagerups Navn. Politie Mester vilde da gaae ud; og nu spurgte jeg ham, hvad det var. Det var intet uden at Godfried, var der i Ærinde fra en gammel rig Kiøbmand, en original redelig og gudfrygtig Mand, som hed Mathias Friis, og skulde bytte en 50 Rdr. Banco Seddel. Dette

*) Mathias Hagerup, † 1822 som Statssekretær og R. N. O.

faldt mig mistænkelig; jeg bad Politimesteren flye mig Seddelen og gik en anden Vey ud hen til Friis. Der saae jeg da han havde et Brev som min Godfred havde skrevet i Faderens Navn, hvori han bad ham laane sig 36 Rdr., og dette vilde Friis og gjøre, havde til den Ende flyet ham den 50 Seddel til Omvexling. Jeg overbeviiste snart Friis om, at dette var Godfrieds eget Mesterstykke, gav ham sin Seddel igien, og gik tilbage til Politie Mesteren, hvor Krabaten var, hvor jeg ganske jevnt sagde ham, at Friis vilde nu ey have Seddelen vexlet, og han skulde Søndag Eftermiddag komme til mig, at vi kunde overregne, hvad Penge der endnu vare i Behold. Godfried gik da hiem, var Søndagen i Kirke; men om Eftermiddagen kom der ingen Godfried. Jeg lod spørge efter ham, han var ey at finde; jeg troede da han var paa Færde, at skaffe sig Penge. Klokken 11 om Aftenen kom Politimesteren til mig og fortalte Godfried var rømt, og havde laant en Hest $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen, som han var seglet afstæd med, og Politie Mesteren, Klingenberg, heder han, havde allerede paa toe Veye sendt *Expresser* efter ham. De kom om Morgenen hiem og havde ey fundet ham; thi han havde taget Veyen ad de Svendske Grendser og der søgte de ham ikke. Toe Dage efter fik vi efter mange Foranstaltninger Kløer i ham henved Grendserne; han havde solgt Hesten for 4 Rdr. 3 Miil fra Trondhiem; givet sig ud for en Kiøbmands Karl fra Frue Lysholms Kontoir og derved blev hans Vey røbet, saa hun, uvidende om hvo han egentlig var lod sætte efter ham; kort vi fik ham, havde nogle smaa Bryderier for at faae alt jevnet, da jeg vilde have dette virkelig store Hoved *conserveret*: han fik sig en liden Stue Exsecution; jeg tog ham da til mig i Huuset, hvor jeg just havde et ledigt Kammer; thi ellers kunde jeg ey passe paa ham, og der blev han da til jeg dimitterede ham, og tog ham ned med til Kiøbenhavn. Saalænge jeg var der var han roelig; neppe var jeg reyst for han blev gal igien — han skal siden være komen ud paa Landet til en Præst som Informator — maaskee han der skal stilles. Det værste er

hans Gemyt duer intet; det komer nu and paa hvorvidt Forstanden kan med Tiiden vinde Seyer over Hiertets Vanart. Men stort Anlæg er der hos ham. *)

I Klubben blev jeg blant andre kiendt med General Krigs Komissær Monrad, en Mand, som har prøvet Verden og er derfor meget forsigtig i sit Væsen og Omgang, og han havde afsondret sig næsten for al Omgang, saa jeg var 2 Aar i Trondhiem inden jeg saae ham. Manden er en grundærlig Mand, af et hurtigt Hoved, og rask i sine Expeditioner. Vi talde adskillige Gange med hinanden, og ved en Tiids Omgang, da han, som han siden sagde mig, havde noksom udspeldet min Siel blev vi saadane Stalbrødre, og gode Venner, og det i Ordets egentligste Forstand, at han ved vor Skilsmisse soer paa han vilde ey have nogen fortroelig Ven mere i Verden (han er nu 52 Aar) og mine Breve fra ham selv og andre viise mig han nu har atter unddraget sig fra al Omgang, og lever som en Eremit i det store Trondhiem. Hans virksomme Siel har ingen noksom Beskieftigelse i det Embede han har, og han har ingen havt der for mig, og har ingen efter mig han kan *comunicere* sig med, da han troer Menneskene ikke. Jeg har engang før sagt min Ven, at han skulde være en forvoven NB. i god Menig Politie Mester i Kiøbenhavn; men dette var dog nok ikke hans Lyst: gad han, som han ey gider legge sine Been i Trondhiem kunde de ey faae herligere Stiftamt Mand — men jeg vilde have ham ned til os, om Skiebnen vilde det.

Vi vare iidelig Samen, og han fik ved den Leylighed adskillige af mine Krøniker at viide, det var efter Overlæg med ham jeg søgte Weyle, og vi gjorde mange stolte *calculationer*, som saa ud i Udfaldet som *Zoegas* Kobberskilling Beregning; adskillige Gange talde han i denne Tiid om min Afreyse og dens Bekostninger, og spurgte, om jeg havde betænkt dette — jeg aarkedede ikke saa tidlig at

*) Gottfried Hagerup blev Officer ved det danske Husarcorps, blev casseret og gik i russisk Tjeneste efter Sigende.

(tænke) derpaa; men han demonstrerede mig at Flytning, Reyse, Omskiftning af Dragt o. s. v. fordrede Penge, og dette havde han beredt sig paa og sørget for, saa 800 Rdr. stode til min Tieneste, naar jeg brugte dem. Han havde gjort Udregningen, nu kunde jeg regne efter. Dette Stæd behøver jo ingen videre Commentar. Jeg skulde Landverts med min Kone reyse ned, og min anden Familie med Tøyet, hvortil et Skib maatte fragtes, gik til Søes: og da jeg ved min forrige Aars Reyse havde sat en 400 Rdr. overstyr, og jeg reisde endda meget oekonomisk, saa havde jeg selv ingen Penge, og vilde have havt allehaande Bryderier, som Monrads Venskab forudsaae og forebyggede. Jeg udgav i den Tiid Indledning til den naturlige Religion. Trondhiem. 8. 1785. Og saa skiltes jeg min troefaste Ven og Stalbroder, som jeg dog engang maae see igien.

Man maae paa disse Reyser selv have Vogn, jeg havde forrige Aar havt en gammel tung Dievel, som jeg dog lykkelig kom frem og tilbage med; men den fik sin Helsot ved Touren. Monrad vilde jeg skulde kiøbe en ganske nye og herlig Vogn, som kunde faaes for 120 Rdr.; men dette var mig for mange Penge, jeg kiøbte atter en gammel Chaise, som var i Stand gjort for 40 Rdr. men her sparede jeg paa Skillingen og maatte lade Daleren gaae. Neppe var jeg komen 8 Miil bort før der gik Brøst paa den; paa Dovre Field maatte jeg ligge 2 Dage og flikke paa den, og 1 Miil fra Christiania gik heele Forstillingen i Stykker, saa jeg maatte lade den slæbe ind, og fik mig en Bonde Kariol at jasje ind paa med min Kone. I Christiania er det uhyre dyrt at ligge, Haandværkerne ere og uforskammede, og jeg saa min Diet, medens Vognen blev færdig vilde beløbe sig til mere end den var værd. Dagen efter jeg var komen opkom den ulykkelige Ildebrand i Pak Husene, og nu var den heele Bye i Forstyrrelse, og intet Arbeide var der at tænke paa at faae gjort. Jeg maatte da for at komme bort kiøbe en opsminket Engelsk

Vogn, som hængte i Fiedre, og give 94 Rdr. for, og lade Sadelmageren beholde den Gamle i samme Kiøb. I Kløbenhavn kostede denne Vogn mig atter i Reparation 28 Rdr. Her kunde jeg ey bruge den, da den er stor og fordrer 4 Heste 3 i det mindste. Intet Huus har jeg kundet faae at bierge den i; den har nu paa tredie Aar næsten altid staaet i aaben Luft; endelig har jeg solgt den for 27 Rdr. for dog at faae noget for den; dette er mit ærgerligste Kløbmandskab og Tab af alt. Stiftamt Mand Koren vurderede mig den i Somer til 30 Rdr. — Vogn Mand bør jeg altsaa ikke være; det maatte da være i det lille Vognmands Laug, hvor man ey fristes til at bruge Karodser med Engelske Fiedre. Min Ven seer da jeg kom uden Sorg fra Trondhiem, og Enden var der i saa Fald bedre end Begyndelsen, men dette havde jeg da Monrads Venskab at takke for. Gud har underligen skaffet mig Venner til Opmuntring og Hielp; Fiender til Ydmygelse og Modgang til Forbedring. Uden Modgang var jeg bleven en stolt galen Hund, nu har jeg lært at lee med de Glade, sørge med de Bedrøvede. Er paa Vey til at blive et Menneske.

Før jeg 1785 reyste fra Kløbenhavn udgav jeg Skriftet: Om Begravelser i Kirker og Kiøbstæder. Kløbenhavn. 8. 1785. og der paa Papiir ere da Ligene feyede ud, men de stinke dog stundum hesselig for mig i Veyle Kirke, der staae de da altsaa endnu. Og for dette Aar er da intet videre fremdeles at erindre end det, jeg blev ordineret, og var i alle Deele fornøyet med Biskop Bloch, blev indsat og prædikede i Veyle det bedste jeg kunde.

Min Eventyrs Reyse i Februaril 1786 til Kløbenhavn klender min Ven, og jeg begriber at dette var een af mine dumme Streger, da jeg deels unyttig satte en 70 Rdr. overstyr, jeg maatte fragte Isbaad over Beltet for egen Regning, deels gjorde Schack Rathlou vred. Min Prædiken for Herskabet gjorde baade ondt og godt; dog er jeg vel fornøyet med at jeg holdte den, den staaer i Brandsamlingen.

Ved Ildebranden, som faldt den 23 April 1786 maae jeg fortælle min Ven nogle Merkværdigheder. En Jomfrue

Claudi, som var hos en sin Tante her i Byen, blev en 2 a 3 Maaneder for Branden beslagen med stor Tungsindighed: hun græd jevnlig; men udloed sig ikke hvorfor. Hun faldt derpaa i en Feber og phantaserede; kom sig igien; men Sørgmodigheden vendte tilbage og blev stærkere — hun torde, som hun sagde, ey sige hvorfor hun græd: endelig udbrød hun en tre Uger for Branden, Byen skulde brænde, hun skulde brænde med, og fordrede med megen *lamentation* at komme fra Byen; De gave hende gode Ord, og kurrede paa hende, men hun vedblev sin Snak; og vilde bort, da hun ellers brændte. Dagen Ilden brød ud, maaskee $\frac{1}{2}$ Time før, da de sade til bords opfordrer hun Mosteren til at skynde sig; thi de brændte ellers; og inden de fik afspilst blev der raabt Brand. De fik hende da ud med til Enden af Byen; men da der i den Tummel ey blev taget vare paa hende, var hun komet tilbage igien i det brændende Huus. Der blev hun i Porten fundet død om Natten Klokken 12. Hun vilde ey være brændt, det beviiser den Silling i hvilken kun blev funden; thi hun var faldet paa Ansigtet, i Udgaende med en Sølvskæ i Haanden; var altsaa i Forvildelsen gaaet did for at redde noget, og er i det hun gik ud bleven qvalt. Der blev i Branden stiaalet paa en saa ugudelig Maade, at jeg næsten blev gal over, at høre al den Ondskab udøvet af Medborgere mod ulykkelige. Nogle Omløbere var der og blant Tyvene; men det var ikke vor kiære Byefogeds Sag at anstille den Undersøgelse derom, som strax burde være foranstaltet. Onsdagen efter Branden blev den bemeldte Jomfrue Claudis Levninger begravne; jeg holdte den Dag en Prædiken over det Sprog: takker Herren fordi han er god og hans Miskundhed varer evindelig; og i Enden af den angreb jeg Brand Tyvene paa en Maade og med en Ild, som jeg aldrig før har talet og haaber aldrig at tale mere. Efter allehaande Vendinger, endte jeg Talen med at lyse Forbandelse over dem, og de Ord al Menigheden skal sige *Amen* — og derpaa vendte jeg mig pludselig og

gik ned; hvilket usædvanlige, da Fader vor og Velsignelsen blev udeladt forbausede endnu mere Menneskene. Talen gjorde størst Virkning paa de uskyldige; nogen Virkning gjorde den vel og paa de andre; vi kan kun pløye og saae, Vexlen staaer ikke i vor Magt.

Det var just Confirmations Søndagen det brændte, og min Kone og min heele Familie var med mig i Hornstrup Kirke, hvor jeg confirmerede. Da vi stoed op, fortæller min Kone hun havde drømt, at vi vare alle ude, og jeg i min fulde Præstehabit, og der kom Bud til os, alt for os var brændt: vi ilede hiem, og jeg knurrede for den lilen; men ved Hlemkomsten saae hun ingen Ild, og et par Komoder, vi have vare redede. Dette spøgede vi med og bekymrede os ey videre om. Det var en deylig Dag, og jeg, for at være lidt pyntelig ved Forretningen, tog min Vingekiol, som jeg ellers i Annexet ikke bruger, paa, og kiørte med Pibe-Krave og fulde Stads til Sogns, hvortil Været i sær førte mig. Forretningen blev endt; vi spiste hos min Annex Bonde, aade og drukke og bleve mætte, og alt var saare godt. Efter Maaltidet reysde jeg længere bort for at berette et par Syge, og da jeg kiørte tilbage til Kirken saae jeg en stærk Røg, og talde derom med Bonden, som kiørte for mig; han troede de brændte Stubber i Grundet Skov; dermed loed jeg mig nøye; drog nu til min Bonde, og drak min Kaffee i god Roe. Nu blev Klokken 4, og det havde da brændt 2¹/₂ Timer uden at vi vidste det, i vort Huus var ingen uden en norsk Pige vi havde bragt med os, og hun torde hverken forlade Huuset, ey heller kunde hun bevæge nogen Liden eller stor til at løbe op til mig.

Nu vilde jeg i min roelige Vankundighed have spændt for, og i det samme kom en Bonde til Gaarden, og fortalte det meste af Veyle var afbrændt. Store Vanheld kan jeg taale, da Sielen strax andspænder sin Kraft, og føler den maae anspendes; smaae Ting skal snarest bringe mig ud af Contenance. Jeg hørte dette og var ikke uroeligere end jeg er nu. Min Kone var ikke vel tilfreds; men hendes

Sorg er stille. Nu kiørte vi, og jeg var nær bleven rasende for vi kiørte for stærk, og jagede Hestene til Unytte; thi vi kom altid Tids nok til at see Ruinerne. Paa Veyen mødte os en Svend og fortalte den Gade hvori jeg boede var rent afbrændt. Manden som kiørte for mig, og boede i samme Gade, kiørte nu afstæd som en galen, og al min Knurren kunde intet hielpe. Jeg fik ham da til at holde ved en lang stell Bakke, som løber ned til Veyle, medens vi stød af, og han rullede da ned med Heste og Vogn saa det stoed vel til. Vi gik nu ned af Bakken, og saa Ilden, men kunde ey see hvorvidt den gik. Min Kone iilede, og blandt andet spurgte mig hvor vi nu skulde være. Kirken staaer, sagde jeg, der er Herberge for Præsten, Kiøl og Krave har jeg paa, er dette brændt, der er meer hvor det kom fra; altsaa kiønt langsom. Ved Porten fik vi at vilde vor Huus stoed enda men Ilden var ikke 20 Alen fra dets Straaetækkede Baghuus, og stoere Brande laae i Gaarden. Dagen efter erindrede jeg min Kones Drøm, hvori der var saamegen Sandhed. Der er meget uforklarligt i den menneskelige Siel.

1786 blev jeg mod Enden af Aaret October Maaned Provst i Nørvangs Herred; efter Herreds Brødrenes Valg, og Biskoppens endelige Tiltrædelse til samme. Der blev fra tredie Mand giort nogle Konster for at omstemme Herreds Præsternes *voium*; men dette gik ikke and; og jeg blev Provst at jeg og skulde vilde hvordan dette var. Jeg har i indeværende Aar i det Embede giort over 60 Miiles Reyse, og har rigtignok bødet min Skilling for denne timelige Ære; da jeg i alt haver havt 24 Rdr. Indtægt og derfor har giort 2 Reyser til Landemoderne i Varde og Ribe og ligget der, og saa Visitaz Tourene. Provstiet giver virkelig eendeel Arbeide og Skriven og Uroe. Provsten er som Korporalerne i Militæret, og dem falder altid det værste paa. Dette Aar løb da saaledes til Ende.

1787 udgav jeg Den i Sandhed ærværdige Alderdom en Ligtale. 8. Hadersleb. Ligesaa om Tiende

Ydelsen og dens muelige Forandring. Hadersleb. 8. 1787. endelig Hellige Taler udgivne til Bedste for de ved Ildsvaaden d. 23 April 1786 forarmede Veyle Indbyggere. Fredericia 1787. 8. Jeg har desuden i Veyle fuldendt en latinsk Afhandling *de libertate divina et humana* og næsten udarbejdet en Afhandling om Dyrenes Natur og Bestemmelse og Menneskenes Pligter mod Dyrene. Der fattes omtrent et Ark, saa er den færdig. Begge disse ere skrevne med Frihed og see lidt paradox ud.

Intet Menneske har gjort mig Fortræd paa dette Stæd uden vor syndige Byefoged, der er en egte Ismael, som hader alt der aander uden sig selv, og det som er til hans Fordeel; og er hadet af den heele Bye. Hans første Spil var at bringe mig i Klamerie med heele Menigheden; men dette slog feyl og han blev den eeneste jeg fik Kiv med, om det publike Væsen. Han er ikke farlig, naar man først bliver mistænkelig mod ham; thi han kan ikke forfølge noget Anlæg med Klogskab, og Hovmod og Egen nytte maae altid bringe ham i Fælden; og endelig blive Borgerne, som han mishandler nødte til at klage over denne lille Tyran. Med mig maatte han kives til evig Tiid, naar ham saa lystede; thi jeg kan tage ham i Nakkebeenet, og saa staaer han der, og hans kiere Stiftamtmand, som ret tænkte at pudse mig, har indtil denne Dag ey tordet decideere i vore Stridigheder; skjønt jeg for et par Maaneder siden skrev ham og Bispen (som er med mig, og hvem jeg heller ikke egentlig huggede paa) et saa drøyt Brev, og paastoed de skulde lade dette gaae til Kancelliet, at han, dersom endog Skin af Uret var paa min Side vist ikke havde ladet mig skrive saa upaaanket. Mig maatte han altsaa gierne kives med, og da han begriber deraf kommer intet Gavn for ham, saa har han nu længe været ganske høvisk, og alt har været roelig. Men de arme syndige Mennesker, som han træder paa Halsbeenet, dem ynkes jeg over. Men han skal have sin Tiid til at modnes,

og Straffen gaaer vel, efter Lichtwehr*), paa Krykker, men den henter dog Synderen ind.

Min gamle Residerende Cappellan Herr Peder Winther har været mig en kierlig og troe Broder, har beriget mig med sine mange Aars geistlige Erfaringer, har stedse omhyggelig gjort mig opmærksom paa alt, hvor han troede noget indtreffende Tilfælde var tvivlsomt, eller hvor han kunde frygte jeg skulde oversee noget. Det er en reddelig og fornuftig gammel Præstemand, i Sandhed ærværdig og elskelig, og vor Skilsmisse vil vist ikke skee uden Rystelse i Sielen; og vi glemmer ikke hinanden.

Oeconomiske Bryderier haver jeg havt paa mange Maader, i Trondhiem skulde jeg betale adskillige Penge deriblant de 600 Rdr. Laan af Skoelen; ved Overskudet fra Naadsens Aaret og min Svoger Bourgeois Hielp er jeg komen for det meste ud af dette, saa min Debet der, som endnu kan bryde mig (thi min Ven Monrad laante mig ikke i anden Hensigt end at bie som Prints Friderich til beylelig Tiid) kan være 500 Rd.

Min Reyse til Kiøbenhavn herfra i Februarii 86 ødte mig en 70 Rdr. en Postvogn jeg maatte have til Sogne Reyser, og fremdeeles bruger tog 40 Rdr. bort, og hvordan jeg end har oeconomiseret har jeg dog i min balanse Regning i de 2 $\frac{1}{2}$ Aar et *deficit* af 250 Rdr. Min Posthuus Regning var forrige Aar kun 41 Rdr. og hvad jeg i Følge af Branden har mistet i Indtægt, og udgivet Extraordinær veed jeg ikke ret at beregne. Men det veed jeg, Gud har ført mig underlig til denne Dag, og haver han Lyst til mig, og seer han jeg skal fremdeeles virke noget til Gavn paa hans Jord, saa vil han vel fremdeeles styre alt til det Bedste.

Mit Legeme er svekket, og jeg føler jeg har ey mere min forrige Kraft til at taale og lide: Sinds Opmuntring er min høyeste Trang og derfor er Friderichsberg en væsentlig Lykke for mig, da jeg her upaatvivlelig, om jeg skulde

*) Magnus Gottfried Lichtwer, tysk Fabeldigter, skrev æsopiske Fabler. Leipzig 1748.

længer bleven her havde gaaet i Graven. Min Bolig er saa aaben at jeg er evindeligen forkjølet, og haver faaet en Ansatz til Hoved Gicht, som jeg frygter for. Her stopper vi da. Jeg har i mit Liv fundet Vanart, Avind, Skadelyst blant Menneskens Børn; men mange herlige Mennesker megen uegennyttig Dyd, forekommende Kierlighed mod mig, uden hvilken jeg var standset paa Veyen. Der maatte legges Bidsel paa min Aands Vildhed, min stive Siel maatte bøyes; men knekkes skulde den ikke, Ilden skulde brænde jevnt, ikke qvæles, derfor gav Gud mig denne merkelige Blanding af Held og Vanheld. Jeg haver ikke henvendt min Eftertanke og Flid paa noget Slags Arbeide, uden det jo er lykkedes for mig; jeg arbeider med stor Andspendelse, saa Sveden ved min Pult kan briste ud af min Pande, men hurtig gaaer det; hvor læt skulde jeg ikke være reven hen til at ringeagte den mindre heldige Arbeidere om jeg ey havde faaet andet at tage vare, end blæse mig op ved udeelt Følelse af min Kraft. Lidt veed jeg hvad jeg er; men intet veed jeg om hvor styg jeg maaskee havde bleven, om Skaberen ey havde klappet mig med den eene Haand, og tugtet mig med den anden. Endnu nogle faae Reflexioner over mit Liv og Tankegang paa næste Ark.

Nogle Smaa Ting endnu om mit *vita et fata*.

Ved den Tild jeg blev kaldet til Landkadet Akademiet havde jeg en længer Tild ingen gode Informationer havt, og da jeg havde den store Familie at sørge for, saae jeg, jeg ikke kunde komme ud af dette; Giæld var jeg den Gang endnu ikke i; den begyndte da jeg var komet til Kadett Akademiet, og skulde kløbe Bøger for Alvor. Jeg havde hidintil levet med Agtelse paa min Viis blant mine Medstuderende og dem jeg ellers kiendte, var klædt til Tarvelighed men skikkelig, saa jeg kunde komme om blant Folk; og nu fik jeg af Frygt for tilkomende Tiiders Trængsel det noble Indfald at ville paa tredie og fierde Haand udforske om der ikke var en Landsbye Skoele at faae et Stæds lang borte, hvor ingen kiendte mig; did

vilde jeg da, uden at nogen skulde viide hvor jeg blev af, drage med min Familie, og leve *complett in obscuro*. Var *Vacansen* ved Kadett Akademiet ey komen imellem havde jeg sikkert nok udført dette lystige Projekt; og hvad mon der da var bleven af mig; thi der havde dog mit uroelige Hoved ey ladet mig i Stilhed mange Aar. Jeg stoelede derved paa jeg havde god Færdighed i at præke og skulde altsaa nok blive gode Venner med Præsten.

Spil har været mig en Vederstyggelighed, og jeg har aldrig havt Fristelse dertil. Dands har jeg ligerviis hadet, og derfor ey lært det; Til at fegte havde jeg stor Passion, og derl har jeg og havt 2 Mestere, skjønt jeg nu i de mange Aar har glemt Alt, og Præster maae jo ey føre Vaaben og Værge, altsaa har jeg Intet tabt derved. Talloetteriet har end ikke havt Fristelse for mig; jeg har maaskee i alt kastet en 5 Rdr. hen i det, og det paa saadan Maade. Jeg fik engang i Studenter Dagene en Beregning at see af Bernoulli, troer jeg det var, om Probabiliteten i dette Tøye; den saae jeg da var saa god som ingen Probabilitet: og nu har jeg nogle Gange sat 24 Sk. paa en *simpel Quarterne*; Terner og *Amber* og Udtræk alle blanke — dette er i de siste 6 Aar maaskee skeet 4 Gange — naar jeg har faaet Lyst til at give mit Ort til Regiments Kassen; thi enten vilde jeg vinde noget ret, og ret vinde uden at vove, eller intet. Det siste er rigtig nok skeet, og Løn som forskyldt. Skak spiller jeg som en Parthie Gienger; er dog mere for at gaae defensive frem i Begyndelsen end *offensive*; mit bedste Spil bestaaer i at nytte min Kontraparts Feyl; men mine Attaqver ere gemeenlig for forvovne, naar jeg har en betænksom Modstander til at jeg ikke skulde blive slagen. Jeg vil have Ende paa Spillet, og derfor vindes der ofte paa min Regning. *aut vincendum, aut moriendum milites*; er mit Krigs Løsen.

Mine Venner ere mig dyrebarere end Livet; mine Fiender og Modstandere have ikkun at frygte for mig saalænge de fremture i deres Synder, og erkiende dem ikke med Forbedring, det er holde op at giøre mig Fortræd. I

siste Fald fører min Arvesynd mig til at ydmyge dem, og naar jeg kun har faaet det dertil, at de føle jeg kunde betale deres Vanart, saa siger jeg stop; Hevnen er mig ikke sød; jeg foragter den, kun i den første Brusen kunde jeg gjøre det jeg siden fortrød; men Leylighed til at kunde, naar jeg vilde, den passer jeg paa, og saa det, at Menneskene skulle begribe: nu kunde jeg: *parcere subjectis, et debellare superbos* var Romernes Sentenz.

Det har forresten været mig til megen Fortrød, at som jeg paa den eene Side har en naturlig Afskye til Fiendskab og Kiv; saa har jeg paa den anden Side havt for stor Lyst til at være Ven med alle, og føye dem i alt hvad jeg kunde: dette har gjort at Folk har troet, jeg skulde føye dem i alting, og gjøre alt hvad de vilde; og naar de nu ere blevne forventede ved adskillige Eftergivenessheder, og der saa er komet Tilfælde, hvor jeg hverken kunde eller burde være føyelig, da det var Ondt og Uret, saa ere de blevne vrede; og jeg haver havt Spektakler. Alles mit Manier, sagde Manden, da hans Naboe havde slaet sin Kone ihjel; og det er bedre at have den første Vrede end den siste, siden dette dog ey kan undgaaes, naar man vil vandre ærlig i denne Jammerdal. Heraf kommer det at Menneskene have taelt og skreget om mine Spektakler, og Stivheder; men de have ikke vidst eller have fordulgt de foregaaende Aarsager dertil. Saa i den Bastholmske og Fiskerske Historie. Ja vist er jeg en heel forvoven Bursch; men jeg vil ikke gjøre Ondt og Uret, jeg vil ikke begynde, og har endnu ikke begyndt Spektakel med nogen; men naar andre begynder, og jeg da nødes til at drage til Feldts, saa hverken tager eller giver jeg Qvarteer før Fienden enten beder om Naade, eller Seyeren paa en af Siderne er rent decideret, og saa skriger da den, som faaer Børst. Til denne Dag har endnu ingen af mine Antagonister vundet eet eneste Slag over mig.

En Beskyldning, som dog min Samvittighed friekiender mig for, og mine Venner, og andre som kiende mig af Omgang neppe ville tillegge mig, har jeg fast almindelig

maatte erfare er gjort mod mig, og det er denne, at jeg skulde være en hovmodig Dievel; Dette er det første Indtryk min hæderlige Person gør paa Menneskene, som seer mig; og da jeg af Folk, som ved Omgang ere blevne mine Venner har erfaret dette, saa veed jeg da og hvad Grund denne Tanke har. Den Maade jeg bær mig paa og taler er det de slutte af. Jeg har engang ludet med Hovedet *veluti pecora, quæ natura prona ventrique obedientia finxit*; dette var i mine første Studenter Dage; og man drillede mig saameget dermed, at jeg *nolens volens* maatte skyde Hagen i Veyret. Fegtingen gav siden mit Legeme nogen anden Form end det før havde; og derfor gaaer jeg stundum som en Grenadler. Jeg seer kun nær ved, og forsynder mig derved ofte i at lade en Hilsen ubesvaret: i Selskab taler jeg helst med dem jeg kan lære noget af, eller er bekjendt med; og ved den Leylighed troer andre, man ikke agter dem Opmerksomhed værdig. I Viborg Stift blev jeg 85 udraabt for en deklareret Fruentimer Hader; fordi jeg i Selskab hos Biskoppen der talde intet med de naadige Damer — og hvad skulde jeg snakke med dem? Bispens Samtale interesserede mig, og de andre talde intet til mig, *ergo* jeg intet til dem. Imidlertid har jeg som Præst lært at vrevle med alle Mennesker; jeg syer Skoe med Skoemageren, ager Møg med Avlsmanden; man lærer derved at kiende Mennesket mere og mere, lærer mange smaae Ting, og man vinder Menneskene ved at vende sine Tanker om med dem i Deres Circel; da enhver troer hans Daad er den vigtigste i Verden. Deres Ven har altsaa forbedret sig i dette Stykke, og skal nok vrevle op ad Vege og ned af Stolper med de Friderichbergske Damer.

Jeg har aldrig været for stor, men for udvalgt Omgang, og i dette Valg har jeg da ofte taget feyl; men dette har ogsaa skaffet mig Fortrydelse af Folk, som ofte vare bedre end dem jeg hængde ved. Saa gik det længe i Trondhlem. Tilsidst levede jeg der med alle, og det gik herlig; levede i Venskab med nogle faae, Monrad,

Mag. Holst, Nordahl — og dette er nok den bedste Maade i Livet.

Jeg har i mine Embeder, hvor jeg havde Stridsmænd under mig, aldrig havt et ukierligt Øyeblik med nogen af mine Colleger. Byefogden her er den første jeg i saa Fald har havt Spektakel med, og det var fordi han vilde jeg skulde være en parthisk og uredelig Mand, eller et saa stort Fæe Hoved at jeg ey skulde kunne skille Sort fra Hvidt. Denne Mand er altsaa den eeneste Med Embedsmand, jeg har kivedes med; og jeg kan aldrig takke Forsynet nok for de andre gode og ædle Medarbejdere jeg har havt.

Min Grundsætning i Moralen er denne: arbeid paa at virke og fremme den største Fuldkomenhed der er muelig, og forminske den menneskelige Elendighed saavidt du kan; jeg tænker derfor med Digteren: *nil humani a me alienum puto*: og troer stadelig dette er Pligt. Men dette forklare Modstanderne som *Polypragmatik*; og vistnok har jeg i *Praxis* ofte løbet Hovedet mod Vegnen, og skaffet mig Bryderier jeg kunde have været foruden, og dog naaet min Hensigt naar jeg havde været klogere.

Da Preussens store Friderik var død, og jeg læste det Aviserne, drev min Siels Bevægelser Taarene af mine Øyne; saa jeg ærgrede mig derover. Gid engang Danmarks Cronprinds Friderik maae blive den, at Kosmopoliten i Berlin kan yde ham samme Offer, naar han engang har betalt Naturen sin Ret.

Pro tempore, Nu vilde jeg ikke med Fornøyelse døe da jeg forloed min Kone og Familie hielpeløs efter mig; men et synderligt Phenomen i min Siel, som jeg ikke ret kan finde ud af er det, at jeg altiid med den største Lige-gyldighed har seet Døden i Møde i de voldsomme Syg-dome, da jeg saae Freund Hein hysse for at hugge til. Som Barn, da jeg var jevnlig syg, var Forestilling om Død, det hvorved de allermindst skulde kunde bevæge mig til noget, da dog Born saa almindelig ere bange for at døe. Overhoved er der med al min Ild og Galskab i visse Til-fælde og med visse Ting en Slags Apathie i min Siel, som

har været mig til megen Gavn; men derved er der og en tilsyneværende psykologisk Contradiktion i min Natur, en Blanding af Ild og Kulde, som har sin Vanskelighed at forklare, naar denne Kulde og Apathie ikke skal udledes af Tankeløshed, Mangel af Opmerksomhed og Reflexion over visse Ting; men saa kommer det igien man raader ikke altid for at bortrive sine Tanker i sær fra Ubehageligheder, som umiddelbar røre os. Imidlertid maa jeg dog og tilstaae jeg har bragt det temmelig vidt med at dirigere mine Forestillinger frem og tilbage fra og til Tingene; men jeg (har) dog havt større Magt over mine Nerver, eller de have forhen været stærkere end nu.

Et af mine underlige Indfald, som jeg forhen har praktiseret og vel endnu ved given Andledning kunde fristes til at udføre er dette; jeg vil enten leve med Menneskenes Børn uden al besynderlig Forbindelse, og blot omgaaes dem som Kosmopoliter, eller leve i det nøyeste Stalbroderskab med dem; dette siste kan nu kun skee med faae; men ved at handle paa første Maade har jeg stødt mange; der er et *medium*, som jeg i den senere Tid har søgt at holde; men nu kommer min rette Galskab.

Naar jeg har med Vished erfaret Falskhed og onde Hensigter mod mig hos Folk jeg har levet i nogen Omgang med, og de dog underfundigen have villet *conservere* det udvortes Venskabs Skin; saa har det været min første Bedrift, som og alt for godt har lykket mig, at forvandle dem fra svigende Venner til aabenbare Fiender; thi saa vidste jeg hvad jeg havde at vente af dem, og stoed paa min Post. Kommandanten i mit Kapitulum er en Rækel i Freds Tiid, og under Stilstand; thi da er han løy, og tager alt for meget sin Maglighed i Agt; kan altsaa overrumples; men naar Blodfahnen vayer paa Voldene, da er han Nat og Dag paa Færde, og er en Dierv Karl. I denne Praktik bliver nok og eendeel at rette for Fremtiden.

Dersom jeg nu skulde giøre et ordentligt Skriftemaal om min Lærdom og Indsigt paa denne Dag, saa bliver det denne: Jeg kunde have havt nogen Lærdom, naar jeg

uforrykket havde arbeidet i en*) Videnskab; men jeg har deri, som i alt andet, som en Jerusalemsk Skoemager vandret fra et til et andet, og været nødt dertil. Nu var jeg Theolog, saa Belletrist, saa Philolog, saa Philosoph, saa Rector og med det same en Polypragmatiker, atter polltiserede jeg megen Tiid bort, nu præker vi; af alt dette kan ingen reel Lærdom i noget enkelt Fag komme ud; men Resultatet af min heele Livs Daad er dette; jeg har lært at tænke selv, og kan med Læthed arbeide og udvikle Tankerne, over det jeg tager fat paa. Taler vilde jeg være, dertil har jeg under alle Forandringer uforrykket arbeidet; og spørger min Ven nu: hvad siger du om dig selv: saa svarer jeg: Taler og praktisk Philosoph skulde jeg være, om jeg er noget.

Det skulde fortryde mig, om jeg nu havde glemt nogen af mine Arvesynder; Fortsættelsen af dette vil nu ingen bedre end min Ven kunde gjøre, om De lever længere end jeg og nu sige vi da med Digteren

Claudite jam rivos pueri, sat pratu biberunt.

*) en = 1.

Udvalgte Breve af L. Smith,

meddelte af

J. H. Bang.

Af L. Smith, hvis Selvbiografi jeg har meddelt i Programmerne for 1874 og '75, har Bibliotheket omtrent 180 Breve. En Del deraf angaaende Norge og Personer i Norge er meddelt af L. Daae i Skriftet „Af Geheimeraad Johan v. Bülows Papirer“. Christiania 1864; i nærværende Program vil jeg, i det jeg meddeler et Udvalg af Smiths Breve, i Regelen forbigaa det af Daae meddelte som og det meste af hvad der i Selvbiografien er fortalt.

Af et Brev af 2den April 1785, hvor han har talt om Qvarteer Gaardene.

Jeg troer nu, at jeg bør opgive alt Haab om, at kunne komme for det første og paa en Gang til Kiøbenhavn. Uden for den geistlige Vey er der deels hart ad ingen Udsigt til Befordring, dels mine Kundskaber af den Beskaffenhed, at jeg ikkun i meget faae Tilfælde kunde være duelig, altsaa er her intet at tænke paa. I den geistlige Ordeu vil adskillige gode Folk nok sørge for, saavidt det staaer til dem, jeg ej skal komme, hvad de Kiøbenhavnske Embeder angaaer, og jeg har megen Grund til at troe, at disse skal kunne være formaaende nok en Tiid lang i det mindste til at see deres Ønsker opfyldte. Altsaa har jeg tænkt, det var klogest at søge et længere bortværende Embede, hvilket maaskee snarere kunde lykkes. Saa er Stifs Provstiet i Aarhus i Jydland et Embede, der skulde være mig ønskeligt, da jeg i tvende Dage kunde være i Kiøbenhavn, og Embedet desuden er godt. Den nærværende Stifs Provst er ældgammel, og heder Monradt*), og der kunde altsaa ventes Vakanse om ikke lang Tiid. Var det paa nogen Maade mueligt, at Deres Høyvelbaarenhed kunne i dette Stykke tale til min Fordeel, og hos Hans Kongelige Høyhed bringe mig i naadigst Erindring, da vilde det være af

*) Pct. Ephraim Monrad, † 1793.

yderste Vigtighed for mig saavel hvad min Helbred, som mit Sinds Munterhed angaaer. Naar Vakanser allerede *existere*, da er det for sildigt at giøre Anleg; men skal man have noget Haab, saa maae man i Forveyen have Tingene omtrent afgjorte. Der er og Domprovstiet i Roeskilde, dette var endnu ønskeligere, og ogsaa der sidder en ældgammel Mand, men dette er saa nær Kløbenhavn, og vilde maaskee derfor finde mere Modstand. Det er min Ven jeg har i Tanke i det jeg skriver dette, og derfor sætter jeg Tankerne hen, som de ere mig i Sielen. Noget maae dog blive mueligt, naar man giver Agt paa Leylighederne, og just derfor har jeg troet jeg burde ikke *concentrere* mine Ønsker, som forhen til Kbhavn, hvor rimeligviis Hindringerne for dem ogsaa ville fordoble sig. Ia er jeg først Præst, saa have Tingene allerede en anden Skikkelse.

Jeg har nu et Skrift under Trykken, Indledning til den naturlige og aabenbarede Religion; egentlig bestemt til Ungdommens Underviisning. I vore Skoeler har vi hidindtil været ilde faren med Guldbergs Bog over samme Sag; thi Bogen kan have sin Værd; men til Ungdommens Brug er den utienlig i sær formedelst sine vidtløftige Ræsonnements. Naar Bogen er færdig skal jeg sende Deres Høyvelbaarenhed den, og den torde maaskee blive ogsaa et Bevlis for at jeg ikke uden Grund attraaer geistlig Embede. Af Worms *Lexicons* 3die Deel, som nu er trykt, kan det sees, at Biskop Gunnerus aldrig har taget *Examen Theologicum*; men blev fra *Magister Philosophiæ i Iena Professor Theologiæ* og Præst. Nu kunde Modstanderne spørges: om en Mand, som Kongen har gjort til *Professor Philosophiæ*, og som har forrettet dette Embede, som desuden har et vigtigt og anseeligt geistligt Embede i Landet (thi Rectoratet er geistlig Embede) om han af Kongen selv ej skulde fortiene at ansees den Dispensation værd, som er forundt en *Magister legens* fra Jena! og om Følgerne skulde heraf kunne blive betænkelige. Vistnok er det jevneste Maade til at ende al Spørgsmaal, at jeg fik Prædikat

af *Professor Theologiæ extraordinarius* ved Kbhvns Universitet, og dette kunde ej falde nogen Dødelig forunderligt, da mit Embede og meget andet har forberedt Menneskene til at see dette. Jeg ønsker meget, at Sagen kunde tage den Tour, kun dette maae jeg atter bede om, at Deres Høyvelbaarenhed undskylder jeg har tælt saa meget om mig selv og mine Ønsker.

Trondhjelm. 28. Mai 1785. P. M.

Nogle af de lykkeligste Øyeblikke i mit Liv vare de Øyeblikke, da jeg læste Deres Høyvelbaarenheds kiære, venskabsfulde, saa ganske af Deres ædle aabne Siel udstrømmede Skrivelse til mig. De kiender, oprigtige Ven, min Tænkemaade og mit Hierte, og deres egen venskabsfulde Siel vil bedre end alle Ord forklare Dem, hvad jeg kunde og burde føle, hvad jeg virkelig har følt. Lever jeg, bliver jeg gavnlig for mit Fædreneland, faaer jeg virket noget til Held i den Cirkel Forsynet ved Dem, Ven, har vildet sætte mig — sandelig det er Deres Gierning, og Glæden derover bør blive min Vens Lod; thi i mit nærværende Embede vilde jeg om en føye Tiid have tabt Helbred, Munterhed, og Livet med, saa byrdefuld, saa Sindskrænkende have de 4re siste Aar af mit Skoee-Embede været. Ved Leylighed skal jeg mundtlig forklare dette; thi forbigangne Ubehageligheder er det en Slags Glæde at ihukomme, og de engste ikke mere det veuskabelige Hierte, man aabner dem for. Ingen Vokation kunde være mig ønskeligere end til Veile. Egn, Indkomster, og alle Omstændigheder tilhobe tagne, gjøre at selv Befordring i Kiøbenhavn skulde end ikke have været paa denne Tiid, og i min nærværende Forfatning saa ønskelig for mig: dog, min Ven Bülow er i Kiøbenhavn og denne eene Ting er vistnok for mig af større Vægt end alle andre Betragtninger; men saa er der dog intet Dovrefield imellem os, vi kunne dog i faae Dage tale med hinanden: i den mildere Luft og behagelige Egn kan mit Sind afvæunes fra de ublide Luner mine siste Skoee

Aar have stemt det til; i en mindre Kreds familiariserer jeg mig snart med de forskellige geistlige Forretninger; thi *praxis* udfordres jo til al Ting, og skulde da Forsynet og vor naadigste Kronprinds med Tiiden anvise mig en større Virkekreds saa kommer jeg ikke pludselig eller uforberedt deri.

Gud velsigne vor naadigste Kronprinds, uforrykket vandre han fort paa den herlige Vey, han har begyndt til at sidde stor og hæderlig paa sine Fædres Trone: og stedse blive min Ven Bülow ham elskelig og umistelig; thi stedse ville da Oprigtighed og Retskaffenhed blive ham elskelige. O de Fyrster, hvor er dog deres Stilling tung og farlig! De staae, som paa en Spidse, omringet af Afgrund paa alle Kanter; og man kan sige om dem, som Digteren Abrahamson ved en anden Leylighed har sagt:

Ingen Ven, ach ingen Brud
Hjalp dem holde Livet ud.

Men har da Fyrsten en sand Ven — hvor stor, hvor lykkelig er han da, om han kan bevare ham, har Kraft og Siels Styrke til at bevare ham! Gode, store Mænd have Europas Fyrster, have Alderdommens Stater fundet, de have søgt dem, de have brugt dem — men holde fast ved dem, bevare dem mod Kabalen — hvor faae have kundet det? men det troer jeg med fast Overbeviisning vor Frederik vil blive den Helt der kan gjøre dette — og sandelig hans Navn skal da ikke trænge til Gravstikken eller Marmoret.

Uden Deres Venskab, ædle Mand, skulde jeg efter almenneskelig Formodning have henslæbt mine øvrige Dage i en ublid Stilling, aldrig kiendt, vel endog paa en for mig ufordeelagtig Maade omdømt af den bedste Prinds — uden vor dyrebare Prindses virksomme Naade jeg have bleven begravet under det Skoelestøv, der falder saa tykt og tungt paa den menneskelige Siels Glæder — alt-saa Ven, vi ville være stærke, vi ville være Mænd, for Evigheden ville vi arbeide. Som Undersaat skal min heele Siels Ønsker og Evner være vor dyrebare Prinds, og vort

Fædreland skal de være helligede som Borger: Bülow skal de tilhøre som Ven. Og naar da eengang vor Løbebane er til Ende, da vorde vort Minde og Eftermæle dette: Indsigtsfuld, retskaffen og skabt for Venskab var Bülow Frederiks troe Mand, og Smith var Bülows Ven. — —

[De følgende Breve ere skrevne i Kjøbenhavn, hvor Smith opholdt sig i Juli og August samt Halvdelen af September 85. Til samme Tid maa ogsaa henføres de udaterede Breve, jeg i Fortegnelsen har anført under Mærket A og urigtig henført til Aar 1784.]

P. M. Jeg har nu en Times Roelighed til at philosophere, og den vil jeg anvende til at tale noget med Deres Høyvelbaarenhed om vort Akademie og Skoelevæsen, og dettes Trang til Forbedring og Forandring. Endeel deraf har jeg vel mundtlig sagt, men her kan det bedre samles, og hvad ved Samtalen saalæt undløber tilføyes. Vort Universitet og vore Latinske Skoeler trænger til Forandring: hvor mange Mangler ved *Examina*, ved Forelæsninger, ved Øvelser, som sætte os langt under andre Folk, og vore Skoeler, hvor uhensigtsmæssig er ikke der Underviisningen. Ingen Mathematik, ingen Philosophie læres der: Glose-Kram er den heele Philologiske Anstalt vi har faaet — og vi gaae tilbage i Stædet for at gaae frem. Og spørge vi da: hvad er der gjort i den senere Tiid? saa er det Flikkerie, intet heelt Sammenhængende, der er gjort.

Ingen vilde overskue det Heele og ordne det sammen, man havde Fordomme, Parthie Aand, Særheder, som forhindrede dette. Comitets Indretningen *) er elendig: sandt Børneverk er den heele Bedrift, og Studentere, som skulde være Karle, sættes tilbage i Skoele-Drenges Forfatning, tænke som Børn og studere som Børn; tænk engang, spille heele tre Aar **) inden Hovedvidenskabene begyndes — og for det meeste fristes til at ansee de sande Videnskaber som mindre vigtige end nogle Phraser af *autores*

*) Forordningen om Communitetet og Regentsen 25/6 77.

***) Forordning 25/6 77 § 23.

classici. Skal det saa gaae frem, som Tingene nu ere, sandelig inden 10 Aar have vi ikke en Student, der kan tale eller skrive menneskelig Latin — og dog heder det vi skal blive Latnere og Grækere af første Klasse.

Her er meget at gjøre, det er en stor Gierning, og hvad værdigere for vor dyrebare Prinds end at viise sig stor for sit Folk og Fremmede, end at give Videnskaberne, Universitet og Skoeler, den saa vigtige Deel i Statsstyrelsen, den Hæderlighed, Drift og Glans, at Fremmede, som har skumlet over vore siste Studerings-Indretninger, og beleet os derfor, dog engang kunde gøres taugse og overbeviises om, at vi ikke evindeligt ville gaae i Drømme.

Gierningen er stor, og noget stort maae der ved vor dyrebare Prindses Deeltagelse i Regieringen virkes, at Folkets Øync og Hierter kan fæstes derpaa. Jeg taler ligefrem i fuld Ærlighed med Dem, og skulde jeg da fortie det, som de bør viide, som de maaskee endnu ikke veed, dette nemlig: at mange troe, og ikke allene troe men udlade sig endog med, at nu er Videnskabernes Epoke ikke mere, ikke saa glimrende som før: saa tænkes der, og derfor bør der virkes med Kraft og Overleg at hver uparthisk kan see, det blev vor Frederiks Tid forbeholden, at give Videnskaberne sin sande Hæderlighed og Gavnlighed i vort Dannemark. Og nu er Tiden. Et Aar er henloben i jevn Virksomhed, meget gavnligt er virket, men, jeg taler frit ud, intet stort, intet glimrende, og det er godt at saa er skeet. Folket seer at Hans Kongelige Høyhed gaaer frem med mandig Betænkksomhed, vil kiende Tingene, vil virke sikkert, og dette er Folket til Lyst: men *fama bella constant*, heder det, og man venter nu noget ualmindeligt — Forventningen maa opfyldes, da den kan. I Videnskabernes Dyrkelse ere store Mangler som ere erkjendte Mangler, hvorover der skrives over begge Rigerne — og her er Hæder, her er, jeg siger ikke for meget, Udødelighed at vinde, naar vor Prinds træder frem for at afhjælpe dette, og det kan offentlig siges: dette var Hans Kongelige Høyheds Ville, dette er hans Verk.

Nu Spørgsmaalet: hvordan skal dette gøres: og da er min Formening denne: den ædle og ærlige, af sin Troeskab ligesaameget som af Videnskaberne fortiente Grev Thott staaer halv nedsynket i Graven: en anden *Patronus Universitatis*, ham for det første *adjungeret*, siden virkelig efter hans Død maae beskikkes og hvor kan der nævnes nogen ærligere, driftigere, kraftigere Mand end Geheime Raad Schack Rathlau, og den Mand kan man haabe skal leve og kunne udføre Gierningen. Manden er overvældet med andre Forretninger vilde man svare: men Gierningen maae gøres, og det skulde være mig læt at beviise, at han er allene Manden der kan og bør gjøre den, da enhver anden vilde i denne eller hin Omstændighed og Forbindelse hindres fra at virke hvad der burde virkes. Det er en god Ting med *Rectoratets* aarlige Afvexling ved Universitetet; men det Onde er og derved, at en driftig og ærlig Rector kan virke meget, som henfalder under den søvnagtige og Egennyttige atter henfalder. En *Procanzler*, som kunde gaae *Patronus* til Haande, arbeide under ham, understøttes af ham, og bestandig nærværende i Tingene styre dem fremad, er for nærværende og maaskee for bestandig, en *absolut* nødvendig Mand; og da adskillige *Professorer* ere *Conferens* Raader, maatte han for den menneskelige Skrøbeligheds Skyld have *Conferens* Raads Rang; thi ellers ville disse troe at de dog i Følge deres høyere Rang havde Lov at synde uagtet *procanzlerens* Erindringer. Og nu Manden til denne Post? Og her vil jeg med den fuldkomneste Overbeviisning nævne den ærlige, lærde, utrettelig arbeidsomme, og over al Egen nytte langt ophøiede *Dr. Janson*. Han er *Primus Theologus*, altsaa den første *Professor* ved Universitetet, han er *Academicus*, som vi endnu ikke have haft nogen *Theolog*, han stemmer i Følge sin heele Karakter paa det nøyeste med Geheime Raad Schack Rathlau — og vidste jeg endog at disse Ord vare de siste, som skulde flyde af min Pen, saa satte jeg dog: Janson er Manden. Men Sch. Rathlau maae *absolut* være *Patron* ellers kan intet

udrettes, og dette er efter min Overbeviisning, det første Skrit der maae giorres, og derpaa maatte Tingene foretages, overlægges og udføres. Janson, forsynet med den fornødne *Auctoritet* og Forholds Regler, undersøgte da i Forening med 2 andre *Professores*, hvad der burde rettes og forbedres, hørte og samlede deres Meninger, overgav Plan og Betænkninger til *Patronus* — og nu gik Sagen frem. Jeg har taelt meget om Videnskabernes Drift og Skoeløvæsenet med *Dr. Janson*, og jeg veed med fuld Vished han tænker fordomfrit og almennyttig i de Ting, saa jeg endog i Hensigt til hans Principers Rigtighed og Soliditet kan nævne ham med Sikkerhed. Og dette maatte jeg nu saaledes sige Deres Høyvelbaarenhed i Sammenhæng, at der kunde maaskee blive gjort Begyndelse med disse Ting; saa kunde jeg og, da jeg dog et par Maaneder bliver her, Tiid efter anden tale med Dem om Tingenes Fremgang.

Hvad Begravelserne angaaer, da troer jeg 1mo at aldrig nogen bør begraves i Kirken eller overhoved i de store Kiøbstæder. 2do at *Publicum* maae forberedes til denne Forandring deels, naar Hans Kongelige Høyhed saadant vilde tillade, ved det der blev sagt til hin og denne saadant var hans Villie, deels ved et lidet Skrift, som om denne Sag maatte udgives. I Gaar har jeg gjort et Udkaast til en slig Plan og skulde den hede: om Begravelser i Kirker og Kiøbstæder*), der skulde da viises Nødvendigheden af slig en Forandring, hæves Fordomme og Indvendingerne derimod. I sær maatte det viises, at de som eyede Gravstæder maatte i de nye Kirkegaarde faae sig saadanne udviiste, naar de var i Jorden: de som havde murede Grave, maatte faae murede Grave igien, og den Bekostning blev ey saa uhyre stor, men ganske taalelig, naar i Muren omkring Kirkegaarden Hvelvinger bleve satte bag til, forsynede med Trekhuller, som gik høyt op i Veyret. Forresten blev alle *Monumenter*, alle begravede eller biesatte Lig staaende urørte hvor de staae. Men

*) udkom Kbh. 1785.

mere herom i min Afhandling, som jeg strax vil begynde paa. *vale et amu tuum. S.*

D. 11. Juli 85.

P. M. Jeg havde tænkt at tale i Dag med Deres Høyvelbaarenhed, men da jeg ikke har faaet de Bemærkninger færdig skrevne, som jeg troer endnu ere at gjøre ved Page Planen, saa har jeg tænkt i Morgen at nyde den Lykke af min Vens Samtale, og da bringe Planen tilbage. Min Afhandling om Begravelserne fik jeg i Gaar tilendebragt, og den er det egentlig, som har forhindret mig fra at faae hint andet færdigt, nu bliver denne renskreven og maaskee i Morgen, men vist paa Onsdag kan jeg overgive den til Deres Høyvelbaarenheds Bedømmelse. Den bliver omtrent toe Ark trykt, og intet skal være mig glædeligere end den maatte vinde paa nogen Maade det Biefald, jeg ønsker.

Deres Høyvelb. vil vel erindre at jeg for min Reyse til Jydland, leverte *Dr. Jansons Plan* til Videnskabernes Universitets o. s. v. bedre Indretning, den var afskrevet i *folio*, indheftet i tyrkisk Papiir og under den stoad Jansons Navn, med Tilskrift til Thott, som *Exemplaret* først var bestemt for; men min Ven fik det, da jeg forsikkrede Janson, De tog det ey ilde op at Thotts Navn stoad derpaa. Dersom Hans Kongelige Høyhed afsender dette Forslag til Kansellet, saa var det maaskee bedst at Deres Høyvelbaarenheds Exemplar blev afsendt; thi saa havde Hans Kongelige Høyhed sit eget tilbage til bestandig Eftersyn. Men i Hans Kongelige Høyheds Ordre maatte endelig med udtrykkelige Ord staae at Kansellet ufortøvet og uden derom at indhente nogen Erklæring, skulde lade Planen gaa op til Forestilling; thi staaer dette ufortøvet ikke i Befalngen, saa lægges Tingen hen, eller trækkes ud, og der skeer da lidelig nye Galskaber frit frem ved Universitetet. Dette Kanselle Collegium er et heelt synderligt Collegium, og underligt er det, at Ansøgninger endog om Undersaaternes Velfærd, stillede lige til Kongen affeye de efter eget Tykke. I Dag hører jeg i Hensigt

til mig selv et nyt Beviis herpaa. Strax jeg var kommen herved indgav jeg i Kanseliet en Ansøgning til Kongen om at mit Naadsens Aar i Trondhiem maatte begynde fra min Successors Vokations *datum*, og det deels paa Grund af at jeg havde maattet svare min Antecessor kleist et forlænget Naadsens Aar, havde ved Flytningen havt uhyre Bekostninger, og i sær havde i dette forrige Uaar, maattet forstrekke mine Bønder med Korn og Kredit for een Deel Penge, hvilke jeg tildeels maae tabe, da mange intet have at betale med, og altsaa kunde jeg ved Naadsens-Aarets *prolongation* dog paa nogen Maade faae Erstatning i sær for dette siste Tab, som er umiddelbar gjort til Landets Bedste. Biskoppen havde i bedste Maader ved sin Paa-tegning rekkommenderet Ansøgningen, og jeg troede den var saa ligefrem, at intet derved vilde blive at erindre, hvorfor jeg heller ikke har villet bebyrde Deres Høyvelb. med at tale derom.

Men nu har Kanseliet for det første fundet for godt, at denne Sag ikke skulde forestilles Kongen, uagtet den dog er ikke for Suplikanten af ringe Betydenhed, og dernæst har de, som Sekretær Kierulf i Dag siger mig, skreven Biskoppen i Trondhjem den Resolution til, at derved var intet at gjøre; thi jeg havde ingen Ret til Erstatning, omendskiønt min Antecessor havde faaet forlænget Naadsens Aar af mig, da dette var uden Følge.

Nu er det lystigt, at jeg som beder om en Naade af Kongen, bliver afviist med jeg har ikke den strenge Ret til at fordre hvad jeg beder om: havde jeg Ret, bad jeg naturligviis ikke om at nyde en Naade, men om at faae Ret. Og end lystigere at et *Collegium*, som ikke mere er *souverain*, som absolut er *subordineret* den Minister, der refererer tør paa egen Haand afviise Sager, der auddrages umiddelbar for Kongen selv, og hvor der søges om *gratiales*, der hverken koster Kongen, Landet eller nogen anden Mand en halv Skilling, men som Kongen allene kan benaade med eller afslaae.

Imidlertid er nu dette giort, og derved altsaa intet videre at gløre; dog vilde jeg sige Deres Høyvelb. dette, at De kan see et nyt Beviis paa hvorledes disse Folk egenmægtig forfare med Undersaatter, der indskyde sig til Deres Monark.

Den fortreffelige Sch. Rathlau talde jeg med i Gaar, gid denne herlige kraftige Mand maae leve i mange Dage, han skal da hielpe vor dyrebare Prinds til at udrydde megen Uskik og skaffe Orden i Landet. Om min Ansøgning *Examen Theologicum* betreffende talte jeg og med ham, og han lovede at sørge for den Sag skulde faae sin Rigtighed; men hvad nu om Kanseliet heller ikke bringer den til Forestilling? men affeyer den paa sin egen Regning, saa faaer Geheime Raad Schack R. ikke fat i den. *Universitetets* Erklæring er aldeles i *Faveur* af Ansøgningen i Onsdags sendt til Kanseliet, altsaa er der intet at bie efter, men Sagen kan forestilles naar kun Menneskene vil. — Nu det gaaer da vel, med min Vens og Geh. R. Schack R. gode og kraftige Hielp.

Vi taelde sist om en Politimester, og jeg har i Gaar hørt nogle Anekdoter af Uretfærdighed, som ere himmelraabende, dem skal jeg mundtlig fortælle. Men hvad om jeg kunde nævne Dem en Mand, som, foruden *Born: (emann)* maaskee vilde blive mageløs naar han kun selv vilde paatage sig Embedet, hvilket jeg maae rent ud tilstaae jeg ikke kan vilde, og dertil en Mand, ved hvis Ansættelse paa denne Post Kongen aarlig vandt 1600 Rdl. Han vilde ikke sist rinde mig i Tanke, men det er General Krigs Komissær Monradt i Norge. Jurist, og driftig og skarptænkende, og uovervindelig ærlig og god Mand er han, Stampe kiender ham ufeylbarlig fra den Side — og jeg troer neppe noget bedre Valg er mueligt, naar kun Manden selv vilde. Jeg vilde dog sige min Ven denne Tanke, maaskee skulde De ey finde den saa gal, og findes den at fortiene Opmerksomhed værd, skulde jeg maaskee kunne biedrage noget til at bestemme Manden, da jeg, rent ud at tale erkiender ham for min oprigtigste Ven i

Norge, og veed han vilde blive en i Mange Maader til Hans Kongelige Høyheds Hensigter nyttig Mand i Kbhvn. Saa meget kan jeg og bør jeg i Hensigt til Deres Høyvelb. egen Person sige, at saa vist som jeg veed De er overbevist om mit ulndskrænkede Venskab og Hengivenhed til Dem, saa ærlig en Ven vilde De og finde i Monradt, naar De engang personlig lærte at kiende ham. Faae Mennesker kunne rose sig af at eye hans Fortroelighed og Hierte; men de Ven eyer saameget af denne Mands Hengivenhed, som det er mueligt uden personlig Bekiendtskab at eye. Til Befordring trænger Manden ikke; thi hans Kone er eeneste Datter af gamle Forældre, der vel befale over en Tønde Guld, og han selv i meget gode Omstændigheder, som Deres Høyvelb. læt begriber: og for min Deel undte jeg Manden et roeligere Liv; men som Patriot bør jeg nævne ham, og som Patriot skal han gaae, om han blev kaldet. *Jam vale et ama totum tuum S.*

P. M. Herved har jeg den Ære at sende Deres Høyvelb. forsegleet, som jeg selv har faaet det, et Brev fra Kansellie Raad Bilsted med hosfølgende Dokumenter. Jeg har lovet ham sikkert at besørge dette leveret til Dem, og videre har jeg ikke at sige om denne Ting. De vil selv være i Stand til at domme baade om Manden og Tingen, bedre og rigtigere end det er mig, som ikke kiender Tingen, og maaskee kun halv kiender Manden, er mueligt. Bedrager troer jeg ikke han er, og har ikke Grund til at troe han skulde være det. Tiiden, som oplyser saa meget andet, vil og udvikle dette. Men da jeg fuld og fast troer, der i dette er noget, som kunde være Hans Kongelige Høyhed behageligt og nyttigt at viide, saa har jeg ikke taget i Betænkning at befordre dette frem til Deres Høyvelbaarenhed efter Mandens Ønske og Begiering.

Det er en heel synderlig Ansøgning fra Lægs Bønderne, som jeg og har den Ære herved at sende tilbage. Neppe har nogen Bonde *conciperet* den; men Sandhed er det den indeholder i det heele i hvo saa Koncipienten er.

Landet kommer upaatvivlellig i yderste Forvirrelse, dersom den projekterede Plan skulde udføres, men jeg skulde inderlig ønske at Hans Kongelige Høyhed lod sig give i sær af den Kommanderende General Nordenfields, General Lieutenant von Krogh en fuldstændig Erklæring om alle disse Forslag; thi det veed jeg med positiv Vished, han ønsker at den gamle Indretning maae blive ved, troer den i nogle smaae Ting kunde forbedres, men anseer total Omstøbelse for ødeleggende. Skulde det maaskee ey være gavnligt og til stor Oplysning i denne Sag om Prindsen sendte denne Ansøgning til Gen. v. Krogh og befalede han om dette heele skulde give paa sin Ære og Samvittighed sin Forklaring og Betænkning, og direkte Indsende den til Hans Kongelige Høyhed selv. Direkte maatte den til Hans Kongelige Høyhed Indsendes; thi ellers skulde maaskee Menneske Frygt kunne hindre den nøgne Sandhed fra at komme frem, og Mennesker er vi jo alle.

Nu har jeg anden Gang ladet afskrive min Afhandling om Begravelser, og den er endnu saa ukorrekt skreven, at jeg maa besørge tredie Afskrift, og kan altsaa ikke for i Morgen levere den til Deres Høyvelb., da den dog ey bør spilde for megen Tild naar den skal læses.

Men nu et maaskee ikke uvigtigt Indfald eller Frygt for Udfaldet med Universitets Planen. Grev Bernstorff veed De er en ivrig Kilenser og *Cramerianer* — for alting bed Geh. R. Schack R. tage sig i Agt, at han ikke prøver paa at smøre os *Cramer* ind paa Halsen; thi saa er alt Haab til Klogskab ude. *Cramer* har fordervet *Kiel*, det er hver fordums frie Mand vitterlig; og ingen Kilenser bør have sine Fingre i denne Sag; det skulde dog være grueligt om vi ey skulde kunde tænke uden at hente al Visdom fra Tydskland.

Jeg har bedet Janson gløre Udkast til den Instrux som en *Procanzelarius* maatte have, og den faaer jeg i Morgen, da jeg skal levere den til Deres Høyvelb., at den kan blive taget i Overvejelse. Jeg for min Part begriber ikke at den Sag uden en *Procanzellarius* kan udføres, og hvo

skulde bedre kunde opfylde Hans Kongelige Høyheds For-
dringer og Ønsker om Planen end den Mand, der selv har
forfattet den. Men her bliver det nok *absolut* fornødent
at Hans Kongelige Høyhed er underrettet om den formo-
dentlige Opmerksomhed nogle vil faae draget paa Cramer;
og intet mere giendrivende Svar kan dette faae end dette:
hvorfor bliver da ey Kiel stor og glimrende? *Jam vero*
vale et ama totum tuum S.

Jeg har nu allerede saameget præket for Deres Høy-
velb. om den *Universitets* Sag, at jeg fuldkommen føler
Deres Venskab allene vil og kan undskylde den trættende
Vedholdenhed, hvormed jeg hænger efter denne Idee. Ogsaa
det veed De, at jeg troer vær Prindses Ære og vær Litte-
rariske Stats Vel er saa umiddelbar forbunden med den
Ting, at de ey kunne adskilles, og altsaa gør jeg mig
ingen Betænkning over endnu eengang at tale derom, og
hidsætte nogle faae Bemærkninger.

1) Saavit jeg med temmelig Vished kan slutte af Sam-
tale med Folk, der staae i *Connexion* med Komissarierne,
saa have disse nok det Forsæt, at gløre Tingen heel vidt-
løftig, og indlade sig i Korrespondencer o. s. v.

Men da *Comissortum*, saavit jeg har Grund til at
troe, ikke befaler, at indhente andres Tanker, men at op-
sætte deres egne Betænkninger, saa troer jeg var nødven-
digt, at en Erichsen, eller Subm eller Carstens af Hans
Kongelige Høyhed mundtlig blev sagt, at de skulde ufor-
tøvet foretage Sagen, og derom ikke indlade sig i Corre-
sponderen eller *Conference* med nogen uvedkommende;
men enhver udenfor *Comissionen* er Sagen uvedkommende.

2) I Resolutionen til Kanseliet er uden Tvivl den feyl-
agtige Vending, at alt *Universitetet* betreffende som under
Comissionen til Kanseliet maatte indløbe skal indsendes
til *Comissionen*. Dette er deels unyttigt, da *Comis-
sionen* ikke kiender eller kan vilde Beskeed paa Universi-
tetets løbende Sager, deels vil dette kun udhale Komissionen,
som i Stæden for at undersøge Planen maae give sig af
med uvedkommende Ting.

3) Den Ordre, som Dr. Ianson har udbedet sig til *Universitetet*, at intet Nyt skulde der foretages, men alt forblive som det er indtil videre Ordre, er der ikke tænkt paa; altsaa følger, at de ledige *Decanat* Pladse, som Kansellet slet ikke har med at gjøre, og *Facultetet* eene besætter, og efter Forordningen nu er nødt til at besætte, endnu gjør Forlegenhed. Det forstaaer sig selv at Dr. Ianson udtrekker dette endnu en kort Tild; men Ordre maae han dog have; thi ellers kan *Rector* befale han skal gjøre dette; i det mindste *admonere* ham om at have forsømt sin Pligt, og dette var dog ubehageligt. Kort der maae *absolut* udstædes Ordre til *Universitetet*, at alt indtil videre skal forblive *in statu quo*. Og nu kan jeg ikke negte, jeg jo skulde ønske at denne Ordre blev stillet til Ianson: saaledes at da han havde indgivet dette Forslag, som Hans Majestæt havde befalet at undersøges, saa havde han saavel hvad det *theologiske Facultet*, og alt derunder hørende, som hvad *Universitets* Sager i Almindelighed angaaer, at betyde *Consistorium*, at intet derved maatte foretages førend nærmere Ordre.

At Ordren just gik til Ianson var derfor godt, at han, som paa det nøyeste kiender alt hvad til Forandring er foreslaaet, kunde og derved have Ret til at forhindre intet derimod stridende blev foretaget; saa var det og en naadig Opmerksomhed, som derved vilstes Manden og det mindste Tegn til belønnende Biefald, der kunde gives ham for hans Arbejdsomhed til *Universitetets* Hæder; thi det seer jeg nok efter den Vending Tingene nu haver taget, at Had og Misundelse af sine hæderlige *Colleger* vil blive Iansons Lod, men den Ære og Fortieneste af Nationen, som en sliig Plan virkelig kan give, den vil de Herrer Komissarier søge og vilde at tilvende sig.

Men dette faaer blive som det vil; men Ordre til *Universitetet* maae ufejlbarlig udstædes, da *Consistorium* vel *de facto*, men ey *de jure* kan viide Comissionens Tilværelse, ogsaa have udtrykkelig Befaling om hvad der skal gøres.

Endelig maa jeg og bemerke, at da denne Comission har intet andet at gjøre end give sin Betænkning, saa bør den naar denne er indsendt med det samme være ophævet; thi ogsaa dette har jeg Grund til at troe at disse Mænd, i det mindste nogle af dem have stor Lyst til bestandig at have fat i *Universitetet* og dette giver kun Galenskab og evindeligt Forstyrrelse.

For Fremtiden har jeg og en Erindring, som maaske ikke er uvigtigt at fremsætte.

Det er en bekiendt Sag, hvorledes *Universitetets* Gods og Midler er en Torn i manges Øyne; den høyrædede General *Procureur* Bang har meer end een Gang udladt sig med, at dette burde tages bort fra *Universitetet*, saa Pengenes Forvaltning ikke blev hos dem o. s. v. Men deels er ved *qvæstoratets* nye Indretning alt i den fuldkomneste Orden, saa hvad Dag og Time Kongen forlanger kan Regnskab fremlegges; deels er *Universitetets* største Pengesummer Legater og Stipendier til Studenterne, og dem har ingen Dødelig Ret til at formindske eller borttage, meget mindre kan Rentekammer eller *Finanz Collegium* anmasse sig at uddeele disse; og endelig har vi Slaver nok i Landet uden at disse skulle formeres med *Universitetets* frie Bønder.

Forresten kan *Universitetet* gjerne trænge til endnu een og anden *Professor* i forskellige Fag, og hvad Foud det kan have tilovers kunde hertil meget nyttig anvendes, og bør dertil anvendes. Men hermed maae absolut ingen uden for *Universitetet* befatte sig; thi deels kiende Uvedkommende ey disse Ting, deels forqvakle de dem af Mangel paa fornøden Kundskab — og det heele Folk vilde derved blive opmerksomme og troe at Kongen vilde trekke til sig hvad privat Mand havde givet *ad pios usus*.

P. M. Herved bar jeg den Ære at sende Udkastet til en Instrux for en *Prokanzler*, som Dr. Ianson efter min Begiering i Hensigt til den *Prokanzler* Pontopidan givne Instrux og nærværende Tlids Forfatning har udkastet. Spørgsmaalet, om en *Prokanzler* er nødvendig, besvarer

jeg uden al Betænknng med Ja, og mine Grunde ere disse: Den Hans Kongelige Høyhed overgivne Plan, lad den finde naadigst Biefald, lad den blive approberet, nu staaer Udførelsen og Bestemmelsen af mangfoldige Ting endnu tilbage — og hvo skal udføre dette? Thott er gammel, og lad ham endog have al Ungdoms Kraft, som Minister kan han dog kun oversee det heele men ikke give sig af med de mangfoldige smaae Ting, hvoraf dog det heele bestaaer, og som til det Heeles *Conservation* nødvendig maa paasees. Han kan ikke paasee at enhver Profession i enhver Ting opfylder sin Pligt. *Rector* omvexles hver Aar, en Drømmere og Nathue med en kraftig og driftig Mand, og altsaa udrettes intet i Sammenhæng. Dr. Jansons Plan angriber indgroede Fordomme og Misbrug, Misbrug som Egennyttens af al Magt vil fegte for, og hvorledes skal dette udføres uden Kongen sætter en Mand til at gjøre dette, om hvem han med Vished veed, han vil stride ærlig for den gode Sag, og denne Mand maae *Procanzellarius* være. Han maa være en Middel-Ting mellem *Patronus* og Universitetet, som *Patronus* er en Middelting mellem Universitetet og Kongen.

Og dette bør jeg nu ærlig sige, min Pligt, Troeskab og Kierlighed for vor Prinds, mit Venskab for Dem Ven byder mig at sige det: dersom Ingeu Procanzler bliver udnævnt den Samme Dag, da Planen bliver approberet, saa vilde jeg heller ønske den aldrig var forfattet; thi da fremkommer intet uden Forstyrrelse, og de som ikke ere ærlige mod vor Prinds og Land ville glæde sig. Da vilde det gamle Minister-Kneb skjønt under forandrede Omstændigheder viise sig, man lod nemlig alt gaae saa galt det kunde, at det tilsist maatte hede dette var ikke rigtig anlagt, og nu maae den guddommelige *Cramer* gjøre alt klogt, og saa har vi da der en *Canzler*, det sig Gud maae forbarme.

Hans Kongelige Høyhed har befalet Planen forestilt, og intet er for hans Tilfredshed og Glæde af Verket vigtigere end at han har en ærlig Mand til at udføre det, en

Mand han kan forlade sig paa, hvis umiddelbare Ære be-roer paa Sagens lykkelige Drift og Fremgang — den Mand er *Janson* — og vort *Universitet* og heele litterariske Cirkel eyer ingen, fordomfrie, uegennyttig, ærlig, driftig, og af saa uindskrænket Agtelse over begge Rigerne som Han.

Lad nu Avind sige, at *Janson* har gjort Planen for at blive *Prokanzler* — hvad siger det? Manden skal gjøre Gierningen til Ære for sig og Landet, til Udødelighed og Glæde for vor Behersker, og Avind skal da vel tie.

Men han kan ikke søge den Værdighed, og han søger den ikke. Kongen maae paa Grund af den indgivne Plan, erklære, at han selv bør udføre den, og derfor er beskikket til dette Embede, og dette maae efter min Formeening skee paa eengang for at undgaae Qvaklerier, som fra Øster og Vester vil komme i Tusind Tal.

Lad os kun erindre at den forrige Studerings-Plan har store og talrige Forfægtere, der stride for den, som for Ære og Gods, Luxdorff den ærlige Mand, men i dette Stykke forblindet, Balle, som giver Liv og Siel paa at dette heele Glosekram er absolut nødvendigt i denne bedste Verden, Horneman, hvis heele litterariske Fortieneste og Lykke grunder sig paa *Excerpter* af *Mangæi Philo*, disse og flere og det almechtige Kanselle *Collegium* ville stride som Helte mod disse nye Ting, og ved Gud, jeg taler af mit Hiertes fuldeste Overbeviisning, der kommer intet nyttigt af alt dette Foretagende, dersom der ey sættes en *Prokanzler*, og dersom denne ey er den rette Mand, en Mand der bør opoffre enhver anden Hensigt for Landets og Videnskabernes Fremtarv og vor Prindses Ære — og denne Mand er *Janson*. Dette byder Sandhed og fuld Overbeviisning mig at sige.

Med Thott har *Dr. Janson* tælt, han er meget svag, men vil underskrive Planen, naar han faaer den Hiemme. Han har ikke endnu faaet den fra Kansellet. I Morgen

Kl. 11 seer jeg Deres Høyvelb. efter Aftale paa *Christiansborg*. *Jam vale et ama totum tuum S.*

P. M. I Aftes skrev *Dr. Janson* til Geheime Raad Schack Rathlau, og fremsatte sin Betænkning om det bekiendte Skrifts *Justinus, Celsus* *) o. s. v. Forargelighed og Skade for almindelig Mand, og foreslog følgende Operation.

1) Bogtrykkeren Holm maatte indkaldes for Politie Retten og tilspørges om Forfatterens Navn, som ey kan formodes at ville skiule sig; og dette kan man med al Rimelighed vente at faae ud.

2) Forfatteren forefordres og betydes at som han i almindelighed havde kastet Haan paa den heele Geistlighed, saa havde han og i Besynderlighed skadet ved de bespottelige og forargelige Sætninger han i Verket havde indflikket, hvorfor det skulde paalegges ham selv inden 2 Maaneder paa Tryk at udgive en grundig og tilstrekkelig Giendrivelse af de i Piecen anførte bespottelige Indvendinger, og det i det danske Sprog; eller han, om han ikke vilde eller ikke kunde dette, da maatte vente at blive tiltalt som den der forsættlig havde søgt at forvirre Meenig Mand ved at forhaane offentlig vor Religion, paa en Maade som endnu aldrig før er seet i Dannemark.

Deene Vending vilde jeg dog meddeele Deres Høyvvh. da den er saa tolerant, at Forfatteren intel har at besvære sig over, hans Hensigt med at narre nogle Geistlige frem til at skrive, at han siden kunde gjøre dem latterlige tabes; og enten maae han gjøre klogt hvad han har gjort galt; eller derfor tage hvad Ret er. Naar Kansellet gav Politie Mesteren sliig en Ordre seer jeg ikke det var Afvigelse fra Lands Lov og Ret; men denne heele Handling blev meget legal — og nu vil det komme an paa om Geh. R. Schack R. vil gjøre noget derved, thi da han er Minister,

*) (N. D. Riegels:) Justinus, Celsus, Origines o. s. v. glæde sig over at den danske Gejslighed kan faae Tid til at igjendrive Indvendinger. Kbh. 1785.

og har Jansons Andragelse af Sagen, saa troer jeg altid Forfatteren ikke er en saa farlig Mand, at man ey skulde vove at lade ham føle han staaer under Love.

Endnu eengang om Universitets Sagen. Det gaaer absolut ikke an at Kansellet faaer Lov til at holde den tilbage; Thott er jo dog *Patronus*, og hvorfor faaer han dette ikke efter Befaling? Der er begyndt, og det er kommen for vidt til at der nu kan gaaes tilbage; et heelt stort Parthle som ynder og haandthæver de gamle Galskaber vilde da synge Triumph, Janson blev for sin gode Villie til Latter, og hvad vilde Publikum sige om at Kansellet egenmegtig handle mod Hans Kongl. Høyheds Befaling, og intet bekymrede sig derom? — — — *Jam vero vale et ama totum tuum S.*

P. M. Sagen eller min Ansøgning om Dispensation fra *Examen Theologicum* har da endelig i Gaar været foretaget i Kansellie *Colleg.* og der blev besluttet: det skulde Hans Majestæt forestilles; altsaa kommer det vel til Forestilling paa Fredag; og dette vilde jeg dog sige min Ven, da vi nu har taelt saa meget om dette og ventet paa Enden.

Jeg hører i Gaar omtale en Officer Almer, som skal have været hos Kr. Prindsen formodentlig er det den samme Deres Høybh. kiender; og da glæder det mig, thi han beskrives, som en grundærlig Mand, uden al Svig og Forstillelse, og som en Mand af agtværdige Kundskaber. Han skal have Pension, og boe paa Landet, have en smuk lille Bogsamling og overhovedet god Læsning. Denne Dom har jeg fra en paalidelig Mand, og da jeg veed det glæder Deres Høyvvh. at Menneskene ere gode, og hvert Bevlis derfor er oplivende, saa kunde jeg ikke efterlade at sige det.

Dr. Janson har rigtignok studeret i Göttingen; og *Universitets quæstion* glemmer min Ven ikke.

Celsus, Porphyrius o. s. v. om Geistlighedens Palinodie gaaer Janson igiennem paa nye, og da det siden

Skrivefriheden er skeet, at det *Theologiske Facullet* har fra Kansellet faaet Ordre at give deres Betænkning om udkomne Skrifter, saa om Leiden des jungen Werther, saa troer han denne Bog kunde *Faculletet* og befales at give sin Betænkning om, thi da kunde paa Grund af denne siden *juridice* forfares med Sagen. I mine Tanker er Bogen afskyelig til almindelig Mands Forførelse og Fordervelse — og nu kunde spørges: er det Staten værdigt at et Menneske skal have 1200 Rd. *) aarlig for at bespotte dens Religion og forderve dens Borgere? *jam vero vale et ama totum tuum S.*

P. M. Jeg har megen Grund til at formode, og det er uden Tvivl vist, at Planen til *Universit.* Forandring i Dag bliver forestillet, og dette vilde jeg endelig have sagt Deres Høyvelbaarenhed, at De kunde i Forveyen underrette Hans Kongelige Høyhed derom.

Hvorledes den bliver forestillet, dette er et andet Spørgsmaal, som jeg naturligvils ikke veed at opløse; men vil kun minde min Ven om følgende:

Skal Comission sættes, og er dette absolut uundgaaeligt, saa maae for alle Ting Obeliz, Fris Rotbøl ikke komme der. Dernæst absolut ingen af dem som have siddet i Comissionen over den siste Skoele- og Comunitets Indretning, *hine sequitur*, at *Luxdorph*, og endnu meget mindre *Bulle*, der have givet os hint bedrøvelige Samensurium paa ingen Maade maae komme der, hvilket Hans Kongelige Høyhed for alting maae afvende.

2. Den korteste Maade var, i mine Tanker, at *Dr. Janson* bliver *simpliciter* befalet, paa Grund af at han havde udkastet denne Plan, for det første at indhente alle de til denne omstændeligere Udarbeidelse nødvendige Oplysninger, hvorefter han havde at forfatte en udførligere og i alle Deele fuldstændig Plan for eet og alt, som da kunde leveres til en Comission bestaaende f. Ex. af Geheim.

*) N. D. Riegels fik 1784 ved sin Afsked som Hovmester for Dronning Julianes Pager 1200 Rd. i Pension.

R. Schack Ratl, Carstens, Stampe. Herved vindes Tiid; thi sættes Comission nu, saa vil Bernstorff *proponere Cramer a quo libera nos domine!*

3) kunde Comissionen, om der nu strax endelig skal være een, ikke bestaae af Schack Ratl, Stampe, Carstens allene — disse forstaae Tingene og de tvende have Kraft og Sinds Munterhed.

4) For at intet af de mange Ting og Forandringer, som indløbe ved *Universitetet* til Skade i denne Mellem Tiid skal foretages, og i sær de 4re *Decani* Pladser ikke besættes maatte *Dr. Janson* have Kongelig Befaling at betyde *Faculletet* og *Consistorium* at alt skal indtil videre staae, som det er, da Hans Majestæt vilde en Forbedring i *Universitet* og Skoele Væsen skulde foregaae, og altsaa at forinden intet nyt eller til Forandring maatte foretages.

Dette, som jeg i Hast har maattet henraade, vilde jeg endnu sige Deres Høvybh. *jam vero vale et ama totum tuum S.*

P. M. Den Deel, som jeg er overbeviist om Deres Høyvelbaarenhed tager i mit Vel og Sinds Roellighed, tillader mig ikke at opsætte at meddeele Dem den Nyhed om *Examen Theologicum* som jeg for faae Øyeblikke siden har faaet. Vort dyrebare Kansellie skal paa Grund af *Universitetets favorable* Erklæring om Dispensationen have besluttet ey at ville forhindre den, og formodentlig desangaaende i Gaar giort Forestilling, til Kongens Høyeste Approbation. Altsaa bliver der da Ende paa dette Vrevlerie, og den drabelige Biskop Bloch faaer ikke sin Glæde, søm han ønskede.

Fremdeles et Par Ord om *Universitetets Sagen*. *Dr. Janson* har i Gaar Aftes taelt med Geheime Raad Stampe — han var ganske vel tilfreds og fortalde,

1) at formodentlig *Etats Raad Schou* *) blev af Kancelliet sendt til Thott for at høre hans Betænkning, da han

*) *Etatsraad Christian Schou*, Deputeret og 1ste Expeditionssekretær i danske Cancellie.

dog er syg og ligger. Dette er nu saa godt, naar kun Schou bringer rigtig Rapport og forstaaer at handle med den gamle og ey oversnakker ham til Pudseerligheder.

2) Vil Gammel Stampe have *Commission* nedsat; og dette er Galskab og ødelegger det heele. Den trættekiære, stolte egenraadige Friis Rotbøl, den ussle Obeliz, som eye Stampes heele Fortroelighed, disse Mænd, som i Fior af al Magt satte sig mod den vigtige Forandring af *qvæstoratet* — disse skulde da, med flere, hvis Egennytte paa det stærkeste kommer i *Collision* med Planen, gjøre et herligt Arbeide — og Resultatet blev at det siste blev værre end det første.

Endnu een Gang vil jeg sige dette: Een Mand maae der være, som har Befaling og Myndighed til at foranstalte alt Planens Udførelse betreffende, som kan indhente alle Vedkommendes Betænkninger, samle dem, og bruge dem til det heeles Fuldkommenhed, og derom give *Patronus* Oplysning, som da tilsist kan forestille Sagen. *Comission* giver O til Resultatet, og værre end Intet: tredobbelt Forstyrrelse.

Men endnu en Nyhed. Cramer kommer næste Uge til Byen — og hvad maae vi ikke frygte heraf? Han kommer, det er vist, og Intet skeer uden Aarsag. Grev Reventlouw har ellers i Dag til Agent Gyldendahl sagt, at han kommer: altsaa er det upaatvivleligt?

Men hvad om han nu skulde trænge sig ind i Tingene, og bruge Andres Indsigter og Fliid til at qualme med, dette var dog utaaeligt!

Saavit jeg endnu har kundet faae Begreb om en Kongelig Historiograph, saa er det hans væsentlige Pligt at beskrive vort Danske Konge Huuses Historie: derfor begyndte Sl. Schlegel paa den Oldenborgske Stamme — videre skal jeg udspørge hvad mueligt er, om mere derom er at faae at viide. Men Riegels bevare os Gud fra denne afskyelige Person — det er en Skiendsel i Publikum at høre hvor han praler af at være stor Mand og hvor det heele Publikum frygter for og gremmer sig over at et saa

foragteligt Menneske skulde have Adgang til vor Frederik — Rigets store og eeneste Haab efter saa megen Jammer.

Et Indfald. I Rom skal der være meget til den danske Historie henhørende, som fra Pavedommets Tiid er did-bragt: Naar det nu blev sagt dette Udyr: Du er endnu ikke dansk Historikus, forstaaer intet deraf; men for de 1200 Rd. skal Du i 6 Aar reyse til Rom, og blive der og opsamle, afskrive, undersøge alt hvad der i Archiver og Manuskripter kan findes den danske Historie (altsaa den Norske med) betræffende, saa vel i Hensigt til enkelte Begivenheder og Familier, som i sær i Hensigt til Kongerne og den heele Stat. Ved Hiemkomsten vil det erfares hvorvit Du er værdig til det ansøgte Embede, og til den Tiid skal det henstaae.

Nu gik vel de 1200 Rdl. ud af Landet; men et slikt skadeligt Kreatur var da og borte — og man vandt den gyldne Tiid, der er saa saare vigtig. Paa Mandag har jeg den Ære at tale med min Ven, *interim vale et amatum tuum S.*

P. M. Det er i Gaar bleven sagt at Prinds Frederik med Gemahlinde skulde have Befaling at reyse lige til Jægers Priis ved Hiemkomsten*). Dette har jeg ikke kundet troe; imidlertid er derom intet videre at sige, dersom saadant allerede skulde være skeet. Er det derimod ikke skeet, saa troer jeg man bør ønske at saadant ikke

*) Arveprindsens Reise til det preussiske Hof vakte en Del Opsigt og Omtale: I et Brev af ¹⁶/₈₅ (i Manuskriptsamlingen 37. D.) siger Riegels, som plejede Venskab med den preussiske Minister Grev Rohde: Preussen forbinder sig med Sverig mod os. Prinds Frederichs Ankomst til Berlin er i et meget kritisk Øieblik for os. Juliane Marie vinder Parti, er ikke hadet af Folket. I et senere ²⁰/₈₅: Grev Rohde er nok ikke saa uskyldig i la tracasserie de la reine som han vil gjøre sig. Greven (Rohde) synes at tro, at Mad. Rosencrone og Mons. Guldberg føre en intim Correspondence med Berlin, den første især med Mad. Viereck, den anden sender I. M. sorte Relationer til Dronningen af Preussen. I et Brev af ²¹/₈₅ spørger

skeede, da jeg for min Deel ikke begriber hvorledes det skulde bestaae med den Naade og Finhed, som vor dyrebare Prinds hidentil stedse har iagttaget, og vilde ikke giøre nogen god Virkning i Publikum. Hidentil har Folk anseet dette Skrit af Pr. Frederik som ubetænksomt og enfoldigt, har troet det aldrig kunde blive vel optaget; men har tillige troet det vilde blive undskyldt da denne Herre ey kunde formodes at forstaae det bedre; Skulde derimod noget skee hvorved han umiddelbar føde ubehagelige Følger af dette Skrit, saa blev han strax, naturligviis paa sin Maade *persona miserabilis*, og havde een Deel Stemmer for sig. Politice klogt var det vel ey heller, at røre noget ved den Sag just for det Hofs Skyld, han er reyst til, og hvor der siges, *incredibile dictu*, han en heel Dag skal have underholdt sig med Kongen, eller Kongen underholdt sig med ham.

Hvor om Alting er, troer jeg det klogeste var, at lade som man ey agtede denne Reyse nogen Opmerksomhed værd, og da ved Leylighed paa en fin Maade give tilkiende, at det dog havde været bedre om den havde været ugiort.

Maaskee er alt dette jeg her siger overflødigt, og jeg troer selv det er saa; men da jeg dog nu eengang har giort mig det til Lov og Pligt, at sige Deres Høyvelb. mine Tanker, over det jeg paa nogen Maade kan troe fortæner Deres Opmerksomhed, saa vilde jeg dog og sige dette, da jeg troer det, for Følgernes Skyld er intel mindre end uvigtigt, hvorledes der i dette Tilfælde bliver handlet. Det

D. Biehl: Hvem er Forfatteren af det jeg havde i Gaar? Var Bern: Navn skrevet rigtig, saa havde jeg af mange Aarsager troed, at det var ham, men hvem det end er, saa er jeg eenig med ham, at Pr. Fr. burde bringes til at fortryde sin Formastelse. Det bliver vist ikke godt før. Sees der idelig igien neun Fingre med ham, saa bilder han sig tilsidst ind, at man er bange for ham, og bliver da alt værre og værre, i det mindste synes mig, at hans Forhold gjør ham uværdig til at sætte sin Fod mere i Statsraadet, og lad saa hans Fru Moder see til hvor hun faaer sig en anden Spion.

heele kloge Publikum har allerede dømt i Sagen, og Dommen er ikke til den Reysendes Fordeel; nu, hos Overdommeren, som dømmer uden Appel, skal der være Naade og Mildhed, saa længe den kan bestaae med Klogskab; og dette er uden Tvivl Tilfældet nu; Tiid og Omstændigheder vil nok fremdeles lære hvad der herefter bør gøres, men en god Gierning taber ofte meget ved det den ey gøres i beylelig Tiid.

Et andet Rygte, som og løber om, skjønt af mindre Vigtighed maae jeg og omtale, og dette er, at Dr. Bastholms Plan til *Liturgiet* skulde indføres i Slots Kirken. Dette var nu Galskab; men Bastholm kunde gierne være forfængelig nok til at ønske det, og Numsen ueftertæksom nok til at ville det, og derfor bør jeg ogsaa vende min Vens Opmerksomhed paa denne Sag.

Først maae ikke Guds-Tienesten i Slots-Kirken være saa sær og afstikkende, at almindelig Mand, der som oftest tager Skallen for Kiernen, derved skulde fristes til at troe Hoffet havde faaet sig en anden Religion end de andre Danske Christne. Dernæst ere de Ting, som for det første virkelig kunde behøve at forandres heel faa, og altsaa maa derved bruges Valg og Forsigtighed. Endelig bør Bastholm ikke være Pave iblant os, og ved blotte Magtsprog, hvormed han mere forsvarer sine Særheder end med Grunde, paanøde tænkende Christne, Skikke og Sandseligheder, som ikke holde Prøve for den Tænkende Fornuft. Adskilligt i hans Forsøg røber saa megen Ukyndighed i den theologiske Litteratur, f. Ex. alt det Snak om de tie Bud Ord og Mose Lov, at det var en Skam for Fremmede, om sligt skulde, som Troes Artikler antages i Dannemark. Overhoved, hvad skulde vel Mennesket blive bedre, frommere, dydigere ved alt dette Spilfægterier med Knælen o. s. v. dertil blive de dog ogsaa vante, og hvor mange smukke Kierligheds Handeler ere ikke ved de Katholskes Knæfald blevne anlagte og fremdrevne? Ceremoniernes Multiplikation er den rene Vey til Barbarie, det lærer Historien os, og Bastholm maa sige om sin Menneske-

Kundskab hvad han vil, saa er Erfarenhed og Historie Vidne mod ham.

Hermed vilde jeg ikke have sagt, at ingen Ting trænger til Forandring, og at der intet er, som bør forandres — dette var Absurditet — Men jeg bør ønske, at der gaacs frem med Varsomhed og Overleg bruges, at ikke een Mands Stemme bør være afgjørende, og at Hoffet, som det heele foreenede Folks Øyne er henvendt paa, maatte giøre noget overiilet Skrit, som siden skulde fortrydes. Forresten er det allerede en Tiid siden, at *Dr. Janson* har tilbudet Bastholm at han vilde *conferere* med ham om de Forandringer, som for det første i Gudstienesten ved Hoffet kunde agtes tienlige og nødvendige; hertil lod han dengang at være tilbøvelig; men da *Janson* ved samme Leylighed sagde ham, at han ey kunde biefalde hans heele Plan, saa var dette formodentlig mod hans Infallibilitet, og siden er derom intet videre taelt. *Jam vero vale et amatotum tuum S.*

Den 20de August 85.

P. M. At det er mueligt at glemme sig selv, i det mindste for en Tiid lang at tabe sin Selvbevisthed, dette have Philosopherne længe vidst; men at De Ven, nogensinde skulde komme saaledes ud af mine Tanker, at jeg ikke, i det mindste nogle Gange om Dagen havde Dem for Øye, dette vilde end ikke da skee naar jeg glemte mig selv; saa fast hænger min Siel ved Dem, og saa uudslettelig er Deres Billede hos mig, at jeg selv phantaserende vilde phantasere om Dem. Naar jeg altsaa anvender disse Øyeblikke til at tale med Dem igien, og hidsætter en og anden Tanke, som jeg falder paa den, da er det deels fordi jeg føler, jeg ikke kan anvende denne Time nyttigere end til at tænke med min Ven, deels fordi jeg absolut ikke anderledes kan anvende den, saa længe jeg seer Muelighed i at tilbringe den i en saa elsket Vens Selskab. Først altsaa vil jeg fortælle at jeg heel og holden, paa en Vognstang nær, som en forhærdet Vognmand synderbrød,

kom til Weyle i Gaar Aftes. Dette, fordi jeg veed det glæder Dem, at jeg kom lykkelig frem. Men nogle Rariteter, jeg saae paa Veyen ere alt for kostelige til at jeg kan fortie dem. Altsaa et lille Stykke om nogle underlige Grenaderer i Odense. Prinds Frederik skulde just komme did i Søndags Eftermiddag, som jeg reyste derigienem. Nu var heele Byen i Bevægelse, Borgerskabet samlet med Gevær o. s. v. Min Vognmand fortalde mig, at paa **Ud-**reysen havde de ikke gjort nogen Høytidelighed, men de frygtede derfor at blive anklagede i Kiøbenhavn, og nu skulde ret alt gaae herligt til. Blant disse stolte borgerlige Soldater, faldt mine Øyne paa nogle Grenaderer i grønne Klæder, med ordentlige Huer etc., dette var, som mig blev sagt, Unge Karle, Haandverks Svende o. s. v. som havde bekostet sig denne ziirlige Dragt. Men det deyligste af dette Syn vare Knebels-Barter, som de med Staal-traad havde paafæstet — tænk nu engang hvilket frygteligt Syn, omtrent som Hamleths døde Ryttere, der i Slaget med den Engelske Konge vare bundne paa Heste. Lysteligt maatte det have været, at see disse Tingester under Exerceringen falde af; thi med dem laae jo den heele Grenadeer kuldkastet. Et andet Syn var der og paa et ridende Kor, hvis Heste vare udpyntede med Qvaster, og som havde en Dreng til at slaae paa Paukere. See, al denne Herlighed fik jeg med paa min Reyse.

Jeg har i Dag skreven til Trondhjem om Efterretningen om N. Kliims Udgaver, og den skal min Ven sikkert faae; men jeg har forlangt den af General-Krigs-Komissær Monradt og det af Aarsager, som jeg troer min Ven skal biefalde. Først fordi De derved faaer Leylighed til at lære at kiende en af de oprigtigste og agtværdigste Mænd vort Land eyer, dernæst, og dette var mig den vigtigste Grund, fordi jeg veed med Vished at denne Mand, hvor vel han end blev kiendt af Dem, aldrig skulde anmode Dem om nogen Ting, hvorved De kunde sættes i nogen Slags Forlegenhed, derfor betrygger baade hans Karakter og hans Forfatning mig fuldkommeu; derimod kunde Nordal, der ogsaa er en

meget agtværdig Mand, og i mange Hensigter forliener Regeringens Opmerksomhed, maaskee fristes til, nar Leylighed gaves, at yttre Ønsker, som altid ville være at undskylde men, som jeg dog ikke vil at Dr. Høyvelbh. formedelst mig skal være brudt med. Efter bedste Overleg har jeg derfor skreven Monradt til, og fra ham skal De faae al den Oplysning derfra kan haves.

Mag. Holstes *) Ansøgning bad jeg Janson spørge Deres Høyvelb. om, og det af den Grund, at han, om dette med Pagerne slaaer Feyl, kunde forsøge paa at søge Colding Rectorat, om den der værende Rector kommer til Trondhiem. Jeg glemte ved siste Samtale at spørge derom, og sandt at sige, saa var min Siel i nogen Bevægelse over det jeg skulde forlade Dem, og altsaa glemte jeg dette og meget andet. Men saa gaaer det. Jeg tænkte ret jeg skulde tale om mange Ting, og nu kom Følelsen af, at denne Samtale var den siste for lang Tiid, og dræbte alle mine Forsætter. Nu, Ven, vore Aander skulle handle med hinanden, hvad vi ey nærværende kunne, og som det vil komme til at staae i Dagenes Krønike, at Bülow var den første Mand ved et Hof, og i hans Stilling, som fortiente at have sande Venner, saa vil det tillige ikke blive ubemerket, til Menneskehedens Ære, at han havde Venner, der fælde de skyldede ham Alt. Saa eyer De Jansons heele Siel, og den Mand kan være Dem til adskillig Nytte og Oplysning, da han har Indsigter, Erfarenhed, og Oprigtighed, som Bülow selv. Monradt skulde i Alt hvad Sæe-Etatens Oekonomie o. s. v. angaaer være en herlig Mand for Prindsen og min Ven, og jeg har saaledes stemt ham for Dem, at de neppe skulde kunde ønske noget mere. Jeg veed hvor gavnlig han kan være; men han maae drages ned, og De skulde have en herlig Konsulent i ham. Mit Ønske er at De kunde have en paalidelig Mand i hvert Fag, som De kunde betroe sig til, og dette kan tildeels erholdes, saa vanskeligt, som det synes.

*) Mag. Holst var Conrektor i Trondhjem.

Wiehe har, naar dette Indløber, enten allerede taelt med min Ven eller han paa Fredag Eftermiddag melder sig; thi da meente han at have det om Annuiteterne udarbejdet. De kan opgive ham hvilkesomhelst Spørgsmaale De ønsker besvarede og han udarbejder det med Fornøjelse; thi det er saa denne Synderlige Mands Natur, at han ved en venskabelig Begiering og ved Haab om at skaffe Nytte kan bringes til det, som ingen Fordeel var i Stand til at formaae ham til.

Abildgaard *) maae jeg endnu engang bede Dem vogte sig for, og omgaaes med mistroisk Forsigtighed. Jeg taelde ey med ham for min Afreyse og han er mig neppe god; men det faaer ikke hielpe. Man kan høre enhver Mand, men troe hvem man bør. Ved denne Leylighed maae jeg dog fortælle min Ven noget, hvorom de vist smiler til mig, og maaskee bliver lidt mistænkelig over min Philosophie; men Vennen vil dog altid undskylde Philosophens smaae Sværmerier. Jeg drømmer fast aldrig, sover trygt som den trætte altid gjør; men naar jeg drømmer er det i Dagingen, og gierne synderlige Drømme; altsaa omtrent for tre Uger siden syntes mig jeg stoed øverst paa en Bakke, som den ved Frederiksberg Slot. De Ven havde jeg med at gjøre, men om vi begge stoede der, eller De gik bort, det kunde jeg selv strax om Morgenens ikke erindre. Neden for Bakken falder et Dyr mig i Øyne, som var sort og hvid Spettet; men laae sammenrullet saa jeg ey kiendte det, og gik uden videre Betænkning ned mod det. Nu reyser det sig, og er en Slange, som gjør adskillige, skiønt langsomme Vendinger for at faae fat paa mig; men jeg snoede mig op paa Toppen, og Slange og Bakke forsvandt. Nu er det vlst at Sielen i Drømme, som nærme sig Vaagenhedens Tilstand seer klarere, og kombinerer lættre Ideer, som i den Vaagne Tilstand ere umerkelige, formedelst Tankernes Adspredelse mellem flere Glenstande. Enten jeg eller min Ven vare Hovedobjektet

*) Om her menes Maleren Niels eller Veterinæren P. Christian, kan jeg ikke afgjøre. Begge vare nøje kjendte med Bülow.

I Drømmen er mig umuelligt at sige; men nogen Sandhed ligger dog deri, og jeg vilde dog til Moerskab sige min Ven denne Phantasie, maaskee kunde der dog og være noget advarende selv i Phantasier.

Ved denne Leylighed maae jeg dog sige min Ven end een Sandhed, som jeg veed vil være Dem behagelig, og som De bør vilde, da jeg har stundum merket, De har ikke tænkt saa ganske rigtig i det Stykke, og jeg har Grund til at troe, Mennesker for at røve nogle Øyeblikke af Deres Livs Glæde har biebragt eller vildet biebringe Dem andre Tanker. Saa f. Ex. den Relation Abildgaard bragte dem om Rygtet, som vilde, at De skulde have *subscriberet* paa *Annuiteter*. Min Ven maae altsaa vlide, og som for vor Gud taler jeg dette efter min Erfaring, at De har det Danske og Norske Publikums Agt og Kierlighed i den Grad, som ingen i Deres Stilling har havt den. At nogle ere misundelige, og det er just af de fornemme Folk, som frygte at finde formedelst Dem Hindring i egennyttige Hensigter, dette er kun til at lee til; kun at man er opmærksom, og agter paa enhver Bevægelse fra enhver Kant. Jeg veed vel, at min Ven for sin egen Person kan være ligestyldig ved enhver Forandring; men for Landets Vel, for vor Prindses Ære og Lykke kan det ikke være ligestyldig, hvo der staaer nær ved ham, og da De elsker Deres Fædreland og Prinds saa høyt, som De elsker det, saa bør De for deres Skyld ville det, som De for Deres egen Roelighed ikke skulde ville. *Vox populi est vox Dei*, og den er for Dem Ven. Gaae kun uforrykket frem med den Sindige Forsigtighed de hidetil har brugt, og herlige Frugter skal De høste af Deres Bestræbelser.

En Ting, som mangfoldige ere nysgierrige for at viide, som De selv klogelig skiuler og efter mine Tanker de første Aaringer endnu bør blive skiult er det Spørgsmaal: hvorvlt min Ven kunde have nogen Indflydelse i Regierings Sager. Jeg har stedse svaret: Bülow ønsker at Prindsen skal forhverve sig den muelligste Kundskab om Alt, og saaledes sættes i Stand til selv at herske; men

forresten gaar alt den *Collegiale* Tour. Hermed ere da Menneskene vel tilfreds; de troer dog vel hvad de vil; men Bestyrkelse for den modsatte Meening bør de ey have før Tiid er; og den er, som jeg troer, endnu ikke kommen. Budendik *) har de og megen Præk om, og han er, uden Tvivl, uklog nok til at ville Folk skal troe, han er en vigtig Mand. Nu dette forarge de sig over og hans Sammenhæng med Riegelsen har giort ham fast til et *odium publicum*. Dette alt siger jeg min Ven, da jeg føler jeg bør sige det, og er tillige overbevist om at det ikke vil fortryde Dem at see dette hensat af mig.

Glem ikke at skrive Rothe til om Annuiteter, jeg længes inderlig efter at høre han har svaret Dem **), og troer ufeylbarlig han gjør det; og faaer sin Forstand igien. Og nu min Ven lev vel, naar jeg paa Løverdag den 1ste October er kommen hiem fra Ribe faaer De atter en Epistel; nu skal jeg skrive Ordinations Præken. *Jam vero iterum vale et ama totum tuum S.*

(Vejle) d. 20. Sept. 85.

P. M. Da jeg nu er kommen tilbage fra Ordinationen i Ribè, saa maae mit første Arbejde være at tale med en mig saa kier Ven, som Deres Høyvelbaarenhed er mig, og endnu eengang bevidne Dem hvor varmt jeg føler hvad jeg skylder Dem for denne ønskelige Forandring i min Forfatning. Biskop Bloch ***) viiste mig al muellig Høflighed, og vi kom paa det bedste i alle Deelee overeens. Jeg troer Manden er en ærlig Mand; og har han end stundum været noget heftig, saa har og, som jeg hører her, de gode Geistlige ofte prøvet hans Taalmodighed. Ordinations Dagen prædikede jeg, og som en Følge af min forrige militær Tieneste, havde jeg det heele Regiments Officerer blant mine Tilhørere. Jeg var og et par Gange

*) Kronprindsens Kammer tjener. D. Biehl i et Brev 26/85 frygter ogsaa Bodendick og Riegels.

**) Fra Rothe findes efter 5 Maaneders Afbrydelse et Brev 1/10 85.

***) Tønne Bloch blev 1786 Biskop i Fyen, † 1803.

inviteret til Deres sluttede Spise Selskab, hvor jeg var og havde virkelig Fornøjelse over at bemærke, at Menneskene ansaae mig endnu som Deres Mand. Men nu bør jeg giøre min Ven rede for hvad jeg har lært paa denne Tour. Først altsaa om Mennesker.

Stifts Provsten, *Dr. Middelboe* *), fandt jeg at være en særdeles artig og god Mand, af solide Studeringer, hvorfor han og forhen var mig bekiendt; og hvad litterarisk Omgang angaaer da ønskede jeg at have ham og Biskop Bloch saa nær at jeg daglig kunde tale med dem. Dog dette Ønske er *contradictorisk*, da det ikke kan blive mueligt at vi tre skulde kunne samles i een Bye. En ung Mand, Magister Lisberg, som blev tillige med mig ordineret til Residerende Kapellan i Ribe bør jeg og nævne: et opvakt Hoved, gode Studeringer og en aaben god Karakter fandt jeg hos denne Mand, og Geheime R. Schack Rathlou vil vist have Glæde af den Opmerksomhed han har undt Manden; thi jeg fik ud af ham, at han just havde holdt sig til ham. Stiftamtmand Urne *) talde jeg kun kort med, dog siste Gang noget længere. Der blev taelt om de jyske Kiøbstæder og deres usle Tilstand. Manden var noget tilbageholdende, dog meget galant, og har almindelig Roes, saavit jeg endnu har hørt i disse Egne. Saameget om Menneskene i Ribe.

Byen selv har en ulystig Beliggenhed, og den er, som de andre Kiøbstæder meget aftaget. En Grund angav man mig, at være den forhøiede Afgift, som Hollænderne har lagt paa Staldøxens Indførelse. Tilforn bleve mange Skibsladninger aarlig udskibede fra Ribe til Holland, og Kiøbmændene vandt store Penge derved; nu derimod kan de ey drive denne Handel, da den, af ovenanførte Grund, er uden Fordeel. De Familier, som endnu har nogen For-

*) Stephan Middelboe døde som Biskop i Ribe 1811.

***) Urne havde været hos Kronprindsen som første Kammerjunker før Bülow, men blev tidlig fjernet. Af ham 12 Breve til Bülow i Manuskriptsamlingen 86. D. fra 1788—90.

mue, ansees tildeels for at have den fra denne Handels Green. For Reysende er der bedrøvelig Anstalt. Et eeneste Huus modtager Fremmede, og det er saa knap, at tvende Værelser ovenpaa er al Huusets Leylighed, og det eene var endog fuldt af Røg bestandig. Grunden maae være, at Byen ikke jevnligen besøges af Fremmede, og Ingen altsaa kan agte det Umagen værdt at indrette Logementer. Fisk var der ikke at faae i al den Tiid jeg var der, som de klagede over at Fisken var gaaet bort. Hvor jeg spiste, maatte Menneskene, for dog at have Fisk, give af den norske tørre Fisk. Det samme traf ind forrige Gang jeg var i Veile; hvor ogsaa Fiskeriet er aftaget, skjønt der dog altid er nogen, f. Ex. i denne Tiid.

I Colding besøgte jeg Sporon *), og var hos ham een Aften. Om nærværende Ting blev intet tælt; men jeg hørte saameget af hans Ideer om Norge, dem han aldrig forhen ærlig har sagt mig, at jeg ved mig selv takkede Gud, at han i Tiide kom bort fra vor Prinds, inden han kunde biebringe ham disse Ideer, der ere grundede paa Mangel af Kundskab om Land og Folk, og aldeles stridige mod al sund Politk. Resultatet af dem blev denne trøstelige Sandhed: at Dannemark har ingen Nytte af Norge, og vilde endog uden Forbindelse med det have været mægtigere og lykkeligere end det er. Min Paastand derimod kiender min Ven er denne: Dannemark, uden Norge, havde været bankerot ved sin styge Underbalanse i Handelen, som Norge allene ved sit Overskud, raader Bod paa; og Dannemark og Norge kan sat i indbyrdes rigtigt Forhold blive en vældig Stat.

Paa denne Tour har jeg ad tvende Veye beseet endeel af de her værende Heder. Rigtig nok har den store Ranbøl Hede været opdyrket, jeg selv saa eendeel Spor deraf, og hørte af Bonden, der kiørte for mig, at derom ere mange Merker. Der skal endog findes Tegn til Byg-

*) B. G. Sporon, Kronprindsens Lærer, fik Exspectance paa Kolding Amt; blev Amtmand 1793+1796.

ninger hist og her, hvor der ved Rydning er funden Grundstene af Huuse, dog er det *factum* ikke paa Ranbøl Hede, men nærmere Ribe, hvor Manden, som kiørte for mig, sagde selv at have fundet slige Rudera og deraf sluttede, at Landet havde forhen været stærkere bebyggt.

Saameget er ellers vist nok, at just ikke alle Stæder ville lade sig dyrke. Hvor Lyngen er størst, der skal være den bedste Jord, men hvor den er neppe af en Haandbredds Høyde, der er Jorden ubrugelig, og frembringer neppe et Græs Straae. Sommesteds staaer Lyngen tynt, og adspredt, og en vis Græsart, som Bonden sagde mig vidnede om god Jord, havde skiult Bunden, og af slig Grund saae jeg betydelige Strækninger. I et Hede Stykke saa jeg Skov, men denne groede paa en lang Bakkestrekning; da nogle Træer, som stoede paa Slætten vare svage, og tabte sig tilsist i Hede. Naale Skov troer jeg endnu man maatte forsøge at opelske, og dermed *simpliter* følge Naturen. Henkaste Gran eller Fyrre Frøet mellem Lyngen, hvor deu stoed høy. Analogisk at slutte vilde nu Frøet, som havde Lye af Lyngen, slaae Rødder og voxer op, og ved sin Vext dræbte det da Lyngen, som Naale Skoven i Norge dræber Løv-Skoven, og som Eg og Bøg her dræber Underskoven, i hvis Skygge de opvoxer. I dette Herred, hvor jeg nu er, er adskillige Præster, som have Hede-Egn, jeg skal faae Dem til at gjøre dette Forsøg, og faae fra Norge Frøe, som kan udkastet, og der spildes da ey mere end den Umage, om det skulde slaae Feyl.

Handelens Tilstand her i Veile er jammerlig. Da jeg nu kom hid var der ikke en Skieppe Rug at faae tilkiøbs, og almindelig Mand var i stor Jammer for Brød. I Kolding, hvor jeg paa min Giennem-Reyse, vilde have kiøbt Rug, kunde heller intet bekommes. Er det ikke Handels Mænd, hvoraf disse Kiøbstæder kunne være stolte?

Paa Søndag 8te Dage eller den 16de October bliver jeg indsat af Provsten og holder da min Indtrædelses Prædiken, og da gaar Arbeidet and, og jeg kommer da og i

Roe, forsaaavit jeg indskrænket i tvende Værelser kan have Roelighed. Ingen Huuse er her *pro tempore* at faae tilkiøbs og Priserne ere overdrevne, da alt er opfyldt med Folk.

Wiehe har skrevet mig til, han har taelt med min Ven, og af hans Brev seer jeg klarlig han er med Legem og Siel Deres Mand. Jeg er overbeviist om De skal kunne faae adskillige vigtige Bemærkninger *) fra ham; men da han ingen stærk Mand er, saa maae De bruge Tiden og det uvilse Liv; thi jeg frygter meget hans Liv hænger ved en Spindelvæv.

Jeg ønsker, saa inderlig Ven, at De maae faae al den Kundskab om enhver Tings sande Natur, som en Dødelig kan faae, og derfor erindrer jeg just dette. Lad mig ved Leyllighed vilde, om de har hørt noget til Rothe **). Skriver De ham til, da svarer han upaatvivlelig, og gjorde han det ikke, som han vist nok gjør, da skulde jeg fristes til at hade ham. Og nu lev stedse vel elskede Ven, og elsk stedse Deres uindskrænket hengivne S.

(Vejle) d- 3. Octbr. 85.

P. M. Den merkværdige Lyttichau paa Aakler har uden Tvivl i disse Dage indgivet i Kansellet en Klage over sine Bønder, der er af det besynderligste Slags, og hvis sande Undersøgelse og Sammenhæng uden Tvivl fortjener alvorlig Opmerksomhed. Hans Broder her, der eyer Grundet, har, efter Broderens Skrivelse til ham fortaelt

*) At Bülow benyttede sig af Wiehe, sees af Manuskriptsamlingen, hvor der findes Betænkninger af ham mange Steder, som Nr. 66, b. 4. 66. 8. 75 A 4. C 3-6. D, 5. E 2. F 4. 5. 83. C. 18, o. s. v.

***) I et Brev ^{17/10} 84 opfordrer D. Biehl til Forsigtighed men dog til at vedblive med Correspondance med T. Rothe. De er, skriver hun, i den Forfatning, hvori De kan nytte enhvers Meninger og Betænkninger; men De bør nøie prøve dem førend De gjør dem til Deres, og naar Hensigten de gives dem i, er god og uegennyttig, saa bør De endog betale dem med Tak, om endskiønt de forkaster dem.

Sagen, saaledes, som jeg nu skal fortælle den for min Ven, og De vil da selv dømme, hvorvit Sagen bør med Alvorlighed undersøges, og hvorvit Lyttichau har handlet, som en honett Mand.

Lyttichau har af Moradser og andensteds fra af Mudder og deslige, samlet en Dynge eller Quantum af 3000 Læs, som han beordrer sine Bønder til at indkiøre i sin Mødding paa Gaarden; og dette gjorde Bønderne. Siden efter beordrer han dem til at udkiøre dette iglen og bestemmer Dagen dertil. Bønderne mødte, men uden Vogne, og forlange at tale med Lyttichau. De forestille ham da, at Forordningen befaledede at de skulde udkiøre Gødselen; men ikke kiøre dobbelt ind og ud; og derfor ansaae de det ey for deres Pligt, at udkiøre det ovennævnte, da dette blev en Kiørsel af 6000 Læs. Lyttichau forestiller dem, at de forstode ey Forordningen, siger Kiørselen skulde bie til en anden Dag, og imidlertid vilde han give dem et Udtog af Forordningen, hvor de skulde see at det saa var rigtigt. Dette Udtog gjør han da paa sin Maneer, Bønderne fik det og læste det, og da der stoed at de saaledes skulde kiøre, saa troede de Alt var Ret, og indfandt sig efter Ordre, og kiørde hvad befalet blev, og skulde man nu ey troe den Sag var til Ende? Men Lyttichau*) har havt en anden Troe. Da alt var giort, skal han have skreven en haard Klage til Kansellet over Bønderne, have beskyldt dem for at have Rebelleret o. s. v. og den skal nu være i Kiøbenhavn. Er nu Sagen saaledes, som den her er anført, hvilket vilde komme and paa en upartisk Undersøgelse, saa bliver det første Spørgsmaal om Lyttichau har Ret i sin Paastand, og om han har *extraheret* Forordningen rigtig,

*) Kammerherre Grev Lyttichau til Aakier maae have været en stridbar Herre. I Manuskriptsamlingen 77 B z findes af ham Klage til Kongen (²²/₃ 84) i Anledning af en Cabinetsordre angaaende Mishandling af Gritsch. 77. F 7. Klage til Kongen (²⁶/₀ 92) over at Cancelliet, efter at han har forladt Landet, har berøvet ham jus vocandi. 70 B 5. I Anledning af Stridigheden mellem Lüttichau og Colbjørnsen.

dernæst om Ikke Bønderne havde Ret til at spørge sig for, da man dog af Udfaldet seer at de ikke vare eller vilde være ulydige mod Kongens Villie; endelig hvorledes Lyttichau bør ansees for hans Klage, naar den er ubeføyet. Dette vilde jeg dog sige Deres Høyvelbaarenhed, da intet Midel er kraftigere til at forhverve vor dyrebare Prinds Folkets Tillid og Kierlighed end naar Ret skeer i Landet; men hvor Overmand trætter med Undermand, der kan saa læt de svagere komme til at lide. Umiddelbar fra Lyttichau her, har jeg ikke Sagen; men han har fortalt den til Andre og de igien til mig, som den i disse Dage her almindelig omtales.

Et Rygte, som her omløber, maae jeg og benævne. Man snakker om at endnu tvende Kavallerie Regimenter skal *reduceres*, og det efter General Huths Forslag, paa Grund af at Danmark ikke behøver saa stort Rytterie. Men det bør dog erindres at kan skjønt Øerne forsvares med vor Flaade, saa hænger dog Jydland sammen med det faste Land, og behøver altsaa andet Forsvar, Infanterie kan man i Nødsfald forstærke i en Hast; i det mindste har Infanteristens Afrettelse og Dannelse mindre Vanskelighed; men ved Rytteriet skal baade Hest og Mand dannes, og dette er hverken Dages eller faae Maaneders Sag. Ved denne Leylighed rinder mig det Spørgsmaal i Tanke, om ikke det er til Skade for Rytteriet, at der af de gevorbne udsættes frie Folk. Naar Karl og Hest ere i bestandig Bekiendtskab og Arbeid med hinanden, da vedligeholdes og forbedres Færdighederne stedse, og da først opnaaes den fuldkomne Nøyagtighed. Nu derimod ere frie Folkene netop i samme Tilfælde, som de Nationale, de glemme fra det ene Aar til det andet hvad de i en kort Tiid lære, og den udmerkede Færdighed, som de Gevorbne, blant hvilke de andre skal dannes, bør have opnaaes ikke hverken hos Hest eller Karl. Dette er kun en løs Tanke; men maaskee den var værd at eftertænke nøyere. Ja Kassen vinder ved frie Folkene; men opnaaes Hovedhensigten ved dem? dette er et andet Spørgsmaal.

En anden Tanke, da jeg just nu taler om det militære, maae jeg hidsætte. Det er en stor Ulykke for de smaae Kløbstæder, at Garnisonerne eller Indqvarteringerne, saa ofte blive forandrede, da dette foraarsager en pludselig og unaturlig Stigen og Falden af Gaardenes Værd, og sættes Indbyggerne i stygge og tunge Bekostninger.

Saa havde de i Horsens først Ryttere i Inqvartering, dertil havde de bygt Stalde, og alt var i god Orden. Nu blev Rytterne taget bort, og Fodfolk indlagt; Staldene bleve da ombygte til Baraqver. En føye Tiid efter blev Infanteristerne bortdragne, og Ryttere atter indlagt; men Byrden af denne Omvexling for Borgerne er øyensynlig; og ønskeligt var det, om slig fordervende Forandring for Fremtiden aldrig maatte finde Stæd. Ethvert Knæk Undersaatterne faae er en Plet paa Monarkens Purpur. I Norge er der skeet mange slige Galskaber, skiønt af et andet Slags. Saa er Sydenfields et Distrikt, der for Foeringen havde den bedste Beliggenhed til at holde Heste, fra Dragon Lægd forvandlet til Fodfolk Distrikt, uagtet Bønderne nok saa meget bade om, at de maatte vedblive at være Ryttere; og andre med mindre Leylighed til Forage ansatte til Dragoner. Dog dette er nogle Aar tilbage i Tiiden. Ved denne Leylighed erindrer jeg ellers et nydeligt Indfald, jeg har hørt om Eichstedt. En Øe er der ved Trondhiem, som heder Øelandet (dog er det maaskee ingen Øe; men har paa den eene Side ubestigelige Fielde, og paa den anden Side nogle Miile Sævey til Trondhiem) der vilde han absolut have havt Dragoner — og disse havde da kundet manouvriere til stor Glæde for Fiender og Venner ude i den aabne Sæ. NB. Folkene ere just gode Sæfolk.

Min Ven spurgte mig engang om Schanderborgs Fra-stand herfra; og jeg kan nu sige med Vished, den ligger 7 Miile; Jeg har hørt saameget godt om Amtmand Bülows *)

*) Hans Løvenhielm Bülow f. 1737, † 1803 Johan Bülows ældste Broder.

Karakter, at jeg sikkert troer han maae være min Ven nær beslægtet, og i saa Fald beklager jeg at jeg ikke er ham nærmere. Jeg kunde da paa en Maade have nogen Erstatning for jeg maae savne min Ven. En god Afhandling om de jyske Heder har jeg i disse Dage læst i Dannemark og Norges oekonomiske Magazin 3die Bind p. 93 til 112 af Thestrup; og min Ven vil finde sig meget vel tilfreds med at læse den, om De ey allerede har læst den. Saa meget har jeg ellers i disse Dage af en Præst, der boer i Hedeegnen hørt, at Hederne i Hensigt til Faare Avlen, endog i nærværende Forfatning, ere meget vigtige. Heele Flokke gaae der Sommeren over og fødes, og den Mand, som paa sin Gaard neppe kunde føde 10 Faar, holder der ofte 60—70. Et Slags kort Lyng, som kaldes her: Faare Lyng giver, naar Kreaturet først er vant dertil, god Næring, og den afhugges med en egen Lee og opbevares til Vinter Føde, saa Bonden kan føde ligesaa mange Faar Vinteren over, som han har Tiid og Folk til at afhugge denne Lyng, og Huus til at bierge det i. Vi have altsaa Hederne dog een Deel af vor jyske Uld at takke for. Han lovede og at gjøre Forsøg med Gran og Fyreskovs Sæd, som jeg til Sommer skal faae hid, og indhegne et Stykke Land dertil af den til hans Gaard liggende Hede. Maaskee kunde jeg endnu i Foraaret faae nogle Kongler (saa kaldes Gran og Fyrre Frøe Huusene paa Norsk) hid ved Skibs Leylighed fra Frederichsbergs Hauge, og forsøge om de vilde slaae and. Det vilde komme and paa om de der havde faaet deres fulde Modenhed. Nu det var da kun et Forsøg.

Fra Geheime Raad Schack Rathlou, som jeg i forrige Uge ønskede til Lykke med hans Ansættelse som *Patronus Universitatis*, har jeg i Dag faaet et meget opmuntrende Svar; og det er en herlig Sag, at dette nu er kommen i god Gang. Men nu staaer tilbage, at han tillige udnævnes til Præses i General Kirke Inspektions Collegio*);

*) Collegiet bestod af Biskop. Balle, Justitsr. Bartholin og Prof. Janson.

thi disse Poster høre uadskillelig sammen; og da først kan og dette *Collegium* faae sin Skik og Gavnlighed. Dette maae min Ven endelig legge Merke til.

Et Ord om Bilsted *). Jeg sagde ham før min Afreyse, at Dr. Høyvelbaarenhed havde rigtig nok faaet hans forseglede Pakke; men havde svaret, at De hverken vilde eller kunde befatte sig med den Sag; og han maatte holde sig til Bernstorff og Schimmelmänn og hvem han ellers herom havde handlet med, da De deri ey kunde indlade sig. Dette skriver jeg til min Vens Efterretning, at De kan viide hvad jeg i dette Fald har givet for Beskeed. *Jam vero vale et ama lotum tuum S.*

(Vejle) den 11. Octb. 85.

P. M. Dersom De, elskeligste Ven, har troet, at jeg, som nu en halv Evighed ikke har seet Dem, og dog i heele fiorten Dage ikke skreven Dem til, var kommen lidt af Lave, saa har De havt fuldkommen Ret; thi jeg har havt i al denne Tiid fuldt op af Arbeide og Adspredelser. Den 16de Octb. holdt jeg min Indgangs Prædiken i begge mine Kirker, og fra den Dag til Torsdag Eftermidjag havde jeg Provsten, som var kommen for at indsætte mig, og for andre Forretningers Skyld maatte opholde sig de Dage, hos mig; og dermed gik den Tiid fløyten — dog ikke saa ganske unyttig; thi Provst Clausen er en lærd Mand, og en drabelig Mand, som jeg havde Glæde af at tale med. Nu kom Fredag, da maatte jeg prædike, Løverdags reise til Hornstrup $\frac{3}{4}$ Miil (saa lang er min Sogne Vey) og skrifte; Søndag atter prædike, og derpaa fulgte en forstyrrende Auction, over min Formands Bøger etc., som holdtes i Huuset, hvor jeg boer. Dermed gik Tiiden til Fredag, og Fredag, Løverdags, Søndag atter Prækener og Skrifte Maal og Syge etc. Min Ven vil altsaa af dette mit *curriculum vitæ* see og undskyldte, at jeg ikke efter mit Hiertes inderlige Ønske, har kundet tænke og arbeide i denne Tiid i de Ting, som kunde være min Ven

*) Af Jacob Bilsted findes M. S. S. 66. b. 5. Forslag om Finantserne.

til Fornøjelse. Dog glemt dem har jeg ikke i denne Tiid, og de jyske Heder har stedse løbet om i mit Hoved. Jeg er endog kommen dertil, at jeg troer at kunne skaffe min Ven meget godt til Oplysning om dem. Provst Clausen*), jeg før nævned, boer i Hede Egnen og har boet der 23 Aar, har foruden mange smukke litterariske Kundskaber, meget lagt sig efter det oekonomiske, og ved Samtale merkede jeg han havde tænkt og Samlet, og prøvet eendeel i den Sag. Han lovede mig omstændelig derom at udvikle sine Tanker og dem skal da min Ven faae og saaledes og lære at kiende en brav Mand mere i disse Egne. See Ven, saa har jeg dog i denne Tiid faaet noget vundet.

Men nu en liden Parenthesis om min egen hæderlige Person og Stilling og da maae jeg fortælle min Ven, at dersom jeg var bleven Præst i Veile, og ey havde den Slags Øvelse, jeg har i at tænke og tale, saa blev jeg en Erke-Væver, og et stort Drog her; thi Embeds Forretningerne tillade mig neppe at læse et Bogstav. Tænk engang Ven, tvende Prækener om Ugen at udarbeide, og at holde 3, da jeg om Søndagen maae holde den samme i Annexet, og tillige reyse 1½ Miil i en styg Vey, saa Skriftemaal, Syge, Kirkegangs Koner, Barsedaaber (som til al Lykke ingen Meditation fordrer) Trolovelser, Bryllupper, Parentationer — og hvad som gaaer over alt dette, Sogne Reyser og tre Prækener. Endelig har og Biskoppen faaet ved Kansellet sat os en Katechet, som ikke kan prædike, saa man ingen Hielp kan have af ham, maae altsaa trælle som et Esel. Men alt dette sammenlagt, og saa Fattigvæsenet til skaffer rigtig Pontense for den Roelighed og de mange glade Timer jeg nød i min Vens Selskab og Samtale i Kiøbenhavn. Ikke maae min Ven troe jeg er utilfreds og misfornøyet med dette, og derfor siger det; nej saa længe mine Kræfter vil tilstrekke, er det min

*) Manuskriptsamlingen 126. n. N. C. Clausen Provst i Brande om Hedernes nærværende Tilstand og muelige Forbedring. Han døde 1794 som Dr. theol. og Præst i Fredericia.

Lyst, i sær da jeg er vel fornøyet med min Meninghed og den, saavt jeg veed igien med mig. Kun dette vil jeg sige, at jeg i Hensigt til det meget Arbeide i Sammenligning med mit Legems Kræfter just ikke har Grund til at ønske, at blive her længer end nødvendigt er. Saa kan jeg og ikke fra dette lidet og aldeles handelsløse Sted, ingen Efterretninger indsamle, som jeg ønskede dem til min Vens Oplysning. Men hvad kommer der ud af disse evige Flytninger naar Kiøbenhavn og Nærværelsen af min Ven dog er det siste Maal for mine Ønsker. Her er dog og noget at gjøre. En Skrivelse fra Kansellet anbefaler at see til at Spinderier kunne blive oprettede. Derpaa begynder jeg tillige med Byefogeden Karøe, en drabellig Mand, nu at arbeide. Huus fattes os; men med nogen Understøttelse af Kongen kan og det skaffes, og tillige Fattig Skoole Væsenet, som er liderligt her, blive bragt i bedre Skik. Kirken er yderlig forfalden, og der maae vi have en Collect til af de andre Kirker; men herom mere, naar først Overslaget over Bekostningerne, som af Bygmesteren nu forfattes, er færdigt. Noget er her altsaa at arbeide med, men Kredsen er for snæver til at udføre med nogen Held nogen politisk Bespeydelse. Horsens var dertil beleyligere, der er over 30 Skibe, og Handelen altsaa i Drift, den ligger og bedre hen mod Randers, Schanderborg, Aarhus, Viborg, og den indre Deel af Landet, som er af Vigtighed. Sogue Præsten der er nu død, og Kaldet ulige bedre end Veile. Nu bliver *quæstio* — jeg taler ligefrem med min Ven, skulde jeg nogle Aar blive her i Landet, og troer min Ven, jeg til Nytte kunde være her, da var vistnok Horsens et passeligere Stæd, som jeg med Fornøelse gaaer til, naar Kongen befaler det; thi søge det kan jeg ikke. Troer min Ven derimod jeg ved *Vacanse* i Kiøbenhavn, f. Ex. Lemmings Død eller nogen anden, kunde snarere have Haab om at komme did; saa var det bedst at blive her. Dette troer jeg jeg burde sige min Ven og overlader forresten alt til Deres Villie, da jeg altiid vil hvad De Vil, altsaa alt hvorved Deres ædle Hen-

sigter til Hs. Kongelige Høyheds Ære og Statens Vel kan opnaaes.

Jeg kan ikke negte jeg jo er meget nysgierrig for at viide, om min Ven har skrevet Rothe til eller tælt med med ham eller hørt noget fra ham, med toe Ord, Ven, lad mig viide dette. Saa og hvorledes De har fundet sig fornøyet med Wiehe — jeg har nu paa tredie Uge intet hørt fra ham, og frygter hans Gigt har taget ham fat. End Kadet-Akademiet, og Wegners *) Forslag. — Jeg tæelde engang og skrev og noget til min Ven, om den Ret, som Proprietæerne have til at holde Skifter og Birkedommere — jeg troede den burde afskaffes, og nu er jeg overbeviist om at den er paa mange Stæder skiændig, og vanærende for vort Land.

Ret og Retfærdighed ere jo dog de første Hoved Ting, og Grund Pillere til Statens Ære og Vel; men disse Dommere, Skabninger af **) Jorddrotten — de handle og i et og alt, som hans Hænders Gierning. Det er til Forfærdelse hvad her tales i den Sag. Birkeskriveren skal og bør være forskiellig fra Dommeren; men paa mange Stæder ere de en Person, og nu føres Protokollen, som man vil. Jeg har hørt kloge Folk paastaae, at den Ugudelighed paa Vest Kanten, hvor Strandede berøves, og *simpliciter* myrdes indtil denne Dag, aldrig kan standses saa længe den private Birkedommer, der er en notorisk Skurk, er til, og saalænge private Bir(ke)kammere ere der. Proprietær, og Retten og Bønderne giøre et; men er dette ikke Himmelraabende Ugudelighed? Birkedommeren paa Baroniet Rysenstein (hvis Eyer Juul er navnkundig af General Fiskalens Aktion mod ham for hans afskyelige mod Strandede udøvede Voldsomheder, hvorfor han og for nogle Aar siden i Høyeste Ret blev mulcteret, og nu er han død, og hans Søn endnu umyndig) heder Lund, og havde først *contraheret* med Byeskriveren i

*) Generalmajor W. T. v. Wegener var bleven Chef for Land-Kadet Korpset efter Harbou.

**) Der staaer ved Fejlskrift „og“.

Hobroe om at faae hans Tieneste ved Afstaaelse, da han efter skriftlig *Contract* skulde betale noget vist derfor til den gamle. Ansøgningen blev approberet af Kongen, og 8 Dage før Bestallingen blev udfærdiget, fik Lund Efterretning at det havde sin Rigtighed. Hvad gjør han nu, han skriver et andet Brev, som han foreviiser den Gamle, og hvori blev meldet, at Ansøgningen var afslaaet. Den Gamle sagde da det kunde da og maatte derved beroe; men Lund fortalde ham da, at nu var deres *Contract* dog ugyldig og den vilde han have igien. Den Gamle flyede ham den; men hvor bestyrtset blev han ikke, da han følgende Post fik Lunds Bestalling, og nu ved *Contractens* Tilbagelevering saae sig baade skilt ved Embede og ved Erstatning derfor. Den Gamle anddrog da dette for Kansellet, fik det til Probabilitet beviist hvor underfundig Lund havde handlet; og nu blev Resultatet, at Bestallingen blev taget fra Lund igien og kasseret. Denne Mand, som saaledes notorisk er en Skielm, kaldes til Birkedomer af Juul, og Kongen, giennem Kansellet, confirmerer det. Men døm nu selv, Ven, hvorledes denne Karl, der snarere burde klæde en Galge, end et Dommer Sæde, maae pleye Retten; og det i de ulykkelige Strandedes Distrikt. Saa er det og med flere, og er der noget Tilfælde hvor Kongen har Ret til at hæve Privilegier, saa er det upaatvivlelig i en Sag, hvor Liv, Ære og Lykke sættes paa Spil for den fattige Undersaat, den ulykkelige Fremmede.

Den Guds Mand, Kammer Herre Lyttichau paa Grundet (saa kalder jeg ham, da han troer eller vil narre Folk, til at troe det fordi han læser i Huuspostillen hver Søndag Aften, og har taget en Maske paa sig af de Christianfeldske Brødre) kommer jeg nok i en alvorlig Larm med. Under Grundet har i mit Annex ligget en Bye Grønholt kaldet paa 16 Tønder Hartkorn omtrent med 5 Bønder og 2 Huusmænd, og den har Grundet Eyere efterhaanden nedlagt. I Førstningen svarede de Refusion til Præsten for Tienden; siden hørde de op dermed, og Hospitalet her, som har Konge Tienden, faaer da heller intet. Min For-

mand Provst Neuchs *) var fortroelig af Familien, og da der paa Auctionen over Grundet i Fior skeede Protest og Reservation af Hospitals Forstanderne om Hospitalets Tiende, saa taug Neuchs, efter Aftale med Lyttichau, som vilde kløbe Grundet, og Birkedommeren affeyede Hospitalets Paa-stand med en Eragtning. Imidlertid betalte Lyttichau Provst Neuchs 30 Rdr. aarlig i Offer, som hans afdøde Svigermoder havde betalt, og deri var da en Slags Refusion indbefattet. Nu har Lyttichau nedsat Offeret til 12 Rdr., og fortalt det skal saa være nok, og det maae han gierne giøre, endog tage det rent bort, om han lyster; thi det er ikke min Sag at tage det mindre som Naade, hvor jeg skal have det mere med Ret. Altsaa bliver nu min Paastand, som Præst, og tillige paa de Fattiges Vegne, for Hospitalet, at der skal svares Refusion for denne Bye — og dette vil ikke være efter Lyttichaus Hoved. Formodentlig fordømmer han mig som en styg Dievel, men hvad kan jeg derfor.

Han eyer ellers og Thiele, og boer der om Vinteren, fordrer Tilbedelse af enhver Præst; men da jeg veed man maae ey dyrke Afguder, saa bliver der intet af.

Fra Norge har jeg længe intet hørt; dog dette var det siste, at de Nordenfields havde havt god Høst; men dette betyder dog kun lidet, da neppe den halve aarlige Udsæd er lagt. De tyske Aviser fra 17 eller 18 Septbr. skriver at Bastholm skulde være Page Hovmester; er dette nu atter giort om? Ligesaa at Numsen, Giedd(e) **) Nielsen skulde regulere Slots Kirkens Gudstieneste — det vil nok blive et lystigt Reglement — maaskee Meningen er, at Bastholms Plan skal, som den er, udføres; men dette var dog intet mindre end godt; og disse gode Mænds theologiske Indsigter, kan jeg dog heller ikke have stor Troe til. *Jam vero vale et ama totum tuum S.*

(Vejle) d. 1. Novb. 85.

*) H. Henr. Neuchs, Broder til Rektor J. Christ. Neuchs, † 1785.

**) usikkert.

Af et Brev af 8de Nov. 85. — Først altsaa en Idee, om Guds Tienesten i Slots Kirken. Det som gør den catholske Guds Tieneste interessant og Sieleopløftende for Mængden, er den herlige Foreening af Instrumental og Vocal Musik. Kongen har sit Kapelle, og hvilken herlig Efekt vilde det gjøre, om det geleidede Sangen om Søndagen? tænk paa det Ven! Tilforn har de paa Nyt Aars Dag strax efter Prædiken synget i Slots Kirken O store Gud vi love dig; geleidet af Pauker og blæsende Instrument, Basuner o. s. v. og da løsnedes tillige Kanonerne rundt om Voldene, efter given Tegn, naar Psalmen begyndtes. Jeg veed ikke om jeg tænker rigtig; men mig synes det var en Skik, som i Kirken er saare opløftende, og udenfor mindte Indbyggerne om, at Kongen tænkte og Lovsang nu hans og deres Gud. Kanoner er en herlig Musik og accompagnere de naar der synges *Te Deum* efter et Feldtslag, hvor dog saamegen Jammer er blandet mellem Glæden, hvorfor ikke og ved den Tak, man yder Gud for et forgangen Aars Velgierninger. — —

Men en Ting, De faaer ikke Roe for mig før jeg faaer at viide om De har hørt noget til Rothe; jeg har taget Sagen mellem min Ven og ham op til Doms; men jeg fattes endnu deres *ultimatum* for at kunde dømme. Jeg har Grund til at troe, De skulde finde ham høvisk, og havde min Ven ey selv yttret den Idee for mig, at De vilde skrive ham end eengang til, saa havde jeg ey heller taelt videre derom; men da jeg syntes dette Forsæt var godt og min Bülow værdigt, saa er jeg begierlig efter at viide Udfaldet, og i denne kritiske Finanz Tiid kunde dog og det være gavnligt, at see Mandens Ideer.

Et Brev af 10de Nov. 85 handler om en Spindeskoles Oprettelse i Vejle. —

P. M. Hermed sender jeg min Ven den belovede Afhandling om Hederne af Provst Clausen. De vil finde meget godt deri og mine Erindringer derved ere 1) at Nyebyggerne med et maatte gives 50 Aars Friehe for al Afgift,

at de kunde have Tiiden for sig til at høste Frugt af deres Arbeide. 2) At de smaae Udgifter, som Kongen forstrakte dem med til Dyrkningens Begyndelse, maatte være dem skienkede. 3) At Tiende ikke skulde svares før om 25 Aar, og det da i udtærsket Korn.

Den Formodning at Livegenskab og strengt Hoverie skulde være Grund til Hedernes Ødeblivelse vil min Ven ikke finde saa ugrundet. Den forekom mig lidt paradox i Førstningen; men jo mere jeg tænker derpaa des rimeligere, synes mig, bliver den. I det mindste altid en stærk medvirkende Aarsag. Endelig troer jeg 4) at Jordstrekning af 8 Tønder Hartkorns Størrelse maatte anvises hver Kolonist, at de kunde have Haab om anseelig Fordeel i Tiiden af denne Dyrkning. Og dette da om den Sag.

Aviserne have nu nogle Postdage fortalt os at vor Kron Prinds skulde reise til Engeland, og en Forbindelse med en Engelsk Prindsesse være i Gierde. *)

*) Om denne Sag findes Oplysning i Manuskriptsamlingen Nr. 68 II. a — m. Ved Tilbagesendelsen af en Del af disse yttre D. Biehl i et Brev ^{19/1} 86. Her har min Ven sine øvrige anbetroede Papirer igjen, med saa megen Fornøjelse, som jeg læste de første, saa krænkende Følelser opvakte de sidste; det er en høyst ubehagelig Forsikring at Vahrene ere belle et bonne, naar man ikke kan faae dem, og saaledes anseer jeg Sagen. Jeg troer Elliot (den engelske Gesandt) er en ærlig Mand, men troer han virkelig, at polltiske Conjuncturer er den største Hinder, saa troer jeg at man skiuler den sandeste for ham, fordi man anseer ham for partisk som Entusiast. Det at man maatte have mere Sikkerhed for Prindsens Caracteer og Tænkemaade gjør mig det til Vished, at den er sværtet, at Finch (Seymour Finch der overbragte Kronprindsen en Jagt fra hans Onkel) har havt en hemmelig Ordre at erkyndige sig om hvad Folket sagde og tænkte, og at hans Beretning ikke har været fordeeltig. En Engellænder er et stolt Creatur, han troer han maae foredrages allcting, og jeg hørte den Tiid mange sige, at han var høyligen misfornøyet over at det varede saa længe inden Prindsen kom om Bord hos ham. Det var til Ulykke i Exerceer Tiden. Engellændernes Grundsætning er: Vox populi, vox Dei, har han altsaa havt Leylighed til at faae dels r a i s o n n e m e n t at høre, saa veed De selv, at det er,

Det siste troer jeg i alle Henseender at være ønskeligt; men Gud bevare baade vor Prinds og Land fra den der omtalte Reyse. Jeg begriber ikke hvorledes noget ærligt Menneske skulde kunne raade Hs. Kongelige Høyhed til slig en Tour, som vilde tilintetgiøre Følgerne af alle hans herlige Bestræbelser fra den 14de April af, og ufeylbarligen lede til at Tingenes Bestyrelse kom i visse Hænder, som hverken Frederik eller hans Folk bør ønske dem i. Fem Miile fra Kristiansborg boer et Hoved, som luurer, og troe mig, Ven, der ere flere der lure. Christian og Frederik bør paa ingen Maade, som Tingene nu staae, skilles ad, og hvo der ønsker, hvo der raader Skilsmisse ved en slig Reyse, saalænge alt er *in statu quo*, den kan, efter min Forstand, ligesaa lidt være en ærlig Mand eller god Borger, som den er god Undersaat, der vil spille sin Fyrstes Krone paa et fremmed Hoved. Jeg overlader det til Dem selv Ven, at overtænke disse Ideer i Deres heele Omfang og Følger, og døm saa, efter Deres uindskrænkede Kierlighed til vor dyrebare Prinds hvad De bør raade ham, og hvor saare vigtigt det er, at De i dette Stykke raader det eeneste gavnlige, raader, ikke at forlade Fader og Folk.

Jeg har ved en synderlig Leylighed faaet nogle Underretninger om Schlangbuschs *) Principer, som gjør ham

at han bryder sig ikke om Andet end Soldaterne, at han pliner og plager dem i det grueligste Veyr, og at det er ham ligemeget om de sætte Liv og Helbred til, naar han kun faaer sin Exercere Lyst styret. Hans haarde Tiltale til Officererne er vel ikke bleven glemt, og dette har dannet et ganske andet Billede end det Elliot havde gjort over ham, og Opsættelsen eller Vægringen ved at indlade sig videre har været Følger af denne Beretning. Alt hvad jeg har sagt er blotte *conclusioner*, som jeg har draget af hvad der blev sagt den Tid Finch var her, og at det just var ved hans Hiemkomst, at man begyndte der at forandre Tonen.

*) Theodor Georg Schlanbusch havde været Kammerpage hos Kronprindsen og blev fjernet ved at sendes som Gesandt til Neapel; han ansaas for intrigant og frygtedes af Bülow's Venner.

til et i mine Øyne afskyeligt Menneske, da jeg dog før troede han var kun i høy Grad farlig. Han har den Troe at han dog vel om føye Tiid vil *repatriere*, men i mit Litanie skal han staae blant Krig og Blodstyrting, Pest og utimeligt Veyrligt! (Numsen *) er og bliver aldrig af Hiertet Deres Ven, og jeg har Grund til at giøre denne Erindring, skjønt jeg egentlig ikke veed hvad han nu pønses paa. — —

Den 29de Novbr. 85.

P. M. Det var en sand glædelig Post i Dag, som bragte mig min Vens kiære Skrivelse — — —. At Numsen — endnu engang et Ord om ham, ikke kan være af Hiertet Bülow's Ven, det følger Vige frem af hans Tænkemaade, og visse sammenstødende Omstændigheder. Først maae jeg spørge: kiender De denne Mands forrige Levnet, veed De de sorte Udsvævelser, man med saa megen Grund har ham mistænkt for, og hvorfor hans Bestemmelse til Giftermaal fast var ubegribelig; men sligt danner ingen god Karakter. Veed De at det er hans Orm, at være al Ting i Alle, ikke at have nogen omkring sig, som kunde drage Opmerksomheden fra ham? kiender De hans Broders**) forvovne Hoved, der er ligesaa fuld af politiske som militære Projekter: Hans Familie *Connexion* og Qvinde-Tredskheden i den Familie; saaml nu dette, en Mand af maadelig Forstand, ingen Indsigter, af misundelighedsfuld Storheds Lyst, hvis Øren fyldes med Fruentimer Anslag og Intriger — og døm saa hvorledes han kan være sindet. Ynkverdigg er han, det er sandt; men nogen Opmerksomhed maae min Ven dog henvende paa ham; thi var det ham endog mueligt at være folkelig, saa kunde de forhexede Fruentimer dog ikke lade ham være i Fred.

*) Christian Fr. v. Numsen var Overhofmarskalk; ofte paa spændt Fod med Bülow.

***) Generalmajor Fred. v. Numsen, Chef for det jyske Kavalleriregiment.

At Kron Prindsen ikke reiser ud af sine Stater er en saare glædelig Ting; som og hans Reise til Norge er og vil blive i sine Følger ligesaa gavnlig, som den er vigtig. Herligt er det, og i mine Tanker absolut nødvendigt, at Kongen følger med, og i Christiania kan han meget beqvemt opholde sig, medens Prindsen reyser op til Trondhiem og videre omkring, da *Collegial Sager* og Resolutionerne derfra i Hast kan *expederes*, og de løbende Ting ikke sammendynes eller standses.

(Nu følger i dette og flere Breve Oplysninger om Norge og Personer der, hvoraf L. Daae har meddelt det vigtigste, som derfor her forbigaaes.)

Glem ikke *Magister* Holst i Trondhiem, som første Lærer ved Pagerne, om det kan gaae and; hvis ikke, da burde han vist have *Rectoratet* i Colding, skjønt det er kun slet. Hvad Wegeners *) Plan angaaer, da skal jeg omstændelig skrive derom, naar min Ven sender den; men *præliminariter* maae jeg erindre 1, at Føden var ofte knap; men *quæstio*, om det ikke, som jeg fast troer, er *Major Breuers* **) Skyld, der kniber Oekonomien, og dette er en stor *quæstio*? 2, Naar Kadetterne er 9Aar kan de gjerne tages; i sær da de dog intet have lært for, altsaa jo før des bedre komme i Skik. 3, Ridningen er god nok, men Stall paa Akademiet er *propter hæc et alia* Galskab, og om jeg husker ret forhen prøvet og forkastet. Vilde Kongen i Ridehuuset lade dem ride paa sine Heste, da var det godt. 4, Abrahamson og Krebs ere dygtige Folk, og Kadetterne lære vist hvad de bør, om end nu og da en Time gaaer bort. Hvad skulde de faae til Erstatning? men Wegener har nok nogle Kreaturer, en og anden Glasliber han vil have ind. Ved denne Post er intet at gjøre, siger Kansellet. Men Wegener lader Drengene insultere Lærerne, dette taler han ikke om, og det er stygt. For ellers at gjøre et Forslag, saa kunde Wegener ziirlig sæt-

*) Chef for Landkadetkorpset.

**) første Skoleofficer.

tes i sin forrige Post, og General Lieutn. v. Krogh blive Chef for Kadet-Akademiet og Præsæs i Generalitetet og dette var nok saa godt. Fred være med den Norske Plan, den sove til Dommedag, og opstaae aldrig; det var en spedalsk Plan *).

At Rothe endnu gaar i sine Særheds Synder, det gjør mig ondt for ham; men De Ven, har handlet Deres ædle Hierte værdigt; dog han bliver maaskee endnu et høvisk Menneske. Saa længe der er Liv, saa er der Haab. — —

6. December 85-

Tak Ven for Brevet, jeg i Dag fik: Rothes **) sender jeg tilbage. Den hypochondriske Gamle seer man lys og levende i disse Linier; men tilsist har dog Forstanden faaet Magt over de slemme Vædsker, og da min Ven nu har faaet den gamle Svend i Skik igjen, som jeg af hans Brev om Lottospil ***) , min Ven omtaler kan troe, saa maae De overbære med Særheden hos ham, og tage ham, som han er; da han har saa mange herlige Ideer og Kundskaber. Man maae nytte Menneskene, som de ere, det veed De Ven, og det vil altid blive et glimrende Træk i min Vens Eftermæle, at han agtede Rothe og kiendte hans redelige Værd, paa den Tiid, da fast ingen henvendte nogen Opmerksomhed paa ham. Rothe vil nok selv begribe, at han har været uretfærdig mod Dem, Ven, kun at han har Tiid til at faae sine Tanker bragt i Lave, og dobbelt stor bliver da min Vens Triumpf, naar den Gamle maae føle at De i eet og alt har været retfærdig og mere end retfærdig mod ham. Vilde min Ven nu gjøre den Gamle nogle Komplimenter for hans Lotto Brev, og tillige fortælle ham, et mange gode Ting kunne skee; men Tiid krævedes, o. s. v., da skulde De see, hvorledes det ikke skulde virke; nu dette hensætter jeg saa til min Vens

*) Mulig en Visitatsrejse i Nordlandet.

**) Rothes Brev 1/10 85 til Bülow.

***) Samme 20/11 85.

nøyere Overlæg, som De faar enhver Tanke ligesaa simpel, som jeg selv har den.

Jeg glemte forrige Post at tale om Ferierne paa Kadett-Akademiet, som Wegener vil skal afgaae. Dette Forslag er mere skadeligt end gavnligt. Deels maa baade Lærere og Børn have nogen Hvile og Forfriskelses Tiid, deels ere Ferier i en anden Hensigt nødvendige.

De Unge beder Tilladelse til at besøge Venner og Slegtninge, nu denne, nu hin og det paa forskiellige Tlider, derved hindres deres Fremgang, og Underviisningen faaer Huller. Naar derimod en vis Tiid i Sommeren er ansat til Ferier, saa kan og bør det befales og holdes, at hvo der vil reyse bort, skal da reyse, og siden, til Ferier kommer igjen maae ingen være fraværende, eller faae slig Lov. Naar altsaa Chefen nu vil have Ferier afskaffede, skulde man fristes til at troe det er blot Forfængelighed, at han kan efter Velbehag lade Drengene læse og have Lov naar han lyster, som det var i forrige Tlider.

Uformodentlig faaer jeg et Brev fra gammel Rothe, hvor han med sin sædvanlige Patriotisme fortæller mig at Rygtet taler i Kiøbenhavn om at Kron Prindsen vil reyse til Norge, og lægger mig det paa Samvittighed, at see til, at blive hans Reise Præst. Dette vilde jeg dog sige min Ven, at De kunde viide Beskeed om denne hans Idee, om han skulde ytre den for Dem.

Det bliver ellers en herlig Sag, at Hs. Kongl. Høyhed just kommer til Trondhiem til Sommer, da det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Auditorium ved hans Nærværelse kan blive indviet, som er nu snart færdigt: Kom jeg der da kunde jeg ved samme Leylighed nedlægge mit Sekretariat og Rector Embede, som endnu ey er skeet, og indvie den nye Skoele, i hvis Opbyggelse jeg dog har nogen Deel, og som just da skal indvies. Vistnok vil Frederiks Nærværelse ved denne Høytidelighed for de Norske Videnskaber blive uforglemmelig.

Det Lerke, Vidie og Pile Frøe min Ven lover skal jeg saae i den afbrændte Residenz Hauge, som min Kapellan

Her Winther har, og da han er en Liebhaber af Hauge Væsen, og har i 25 Aar, han her har været Præst tumlet dermed, saa skal vi, tænker jeg, nok see til at faae Træer af Frøet.

Jeg arbejder paa en Disputaz *) for Doctor Graden; det kommer and paa naar der bliver Promotion, formodentlig ikke for Kron Prindsens Formæling, altsaa ikke saa snart; thi ved Lovise Augustas bliver vel ingen. Den handler om Friheden, saavel den menneskelige som guddommelige i Synderlighed i Hensigt til Religions Indretningen, og bliver pudseerlig nok.

Bastholms nye Katechismus **) har jeg læst. Indretningen er god; men der maatte endnu meget forandres om den skulde blive Almue Bog.

Det er en herlig Sag, at min Ven ret har lært at kiende vor drabelige Janson, og han hænger og fast ved Dem. Han er vist den Mand, der kan skrive os Bøger, som kunne staae. Men for alting lad Balle aldrig faae Privilegium paa at omarbeide Pontopidans jammerlige Katechismus. — Det er grueligt Pølsesnak, som staaer deri, og jeg er færdig at blive halvgal over den, da jeg maae pine mine Bønder Børn dermed.

Nu det er sandt, Marfeldt er dog uforanderlig Martfeldt ***). Det var en saare kier Piece min Ven i den sendte mig. Jo han raaber rigtig Brand af fuld Hals, slaaer Tromme og klemter med alle Klokker — det slaaer ikke Feyl man jo maae høre det; jeg troer han kunde skrigte Døde op — saa alvorlig sætter han and. Men det er dog

*) Udkom 1789. Disputatio inauguralis de libertate humana atque divina potissimum in primævo hominum statu ordinando spectata.

**) Religionsbog for Ungdommen. Kbn. 1785,

***) Christian Martfeldt, Kommercekonsulent, udgav 1785 Beviis at Danmarks og Norges 40 Aar gamle Kornhandelsplan, lagt ved Forordningen af 16. Sept. 1735 ikke naaer sin Hensigt, samt Gienpart af en allerunderdanigst Promemoria til Kronprindsen angaaende den danske Kornhandel.

sandt, og den engelske Indretning, hvor de aarlige Kornpriser bestemme Indførsel og Udførsel er vist nok god.

Wiehe arbejder paa en Afhandling til min Ven om Handelen, som De nok faaer med det første. Nu maae dog vel den Komission over Jansons Plan snart gaae til Ende, og gid da Resultatet maae blive godt. Janson præker med Menneskene alt hvad han kan og de synes dog at billige hans Ideer. Ved Leylighed, Ven, gad jeg nok viide hvorledes De er tilfreds med Clausens Afhandling om Hederne. Og nu lev vel, og elsk stedse Deres uindskrænket hengivne Ven. S.

D, 9de Decbr. 85.

Min Ven skrev mig til at den angorske Faareavl lykkes vel, det er herligt; men jeg kan fortælle at min Faareavl reent er Kaput. Jeg bragte fra Trondhiem et kosteligt engelsk Faar og en ditto Buk med mig hid, og de ere nu begge kreperede til min Bedrøvelse. Sagen er jeg var en Dumrian og havde ingen rigtig Faare-Forstand, lod dem derfor gaae her i en Egn, hvor der var fugtigt, og derved fik de saameget Vand i sig, at de nu ere døde. I Norge gik de paa de høye Klipper, og der trivedes de godt, men denne Forandring af Græsning duede ikke. Altsaa har jeg da lært, en anden Gang at holde Faar fra Engene, om jeg mere legger mig nogen til, som jeg vel ikke gjør; thi disse havde jeg blot for Spøg, i Tanke derved at udbedre Racen, og lade al Yngelen leve.

Det er en opbyggelig Lovtale, som den politiske Journal i siste Hefte har holdt over General Schmettow — *) Skade at der ere saa stygge Pletter i Mandens Liv, som rinde Læseren i Tanke og tilintetgiøre al Virkning af den heele Piece. Og hans Søn, den gale Oberst (thi gal er han stundom, og altid gal naar han snakker om Russerne) jo han er en Helt i den Beskrivelse.

Men Selskabet for Borgerdyd. Det har dog faaet sig nogle løyerlige Love: Silkefoer og Vester skal bæres — og

*) Wald. Greve af Schmettow † 1785 som Ridder af Elefanten.

er dog ikke dette sand Overdaadighed, og unyttig Stads, men Iis maae de ikke spise — og denne Luxus er dog heel ubekostelig for hvem der forstaaer at lave den. Jeg kan nu ikke huske mere af det Kram; men det veed jeg at de Love *) havde jeg ikke underskrevet. Jeg veed nok min Ven ikke befatter sig med Tingenes Løb i Selskabet, og derfor hensætter jeg og kun disse Betænkninger fordi de falde mig ind.

De besynderlige Omstændigheder ved Lyttichaus Bondesag fik jeg i Gaar at vilde ved Samtale med hans Broder, og deraf seer jeg at han har havt Forhør over sig, og det er herligt. Men han skal have derunder protokollet nogle Insulter mod Rentekammeret, som Broderen med megen Fryd fortalde, og hin Galning er ret stolt af. Er dette saadant, at Rentekammeret med Føye kunde lade General Fiskalen faae Fingre paa Fyhren saa var det ikke Skade, da han er i høy Grad *impertinent* i al sin Adfærd;

Naar jeg veed, og det har jeg i Andledning af min Vens Brev efterseet, at Aakier ligger i Schanderborg Amt, saa behøver jeg ikke mere at spørge om Amtmandens *) Retfærdighed, da han her almindelig er ægtet og elsket, som en ærlig Mand.

En anden Sag fortjener og herfra Egnen Opmerksomhed. Eyeren af Engelsholm Justits Raad Tønder har almindelig Berømmelse for at være en Erke Tyran mod sine Bønder, skjønt han ellers skal være en ganske *ciottliseret* Mand. De have klaget over ham, blandt andet at han 4½ Uge i Høsten har havt dem Søndag og Hverdag til Hove. Dette er af Rentekammeret sendt til hans Erklæring, og i Onsdags lod han optage et Birke Tings Vidne over nogle didhen sigtende Qvæstioner som faldt ud til hans Fordeel, da Bønderne ingen Prokurator havde, der kunde giøre *contraqvæstioner*, selv ey forstaae sligt, have

*) I Manuskriftsamlingen 131. b findes: Selskabet for Borgerdyd, dets indvortes Love. I et Brev 3/5 85 anmoder Rothe om frit Lokale for Selskabet paa Slottet.

**) Hans Løvenhielm Bülow.

end ikke Raad til at holde Prokurator, da de ere udarmede. Klagerne skal desuden være slet forfattede, og den *question* de umiddelbar klage over nemlig Hoveriet paa Tønders Side have Medhold af deres Fæstebreve. Skal der altsaa komme noget klogt ud af dette, saa maae der atter her anbefales en Kommission, som havde Ordre til at undersøge hans Omgangs Maade med Bønderne i det Heele, og dertil var Byefoged Carøe en af dem, som burde vælges, da baade Gaarden ligger i hans Birk og han er en drabelig Mand. — —

Den 13. December 85.

— — Men nu et Ord om vore arme Bønder. Ved et Reskript, som nok ikke er ældre end fra dette Aar har Proprietærene faaet Tilladelse at sælge Bønderne deres Gaarde og Friehed; og dette er priselig og godt. Men hvad kan ikke misbruges? og nu har vi just her i Jydland samme Tilfælde, som vi for nogle Aar siden havde i Norge, indtil en Kongelig Forordning standsede Egennyttens skiendige Misbrug. I Norge maatte ingen Bygsel Bonde udjages af sin Gaard, skjønt den blev solgt, med mindre Kiøberen selv vilde beboe den. Men nu blev Gaardenes Priis enten ved Avinds Bud opdreven, saa Bonden, om han kiøbte, blev ved Kiøbet ødelagt, eller og en Anden *pro forma* kiøbte den, og Bonden blev udjaget. Derfor er det befalet, at en Leylænding *) sin og Kones Livstiid skal sidde paa sin Bygsel, enten Gaarden bliver solgt eller ikke, og nu kan da den Galskab ikke mere skee. Men samme Tilfælde er nu her. En Proprietær her i Egnen har stykkeviis solgt sine Bønder deres Gaarde, og udtvunget umaneerlige Priiser; thi de havde Valget, enten at give ham hvad han vilde — eller at jages fra Gaarden af en *pro forma* Kiøber. Dette er skeet, og kan ikke forandres, men der tales om et andet stort Godsdes Udstykning paa samme Maade, hvis Følge bliver Bøndernes Ruin; i sær da Eyeren er en Mand, som med sand Jøde Aand forstaaer at sætte

*) Leiglendingr = Fæster.

Priis paa sine Vare. For at forebygge dette vilde en Forordning være baade gavnlig og nødvendig, hvori blev befalet: „at ingen Bonde maatte formedelst hans Gaards Bortsælgelse udjages af sit Fæste; men enhver Bonde efter sit Fæstebrevs Tilhold skulde sin og sin Kones (saa længe hun Enke forblev) Livs Tiid beboe og drive den fæstede Gaard uden derfra at kunde udsættes, i hvad Forandringer der saa end skeete med Gaardens Eyer og i hvosomhelst der end købte den.“ Sagen er af Vigtighed, Ven, og fortjener Hs. Kgl. Høyheds Opmerksomhed i høy Grad, samt en hastig Omordning. — — —

Den 27. Decbr. 85.

— — Lykkelig har jeg nu tilendebragt Helligdagens i mangfoldige Forretninger, og mit Bryst holdte dog ud, skjønt det blev noget raat og afmattet; med Hovedet havde jeg snart bleven være forlegen, da den iidelige Anspendelse af Tænkekraften, uden Hvile, slapper. Deterellers en saare slem Sag her i Byen, at ingen *Medicus* er her; men maa hentes i det mindste 4 Miil borte. Jeg skulde troe, at hvor Garnison ligger, og ingen Stads-Physikus er, der burde Regiments Feldskiereren ligge, og paa den Maade kunde dog enhver Købstæd omtrent have nogen der forstoed sig paa Læge Konsten; thi nu er man ilde forlegen. Hvor Stadsphysikus var, kunde en Svend være nok, som altid kunde *consulere* hin, og Regiments Feldskieren kun i visse Tilfælde hentes. Dog der er maaskee for megen Interesse i disse Ideer; men nogen Sandhed er der dog.

Men nu rinder mig en Ting i Tanke, som jeg ligesaa ofte har glemt, som jeg har foresat mig at tale derom — i sig selv en ubetydelig Ting, og dog ikke uvigtig i sine Følger.

For tvende Aar siden opvakde Professor Tode en ligesaa grum Forfølgelse mod Kiøbenhavns Hunde, som han nogle Aar tilforn opvakde Had mod Valdbye Gies: og Rakkerens frygtelige Optog giennem Gaderne udbredte Død overalt. Hundeslegten blev da næsten udryddet, og i Sommer fort-

satte denne Hunde-Bødel endnu sine Streiferier. At Tode raaber Brand ofte naar han seer en Tobaks Pibe, dette er bekiendt nok, men hvad der er skeet, er skeet, kun om Følgerne og Fremtiden vil jeg tale.

Jeg troer da det er en usvigelig Erfarings Sætning, at Grumhed mod Dyr avler Grumhed mod Mennesker, og at en Nation ligesaavel kan faae sin Karakter bedervet ved ond og haard Behandling mod Kreaturer, som ved at see Menneskers tyranniske Medfart; Syn af Blod og Mord, naar det er jevnligt, forhærder Gemytterne mod de blidere Menneskehedens Følelser, og see vi daglig vore Gader og Veye farvede med vore troe huuslige Dyrs Blod, saa avler dette først Medlidenhed; siden Forbittrelse, tilsist Ufølsomhed, i sær hos den ringere Klasse af Folket der ey er vant til at tænke vidt, og føle mindre. Den omtalte Hunde Forfølgelse har ingen gavnlig Virkning havt paa den Kiøbenavnske Almue; men Erindringen deraf kan udslettes naar Aarsagen ophører. Sielden saae jeg i Sommer en Hund, og var der en Tiid for mange, saa er det nu ikke Tilfældet, da der hart ad ingen er. Befalingen, som blev givet, at enhver som havde Hund skulde bøde 2 til 10 Rd. gav Andledning til adskillige, jeg tør sige Uretfærdigheder. Jeg troer det er Tiid at dette Hundedrab, og den heele Anordning ophæves; men dette kan skee ganske i Stilhed. Det kunde siges Politiemester, at han skulde befale Natmanden, at han ikke maatte udsende sine Folk, indtil videre Ordre, som og forbydes Politie Betienterne ingen videre Hunde-Inquisition at anstille. Og dermed kunde den Sag være forbie; indtil en anden Hundeforfølger opstoed og blæste Allarm, og da kunde Tingene betænkes for der blev handlet. Men Forandringen maatte bedst saaledes underhaanden gøres, da ingen derved blev fristet til at skaffe sig Hund, som ey havde. Jeg veed nok dette seer noget theoretisk ud; men min Ven vil dog nok finde, at jeg ikke har saa ganske feylet i disse Bemærkninger; i sær da enhver Ting, der har Relation til en Nations Karakter, er vigtig i Statsstyrelsen.

En Bemærkning om Kiøbstæd Regenskabernes nærværende Revision maae jeg og hidsætte.

Mange foregaaende Uordener gjorde at i 1771 eller 72 kom en Befaling, at Regenskaberne ved Aarets Slutning skal indsendes med sine Bielager i Rentekammeret; derved bliver da rigtignok giort Regenskab; men aldrig kan Kameret rigtig bedømme dem, da de ey kan kiende det Lokale. f. Ex. et Arbeide er giort, derfor Qvittering; men om disse Mennesker, som have qvitteret ere til, om det Quantum af Materialier, som angives, er forbrugt, hvo kan viide det, som ey er paa Stædet?

Meget bedre var derfor den gamle Indretning, NB. med den fornødne Forandring.

Det er godt, og bør vedblive, at Regenskaberne til en vis Tiid skal være indsendte i Kameret; men i Forveien bør de være behørig pillede. Saaledes var det før:

Kemneren aflagde sit Regenskab ved Aarets Ende. Dette blev af Magistraten leveret til tvende Borgeres Revision. Kemneren besvarede deres Antegnelser; Magistraten deciderede da, det er gav sin Betenkning, og indsendte alt til Stiftamtmanden, som med sin Paategning indsendte det Heele til Rentekammeret; dette siste feylede før; og naar dette i denne Orden gik frem, saa kunde ingen Underslæb paa nogen Maade skee; i det mindste blev det saa vanskeligt, at det næsten grendsede til Umuelighed, da Borgerne, som reviderede først vist ikke vilde af deres Pung betale det som ey burde betales.

At forresten Underslæb skeer, og om det skeer veed jeg ikke; men at det kan skee ved den nærværende Indretning er klart nok; men det er altid godt at forebygge det Onde naar man kan.

Men her byder en Indløbende Forretning mig at ende for denne Gang: *interim vale et ama totum tuum S.*

Den 3. Jan. 86.

I Slutningen af et langt Brev om Norske Sager:
Den berømte Birkedommer Lund under Baroniet Rys-

sensteen er nu i tre Sager under General Fiskalens Tiltale — og altsaa tænker jeg hans Bedrifter vil faae en hæderlig Ende.

Den 17. Jan. 86.

Et udførligt Brev af 24. Januar, som handler om Norske Sager har følgende Efterskrift: Et Postscriptum maae min Ven endnu have, da jeg har Tiid dertil. Nyelig fik jeg Aviserne, og seer der den med Østersøes *) Kompagniet giorte lykkelige Forandring, som jeg saare meget glæder mig over; thi nu kan dog Interessenterne haabe at frelse Resten af deres Penge, og halv Tab er altid bedre end heelt Tab.

Men, hvad skal vel dette nytte til, at Kongen vil tage det Vestindiske Kompagnie og udkiøbe Interessenterne? skulde dette ikke være Galskab, saa veed jeg ikke hvad der er det? Skal Kongen da paa nye være Kiøbmand, har Interessentskabet tabt, kan Kongen da haabe at vinde? Jeg maa tilstaae jeg kan ikke indsee Grundene, hvorpaa denne Vending hviiler, og troer, indtil jeg bliver anderledes oplyst, at dette er gal Mands Forslag. Er dette nu absolut besluttet? eller staaer det til Forandring? Kort i en ond Stund førte Danmarks onde Dæmon den forhexede Schimmelmänn ind i Landet, og hans Afkom skal dog nok rent ødelegge hvad han levned. Jeg vil ende dette med et smukt Vers, som jeg forgangen lærte her, og skal være fabrikeret i Hamborg.

Von Bettelstab im Adelstand
 Erhoben ward Herr
 Durch List, Betrug und Schelmerey
 Betrog er derer König' drey
 Zulezt ward ihm ein Band geschenkt.
 O, wäre er doch darin gehenckt.

og jeg troer vist at enhver ærlig og tænkende dansk Mand siger Amen.

*) Manuskriptsamlingen 75. C.

Kiereste bedste Ven, der bliver ikke klogt af vore Anstalter, saalænge denne Schimmelmanske Slegt og Forbund styrer de Ting. Vi faaer haabe det bedre, bede Gud bevare vor Prinds, og tillige saameget af Rige og Folk for ham, at det dog kan blive værdt at regiere over; thi det lader, som visse Mennesker af al Magt vil vi skulle spille Bankerot og blive Prakkere. Dette lyder noget haardt i Grundsproget vil min Ven vel sige; men det er saa Præsternes Lod at de maae sige mange haarde Ting; og sandelig vor Finanz Minister frygter jeg vilde aldrig glemme mig, om han skulde staae Skrifte hos mig. En Kone eller Amme, som ligger sit Barn ihjel, maae staae aabenbar Skrifte; men den som legger Rottekrud for et heelt Land — ja han gaaer frie. Og nu lev vel Ven til næste Gang.

Udvalgte Breve af **L. Smith,**

meddelte af

J. H. Bang.

(Fortsættelse.)

Af et Brev af 3die Febr. 86. Vendingen med Østersøes *) Kompagniet glædede jeg mig over i den Hensigt, at Kompagniet med frie Hænder vist vil kunne handle sig til større Fordeel end forhen; og Landet tabe mindre end det vilde have tabt, om Kongen tog Handelen; thi det er rent galt. Tabet er allerede frygteligt og ulykkeligt for mange Mennesker; men end større Tab vil Kongen have, om han faaer det; og Kongens Tab er jo Landets. Dog, de veed hvad jeg tænker om dette, og jeg veed ogsaa min Vens Tanker. At *Breuer****) var en slem Krabat, det sagde jeg Dem jo rigtig nok; dog har han nok giort flere Galskaber end jeg veed; dette hans siste Endeligt vidste jeg endnu ikke; dog har *Breuer* uden Tvivl og spilt i Tal-Lotteriet; det bandsatte Lotterie — endnu være end Aktierne. Min Ven faaer endnu et par Epistler med Norske Portræter fra mig. — —

Jeg har Jordegods til Kaldet circa 49 Tønder Hartkorn; disse Bønder vil jeg give Frihed og Eyendom (NB om Hs. Mayestæt giver mig Lov dertil) af deres Gaarde; og har allerede en stor Deel udkastet af Planen hertil. Naar den er færdig skal den flux ind i Rentekammeret; og disse Siele i det mindste frelses fra det Slaverie, som de ved lidt Kneb af en egen nyttig og

*) Om Østersøiske Kompagnif se Manuskriptsamlingen 75, c. 1—7.

**) Lærer ved Kadetakademiet.

Bondefiendsk Sogne Præst saa læt kan styrtes i, da Grundet Eyer gjerne vil have dem under sit Herredømme. Jeg vil haabe, at jeg skal faae mange af Jydlands Geistlighed, som har noget Gods, til at følge mit Exempel, og Landet vil altid vinde; skjønt mangan en Proprietær, som gjerne aad disse Præstebønder med Huud og Haar og Krop — og vil, om dette skeer, maledide mig. Jeg var ikke falden paa dette, havde *Lyttichau* ey forgangen sagt mig han vilde kiøbe disse Bønder, og da jeg forsikkrede ham der blev intet af; trøstede han sig med, at jeg levede ikke evindeligen, og der kunde vel komme den Præst, som lod sig handle. Derpaa svarede jeg intet; men tænkte siden hvad der var at giøre.

Der er nu skreven saa meget om det Hoverie og den Stavns Pligt; men nu har jeg og begyndt alvorligen at tænke paa den Sag; og det skal ikke blive mig vanskelig at giøre det for hver sund Menneskeforstand fatteligt, at, da Konger, ere Konger *per contractum et foedera* — thi at Konger ere umiddelbar satte af Gud; det troede nok de gamle fromme Siele; men Historie og Philosophie veed intet af sligt — saa kan Fødestavns Pligt hverken *ex consensu expresso*, ey heller *ex consensu præsumpto vel interpretando* forklares og beviises som Ret; Kongen har ikke Ret til at sælge nogen Mands Frihed, og den Dag han giør det bryder han Baandet mellem Undersaat og sig. Dette kunde meget ziirlig udføres — men General Fiskal, Muncholm eller en halv Alens Dekourt af Kroppen — ja det har ingen Fare. Ingen Tyv hænges for han stiel, men fordi han ikke forstaaer sin Profession — og det skulde være en underlig Saudhed man ey kunde, med behørig Klogskab skrive. Fra denne Kant har, saa vit jeg veed, endnu ingen taget Sagen — og engang skal jeg vlst udføre dette, om ikke til andet, saa til min Vens Brug.

Af de Hamborger Aviser, seer jeg at vor dyrebare Prinds er frisk igien, og det er og det eneste gode Nyt jeg der har funden. At *Fleischer* for sin Bog er under General Fiskalens Tiltale det er ikke efter mit Hoved;

dog vil nok Veykommissionen faae nogle flere smukke Ting at høre ved denne Leylighed — og *Fletscher* har altid i det Stykke Publikums Stemme for sig. Nyelig har denne Commission udvirket Forordningen om Veypengene, som er ubegribelig haard og trykkende — i sær i Hensigt til de Passage Penge, som af Kreaturer skal betales; thi de tabe virkelig ved at drives ad de nye Veye.

Men en styg, saare styg Relation staaer der under 25 Marti fra Kiøbenhavn i Hamburg Correspondent Nr. 52, at de 32 Mænd have paa høiere Stæder anholdt om Tall Lotteriets Afskaffelse — es ist aber dies Gesuch abgewiesen worden — dette er en sand Skiendsel. Noget kunde der dog have været gjort; i det mindste Trækningerne formindskede; om man ikke for Betienternes Skyld saa strax og med eet kunde ophæve dette Dievelskab.

Jeg har nu fra *Ottesen* i Horsens faaet en heel Bog gode Anmerkninger*) over *Eschels Kroons* Smørerier, som min Ven med første agende Post skal faae tillige med Bogen. *Ottesen* troer jeg gik nok til Ostindien igien, da han i de 27 Aar han har været der, er bleven afvant med vor nordiske Klima — af hans Brev, han skrev mig forgangen til kan jeg see dette; men da han var Handels Chef da han nu var der, og er en rig Mand, saa vilde han ikke i ringere Post gaae tilbage — Naar min Ven faaer hans Bemærkninger kan de gjøre sig Begreb om ham, jeg synes han sagde mig da jeg talde med ham, at han var kiendt af *Schack Rathlau*.

Og nu maae jeg her stoppe — Lev vel elskede Ven, og elsk stedse Deres uindskrænket hengivne S.

d. 7. Apr. 86.

Endskløndt jeg end ikke i Dag kan sige min Ven noget klogt; saa vil jeg dog præke lidt med Dem — maaskee ogsaa knurre lidt? hvad knurre? ja; thi hør nu. For 3 Uger siden fik min Ven, som jeg afsendte 2 Ark Philo-

*) Manuskripts. Nr. 112, 5.

sophie; og dertil et quart Blad Pølsesnæk og misantropiske Indfald over den usselige *Fogh* — quart Bladet ligger der ingen Magt paa; men om de 2 Ark ere komne rigtig frem; det gad jeg nok viide, som og om De med sidste agende Post fik *Eselskrons* Bog — see dette maae min Ven smukt giøre Rede og Rigtighed for — hvis ikke lyser jeg Band over Dem — og saa sidder De kiønt der; thi nu ere mine Helligdage forbie, og naar saa Confirmations Søndagene ogsaa er forbie, saa har jeg dog nok Tiid til at lyse Band over en god Ven. — De veed nu altsaa hvorefter De sig haver at rette og for Skade at tage vare.

Det har i Dag fornøjet mig at høre fra Kiøbenhavn at Provst *Grundal* er kommen til Ribe; thi han er som al Rygte stadfæster en brav Mand; men derimod har jeg atter ærgret mig over at Canseliet har *favoriseret* Mester *Parelius* i Trondhiem, og undtaget det Cleistiske Boe etc. efter hans eensidige Forestilling fra den almindelige Comission — og saaledes givet ham fuld Raadighed over en 14000 Rdl., han sidder inde med. *Dr. Hagerup* har han faaet med ind i det Spil; og nu maa jeg reent ud sige, at jeg ikke mere kan troe godt om disse Folk. Gid jeg nu var i Trondhiem; jeg skulde dog have skaffet disse Hottentotter noget at giøre — den arme *Monradt* er færdig at blive gal over deres Anstalter; og er nær ved at forlade den heele Comission.

Jeg seer *Pallutan* *), en af *Bartholms* Creaturer har prædiket i Slotskirken — formodentlig ikke uden Hensigt Mig er det kommen dertil nu, at jeg fast hverken har har Hoved eller Forstand: og altsaa uden Tvivl bliver til sist en værdig Pesthuus Præst; saa den ene gale kan præke for den anden. Nu vil det komme and paa hvorledes jeg strider Hundedagene over; men det vil rigtig holde haardt.

*) Peder Paludan f. 1755, Kapellan til Frelsers Kirke 1785, prækede i Slotskirken Marie Bebudelsesdag, 2. April 1786, blev Smiths Eftermand i Asminderød og Fredensborg 1794 † 1799.

Nu kan jeg ikke skrive et Bogstav mere; thi alting løber rundt omkring, som om alle de tolv Harer der sidde i Hiernen vare blevne løbske — Har De ikke faaet mit philosophiske Snak, saa lad mig det viide, at jeg kan faae Postmesteren hængt — har De faaet det, saa sig mig om De vil have mere — eller om det er unyttigt Arbeide — da vil jeg tage mig noget andet for, og ikke befatte mig mere med den forhexede Philosophie, som har ganske skilt mig ved de lyksalige *Clausers* søde Roelighed, og gjort mit *Capitolium* til et *perpetuum mobile*.

Og nu lev vel, elskede Ven. — 18/4 86.

At jeg da altid, Ven, skal være en Ulykkens Prædikant det er en sørgelig Lod, men atter i Dag maae jeg berette en forfærdelig Ulykke, som i Søndags overgik Veile. Jeg var i min Annex Kirke og konfirmerede Ungdommen, og da jeg Eftermiddagen Kl. 5 kom hjem, laae det heele Qvarter, som kaldes Nørregade i Aske, og Ilden rasede saa grumt, at vi ikke havde Haab om at se noget af Byen frelst; Ilden begyndte midt i Gaden, det blæste stærk og da ulykkeligviis Kammer Herre *Juuls**) Gaard strax blev angrebet, og der paa Loftet laae Eskadronens Krudt, saa fløy Tag og Bielker afstæd og udsprede Ilden over den heele Gade paa begge Sider. Ritmester *Krogh*, en brav Mand, var iilet op paa Loftet for at faae Munderinger o. s. v. reddet; men just da han kom op sprang Krudet, og skamslog hans eene Arm ved de omflyvende Stykker, samt med en Bielke slog ham over Hovedet, saa han for sin Tienst Iver vist var bleven et Offer for Ilden, om ikke nogle af Folkene havde revet ham ud; men imidlertid mistede han dog derved hvad han selv eyede, da hans Gaard var strax derved, og blev omspendt med Ild inden han kunde tænke paa at redde noget. Og saa gik det fast med alle de arme Folk i den heele Gade — de mistede Alt, og da det mestendeels vare velhavende

*) Kammerherre Chr. Fredr. Juel, Generaladjutant og Second-Major.

Folk, saa er Tabet saa meget større og sørgeligere. Kiøbmand *Lindeman*, en rig og meget god og ordentlig Mand, bode ogsaa i denne Gade. Han havde jaget alle sine Folk ud for at redde og slukke i Kammer Herre *Juuls* Gaard, og der vare de, da dens Tag sprang og antændte hans, saa han selv intet fik Reddet, men maatte da alle Vinduer blive med eet kastede ind i Stuen og over det heele Huus flygte og overlade Alt til Ilden. Hans Gaard var den anseeligste i Byen og i Omkreds 102 Fag Huus stor, han havde megen Velstand, stor Oplag af alle Slag Ting — og faae Øyeblikke berøvede ham Alt. Ingen har tabt saa meget som han; og snart skulde jeg sige: ingen fortiente det mindre. Dog der ere flere, mange meget beklagelsesværdige Ulykkelige, hvis Velstand blev i faae Øyeblikke omskiftet til Armod; og den lange Tørke, den stærke Storm, og det ulyksalige Krudt spredte Ilden med en Hastighed, at Intet næsten kunde reddes, og Gaden tvert over end ikke kunde kommes frem ad.

En god tredie Deel af Byen er afbrændt, og at min Ven kan tydelig gjøre sig Begreb derom, saa efterslaae *Pontopidans* Atlas Tom. 5. P. 934 Byens Grundtegning, og da er det Stykke fra Mitbroe til Nørre Port, det er fra No 10 heel opad paa begge Sider til Nom 11 opbrændt. et eeneste Huus undtagen paa Gadens Vestre Side som dog ogsaa var antændt.

Kongens Skade ved Heele Eskadrons Magazinets Opbrændelse samt 3de Heste, Munderinger, Telte o. s. v. regner man for en 8000 Rdl. Kammer Herre Juul har maaskee tabt ligesaameget; En *Mudame Bierring*, som levede af sine Midler og var en rig Kone; fik ikke mere reddet end det hun med sin Daatter gik i; og saa noget smeltet Sølv o. s. v. de have udpillet af Grunden. Og saaledes de andre. En Smed, som just kiørte for mig til Sogns, fandt ved sin Hiemkomst Gaard og Alt i Aske, og de Heste jeg kiørte med er nu al hans Eyendom. Et beslægtet Fruentimmer af *Mad. Bierring* blev af Ilden og Røg i Porten kvalt og opbrændt da hun vilde gaee ud af Huuset.

Og nu denne Ulykke med alle disse Mennesker, som hverken have Huus eller Føde; mange have Jord i Marken, men deres Sæd og Redskaber er opbrændt; og den største Nød bliver end da for Sæd; og faaer de ey saaet, og det gjør, de ey, da de ikke have Penge at kiøbe for, saa Høstes heller ikke.

Troe mig det var en Eftermiddag og Nat, der var ublid; og jeg tillige med andre havde ikke nogen Tanke tilovers uden for at faae Ilden standset.

Men hør nu Ven, vi maa have nogen Hielp til disse ulykkelige Mennesker: og De maae være deres Tolk og Forbeder hos vor dyrebare Prinds. Nogle Hundrede Rixdaler maa han give os — der hielper ingen Snak for, i hvad saa alle Finanz Mennesker vil sige — og naar H. K. H. giver dette selv, saa kommer det ingen ved; og dette maae uddeles til de elendige afbrændte, at de kan faae Korn; og dette skal jeg efter Overlæg med Byefogeden og den Residerende Capellan Hrr *Vinther* gjøre, som vi for Gud og Mennesker det agte at være bekiendt. Er der noget christen Menneske, som ellers vil give noget, saa er det vel gjort.

En Almindelig Hielp til Huusenes Opbyggelse ved Collect eller andet sligt, maa vi og søge; men dette haver jeg endnu ikke rigtig faaet i Hovedet; og veed snart ikke selv hvad jeg tager mig for.

Dette er Menneskehedens Sag — og her maae hielpes saa snart mueligt er. O det Syn af de mange bedrøvede Mennesker, deres Klager, deres Jammer — Jeg kaster Pennen og anbefaler Alt Gud og H. K. H. Naade.

Vale et ama totum tuum Smith.

Veile d. 25. Apr. 1786.

(P S) Selv har jeg dog ingen umiddelbar Skade lidt af Ilden, skiøndt der kun var nogle faae Huuse mellem det, hvori jeg boer og dem der brændte; men at en tredie Deel af Byen er bleven Staadere, det vil vistnok Præst og Degn komme til at undgielde.

Frederiksborg er nu atter ledigt; vil *Koefod* ey søge det, eller vil man ey give ham det, saa ønsker jeg at faae det; og beder min Ven vil lade mig viide om jeg skal indgive Ansøgning derom eller ikke.

Kiobmand Lindeman her af Byen Indgiver i Dag en Ansøgning til Kongen om et Laan; og da han havde den Spekulation, at han vilde være heldigst, om han direkte addresserede sig til Kr. Pr. saa har jeg ey vildet raade ham derfra, at han ikke siden skulde have noget at anke paa, om hans Ansøgning ey lykkedes. Han fortjener at hielpes; og vilde Kongen len 6 Aar laane ham en 4000 Rdr. Rentefrie, saa troer jeg, da han strax vil bygge igien, og eyer mange Jordlodder ved Byen, at Kongen intet vovede; men med Vished kunde faae sine Penge igien i følgende 4re Aar, naar de i disse successive betaltes med 4 Proc. Rente for de siste Aar. Dette er min Mening om dette Laan, naar det skulde *existere*, som vist var at ønske. (25/7 86)

Eudskiønt jeg er saa knap logeret at jeg ikke har kundet modtage nogen af de ulykkelige nøgne Mennesker, som Ilden har berøvet Huus og alt, saa glorde jeg ikke mindste Vanskelighed i at modtage de tvende splitter nøgne Personer min Ven under 22. Apr. afsendte til mig; jeg modtog dem med Glæde fra en saa kier Vens Haand, og Deres Søskende skal altid være mig velkomne.

Det er mig kiert at min Ven ikke er nogen Elsker af at blive bandlyst; men jeg maae og sige Dem, jeg er heel slem i den Post; i Onsdag holdte jeg en Prædiken i Andledning af at den brændte Jomfrue Claudi blev begravet; og efter at jeg der havde talt om hendes Død i al Korthed, opmuntret de afbrændte, opfordret de frelste til at takke Gud ved Miskundhed i Andledning af Texten, „takker Herren; thi han er god og hans Miskundhed varer evindelig,“ saa endte jeg Prædiken med at tugte det Hundetøj, som her haver stiaalet indtil Ubegribelighed. Jeg maledidede dem saa stygt, at Intet Menneske før har hørt sligt; og jeg troer ey nogen som horte dette glemmer det

saalænge de leve. Alt hvad min Aand formaaer, alt hvad jeg ved Deklamation kan udrette blev anvendt, og jeg skulde have ønsket min Ven havde hørt dette; saa meget mere, som jeg blot efter et Par Timers Meditation havde udkastet Hovedtingene; altsaa ikke har Talen *in extenso* skreven.

At min Ven er tilfreds med Philosophien er mig Fyldestgiørelse nok; naar jeg kommer lidt i Roe efter alle de Forstyrrelser, som denne Ulykke nødvendig forvolder og faaer mig Huus, da det jeg boer i i disse Dage er solgt for 3000 Rdr., saa skal De faae mere af den Tønde. Imidlertid ligger det godt hos min Ven, og det er vel, at der hidentil ikke har været Leylighed til at Pr. kunde see det; thi ellers var Pausen bleven for stoer.

Tak for det med den agende Post belovede om Rg For. (Rang Forordning) af Manden *Schak Rathlou* det vil være mig meget interessant at see hans Tanker. *Wiehe* er Dem med Liv og Siel hengiven, og det at hans Tanker ved min Vens Bekiendtskab har *reelle* Beskieftigelser fordriver hans hypochondriske Luner, og er en sand, den bedste Lægedom for ham. Han er nu lykkeligere Mand, end han i mange Aar har været, da han er fornøyet.

Haabet om vor *Janson*, De gav mig Ven, er en sand Glæde for mig, og skeer det, tør jeg spaae vor Pr. den visseste Glæde, og *Schak R.* Udødelighed af sit Patronat. Selv skal jeg da med Fornøjelse og Attraae ønske mig at blive ansat ved Universitetet NB. naar jeg kan blive Præst tillige, thi det vil og kan jeg ey lade fare og min Ven med *Janson* måae giøre ved mig hvad de vil. Det forstaaer sig selv at den Sag skal blive hos mig, som havde De sagt den til den opbrændte Jomfrue *Claudi*, eller deres nøgne Personer. Det er rigtig nogle lystige Tingester, som jeg ret har moret mig ved at see.

Kamerherre og Ridder *Scheel* *) fra Fyhn paa Mollerup gav mig i Gaar ved sin giennem Reyse til vore Fat-

*) Fred. Christian Scheel til Birkelse og Mullerup, Ridder af Dannebrog.

tige 60 Rd., hvorfor jeg har kjøbt Rug til Brød til dem og Lærred; en Kammer Herre Kürbis *) gav 20 Rd. *Scheel* deelte desuden selv ogsaa endeel ud; og saaledes begynder det godt.

Jeg har i disse Dage været baade Præst og Brandmester og en Erke Gadestryger; og saaledes vil det endnu en Stund forblive. Det var godt at Mester *Janson* ogsaa saae Deres Anmerkninger; thi han er en dygtig Svend i mange Deele og Stykker; og vare vi først engang samlede paa en Plet, saa skulde vi rigtignok kunde arbeide allehaande.

Den arme Kamer Herre *Juul* har lidt stort Tab, han kom til *Schanderborg*, hvor hans Kudsk herfra mødte ham for at bringe (ham) hid; men da han fik denne stygge Nyhed, vendte han tilbage igien, og er syg, og det maaskee ikke saa lidet.

Der vil nok arbeides paa at tage Rytter Eskadronen herfra; nu kan den ikke være her; men Hestene kan snart slaaes paa Græs, og der kampere Sommeren over og siden naar der er bygget komme hid igien; thi det var virkelig stor Skade om den ganske skulde borttages; og det var Synd for Menneskene.

Jeg maa her afbryde; thi mine Konfirmations Børn bie efter mig. Lev vel og elsk stedse deres inderlig
hengivne S.

27. Apr. 86.

For de 100 Rd. min Ven fra H. K. H. sendte mig følger Qvittering; men min Taksigelse for de Arme, til hvis Hielp denne Gave er bestemt, mit Hiertes Følelser, dem Ven maae De forklare for vor dyrebare Prinds; thi jeg føler at jeg ikke i denne Forstyrrelse kan selv gjøre

*) Joh. Christoffer Gotthold v. Körbitz til Weyerup, Ritmester, ægtede 1783 Major Hans v. Lövenhjelm (til Veirup) Enke Ida Sophie Bülow, Joh. Bülows ældste Søster. Efter hendes Død 1801 fik han med sin anden Hustru Lammehave og dode 1807 som Oberst ved Landeværnet.

det, som det burde gøres. Hans ædle høye Hierte være hans herlige Løn — og De Ven — nu De veed hvad jeg føler for Dem — og De har talt de Nødlidendes Sag kraftig; det seer jeg af den hastige Hielp og det vidste jeg *a priori* De vilde.

Lykkelige har vi imidlertid været med at faae pludselig Hielp. Ridder og Kamer Herre *Scheel* gav 60 Rdl. Derfor kiøbte jeg 10 Tønder Rug til at bage Brød af, og fik dem overladt for 4 Rdl. Tønden af Grundets Eyer, hvor og Brødenes bages. Desuden har jeg kiøbt henimod 100 Alen Læret af samme Penge. 20 Rdl. Kammer Herre Kyrblis gav bleve strax i Penge uddeelte. I Løverdags fik vi fra en Mand heder *Bolvig**) paa en liden Herregaard *Nebbe* Gaard kaldet, 40 store Brød, og 2 Tønder Gryn, i Gaar fik vi 54 store Brød fra Provst *Bang****) i *Piedsted*, 2 Mile herfra, hvis Præstegaard for 5 Aar siden afbrændte. En *Madame Marcusen****) paa Herregaarden *Agersbøl* sendte sist i Ugen 100 Rdr. Flere have lovet Brød; og saaledes har vi i faae Dage pludselig faaet god Hielp.

H. K. H.s Penge tænker jeg at anvende, en Deel af til at kiøbe Sædekorn, men Ulykken er det er ikke at faae her omkring paa nogle Miile, i sær Havre. Nu skal jeg undersøge Alt herom, og imidlertid har vi med de forrige Gaver Sulten stillet; og kan jeg ikke faa Sædekorn, saa kan Pengene henligge noget, til jeg enten (seer) at der atter fattes Brød, og da fra *Horsens* kan kiøbe Rug, eller de i *natura* kan uddeeles, og saaledes troer jeg paa bedste Maade at efterkomme Hans Kongl. Høyheds naadigste Villie og Hensigt. I Gaar, da vi uddeelte Brød, var der plat intet Rugbrød at faae da ogsaa nogle Bagere ere afbrændte, og de tilbageblivende bekymre sig ikke om at

*) Kammerraad Lars Bolvig købte 1765 ved Ryttergodsets Salg Nebbegaard ved Randsfjord, Gaarslev Sogn.

***) Claus Bang f. 1737 † 1797.

****) Ped. Marcusen besad 1753 Aggersbøl Hovedgaard i Ø. Snede.

hjelpe det almindelige; men bage Hvedebrød, som de bedst kan udpine.

Ilden kom af en Drengs Skud med en Nøglebøsse, som han andtændte med en Glød i Haugen; og den langvarige Tørke; de Straatækkede Huuse, Stormen, og Krudet udbredte den: I Frederitz Avis staaer at *Lindemans* Krudt blev andtændt; men det er ikke sandt; thi strax da Ilden udbredte sig, lod han 2 Tønder Krudt han havde nedbære og styrte i Aaen, hvilket med Vidner kan beviises, og de tomme Tønder bleve staaende ved Vandet. $\frac{1}{4}$ Time efter Skudet stoed Huuset, som løb langs med Gangen i Lue; og i faae Minutter var Ilden i Eskadron Magazinet. Et Udtog af Brand Tings Vidnet sender jeg min Ven, at De deraf kan oversee Ulykken, og maaskee forelægge H. K. H. det til Beviis at jeg ikke har gjort for meget af den Jammer.

Jeg kan ikke selv giøre mig Idee om *Frederiksborg* da jeg ikke kiender Kaldet, og det faaer da gaae; thi en Ilden Forbedring kan slet Intet nytte mig. Det eeneste jeg vandt var at være i Nærheden af min Ven, og det kan da vel og skee engang.

At *Lindemans* Ansøgning ikke saa ligefrem vilde lykkes troede jeg nok; men han vilde ikke lade den Idee fare — og saa maae den gaa sin Gang. Han har tabt saare meget; men kan dog ved Venner og Credit maaskee forhverve Brødet, da derimod andre have Intet Haab. Jeg har faaet det Indfald at udgive mine Prækener til Bedste for de afbrændte, og om faae Dage faaer De Subskriptions Planen, og maaskee skal da disse Prækener blive til dobbelt Nytte. Lev vel elskede Ven og elsk stedse Deres S. (Bülow har tilføjet Datum d. 4. Maj 86.)

Kun toe Ord, kiereste Ven, maae jeg i Dag sige Dem, da den heele Tiid er spildt mig deels med en Trolovelse deels ved et Giestebud paa Grundet, som jeg med Skikkelighed ey kunde afslaae Indbydelsen til. *Wiehe* sendte mig i Gaar med Posten 110 Rdr., som han havde

modtaget af min Ven, og af Fortegnelsen han gav mig paa Menneskene, som have Deel i denne Gave seer jeg ogsaa hvad jeg desuden *a priori* kunde viide, hvor virksom min Ven har antaget sig disse Armes Sag. De veed Ven alt hvad jeg kunde sige Dem i dette Stykke, og da De og veed at meget kan føles som ey kan udtrykkes, saa veed De ogsaa hvorfor jeg nu slet intet siger Dem af Alt det jeg paa mine ulykkelige Medborgeres Vegne havde saa megen Aarsag til at sige min Ven.

At Ideen om Prækenerne behager min Ven glæder mig saare; jeg sendte *Janson* Subskriptions Planen og vil haabe den alt er trykt og bekjendtgjort.

Jeg har sendt en Afskrift til *Frederitz* og det er en Esel af en Bogtrykker da jeg ikke har faaet den endnu fra ham.

Tak Menneskene fra os for deres Godhed og De selv — dog jeg vil jo Intet sige —. Lad *Frederiksborg* Kald reyse hvorhen det vil; min Ven har fuldkommen Ret at det er mig intet nyttigt.

Kam. Herre Juul er kommen hid, han var da det brændte efter Cheffens Ordre paa Sessionen, — han har virkelig viist sig ædel mod de Ulykkelige ved denne Leylighed, og selv har han dog tabt anseelig.

Pur *Janson*, at han jager den Subskriptions Plan ud, jeg har ey Tild at skrive til ham i Dag — Klokken er 8 Aften — Lev vel og elsk stedse Deres. S.

D. 9. Mai 86.

Da jeg just nu har nogle Aften Øyeblikke, da jeg intet kan gjøre vil jeg tale med min Ven om et og andet som det kan falde mig ind.

Jeg seer af Aviserne at den gamle Byefoged *Mainichen* i Trondhiem er død; over 40 Aar var han i dette usle Embede, en dygtig Mand, efterlader stor Familie i usle Omstændigheder. Hans ældste Søn har nogle Aar været ham adjungeret, er en smuk ung Mand, og Familiens ceneste Støtte; Billighed og Menneskehed taler for ham

at han maatte succedere Faderen; og min Ven gjorde efter min Overbeviisning en god Gierning om de herom talde med Menneskene.

Jeg tvivler ikke paa Toldprokureuren *Evensen* jo søger Tienesten; men ligesaa godt kan Satan selv beskikkes til Embedet, som han. Det Onde bør min Ven forhindre at det ey skal skee; og kan man da ey giøre det *reelle* Gode, saa er dog altid vundet derved, at det værste som kunde skee bliver forhindret.

Jeg formoder at være eller blive i Kansellet af den geistlige Skifte Ret i Trondhiem anklaget fordi jeg ikke vil lade mig snyde for circa 500 Rdl., og ikke kan troe, at en for 40 Aar siden forraadnet Biskop kunde forandre den Norske Lov. Skulde nogen tale til min Ven derom, eller skulde *Dr. Hagerup* og *Parelius* direkte til Hoffet indsende noget desangaaende, da beder jeg min Ven svare de Spørgende og ellers fortælle jeg forlanger kun Ret i dette Stykke og ingen Naade, og al den Naade jeg ønsker, er at Sagen henviises til Lands Lov og Ret.

Den navnkundige *Tønne Lyttichau* praler og qualmer og det heele Sipschaft efter ham her omkring af den Fisker Kierlinge Snak, han i de Viborgske Aviser har indindført mod *Murfeldt*; jeg var nær bleven gal i gaar hos hans Hrr Broder paa Grundet, som just forte den Hundesnak paa Bane for at forarge mig, da han troede jeg taalmodig som hans Giest skulde være nødt til at høre og biefalde hvad han sagde. Den unge Kamer Herre *Benzon**) og KmHerre *Juul* vare der og; men tilsist gik Naturen hos mig over Optugtelsen, og jeg maatte fortælle Menneskene slemme Ting; og havde *Juul* ey været med, som deels taledede ganske fornuftig jeg og deels vilde skaane *propter hæc et alia*, saa var det bleven end styggere.

Løyerligt er det, og det skal jeg nærmere faa erfaret, at her i Jydland er i de senere Aaringer indsneget aarlig nogle tusinde Tønder Rug, uden hvilke Priserne, som dog

*) Pet. Ulrich Fred. Benzon blev Kammerherre 22. Aug. 1781.

have været gale nok, vilde have bleven tre Gange galere, og Menneskene have forhungret. Jeg er paa Spor efter paalidelige Efterretninger herom og skal ikke forsømme Leyligheden at faae dem.

At Proprietæerne bedre op i Nørre Jydland offentlig sælger Karle, som de sælger Stude, dette er og et opbyggeligt Phœnomen, som ogsaa min Ven med Benævnelse af Tiid og Stæd og Personer skal faae Efterretning om.

Rentekameret har taget sig Bøndernes Sag mod *Tønder**) paa *Engelsholm* alvorlig, og jeg kan ikke troe andet end der bliver sat *Comission* over hans Forhold, hvori vel Byefoged *Caroc* ikke bliver glemt, thi han er god dertil. d. 12.

Faae Øyeblikke har jeg endnu inden Posten gaaer, og deri maae jeg præke med min Ven efterat jeg har præket for mine Jyder.

Min Subskriptions Plan er trykt i *Frederits* og allerede i Cirkulation her i Jydland; jeg vil haabe vor *Janson* har sørget for den ey ligger stille i Kiøbenhavn. Men nu har Hofcirklen allerede ydet sin Tribut ved min Vens gode Forsorg, og med Billighed bør de ey give mere, men have sit Exemplar hver, som har biedraget til det Sømmenskud min Ven ved *Wiehe* sendte mig. Høyst give Menneskene end 1 Rdr. for Bogen, og jeg skal i Fortalen erindre det fornødne.

Men Kiøbenhavn er stor, og naar kun nogle anseelige Folk befordre Piecens Omløb, saa maa dog altid vindes endeel; og Menneskene trænge og høylig.

1 Tønde Rug koster hidentil her 5 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$, og er nu her plat ikke at faae. 1 Tønde Byg forlanges 4 Rdr. for og kan neppe faaes for Penge. I *Horsens* er Østersøes Rug og didhen tænker jeg næste Uge at reyse og kiøbe en Snees Tønder for det første af H. K. H. tilsendte 100 Rdr., og dette skal da hielpe en Stund; hidentil have

*) Justitsraad Tønder kjøbte 1784 Engelsholm 1 $\frac{3}{4}$ Mil vest for Vejle.

vi dog havt Brød at give; men i Gaar da jeg uddeelte Brød var der mange som ikke havde en Stump i deres Huus, intet kunde heller faae tilkiøbs, og af disse en Familie af 10 Mennesker.

En Anekdote til Menneskehedens og den *Lyttichauske* Families Historie. Den ældste som eyer *Thiele* og *Grundet* er nu her. Af hans Forvalter havde jeg købt 10 Tønder Rug til de Fattige, strax da *Scheel* havde givet de 60 Rdr. og faaet dem for 4 Rdr. Tønden hvormed han troede hans Herre ikke skulde være utilfreds. De 5 Tønder havde jeg taget, og de bleve malede, og bagte paa *Grundet* — og vare nu omtrent fortærede.

Nu kommer *Lyttichau* og fortæller mig, at hans Forvalter eller Inspektør, som han kaldes, havde gjort galt Kiøbmandskab, han maatte maaskee selv købe i Horsens for 5 Rdr., og havde kun en Provision af hen mod 40 Tønder tilbage etc. etc.

Jeg blev da vred, og bad at faae Pengene tilbage, saa kunde han beholde sine 5 Tønder, jeg ey endnu havde modtaget — dette blev med Glæde samtykt — man see her den sande Menneske Kierlighed! og denne Velbaarne Synder tilstoed dog at han hen over Mikkelsdag var for sit Huus provianteret uagtet disse 5 Tønder bliver tagen bort. —

Sandt nok der gaaer 5 Rdr. fløyten, som de Fattige kunde have havt, men jeg kunde ey taale at Hrr *Lyttichau* skulde tidlig og sildig fortælle, han havde gjort sig saa stor Skade, fordi han ey havde taget den høyeste Priis der var muelig. Og nu lev vel elskeligste Ven og elsk stedse Deres uindskrænket hengivne S.

(10. og 12. Maj.)

Tak Ven for de atter tilsendte 10 Rdr. og Epistelen som jeg i Dag fik. Ja Mester *Lyttichau* er en Hædersmand — jeg har just hændelsesvis i denne Tild hørt adskillige af hans Bedrifter, som ere priselige. Gierne vil jeg tage alt i

den bedste Mening, men naar Ondskaben er aabenbare bør man ey kalde den god, staaer der i vor Katechismus.

For at faa Tingen hurtig i Gang har jeg ogsaa i *Frederits* ladet trykke Subskriptions Planer, som alt løbe om i Jydland og Fyhn. Kamer Herre *Juul* har og deraf sendt nogle til Kiøbenhavn; men Skam skal *Profts* Folk faae (han er selv til Messen) at de nøler med at trykke den *Janson* har leveret dem. Dog maae den nu vel være ude; imidlertid sender jeg min Ven et af de *Frederitser* Aftryk, at De kan see hvorlunde den seer ud.

I Tirsdags reyste jeg til *Frederits* for at faae Korn kiøbt; thi her er ikke en Skieppe; men ogsaa der var intet; dog fik jeg med en Skipper, som laae seylfærdig til Rostok giort et Slags Kontrakt om 150 Tønder Rug — aber, iuden de kommer, saa har det Tiid. I Horsens selges dog Rug for 29 $\frac{1}{2}$ men Transporten paa Vogn 4 Miile hid er saa ulykkelig bekostelig, da en Vogn ikke kan eller vil tage mere end 3 Tønder til Læs.

Der er allerede sørget for at den afbrændte Gade bygges saa lige som en Snor; Byefoged *Caroc* har aftalt det med *Urne**) da han var her for nogle Dage siden, Pladsen blev da opmaalt, afstukken etc. men da nogle tabe Grund derved, saa skrige de; dog det faaer ikke hielp, og Gaden bliver lige.

Blaagaards Fabrik skal da nu herover; men som vi endelig aldrig kan gjøre noget kløgt uden at en eller anden Molboe Streg kan blandes imellem, saa vil det og gaae hermed. *Frederitz* er udseet til Hoved Stædet hvor Fabrikken skal staae, og det kan nu saa være, da det der til behøvende Huus er kiøbt for billig Priis; men *Frederitz* har intet Vand og altsaa er til Farveriet ey beleyligt, og heller ikke til Stampemøllers Anlæg; Grev *Reventlow* da han var her lod til, han vilde en Deel af Fabrikken, Farveriet, Stampen, og omtrent 6 Væverstoele skulde være eller komme her, og jeg viiste min Residenz Plads, som

*) Stiftamtmand i Ribe.

er øde, men stor og ved Vandet, den kunde faaes uden Penge til at bygge paa. En tyk firskaaren Karl *Viborg*, som er Direktør paa Blaagaard, fortalte derimod med al sin Veltalenhed, at *Veile* var en jammerlig Bye, og *Frederix* var alt; dog maatte han tilstaa den fattedes Vand, og dette er ogsaa en Sandhed at Levnets Midlerne ere meget dyrere i *Frederix* end i *Veile*. Nu skal Stampe-Møllen, som de sagde i *Frederix* ligge ude paa Landet, og jeg kan ikke negte jeg jo havde og haver Mistanke, at Hr *Viborg* har nogle egennyttige Hensigter, hvorfor han just vil have det heele Anlæg i og ved *Frederix*; da det derimod var klogest at deele det, for at see hvor det bedst vilde lykkes, og Arbeidspriserne i Forhold til Levnets Midlerne blive lavest. *Reventlow* var rigtig paa den rette Vey, men det Sabians*) Hoved *Viborg* har forhexet ham.

Med Glæde seer jeg Pakken med den agende Post i møde; og tænker med den anden at skulle kunne sende den igien, det er om 14 Dage; thi jeg ligger ret her i Jerusalems Forstyrrelse, og er et Alskens Kreatur; indtil Kornhandler — dog ikke Korn Jøde *a quo libera nos Domine*.

Jeg er nu ret fornøyet over at være komet hid; da jeg seer dog jeg kan skaffe nogen anden Nytte, end blot præke mig ihjel; og det er vist nok, at mange Mennesker ere saa slenume, at al Præken, al Sandhed er frugtesløs paa dem. De synes det er kiønt nok at høre dette: men dermed lade de det og deyse. Saa er her og den Ulykke, at salig *Neuchs***) var af disse Troens Prædikanter, som aldrig forklarede Moral og indskierpede den, og derfor har Mængden her sin egen Troc, det er troe intet og gjøre mindre, om ellers ondt kan kaldes mindre end intet.

Og nu lev vel og elsk stedse Deres uindskrænket hengivne

S.

d. 19. Mai 86.

*) En Sabian, en Suppebroder, Dranker.

**) Formanden.

I fuld Post Rytter Gallop — dog den falder her i Jyde Land heel søvning maae jeg takke min Ven for tilsendte Rangvæsen *), som jeg med den agende Post for en Time siden modtog, og ordentlig skal sende tilbage. Rigtignok giettede min Ven, at jeg ey havde det jeg selv skrev, thi det er baade *Koncept* og *original* og alt hvad mine Poter nogensinde har skrevet i den Sag, som min Ven fik og nu har sendt mig.

Med *Schach R.* bliver jeg ikke eenig, det seer jeg da jeg har glennemlobet det; og endnu nogle Ideer skal min Ven faae herom fra mig. Manden er omtrent eenig med min gode Ven i den Grund Idee at hæve al Rang, uden for Embeds Rang; men da Sygdommen er saa farlig og rasende, saa vilde denne *Operation* ikke læge Sygdommen, men *irritere* Saaret.

At sætte Militær Etaten som Maalestok, det (kan) vel gaae — aber, leg Merke til at det Militære Væsens Ophøjelse over Alt er den rene Vey til Despotismus, og dens trygge Forskandsning, seet til Rusland og Preussen.

Vor *Jansons**)* erkjendte Værd er Sandhedens Triumph og vore Dages Ære. Mange *Professorer* vil blive bange og mistrøstige — de ville hyle og græde — og Kanseliet vil fnyse — og Dievelen vil bide sine Negle af, naar kun alt gaaer vel, og Manden stander høvisk frem for Menneskene.

Marfeldts Spørgsmaal ***)? faae den Skam der forstaaer dem. men mon *Marfeldt* forstaaer dem selv? Den græske Hündegierning kan jeg plat ud ikke udfinde, og den Schemitiske Bedrift er mig og et *Mysterium*; thi der snakkes jo intet om Korn.

*) I Manuskriptsamlingen 82. A 1—6 findes Bülow's Udkast til en Rangforordning, med flere Betænkninger af D. Biehl, Smith, Sporon og Schack Rathlou allerunderdanigst Betænkning om Rang.

***) Han blev Prokansler.

***)) Martfeldt trende mærkelige Spørgsmaale til Theologer og Geistlige. Kbh. 86.

Det gjorde mig ondt for *Marfeldt*, da jeg læste hans Spørgsmaal; thi det forekom mig som Manden, der havde fremsat dem havde Svin paa Skoven. Den Viise min Ven taler om har jeg og seet hos en Reysende — og alt foreener sig til at overbevise mig om, at Menneskene ville rase, naar de kan komme til dermed. I Hovedsagen troer jeg *Marfeldt* har Ret, og faaer daglig nye Beviiser derfor; i Bie Ting og Formen har han feylet: Her bande Herremændene paa at *Marfeldt* er en Erkedosmer, et Bæst, en Torskepande, der aldrig har havt Menneske forstand, og Beviiset bestaaer deri at den navnkundige *Lyttichau* paa *Aakier* har som en Gadedreng skieldt *Marfeldt* ud i den Viborgske Aviis; *ergo* er *Lyttichau* en Hædersmand og *Marfeldt* et *purus putus* Drog. Ulykken er at *Lyttichau* har skrevet saa bestialsk slet uden Grundighed og Forstand, at han ikke kan modsiges uden paa samme Maade; og jeg kan ikke unde den Sabian den Glæde, at alle Mennesker her fast antage hans Smørierer for en Afsoning for alle hans forrige Synder — Men *Lyttichau* skal tugtes hvor længe det varer for sin Dumhed og Vanart.

Jeg flytter i Dag i et andet Huus og Menneskene støye omkring mig som Tyrker — altsaa stopper jeg her. Lev stedse vel og elsk Deres inderlig hengivne S.

23. Mai. 86.

Jeg har nu ployet Rangvæsenet igiennem og saa snart jeg kan faae de Tilsætninger færdig jeg vil gjøre skal min Ven faae det alt tilbage; min største Pine er, at jeg i dette Hundehul ikke kan faae fat paa et og andet Skrift jeg vilde eftersee; altsaa maa det bare Capitulum rekke saalangt det kan.

Min Ven skal ellers finde den Tanke udført, som nu er mig klar, at den arbitrære Rang er grundet i Souverainitets Indretningen, med Klogskab planlagt af *Fred. 3. exequeret* af *C. 5.* og at der deri ikke kan gøres Forandring uden at støde and mod den rigtige Politik, som

alle *souveraine* Konger i Danmark har fulgt at altsaa ingen total Ophævelse af Characterer kan finde Stæd, og allermindst i den nærværende Forfatning foreslaaes. Dette skal jeg nu udføre til min Vens nøyere Eftertanke.

Her grasserer en fast dræbende Bryst Svaghed; og jeg har nu i 14 Dage kun med stor Nød kundet tale; og har dog maattet prædike af Hiertens Grund — men det gaaer og, som en gammel Huus Hund stoed og bieffede. Imidlertid maae der da vel og blive Ende paa dette — paa nogen Maade.

Jeg længes nu efter at viide noget om vor gode *Janson*; thi jeg har længe intel hørt fra ham; og vil dog formode at han er lykkelig bleven et nyt Kreatur; dersom ikke den lede Satan i Holsteensk Skikkelse har forhindret det, hvilket jeg dog neppe kan finde mueligt; skjønt jeg klarlig seer at disse, om det er lykkelig skeet, vil blive en fuld bedsk Drik for de Chillonenser*).

Dr. og Biskop *Middelboe* er nu i Kløbenhavn, jeg talde med ham paa hans Reyse, og erfarede da, at han havde *rekommanderet* den Erkedosmer *Fogh* til Ribe Stifts-Provstie; jeg maatte sige ham slemme Ting derom, og al hans Grund var da, at *Fogh* var saa gammel og ikke det allerstørste Bæst der var muelig; thi høyere kan han ikke bringe det. Dette vilde jeg dog min Ven til Efterretning, skulde viide, om dette kom paa Snak. Og vil han tale for *Fogh* saa proponer, at Synderen Reyser over og lader sig høre, over en anbefalet Text, eller paa en af Hoffet valgt Dag, saa skal De see hvad der vil blive for Jammer.

Regn har vi da faaet, men Luften har været meget kold, og Kornet er endnu forkuet; i Horsens gielder Rugen endnu 5 Rdr; her fik vi et Skib hid, som har solgt for 28 $\frac{1}{2}$ Tønden Rug og er udsolgt.

Kiøbmand *Linnemans* Ansøgning er fra *Finanz Collegium* remitteret til Stiftamtmandens ydermere Erklæring

*) Cramer og Consorter i Kiel.

for at faa hans Tab og Beholdning nøyagtig oplyst. Stiftet har sendt det til Byefogeden, som har Esket *Linne-mans* Forklaring derover; og da han har givet mig en Afskrift deraf, saa vil jeg hermed sende min Ven den til deres eget Eftersyn, at De kan see, hvad Skade allene denne Mand har lidt, og siden kan min Ven rive den i Stykker.

Her er et ynkeligt Skraal over den Exerccering, som i Aar skal være, da Menneskene hverken har Straae eller Havre eller Brød. Rytterne*) ere nu dragne herfra til *Schanderborg*, og *Veile* store Sognekald har alt nu faaet en nye Tilvext af Indkomster. Det er udlagt af — O. Her er iidel Defekter, min gode Ven, og tilsist bliver jeg ogsaa en Defekt i dette Elende. Imidlertid er dette dog den bedste Verden vi leve i; og var jeg kun min gode Ven saa nær at jeg naar jeg vilde i en halv Time kunde springe til Dem, saa glemte jeg maaskee en Stund Nulliteter og Defekter — men dette skeer vel ikke før *Kofoed**)* hænger sig, eller der kommer en Qvægsyge blandt adskiellige af den sædlandske *Clerus* og i et vist Lovligt *Collegium*.

Et Brev fra Trondhiem siger mig at Dr. *Bastholm* ventes derop i Sommeren. *Janson* reyser til *Oldenburg*, — og nu har Hoffet da *Kofoed instar omnium* tilbage. Dette tykkes mig heel lystelig.

Menneskene her have allerede begyndt at bygge igien — og i Sommer vil nok eendeel blive opsat; men Ulykken forstørres ved den store Dyrhed paa alle Ting. Gaden bliver lige, som en Snoer.

Hvordan Udfaldet vil blive paa min Subskriptions Plan seer jeg endnu ikke; men frygter fast for at det der vil indkomme ikke vil blive af Betydenhed, saavit jeg endnu hører. Kiøbenhavn skal giøre det bedste, og der ere *Parthier*, som arbeide mod hinanden ogsaa i denne

*) Eskadronen.

***) Slotspræst.

Sag. Og nu, elskeligste Ven lev vel og elsk stedse Deres uindskrænket hengivne
S.

d. 2. Juni 86.

(P S) *Ollesen*, som skrev de Betænkninger over *Eschelskroon*, søger om at blive *Gouverneur* i Ostindien i *Abbeste's Stæd* eller *Seconde* med Succession. Det er nu en Tiid siden hans Ansøgning gik ind i *oeconomie* og *Comerz Collegium*, og han siger mig han er kiendt af *GhRd Schack R.* Han kan ikke taale dette Climat, som han i 27 Aar er afvant fra. *vale.*

Vor gode *Janson* fortæller mig i Dag at han i Løvedags har modtaget Ordre og Instrux som *Procancellarius* — altsaa er da den Ting lykkelig skeet, og et kosteligt Skridt gjort til vor Videnskabers Tilstands og Universitets Forbedring — ogsaa fra den Synspunkt er det herligt, at Manden som saa længe stød i Mørket, blev miskiendt for *Bastholms* Flitterværk og *Balles* Kryben, dog nu er skeet Ret, og det paa en hæderlig Maade, en Maade som for vor litterariske Stat er saa fordeelig.

Kiereste Ven, De har saare megen Deel i dette, det begriber jeg; men de kan og troe, som jeg veed De selv føler, at aldrig kunde der virkes til nogen bedre Hensigt paa en bedre Maade. Lystigt maatte det nu være i adskillige Cirkler at høre Menneskenes Hyl, i sær visse Professores, hvis Mageligheds og Sportulations System ved denne Procanzler staaer i en fæl *crisis* — og saa de *chilonienses* og deres Tilhængere — ogsaa de have fanget sig en Krog i deres Næse — dernæst de *Bastholmianere* og *Ballianeres* ganske Hær; som synge hver efter sin Liturgie: *libera nos domine.* Dog lad dem hyle indtil de blive saa hæse og trætte som jeg nu er af den Hunde Hoste, der nu 3 Uger uden Ophør har pint mig, saa glæde de sig nok ved at tie stille, og de maae dog tie og skielve for Sandheden, hver dens Fiende. Dersom min Siels Søvnagtighed i denne Trængsels Tiid nogenlunde kan

tillade det, saa skal jeg i denne Uge faae det om Rangvæsenet færdigt, og sende min Ven heele Kramboden med næste agende Post. *C. 5.* Rangforordning er i mange Ting meget passelig for vor Tiid; *Fred. 4.* har fulgt den lagde Plan; den svage *C. 6.* har først forladt sine viise Forglengeres Spor, og har i sær i en Post giort Brud paa de Undersaatterne i Almindelighed med *Souverainiteten* givne af *C. 5.* stadfæstede og udvidede Privilegier; dette alt skal udførlig blive forklaret, saasnart kun min Krop og Siel ikke absolut gjør det umueligt.

Den politiske Journal fortæller der skal intet Prindsesse Styr hæves? er det sandt? saa synger jo Patrioten *io triumphe!*

NB. Dr. Middelboe vil nok ved Hoffet og i Kanselliet præke om *Ribe* Domkirke, som er yderlig forfalden og trænger til stor Reparation af henimod 20,000 rdl. Dette er Sandhed; men han vil have solgt noget af Kirkens Gods — dette er Galenskab. — altsaa læg Merke dertil naar det kommer frem. Men Hoved Qvæstionen i den Sag bliver: Hvorfra kommer denne Kirkens Forfald, da den har gode Indkomster?

Og her har min Ven Svaret, som vi gode Guds Mænd nødig ville høre formedelst den vedhængende gammel Adam, men det er dog Sandhed, og den lyder saaledes: I *Ribe* har alle Præsterne Residentser, og disse maa Kirken vedligeholde, *reparere* omkring *calfatre* alt som det kan treffe sig og vedkommende Præst staaer sig vel med Kirkens Forsvar — see dette æder aarlig Kirkens Capitaler, eller Indtegter; i det mindste en stor Deel deraf — og det burde forandres, saa enhver Præst selv holder sin Residenz vedlige for Fremtiiden uden Byrde for Kirken — saameget om den Sag.

Et smukt Trek af oeconomie og Commerce Collegium — i Følge Brand Forordningen skulde Brand Assurancernes Penge 6 Uger efter Branden være til Stæde, om jeg ellers ikke tager meget feyl; og overalt er det Collegiet en læt Sag at skaffe Penge til veye; Nu derimod har de fortalt at

vil *Veile* afbrændte have deres Assurance Sum til Brug, da kan de, det er Stiftamtmanden paa Byens Vegne i Banken laane 5000 Rdl., hvoraf de *NB* svare Renter — er det ikke smukt, og nu Ven lev for denne Gang, og elsk stedse deres uindskrænket hengivne S.

13. Juni 86.

Naar jeg nu fortæller Dem Ven, at jeg i denne utaaelige Hede er saa inderlig doven, at jeg nepper gider tænkt en menneskelig Tanke, saa vil De neppe endda forestille sig hvor stor min Dorskhed er — og den er ubegribelig stor. Ingen Regn har vi faaet i mange Dage. Græs og Korn bortvisner, og Menneskene forsmegte tillige med Kreaturene. Varer dette længe, saa vil dette Aar end blive værre for Landet end det forrige — endnu koster en Tønde Rug 28 $\frac{1}{2}$ danske, og en i Dag indkommen Skipper vil have 3 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$ for Tønden af Bygget. Jeg skulde troe, at den tilladte Indførsel af fremmet Korn maatte endnu prolongeres; bliver Tørken endnu 14 Dage ved er det nødvendigt; thi da have vi ufejlbarlig Misvest.

Rangvæsenet er jeg nu næsten færdig med, og arbejder alt hvad Forretninger og Hede, og min derved forstærkede *vis inertia* kan taale.

Men dette seer jeg, at der i mangan god Tiid ikke er at tænke paa nogen Forandring i dette Stykke; *Schack Rathlous* Ideer, om de bleve udførte, vilde opbringe det heele Folk; og mine Ideer, som vistnok vilde blive de fleste til pas, kan aldrig blive biefaldte af Manden, da de just ere *antipoder* af hans i et og alt hvad Hoved Qvæstionen angaaer. Jeg skulde snart troe, det var ikke af Veyen om den Sag blev *ventileret* i Skrifter; men dog er der den Betænkelighed, at visse Ting, som jeg nok kan skrive til min Ven, ikke kunde vel staae hen for Pablikum, og at Qvæstionen desuden, naar Alt skulde sættes i Lyset og det kom til Strid, og Striden blev heftig, vilde volde Fiendskab mellem Undersaatter af de forskiellige Stænder og Oprippelser af det for 1660 passerede; og dette var

Ikke klogt at afstædkomme. Kan jeg saa skal min Ven med denne agende Post faae det Heele tilbage; hvls ikke da sikkert med næste om 14 Dage; og maaskee vil De da finde, at Tilden er ikke endnu moden til at gjøre noget Skrit i denne Sag; thi det gale skeer stedse alt for tidlig, og det gode kan blive galt fordi det gøres paa en upasselig Tiid. At ophæve al Rang og at gjøre en nye Rangforordning, hvor ikke de fornødne Forandringer efter Tiid og Omstændighed skeete, kort hvor Rang ey blev almindelig ved Embeder — dette vilde være en lige saa farlig Operation, som om man vilde kurere Hovedpine med at aabne Hierneskillen, og holde en Renselsesfæst i dens Marv. Min Ven skal uden Tvivl finde alt dette at være Sandhed; og altsaa at Sagen opsættes ind til videre.

Rettest blev det, naar eengang noget for Alvor skulde foretages heri, at en Comission, bestaaende af 2de adelige høye Embedsmænd, tvende borgerlige Embedsmænd, 2de militære, og 2de geistlige blev indsat, hvilke med Pluraliteten af Stemmer skulde selv vælge sin Præses, og saa giennemgaae den Sag — Men hvorfra tog man igien disse Comissarier? og kunde det ikke læt blive Vrevlerie som — det er sandt hvor lever de gode Unversitets og Skoel Comissarier?

Det er en ond Ting at være Suplikant, og jeg skal dog for Løyers Skyld fortælle min Ven en Tildragelse her af Egnen, som viiser hvor meget man kan lide paa de høye Øvrigheders Gunst og Bevaagenhed.

For 3 Aar siden døde Bye og Raadstueskriveren i Ribe, som tillige er Birkeskriver i Riberhuus Birk; Stiftamtmand *Urne* foreslog og af Hiertens Grund *recomenderede* den Gang en Person som heder *Rønneberg*, der en Tiid havde været hans Fuldmægtig, og erklærede reent ud at han ingen dygtigere Mand kiendte til Embedet, som og Borgerskabet ønskede ham og havde Fortroelighed til ham; og deri havde han Ret nok; thi denne *Rønneberg* skal være efter alles Beskrivelse en meget brav Karl. Nu er dette samme Embede *vacant* igien og *Rønneberg* søger

det med samme gode Ønsker for sig af Riber Borgerskab; men denne Gang har *Urne recomenderet* en Anden, som er *Procurator etc.*, men ved denne Historie faldt mig det Spørgsmaal ind: er det Stadighed i Tænkemaade og Adfærd?

Dog er dette Ustadighed, saa maa jeg tilstaae vort Kanselle er stadigt, eller rettere stædigt. Her blev strax ansøgt om en Collect for *Veile* i Nørre Jydlands Kiøbstæder og Kiøbenhavn; dette blev understøttet af Stiftamtmanden, og endnu ligger det; og denne Stædighed gjør den Ulykke at Velvilligheden og Æmheden for de afbrændte aftager og kiølnes i Publikum og de arne Folk faaer ikke tredie Deelen, som de havde kundet faae om Collecten var bevilget og uden Ophold *circulerede*. I Fyhn og Kiøbenhavn ligger min Subskriptions Plan for *Veile* og stille af samme Grund, da Folk vil først see om en Collect bliver paabudt før de bestemme sig til at give noget paa anden Maade. — O det elendige Sove Væsen blant Statens Embedsmænd.

Tønne Lyttichau har dog rigtig nok faaet en Portion Stribs for hans Vælighed og Vanart i at mishandle *Martfeldt* og de Brædsbierger *). I den *Viborger* Samler har min Ven vel allerede seet den Lovsang til Knechten, som har opbragt ham saa stærk, at han truede Bogtrykkeren med Beskikkelse og Stevning, og reiste i fuld Hast fra Snabs Tinget. De maae endelig læse den Lovsang, som vist alle *Lyttichaus* gode Venner vil have Glæde og Gammen af, og jeg gad ved Leylighed dog viide om min Ven synes at Sangen er sin hæderlige Gienstand værdig. Denne Herre har hidentil troet, han kunde sige, skrive, gjøre alt hvad han vilde uden at nogen torde have med ham at gjøre, da alle frygtede ham — nu skal nogle Mennesker have foreenet sig til at viise ham til Rette, og afvænne ham med hans Uskik — det vil da komme and paa

*) I Adresseavisen for 1786 Nr. 46 bevidner det Bratsbergske økonomiske Selskab Martfeldt sin Taknemmelighed og Agtelse for hans Skrift om Danmarks Kornhandel.

om han staaer til Forbedring. Og nu Ven lev vel og elsk
stedse Deres uindskrænket hengivne S.

d. 20. Juni 86.

I Dag Ven har jeg ret Lyst til at væve, og jeg er i denne Hede og Forstyrrelse her er nu, kommen i saa god Vane dermed, at jeg vist troer jeg kunde faae Præmie derfor.

Det første altsaa jeg maae fortælle er en saare underlig Ting, som jeg med mine egne Øyne har seet, og ellers ikke kunde troe. Man veed nok, at naar Menneskene holde Bryllup om Dagen, saa have de en Slags Spekulation om at gaae til Sengs om Aftenen, og at da blant andre Meubler en Nathue ogsaa jevnlige findes mellem Brudgommens Inventarium; men neppe har min Ven hørt eller seet at en hæderlig Brudgom har under Bryllups Maaltidet havt Nathue paa; end mindre figureret for Brudeskammelen med Nathue. Og dette lystelige Syn havde jeg i Fredags i Hornstrup Kirke, hvor Brudgommen fremtrinde for Alteret med sin Brud ziiret med en blaae sribet Nathue paa sit Hoved. Jeg kunde neppe troe mine egne Øyne — men det var rigtig saa — og nu spørges: hvorledes skal jeg forstaae dette, som synes mig saa underligt.

Respondetur: De fornemme Bønder her have den Luxus at de bruge Huer under deres Hatte, og disse Huer ere for dem det samme som Parykker for andre Folk, kun at de have deres fulde Haar ubeskaaret. Med disse Huer gaae de da i Kirke og overalt; Hattene forstaaer det sig tages af; men ligerviis som det ey sømmede sig at aftage ogsaa Parykken, saa lader Bonden og sin Hædershue sidde — og der er da dette Biedrag til *historia hominis*.

Jeg maatte da og følge hjem i Brudehuset og spise hos dem — thi ellers var Brylluppet blevet ukristeligt — og der havde jeg nær smeltet bort i den utaalelige Hede, som der var. Jeg maa ellers roese den virkelige Nethed og Orden hvormed alt gik til — og nu nok om denne Jydskhed.

En Herremands Anekdotte. I Snabstinget begave tvende jyske Proprietærer sig til Kammer Herre *Lyttichau*, *Tonne* fra *Aakier*, og paa det heele Herremands Laugs Vegne aflagde de underdanigst Taksigelse for det hans Naade havde under Navn af *Lykke* skrevet i Viborgske Samler, samt trøstede ham over den ondskabsfulde Lovsang, hvormed han var hiemsøgt. Denne *Legation* og Taksigelse burde rigtig indgraves i *Lyttichaus* Ligsteen, der engang i sin Tiid i Form af et Syv Tal burde staae over hans Grav. Men dømn nu Ven, hvad Slutning man bør gjøre over den heele Hær af jyske Herremænd, dersom man kunde *supponere* dem alle eenige i, at tage en *Lyttichau* til Talsmand, og agte hans dumme Smorerie for grundig og godt, og til Propletær Væsenets Tarv. og dertil den bekiendteste Menneskeflende *etc. etc.*

Det Proprietær Væsen har dog saa mange Stygheder, som jeg Tiid efter anden mere og mere opdager, og jeg havde stor Fristelse til at faae en Baron *Vedel**) og flere slige Siele i deres Skribent Nakkebeen — men der bliver nu intet af, da hverken Tiid eller Fliid vil tillade mig at rode om i den Sag.

Derimod maae jeg nok faae fat paa en tydsk Skribent *Goldbech***) der har skrevet om Weysenhuuse, og har rent forvirret Hiernerne paa Præsteskabet i Trondhiem. De har et Weysenhuus, som har god Raad, men er slet bestyret, og for at slippe den Umage vil de Asens Pander rent have dette og alle slige Opdragelses Anstalter ophævede; det har *Goldbech* lært dem — og nu maae jeg, det første gode Lune jeg faaer see til at rydde op i deres Forstands Kister; thi de vil ind i Kanseliet med det ulyksalige Forslag; og hvad kan ikke skee da —

Wass böses ist geschehen, wass nicht ein Priester that siger Haller; og blev dette dreven afstæd, saa troer jeg rent at Fanden havde sit Spil og gik i Kalle-

*) Fred. Wilhelm Baron af Wedel Jarlsberg skrev i de Aar i Landbosagen.

**) Goldbeck Über die Erziehung der Waisen Kinder. Hamb. 1781.

lignelse her paa Jorden. Hr. *Parelius* er Oldermænd for dette tyske Indfald.

Det gaaer svingende med vore afbrændte Folks Bygninger, nogle staae allerede paa deres Ende, og andre reyses; Byefogeden og jeg har negotleret Tagsteen og Tømmer for dem, og skaffet dem Tagsteen til 13 Rdl. 3 $\frac{1}{2}$ Tusinde, da der fra *Flensborg* og af Kløbmændene er forlangt 18 Rd. for hvert Tusinde. Vi have saaledes ved at *operere* med de hidtil indkomne Gaver tient Menneskene bedre, end om de havde hver faaet en liden Deel, som for sig var ubetydelig; men derimod faaer enhver Materialier; og naar saa Brandassurancerne kommer, saa drage vi iglen de udlagde Penge af Gaver derfra, som enhver er forstrakt med for siden i den almindelige Omdeeling at gjøre enhver Ret, efter sin Tilstand; thi nu sørge vi kun for at ingen skal standse i sin Bygning, hvorved altsaa adskillige faae og have faaet mere end deres egentlige Andeel kan blive.

Æde og Sæde Korn var det første vi sørgede for; og Menneskene have ikke manglet det nødtørftige — have og faaet saaet; men skulde de have blet med Bygning efter oeconomie og Comerz Collegiums Foranstaltning om Brandkasse Pengenes Udbetaling: saa var endnu ikke en Pind opsat; da der dog nu ere adskillige Huuse under Tag.

Saa vil jeg kommen i Gaar den 26, og nu kommer det and paa hvad denne Dag vil give. I Aftes fik jeg fat paa Brand-Assurance Forordningen for de danske Kløbstæder, og deraf seer jeg at Pengene først 12 Uger efter Skaden skal udtællles; altsaa har Collegiet endnu 14 Dage at løbe paa; men dersom Udtællingen over den Tiid udebliver, og da de afbrændte skal betale Renter af det Forskud de faae fra Collegiet giennem Banken, saa skeer dem aabenbare Uret; thi skal Renter svares saa bør Brand Cassen svare dem.

Pater Jansonius reyser nu til *Oldenborg*, og *Bastholm* er fløyet til *Troudhien* — men tænk nu Ven, om ikke alt mit merkurialske Blod maae komme i *fermentation* ved at sidde stille — og jeg kan ikke slippe løs herfra Byen.

Dog i det mindste vil jeg besøge Brødrene paa Christiansfeldt, og naar jeg da derfra i Aanden forsætter mig til Herrenhut, saa har jeg da ogsaa reyst. Jeg taler ellers vist med vor *Procancellarius* paa Reysen, hvad enten han nu drager ind i denne Grædedal, hvilket jeg dog vil see at formåe ham til, eller jeg skal kapre ham op i Veyen.

Nogen Regn er der dog faldet i disse Dage heromkring i Egnen, skjønt vore Marker egentlig intet har faaet. Rugen koster endnu 27 $\frac{1}{2}$, og kan dog faaes, da her har ligget Skib og solgt.

En Kiøbmand her, som vel eyer henimod en 50,000 Rdr. og heder *Fevelle* er heslig bleven narret, da han havde eendeel Rug, men vilde ikke sælge en Skieppe endog da Tønden kostede 5 Rdr. 2 $\frac{1}{2}$ og de arme Mennesker maatte hente den i Horsens — Knegten vilde endda have høgere Priser: Men da han af iidel Gierrighed ikke har ladet den kaste; saa er den nu fuld af Orm og fordervet, nogle faae har han vel narret til at kiøbe deraf; men det er nu almindelig bekiendt hvad Kram han har, og ingen kiøber af ham — altsaa gik denne skønne Spekulation i Lyset for Gnieren.

Nu alt dette er lidel Væv, og andet har jeg ikke lovet Dem, andet kan De ey vente fra disse Egne i denne Hede. Som det lader kommer *Pater Janson*, om han kommer, hid en Søndag — og tænk da hvor det vil gaae ynkeligt til med en stakkels Jyde Præst, der skal op at præke for Kongens Kiøbenhavns Folk. og nu lev vel o. s. v.

27. Juni 86.

M. P. Vor drabelige *Procanceler Jansonius* kom hid i Søndags Klokke 4 og igaar Klok. 5 Eftermiddag skiltes vi ad 2 Miile herfra paa Colding Veyen, hvorhen jeg fulgte ham. Han var med Frue frisk og vel; men hans Frue havde Dagen efter Reysen fra Kiøbenhavn været elendig, og det tillige med det onde Veyr gjorde at han først i Løverdags gik over det store Belt, og reyste saa fort Natten mellem Løverdags og Søndag indtil han kom hid. Det var da en

Vederqvægelse i denne Tiids Piinagtighed; nu er han borte og i *Veyle* er øde og tomt.

Han beklagede sig meget at han ey før sin Afreyse fik talt med vor Ven; da han havde adskilligt, som han ønskede at have sagt Dem; nu seer jeg ham igien, om alt gaaer vel, om 7 Uger, og da samles vi i Christiansfeldt. At Hr. *Wogelius* til Hellig Geist Kirke er af *Medici* overgivet som Dødsens veed min Ven vel — og skulde han døe, da vilde det komme and paa om jeg kunde træde i een af mine Formænds, en forrig *Veile* Sogne Præstes Fodspor, som herfra gik did. Jeg seer Vanskeligheder, som grændse til Umuellgheder, saavel ved denne, som ved enhver anden muelig Befordring for mig, uden for den egentlige Hofpræste Tour, hvor Kanselie og Ministre intet har at sige. Imidlertiid maae Tiiden viise Skiebnens Gang, og skal den Brystsvaghed, som den evindelge Præken her, dagllg formerer, gaae frem, som den har begyndt, saa kan jeg med god Grund haabe, at jeg om ikke meget lang Tiid hverken skal være vort dyrebare Kanselie, *Bastholm*, *Treschow* *) eller deres Stalbrødre til Forargelse eller Ængstelse. Jeg havde just en Ligtale at holde da *Pater Jansonius* hørte det, og han skal kunne fortælle min Ven med hvor visse Skrit jeg vandrer frem *ad undas*.

Imidlertiid maae jeg dog, den Stund jeg haver Tiid, tumle hvad jeg kan, og da kan jeg fortælle min Ven, til Beviis paa *Veyle* Byes herlige Handel, at jeg med forrige Post vist havde afsendt Afhandlingerne om Rangvæsenet, men kunde hverken faa Karduus Papiir, Voxdug eller Segeldug at indpakke dem udi; er dette ikke aldeles spe-dalsk? dog jeg skal fra Horsens see at faae enten det eene eller andet, og da skal den heele Kramboed komme i al Høviskhed.

Hvad er en Lieutenant *Bassevitx* for en Pandur, og har han faaet nogen besynderlig *Faveur* hos Prindsen,

*) H. Treschow Præst til Garnisons Kirke.

det var en Ulykke. Han skal være den største Bødel og og Folketyran, som det Militære kan have; og det er ikke ubekendt at en Rytter i Regimentet aflivede sig selv, og havde i sin Lomme paa en Seddel skreven at dette var for *Bassevits* umenneskelige Behandlings Skyld. Leg dog Merke til denne Fætter.

Da det nye Kreatur*) første Gang taledede med Bedstemoder**) var hun i høyeste Grad opbragt fordi han ey havde forud sagt hende at han skulde vorde en nye Skabning, og sagde ham rent ud „han kunde ey viide om gammel Beste Moder ey endnu kunde faae Fingre i Fadet da han kunde komme til at fortryde at han foragtede en hæderlig Matrone“. Dette maae jeg efter Løfte sige min Ven — *NB NB NB*. Dievelen er en snedig Skalk — han gaar om Eder, mine Elskelige, sagde *Mag. Olrog* ***) for dum, som en Garder om Kongen. Og atter heder det, *Valianus* tog og opoffrede sig den Epistul, som indeholdt Bestemoders Snak med det Nye Menneske. Troe mig Bestemoder gjør os arveløse hver Kieft kan hun kun faae *C. 7*. Confirmation derpaa. Für den Teuffel uns beware. Lad mig viide om dette er rigtig indløbet; thi min Ven er dog vel nu kommen hiem fra *Soeu Riget*.

Pater Janson siger mig og at, dersom vi endelig nødsages til at opgive Haabet om at samles i Kiøbenhavn, saa er *Asminderød*, hvor der er en gammel Maud og et Kald, som er godt. — og det kunde man da have i Sigte; kun Ulykke at ogsaa der er Annex, altsaa 2 Prædikener hver Søndag; dog der kunde man faae Hielp.

Det gaer aldrig klogt med Prindsens vedholdende Exercis, og Soldaternes overordentlige Strapaser og Udmattelse. Det maae dog huskes at de ere Mennesker, som for det meste tiene paa Brød og Vand. Jeg veed fra adskillige Kanter, at Misfornøyelse udbreder sig mere og

*) Janson.

**) Juliane Marie?

***) Magister Jens Olrog Capellan til Trinitatis, † 1766.

mere — dette er en Ulykke — og skal Virkningen hæves maae Aarsagen først forandres.

Nu *Dr. Midelboe* har dog ikke gjort Mirakler i Kiøbenhavn — og jeg troer dog det eengang kan blive begrebet, at det fordømte Anciennitets System, allermindst bør have Stæd i Videnskaberne og blant Geistlighed, hvor det gielder om de høyeste Embeders Besættelse. Men døm nu hvad Hr. *Fogh* i Ribe er, naar jeg siger Dem, at *Midelboe* er en Engel mod ham, og hvad de ere, som anbefale og understøtte slig en Dumrian. *pone* hvorledes de Folk ere, der foretrak *Midelboe* for *Schønheider* *), som gierne var gaaet til Ribe.

Jeg har nu læst de 5 første Ark af *Jansons* danske Lærebog og de ere ypperlige — han bad mig sige min Ven, at han i *Oldenburg* arbejder fort frem paa den, og ved sin Hjemkomst da lader trykke af al Magt.

Det varer længe inden de kan skabe en Sognepræst i *Frederitz*; men hvo der faaer det Kald skal neppe meget glæde sig derved, da det langt fra ikke er det Kanseliet indbilder sig. Jeg skulde snart troe Provst *Clausen* i Brande søger det, og jeg har og Grunde til at ønske ham det, da han nok gad være Kløbstæd Præst og nogle 20 Aar har været hvor han er. en Provst *Holm*, som nok og søger det, bør slet ikke komme i Betragtning, da han vel er en god, men inderlig doven Mand, som, hvor han nu er, lader adskillige Søndage i Rad en Bonde læse i Postillen i Annexel, uden at være Syg eller forhindret af andet end Ladhed. — Han har Formue og skulde maaskee forstaae at bruge den.

Det maae jeg dog tilstaae at *C. Reventlow* og *Schimmelmann* have Ære og Glæde af den *Professor* de i *Eggers* **) have skabt — det er jo dog en Vindbeutel af første Skuffe — og han har prostitueret sig *in totum*

*) I Chr. Schönheyder Sognepræst til Trinitatis Kirke, blev 1788 Biskop i Trondhjem.

**) Se Kjøbenhavns lærde Efterretninger 1786, Nr. 17 S. 257 ff.

uden at Opreisning er muelig. Han maae bort; thi en saa foragtet Mand kan ikke være nyttig. *Fleischer* *) har da ogsaa givet *Baden* med flere noget at tygge paa, som de vanskelig ville fordøye — haard Kost for svage Maver — ogsaa den frygtelige General Fiskals Aktion faldt bort, og den drabelige Veykomission har i hans Bog et uforglemmeligt Æresminde. *Janson* talde med mig om Bog Censuren, og jeg var eenig med (ham) paa een Post nær; Bøgerne nemlig maae ikke supprimeres for de komme ud; men min Troe er, at samme Dag, som de publiceres i Aviserne inden Middag skal Bogtrykkeren levere et indbunden Exemplar til *Procancell.* som, om noget kritik mod Stat, Religion og Borgerlig Ære (findes) besørger den hver *Facullet* tilsendt, bedømt, og med sin egen Betænkning hensendt paa vedkommende Stæd. Imidlertid maatte Bogen sælges ligefuldt, og først naar Dom var falden *supprimeres*, om saa skulde være. Dette kun om danske Bøger. Nu havde den Onde Skræk; og den Gode kunde dog skrive Alt. Ingen kunde sige der jo var al muelig Skrive og Trykke Frihed; kun at den Onde og Kaade ikke kunde vente at blive ustraffet. Og Publikum kunde da dømme mellem Forfatteren og Dommere, da de havde Skriftet læst — intet godt kunde *supprimeres*. vi bleve eenige heri. *Vale et ama totum tuum* S.

11. Juli 86.

(*P S*) Os haver i disse tvende Dage, sc: *Janson* og mig intet fattet uden vor Ven *Bülow*, — og havde vi havt ham da var alt fuldkomment. Men der var mellem os et svælgende Dyb.

P. M. Dersom jeg ikke formodede med god Grund at *Wiehe* haver sagt min Ven allehaande stygge Ting om den monopoliske Korn Handel, som er Østersøes Kompagnie

*) E. Fleischers Liv og Levnet 1785 og Breve angaaende den danske Proprietær og Bonde 1786 samt Begjering til Publicum at dømme mellem ham og *Baden*.

bevilget, saa vilde jeg præke lidet om denne Sag; men nu vil jeg blot i toe Ord sige min Mening og det er, at om Historien aldrig tillod noget klart Beviis paa at Mennesker have været besatte, saa er dette *Factum* et aabenbart uimodsigeligt Beviis paa, at de Folk der have gjort slig Forestilling ere durch und durch besatte af den onde Aand; og derom skulde jeg i al Fald skrive en meget deylig Afhandling.

Men jeg har nok at hyle over vore Veiliske Brand Sager, og altsaa vil jeg for denne Gang kommentere lidt over dem.

Strax efter Branden blev indgivet Ansøgning til Kongen om nogen overordentlig Hielp for de afbrændte, samt om en Collect for dem i Nørre Jydlands Kiøbstæder og Kiøbenhavn. I Tirsdags endelig fik vi den trøstelige Efterretning, at Kansellet havde sendt Bomrialen til *Finanz Collegium*, dette *Collegium* torde ikke forestille hans Hs. Mayestæt sligt; men sendte den til Toldkammeret; dette Collegium spørger da: om de afbrændte vil have Consumptions Frihed paa en bestemt Tiid? og dette er da alt hvad endnu er udkomme. dette eene undtagen at de afbrændte ere frietagne for Extra Skat for eet Aar beregnet fra April *h. a.* til April 87, som kan være omtrent 120 Rdr. eller lidt over. Tænk nu den ubegribelige Seendrægtighed, at kunne lade slig en Ting saaledes henligge, for at give et sligt elendigt Svar — er det ikke *parturiunt montes*.

Først har denne Nølen gjort de ulykkelige afbrændte den uoprettelige Skade, at da mange havde Hierte til at bidrage med milde Gaver til deres Understøttelse, men har holdt sig tilbage i Forventning af en anbefalet Collect, og denne ikke endnu er bevilget, saa er denne Understøttelse udebleven, og det værste endnu, Menneskenes Ild og Iver for de ulykkelige afkiølet, saa de vist ikke give Halvdeelen, og ikke Halvdeelen giver om Tilladelsen *tandem*, det er endnu et halvt Aar nærmere frem mod Dommedag bevilges. Kongen vil ikke hielpe; thi *Finanz Collegium* vil ikke forestille noget sligt; og er det da

Faderligt at forhindre de elendige fra at faae den Understøttelse af deres Medborgere, som disse ere villige til at give dem? Collekten er Kanseliets Sag, og jeg vil i Dag, om jeg kan, eller næste Post skrive Etatsraad *Schow* til og bede ham sige mig, om nogen Collekt bliver bevilget; thi da skal vi vel maaskee endnu kunne give vore Medborgeres Barmhiertighed et Puf, og opblæse den Ild igten, som næsten nu ikkun ulmer i svage Gnister. Og da *Schow**), skiønt Kanselle Mand, dog er en høvisk Mand, saa tænker jeg at faae Svar paa dette, og maaskee, dersom Collekt endnu kan bevilges, faae ham til at drive den afstæd.

En kongellig Gave kunde bestaae med al sund Politik, og da Menneskene for at faae Gaden lige har maattet opoffre meget af deres Grund, saa nogle har tabt endog deres heele Stue-Værelse, altsaa 8 a 10 Alen i Dybden, og i Længden efter Gaardenes Størrelse, da dette er egentlig til Byens Ziir og ikke til deres Gavn, saa synes dog og nogen Godtgjørelse her Retfærdig; og hvad siger dog et par Tusinde Rixdaler anvendt til Borgeres Understøttelse. Men faaer Menneskene ingen kongelig Understøttelse, saa vil dette Exempel lære andre Stæder, at sætte sig med Hænder og Føder mod slig til den blotte Ziirlighed tienende Forandringer — og der kan endog blive Spektakler nok med disse for det som er skeet.

Men nu maae jeg snakke om den tilbudne Consumptions-Friehed; og hvilket sært Tilbud er dette da ikke. De fleste af Folkene ere nu forarmede. Deres heele Cosumption kan maaskee for en Familie beløbe sig i Aaret til 10 Rdr. — og dette er da en herlig Gave af en Konge i en saa yderlig Nød. Men nu er der et par Familier, 3 høyst saavidt jeg kan besinde mig — disse kunde virkelig vinde derved og det saaledes: Consumptions Friehed inbefatter og Friehed til at brygge og brænde; de kunne faae Kredit og Forskud, og altsaa ey allene til Af-

*) Etatsraad Christ. Schow Cancellideputeret og 1ste Expeditionssekretær.

sætning og Salg brænde af al Livs Kraft i den bestemte Tiid; men og brænde til Oplag for et heelt Aar siden; De vilde, da de kunde sælge til meget ringere Prilser, drage denne Næringsgreen til sig fra alle de øvrige Borgere, og ødelægge den øvrige Deel af det smaae Borgerskab i Byen, Følgen altsaa: Denne Consumptions Frihed bliver kun nogle faa til *reel* Fordeel, til Skade for den heele øvrige Bye, og vil i den tabte Consumption blive betydeligere for Kongen end om han rent ud gav de afbrændte 2000 Rdr. Det forstaaer sig selv, at de andre smaae Borgere vilde ogsaa brænde, hver efter sin Leylighed, men i Mangel af Forraad og Kredit sig til mindre Fordeel — og døm nu, Ven, om dette Forslag eller Tilbud er vel overlagt, om det er statsgavnligt, om det er gavnligt og Hensigtsmesig for *Veile*! Og skal Consumptions Frihed paa Bryggen og Brænden negtes og undtages, som dog ey kan sees af den ankomne Skrivelse, saa bliver den tilbudne Naade ikke værd at takke for.

Bedre var det naar Kongen intet andet vil giøre, at der blev efterseet hvad *Veile* Konsumption sidste Aar beløb sig til, og Kongen da gav en Sum saa stor som $\frac{1}{3}$ af denne til Deeling mellem de afbrændte til deres Houses regulære Opbyggelse — og tog saa sin Konsumption. De fleste Huuse ere allerede reyste, og ikkun 3 Stæder blive liggende øde til næste Aar. Men nu ligger Folkene midt i Bygningen og denne Nølen, og denne Kammerskrivelse har næsten gjort dem fortvivlede.

I Nat og i Dag Formiddag har vi havt en rasende Storm, og til al anden Ulykke, har denne Storm i Morges kastet en heel Længde Huus paa 25 Fag overende for en stakkels Mand, og allene i de nye paahengte Tagsteen ødelagt for ham henimod 100 Rd. Huuset var reyst i disse Dage, og det laa frit for Vinden og Vegene ey endnu uden paa den eene Side vare indmurede, saa skeede dette Vanheld.

De har dog vel med agende Post faaet den tilsendte Pakke om Rangvæsenet, og de andre Breve især det hvori

jeg taler om *Jansons* Nærværelse her. Nu intet mere i Dag. Lev osv.

28 Juli 86.

De er da bleven Fader elskede Ven, og hvor oprigtig ønsker jeg Dem ikke i mange glade Dage til den sildigste Alder at nyde den fuldkomneste Lykke som Fadernavnet kan give. Deres eget Hierte, Ven, vil bedst kunne forklare Dem mine Ønsker og Følelser for Dem og Deres Huus, saavel i Almindelighed som i sær ved denne Leylighed.

Men, hør engang; nu er det en heel Evighed siden jeg hørte noget fra min Ven! har De faaet mine Epistler i sær det hvori jeg talde om *Jansons* Nærværelse her? end Pakken med Rangvæsenet? har De læst det Kram jeg der har sammensmurt? Dette alt maae De med toe Ord sige mig, at jeg kan være roelig for at dette ikke er kommen i Ulve Kløer; men kun toe høyst 3 Ord gjør jeg Paastand og Irettesættelse om, da jeg nok veed De ey har Tiid til at skrive heele Prækener som jeg.

Jeg seer til megen Glæde for mig af Aviserne i Dag at den gamle Byefoged *Moinichens* Søn er bleven Byefoged i Trondhiem. Dette var i alle Maader ypperligt; da saa meget godt derved bevirkes til en gammel fortient Embeds Mands Families Conservation, og den nu værende Byefoged er en duellig Mand. Man siger og at en *Larsen*, Fuldmægtig hos Amtmanden i *Schunderborg* skal være bleven Amtsforvalter sammesteds; dersom saa er, da er det vel giort; thi denne Mand skal være en reddelig og fornuftig Mand, og tillige aldrende, over 60 Aar gammel, skulde han have fast Levebrød da var det vist paa Tiiden.

I Gaar var jeg i *Frederix*, og talde blant andre med den gamle Confr. *Hofman*, hvis Datter skal have Bryllup i denne Uge; der var en Krabat løbet bort fra mit Mensalgods og vilde i Rensborg lade sig hverve; og derom vævede jeg da med den gamle Amtmand, og saaledes døde den Dag af mit Liv.

Nu er Tilladelsen til at faae fremmet Rug ind udlobet; endnu gives for det tilførte 26 $\frac{1}{2}$ — men hvad mon Rentekammer eller Toldkammer vil vi skal æde indtil Høsten er forbie, og Kornet udtærsket, altsaa i omtrent 3 Maaneder — intet er her i Landet — end ikke Mask med Svinene er der til at æde; og jeg begriber ikke at Tilladelsen om fremmed Kornes Indførsel ikke er prolongeret i det mindste til *Septbr.* Maanedes Udgang eller *medio October.* Galt er det, og værre bliver det, om ey Prolongation gives; thi endnu eengang, hvad skal Menneskene æde? tænk derpaa min gode Ven.

Hæhøsten er faldet ussel ud; Kornet tegner sig dog skikkelig. Jeg erindrer ikke om jeg fortalde min Ven for nogen Tiid siden, at de Russiske Prinser fra *Horsens* vare her og droge igiennem *Veyle* frem og tilbage for at see Ildebrandens Ødeleggelser; nu sendte det *Hof* i forrige Uge 100 Rd. til Brandfolkene, det er de afbrændte, altsaa vandt jo Menneskene ved den Færd.

Vil Prindsen ikke see sig om her i Landet i Aar?

Jeg vilde gierne feye lidt om i den Nordre Del af Jylland; men der bliver neppe noget af. Og nu ikke mere i Dag. Lev stedse osv.

1 Aug 86

P. M. Tak for Epistelen elskede Ven — men hvorledes skulde jeg vel være til uden at skrive Epistler til Dem? Det er nu bleven mig til Natur, som det er blant mine virksomste Vederkvægelser at tænke paa Dem. Det er nu saa engang afgjort at De skal have mine Malerier; men De maae da og tage dem som de ere, med alle de Pudseerligheder, der stundom flyve om i mit Hoved — og saa er jeg fornøyet. .

I Dag gav Etatsraad *Schow* mig den glædelige Efterretning, at Kansellet havde forestilt Kongen, at bevilge de brandlidte *Veilenser* Collekt i alle danske Kiøbstæder, Kiøbenhavn indbegreben — dette er herligt, og nu for-

langer jeg ikke mere for Menneskene, da denne Collect vist vil give en herlig Understøttelse.

Tilladelsen med Korn Indførselen i Norge, er god, og kan endnu komme tilpas; men her i dette vort syndige Fædreland er den frie Indførsel forbie med Julii Maanedes Udgang — og hvorledes skal Menneskene faae æde til Høsten? Dog maaskee vil Spekulantere vel finde paa Raad, og i Stæden for Kongen tog sine 24 β af Tønden, saa kan Kornet fra Østersøen ligefuldt hentes og sælges for Dansk, og da uden Told — og er det ikke en herlig Profit for Kongens Kasse. Men hvad skal Menneskene gjøre — sulte det smager ey godt — altsaa stiele de, og det synes at være et Slags *casus necessitatis*. kun det onde kommer deraf, at Priiserne blive høye, og Kiøbmanden beriges paa meenig Mands Bekostning.

Der er Stæder i Norge, hvor Bonden aldrig aflader at æde Barkebrød, f. Ex. i *Renndalen*; thi Aaret er saa uvis der, at de altid maae vente det onde, og derfor holde de, selv i gode Aar Maverne vante til denne Kost. Vinteren mellem 84 og 85 aade Bønderne Mask, som de lavede til Brød i Egnen omkring Trondhiem.

Det er en herlig Simplicitet med hvilken Prindsen reyser. gid han aldrig faae andre Tanker — Undersaatten glædes da ved at see Fyrsten — han er ingen til Byrde — men den forhexede Stads og Svitte, og Slæng af Mennesker, de plage baade Folk og Fæe.

Deres Tanker Ven, om det Baand, som burde være paa Skribenterne er jeg fuldkommen eenig med; man skal ufeylbarlig viide eller kunne vilde enhver Forfatter. De fordrer blot Tittelbladet; jeg vilde den heele Bog skulde leveres — og saa sælges og gaee om; men i Tilfælde af Uuhøviskhed Auktor efter Universitetets Andragende klappes. Intet Skrift maatte *supprimeres*; thi det skaffer ingen Nytte; men kun *auctor* viide, at han ikke uden Revselse havde Lov til at synde. Jeg talde meget med *Janson* herom og naar han kommer tilbage vil han nok og præke med min Ven om dette.

Det er ikke rimeligt Ven, at der skulde skee eller indtrefte nogen *vacanse* inden *Janson* kommer hiem, og altsaa forstaaer det sig selv at jeg sidder og holder mig roelig. Overhoved vil jeg i intet Tilfælde indgive nogen Ansøgning eller gløre noget Skrit for jeg har spurgt Dem, Ven, til Raads; thi jeg for min Deel udretter under nærværende Omstændigheder intet, om jeg saa søgte det, hvori den høylovlige *Reyser* og jeg allene kom i Collision, og altsaa maae jeg overlade min Ven alt, hvad der ved given Leylighed kan skee — hvo kan kiempe mod Umuelligheder? Der er efter min Troe Beskikkelse og Bestemmelse i Alt; har vor gode Dæmon besluttet vi skal samles, saa skeer det nok, hvor broget det end seer ud; hvis ikke saa maae vi trøste os med Digteren

durum

at levius fit patientia.

Haabet beskiemmer ikke, skrev *Puter Janson*, da han var her i min Stambog — det er sandt, der skal jeg og have min Vens Navn; men De kan tænke hvilken ordentlig Pandur jeg er, da *Janson* først her i *Veyle* har tegnet i den.

Den syndige *Midelboe* — og han vil enda gløre sig tyk og give sig vældigt Væsen, det forstaaer sig selv, i al Ydmyghed; men Ulven pipper dog frem. *Janson* fortalde mig noget om ham. Jeg kommer meget godt til Rette med ham — thi vi gaaer begge paa vore Bene, som høviske Folk — og neppe faaer han i Sinde at spadsere op paa mit Hoved. I Alvor, jeg troer rigtig, han er et godt skikkelig Kræe.

Vi skal nu, da Provst *Clausen* er kaldet til *Frederix*, have nyt *conclave* og vælge os en Provst igien her i Herredet; jeg længes nu efter at see om *Midelboe* der vil gløre Vendinger for at skabe dette Dyr, eller lade os gaae vor eget Skud. Som Provst har man Leylighed til at feye om i Landet og gjøre eendeel Bekiendtskaber — dette er den eeneste Glæde af det Væsen — men Bryderierne og Smørerierne, og Penge Ødeleggelserne ere mange.

Jeg vil ret være nysgierrig for at viide, hvorledes *Wiehes* Samling med *Schimmelmann* er afløbet; thi *Schimmelmann* er uendelig, og *Wiehe* har et hurtigt Hoved, har og ganske giennemtænkt sine Ideer, som han tildeels ved en for ham selv alt for kostbar Erfarenhed har forhvervet sig. Det glæder mig saare at min Ven er fornøyet med Manden, og De kan være overbevist om at han er Dem hengiven med Liv og Siel. Kunde *Schimmelmann* fatte Tilliid til ham, ja begribe hans Tanker, saa troer jeg vist der vilde skaffes meget Gavn derved. Den gamle *Schimmelmann* og *Wiehe* kunde aldrig spendtes.

Et Biedrag til Menneskehedens Historie.

En Herremand, som Rygtet siger skal være Justits Raad Tønder paa *Engelsholm*, bliver af en hans Bonde anmodet om at faae 3 Tønder Rug til Kiøbs i denne slemme Tiid, da Korn ey var at faae for Penge. Har Du Penge, spørger Tønder, Ja, en Qvie, som han vilde sælge. Bring den hid. Den kom og Bonden med den til Gaarden. *Tønder* befaler sin Ladefoged at besee Qvien og vurdere den. Denne ansatte dens Priis til 13 Rdr. Godt, siger *Tønder*, Du skylder mig 12 Rdr., altsaa har Du der 1 Rdr., som er Overskud; køb nu Rug, hvor Du lyster. *dixi*.

I Onsdags havde jeg et Besøg af Confr. *Sporon* og hans Frue, som reyste op ad *Aarhus* til. Vi talde eendeel sammen om Udgaven af *Klim*, og i Henseende til Fortalen har han en herlig Idee; Ulykken er kun at faae den udført; han vilde have alle *editioner* og Oversættelser af *Klim* samlet for at *conferere, kritisere* dem *etc.*, altsaa faae en dygtig Fortale skabt. Men hvor faaer man alt dette samlet, maaskee skulde denne Samling findes i det Tottske Bibliothek, og derfra kunne faaes udlaant? Jeg gad gjerne seet Fortalen saaledes skreven, men som sagt Materialierne?

Ved Samtalen merkede jeg og, at han i Stilhed rigtig skaffer sig god Kundskab om Amtet, og vist nok gaar det galt til i mange Deele. Jeg selv har i een Sag faaet 4 Resolutioner af den gode gamle *Hofman*, de tvende stik imod de tvende, og derpaa den 5te ganske forskiellig fra

de andre; og endnu var Sagen ikke afgjort, og er det ikke i denne Dag.

Proprietærer, Handelsmænd, nyttige Projektmagere o. s. v. — har jeg rigtignok ikke tænkt paa i Rangvæsenet; men da min Idee er, at den arbitrære Rang vedbliver, saa har Kongen jo en og anden Tittel han kan give de Mennesker, naar han vil og de fortjene det.

Man taler om der skal indsættes en stor Komission over Landvæsenet for at bestemme Bønders og Jorddrotters rette indbyrdes Forhold — gid nu kun dette maae ikke gaae som med den salige militære Komission. I sær maae absolut nogle i det mindste een fra hver Provinds, som er en kyndig Mand ind i Komissionen, at der ey skal løbes Suer i det Lokale. Her er en *Theilman*, paa Nørholm, som roeses meget for Retskaffenhed og Indsigter, og er en Tønde Gulds Mand, der har stort Gods, heder til Fornavn *Charl* *) troer jeg, og er beslægtet med *Wormschiold* — slige Folk burde ogsaa hales ind for at give deres *videtur*; thi al Verden seer dog ikke ud som Sædland, og Alt kan ey modelleres efter det, som der kan være passeligt. Og nu lev vel o s v.

d. 8. Aug. 86.

(P. S.) Det seer nok, som jeg hører fra *Randers*, galt ud med *Numsen*, der skal være adskillige Ting udsagde af Vidnerne, som hverken ere ham til Glæde eller Ære. Han skal ved Mynstringen have været morderlig bedsk mod Regimentet. *vale*.

Tandem venit ipse bubulcus, det er udlagt: her er jeg igien efterat en heel Uge og mere er henløbet uden at jeg efter gammel Stil har præket med min Ven. Jeg havde tænkt at skulle kunde give dem een heel Sæk fuld af Nyheder paa eengang, men da dette ikke gaaer and; *quoniam* jeg endnu ikke har været paa Christiansfeldt, saa maae De tage dette som det bliver.

*) Andreas Charles Teilman.

Fra vor *Procanceler* haver jeg *optima forma* at hilse; han er i god Stand, og paa Løverdag samles vi i Christiansfeldt, hvor vi ville forsøge paa om Helligheden kan smitte os; og derfra reyse vi til *Colding* og *Snoghøy* — hvor vi residere Løverdag Nat, og nu segler *Janson* til Kiøbenhavn og jeg til min Huule. Denne er Planen, og dersom nu min Ven paa Løverdag og Søndag formiddag faaer stærk Hikke eller Øresuusen, saa veed De da hvem der er skyld deri. —

Hvad meener De Ven? jeg har i Dag tilstaaet at De er en stor Synder, just for at undskylde Dem — er det ikke lystigt? og dog er det saa. Kamerherre *Juuel*, besøgte mig i Dag, og hændelseviis spurgte om jeg vidste hvorledes min Ven levede. Jeg svarede jeg formodede vel, men havde ikke nyelig hørt noget til Dem. Hvorpaa han beklagede sig over at han havde skrevet dem til, og De havde ey svaret ham: da trøstede jeg ham med at det var saa min Vens Arvesynd, at han aldrig skrev Breve — altsaa at dette ey kunde tilregnes. Giorde jeg det ikke kiønt? fra en partiell Synder mod Juul at forvandle Dem til en total Synder?

Christiansfeldterne søge nok om en *Prolongation* af deres Privilegier; see for alting til, at dette kan trækkes i Langdrag, til jeg faaer sendt Dem de Oplysninger, jeg formoder at faae samlede. Det er absolut Galenskab at privilegere disse Mennesker til at ødelægge Hadersleb, Colding, *Ribe* — for at berige Frelserens Kasse i Herrenhuth — og det er en Sandhed, de ere privilegerede *contrabande* Handlere her i Landet.

Og Preussens store *Frederich* er død — det var dog en Konge, som Europa har Aarsag at være stolt af; men mon det ikke skulle have Følger i Europas politiske Anliggender? Det seer ud til som det trækker op til Krig — maatte kun Uveyret blive langt fra vore Grendser.

Veyret er heel ustadigt — afvexlende med Regn og Soelskin — Høsten er begyndt — Straaet er fast intet — Foermangel bliver der altsaa i Aar igien. Vil Kulden ikke

for hastig komme, saa tegner Boghvede Sæden godt — og dette bliver da en Hielp for Landmanden. Høet var og kun lidet — vist over $\frac{1}{3}$ Deel mindre end der jevnlig pleier at avles.

Numsen er nu i Kiøbenhavn; mon han skulde kunde snakke sig fra den Pine; Rygtet siger at der skal være befundet Urigtighed, henved 15000 Rdr. — og at eet par af Vidnerne skal af andre Vidner være overbeviist om at have vidnet falsk til hans Fordeel. Da Manden skal være ond, saa maaskee hans Dag nu er kommen, da dette skal betales. Enhver Dievel regierer sin Tiid.

Jeg tænker dog nu at de gode Commissarier over *Jansons Plan* — maaskee i denne deylige lange Tiid have bestilt noget — og at dog derpaa endelig vil komme en Ende — og gid den da maae blive god. Jeg har i disse Dage giennemløbet *Prof. Eggers* Fragmente der Geschichte der Menschheit 1ste Deel — Bogen er ret god; men han vindbeutler dog i Fortalen og med sine Citationer; thi jeg kan ved een og anden Materie, som jeg hændelseviis kan have læst ogsaa noget over, tydelig see at han er frie nok for at have læst alle de Skrifter han opstiller. Ey heller begriber jeg at han har giort noget saa originalt — *Rothe* *) har jo giort dette samme i Bogen om Christendommens Virkning, og hist og her synes jeg at see han rigtignok har læst *Rothe*. Skade at dette gale Dyr er en sliig Vindmager — der kunde ellers rigtig blive godt af ham. Men han er kommen paa den urette Post; og har giort sig forbadt og latterlig ved det gale Tøy han i sine Forelæsninger har sagt om Dannemark.

Hører De noget til *Rothe*, Ven; jeg har ikke hørt et Bogstav til ham siden jeg sist var i Kiøbenhavn. Hvad dog den gamle Burs nu arbeider paa.

Bastholm har i Göttingske gelehrt. Anzeig. faaet ynkelig Snus for hans jødiske Historie, som er bleven oversat paa Tydsk; og i Algm. Deutsch. Bibliothek har

*) T. Rothe. Om Christendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Europa. 1774-75.

han ikke sluppen bedre fra sin naturlige Religion — mon dette ikke kunde kurere hans Schreibseeligkeit, som Tydsken siger; thi hvad vi her til Lands dømmie om ham, bekymrer han sig ikke om; da han af et vist Parthie er forgudet.

See nu, Ven, her har de da en Ret Plukke Mad; og mere eller andet faaer De ikke i Dag; De maa altsaa tage til Takke med dette, som det er. Min Paryk staaer just ikke i denne Tiid til at snakke noget fornuftigt; thi nu har vi Tordenluft hver Dag, og deraf bliver man saa inderlig dum og doven. Vinteren er rigtig en beqvemmere Arbeids Tiid end Sommeren, i sær for dem der har et rebelsk Blod. Nu skal jeg til at være vandrende Apostel, og præke i Vakanse første Gang om 14 Dage 4 Miile herfra — det er i Brande, i den egte Hede Egn. og der faaer jeg da den at see. Lev nu vel o. s. v.

29. Aug. 86.

Dersom Posten ikke er udebleven i Fredags, saa har min Ven uden Tvivl allerede givet mig Synds Forladelse, og seet hvorledes jeg har drøstet fra d. 11 Aug., da jeg skrev sist, til den Dag. At min Ven gjør 14 Dages til 3 Ugers Synd har glædet mig, skjønt man ey skulde glæde sig ved at see sit Synderegister formeret, da jeg derudi har et kiert Bevils for, at min Ven gierne hører mig præke, og sandellig det er ikke min Skyld at jeg ey præker med Dem Nætter og lyse Dage.

Naar De faaer dette har De uden Tvivl taelt med vores *Janson*. Jeg slap ham i Middelfart i Søndags Kl. 11, og skjønt det i Gaar stormede fælt, troer jeg dog han er gaaet over det store Belt, da Vinden var god; kan altsaa seenest Onsdag Aften være i Kiøbenhavn. Han vil da fortælle min Ven at jeg uafsladelig er den selv samme Pandur, som De nok kiender.

Paa Christiansfeldt samledes vi i Løverdags Klokken 10 Formiddag, da han ankom, havde altsaa eet heelt Døgn at præke sammen — og De kan troe, vi sparede ikke paa vore Lunger. Jeg kom Fredag Aften til Christiansfeldt,

var der Kl. 9 i Kirke. Der blev med afvekslende Koer syngtet o Haupt voll Blut und Wunden — og Sangen var harmonisk — rørende — herlig. Orden og Reenlighed udmerker i høy Grad dette Stød; men den Evige Eenformighed er unaturlig. Bygningerne ere Grundmur og regelrette; kun et par smaae Huuse i den bagerste Gade saae jeg af Bindingsverk. Kirken er simpel, uden al Dekoration, men ædel i sin Simplicitet, og et Positiv, som var godt, spilles af en duelig Organist. Prækestoel er der ikke; Paa eet Bord, som staaer paa en Forhøyning af omtrent en halv Alen, staaer, naar der prækes en Bogstoel — ellers sidder Præsten under Bønnen derfor. Guds-tienesten holdes hver anden Søndag paa Dansk, da een af Lærerne ved deres Ungdom, præker, hver anden Søndag præker Præsten. Omtrent en 60 unge af begge Kiøn opdrages i tvende forskjellige Huuse; men der fik jeg ey Tiid at komme. Saavel i Brødre, som Syster Huuset, tvende fra hinanden beliggende anseelige Bygninger drives allehaande Arbeider: Silke og Ulden og Linnede Tøyer væves i begge Huuse af god Bonitet; og de har nok en 20 Væver Stoele, som jeg kun synes, da jeg glemte at tælle dem. Klæde væves ikke. Sæbesyderie. Lysestøberie har de og, og de blege deres Lys ved at hænge dem, med et Næt over i den frie Luft. De forarbeide og adskillige Snedker Vare i Brødre Huuset, som ere meget skønne, men tildeels og dyre. Deres Ovne i Værelserne have de selv brændt, og de fortiente at indføres overalt, da de med liden Brændsel give god og vedholdende Varme. Jeg har i Sverrig seet samme Ovne, hvor de ere almindelige; men disses Indretning er endnu for Oekonomie fordeelagtigere end de Svendskes. En slig Ovn koster omtrent 20 Rdr.; de ere og almindelig brugelige i Tydskland. I Farvernes Brænding paa disse Ovne staae Christiansfeldterne neden for de Svendske; thi disse kunde give dem allehaande Udseende fast som Porcelain; de Christiansfeldter derimod ere enten kun sorte eller af en Slags Marmoreret Farve af Gult og Grønt.

Af medfølgende Afskrift af et Brev, jeg har faaet, seer min Ven hvor urigtigt det kan gaae til med de udenlandske Vares Indførsel til Christiansfeldt — De kan viise dette til hvem De vil, og klippe det af, da jeg er sikker paa Haanden skal ikke kiendes. Der er og en Bygning hvori Enker for sig leve og arbeide, saa de ugifte Brødre, de ugifte Søstre, og Enker leve hver for sig. Deres Fa-

brik Væsen og Handel drives for Meenighedens Regning; saa de Handlende har deres visse Procent, og Resten af Fordeelen gaaer i fælles Kassa. Vertshuset, hvor Fremmede tage ind holdes ligeledes af Meenigheden, saa Manden, der forestaaer det, er kun deres Betient. Min Ven seer altsaa, at den fælles Casse ved den oekonomie kan staae sig meget vel, og nu er *qvæstio*: beholder Landet, det fra Meenigheden overskydende? eller taber ikke Landet, al den overskydende Fordeel fra disse Folks Nødvendigheder og Flid, saa længe der er en Frelserens Casse i Herrenhuth?

Brændeviinsbrænderiet og Bryggeriet er anlagt i Thystrup gaards Bygning i Kielderen; fra en Dam paa Marken ledes Vandet did ved Render, saa de ikke behøve engang af pumpe det, men det løber af sig selv i Karene. De have 2 Brændeviins Pander, som gaae Nat og Dag Aar ud og Aar ind, og en besynderlig Klare Kiedel til hver Pande, saa de kan brænde foruden at Klaringen standser dem. Hver Pande er paa 5 Tønder, den eene dog noget større og vel 6 Tønder. I 24 Timer forbrændes omtrent 9 Tønder Korn; eller at jeg skal tage en heel Uge 60 Tønder Rug eller Hvede eller begge Deelee tillige; altsaa aarlig 3120 Tønder Korn. Af 1 Tønde Rug til Brændeviin betales i Dannemark Consumption 14 $\frac{1}{2}$ danske; dersom altsaa Christiansfeldt betalte Consumption, og overhoved ikke laae i det holsteenske, saa blev denne aarlig circa 6448 Rd. Meenigheden er omtrent fem Hundrede Siele store og smaae, og naar jeg regner at hver overhoved drak $\frac{1}{2}$ Tønde Brændeviin aarlig, saa blev der dog kun 500 Tønder Korn fortæret af dem; altsaa blev Consumptionen heraf beregnet paa forrige Maade kun 1166 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ aarlig; altsaa *consumeres* de 5282 Rdr. aarlig af andre, som ey til frie Consumption ere privilegerede; og denne Sum vinder den Christianfeldske Casse, mere end dens Privilegier tillader. Vil man sige at dette Brændeviin *consumeres* i Holsteen, saa lærer Erfarenhed, at saare meget bringes ind i Jydland, vist $\frac{2}{3}$ Deelee deraf, og lad mig kun antage Konsumtionen af det i Jydland aarlig indpraktiserede for 3000 Rdr., som ikke er for høyt, saa har Christianfelder Kasse i 12 Aar vundet, og Kongen eller Staten tabt ved det Brænderie 36,000 Rdr. og dette er ikke for høyt regnet.

Nu stoppede Arket, og jeg har endnu meget at præke, altsaa skal De have den Stump med.

Det vigtigste om Christiansfeldt har min Ven her; efterhaanden kan De vel faae mere; thi jeg vil did nok engang. Menneskenes Religions Væsen, og Særheder — og den aandelige Hovmod veed De *a priori* hvad jeg tænker om; Løyerligt nok, at *Bastholm* der har hentet sine liturgiske Rariteter, hvormed han vilde begave os. Philosophie har jeg ikke længe havt Fingre paa — jeg har nu Prækenerne, som skal trykkes, og en latinsk Afhandling, som nok og gaaer af Stabelen, og saa allehaande Adspredelser og Embeds Sager, og de holde mig; men har min Ven faaet Leylighed til at viise Prindsen det første Stykke, — og De vil da have mere, — saa skal jeg alligevel see hvordan jeg snoer mig, at De kan fange mere. Til Kiøbenhavn tør jeg ey tænke paa at reyse; thi de Reyser æde saa meget op; min gamle Adam er reysegal nok; men jeg maae see at døde og drukne ham, om det er mueligt. *Aalborg* og *Randers* skulde jeg endelig see i Aar, men endnu tegner det sig ikke til at der bliver noget af.

Wiehe skrev mig til at *Schimmelmunn* havde faaet sit Forslag om Østersøes Compagnie biefaldet af Interessenterne; han vandt altsaa det Slag, skriver han; men i Tiiden troer han ey denne Seyer vil blive til Glæde for *Schimmelmunn*.

Men *NB* og det vel tre Gange: hvorfor blev Kammer Raad *Vadum* i Rentekammeret ey sat i den Landvæsens Komission?

Og atter et *NB*: det Galenskab, som staaer i de tyske Aviser, at Cr. Prindsen vil reyse til Stokholm, er dog vel kun Digt? Ingen ærlig Mand, ingen som ey er halvgal kan dog vel raade ham dertil. Hvad vil Normændene tænke? Dog det er vel Ands Snak.

Den første Præken, af Samlingen, er nu snart trykt; og da det er min *ordinations* Præken, hvoraf jeg skylder *Bloch* en Afskrift — og jeg aldrig gider afskrive — saa lader jeg en Snees Exemplarer under separat Tittel aftrykke — og da skal min Ven faae den maaskee om 14 Dage.

Den forbistrede Post udeblev i Fredags saa jeg først Dag fik deres kiere Brev, og i Dag udeblev atter den kiøbenhavnske Post — det er ret nogle Æseler mange af de Postfolk. *vale*.

d. 4. Sept. 86.